ଯୋଜନା

ଦ୍ୱାବିଂଶ ବର୍ଷ : ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା : ଅକ୍ଟୋବର ୨୦୧୪

ଏ ସଂଖ୍ୟାରେ

୨	ସଂପାଦକୀୟ	
୩	ଭାରତର ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାର ଭୂମିକା	ବାରବାରା ହାରିସ ହ୍ୱାଇଟ
୧୧	ସୂଚନା ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଅସଂଗଠିତ ଶ୍ରମ - ଭାରତର କଲ ସେ ରମାନଙ୍କରେ ଚାକିରି ଅସୁରକ୍ଷିତ	ବାବୁ ପି. ରମେଶ
୧୬	ଜ୍ଞାନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର	ଅମିତ ବାସୋଲେ
୨୧	ଭାରତରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର: କର୍ମ ଓ ଜୀବିକାର ପ୍ରସଙ୍ଗ	ଡଃ. ବି. ଭି. ଭୋସଲେ
୨୬	ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ସ୍ୱରୂପ ଏବଂ ଏସଂକ୍ରାନ୍ତ ମତବାଦର ଏକ ବିଶ୍ୱସ୍ତରୀୟ ରୂପରେଖ	ଅସୀମା ମଜୁମଦାର
୩୧	ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣକାରୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଅସଂଗଠିତ ଶବ୍ଦର ଏକ ମହ ାକାଂକ୍ଷୀ ବିଶ୍ଳେଷଣ	ସୁପ୍ରିୟା ରାଉତ
୩୫	ଭାରତରେ ସହରାଂଚଳ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର	ଅରୂପ ମିତ୍ର
୪୦	ଆର୍ଥିକ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତିକରଣ ସକାଶେ ରୋଡମ୍ୟାପ: ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଜନଧନ ଯୋଜନା	ପ୍ରଭାକର ସାହୁ
୪୬	ଗାନ୍ଧି ଓ ପରିମଳ	ସୁଦର୍ଶନ ଆୟେଙ୍ଗର
୫୨	ଅଣସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର : ବିଶ୍ୱାୟନ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଶ୍ରମିକ ନିରାପ ।	ପ୍ରଫେସର ସ୍ନେହଲତା ପଣ୍ଡା
୫୭	ଓଡିଶାରେ କୃଷି, ଏକ ଅବଲୋକନ	ଡଃ ବିଷ୍ଣୁପ୍ରସାଦ ବେହେରା ଓ ଡଃ ଜଗଦୀଶ ଚନ୍ଦ୍ର ପାଲ
୬୧	ଦ୍ୱାଦଶ ପ ବାର୍ଷିକ ଯୋଜନା ପାଇଁ ଶକ୍ତି ଆକଳନ	ଇଂ. ମାୟାଧର ସ୍ୱାଇଁ
୬୫	ଧୂମପାନ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପାଇଁ ଘାତକ	ଡାକ୍ତର ଦୀନବନ୍ଧୁ ମହାରଣା
୬୭	ବର୍ଷାଜଳ ଅମଳ - ସହରା ଳରେ ଜଳ ସମସ୍ୟା ସାମାଧାନର ଏକ ଉପାୟ	ଡକ୍ଟର ଜଗଦିଶ ଚନ୍ଦ୍ର ପାଲ ଓ ଡକ୍ଟର ବଳରାମ ପାଣିଗ୍ରାହୀ
୭୦	ପ ାୟତ ନିର୍ବାଚନରେ ଦୁଇ-ସନ୍ତାନ ନୀତି	ଡକ୍ଟର ପୁରୁଷୋ ମ ବିଶ୍ୱାଳ

ମୁଖ୍ୟ ସଂପାଦକ ଓ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ	: ରାଜେଶ କୁମାର ଝା
ଉପ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ	: ବସନ୍ତ କୁମାର ମାଝୀ
ଯୁଗ୍ମ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ (ଉତ୍ପାଦନ)	: ଭି. କେ. ମିନା
ବ୍ୟବସାୟ ପରିଚାଳନା	: ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ ଶର୍ମା
ପ୍ରଚ୍ଛଦପଟ ଶିଳ୍ପୀ	: ଜି.ପି. ଧୋପେ

"ଯୋଜନା" ହେଉଛି ପରିକଳ୍ପନା ଓ ଉନ୍ନୟନର ମାସିକ ମୁଖପତ୍ର । ସୂଚନା ଓ ପ୍ରସାରଣ ମନ୍ତ୍ରଣାଳୟ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ପରିସର କେବଳ ସରକାରୀ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ପ୍ରକାଶନରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ନୁହେଁ। "ଯୋଜନା" ଅସମିୟା, ବଙ୍ଗଳା, ଇଂରାଜୀ, ଗୁଜରାତୀ, ହିନ୍ଦୀ, କନ୍ନଡ଼, ମଲୟାଲମ, ମରାଠୀ, ଓଡ଼ିଆ, ପଞ୍ଜାବୀ, ତାମିଲ, ତେଲୁଗୁ ଓ ଉର୍ଦ୍ଦୁରେ ପ୍ରକାଶ ପାଉଛି ।

ସଂପାଦକୀୟ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ:

Editor
YOJANA (ODIA)
East Block - 4, Level - 7
R.K. Puram, New Delhi -110066
Phone & Fax : 011-2617 6722
Website : www.publicationsdivision.nic.in
E-mail : yojanaoriya@rediffmail.com
Subscription & Business Queries :
pdjucir@yahoo.co.in
Ph. : 011-26100207

ଯୋଜନାରେ ପ୍ରକାଶିତ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ବ୍ୟକ୍ତ ବିଚାର ଲେଖକଙ୍କ ନିଜସ୍ୱ ଅଟେ । ଏହା ଜରୁରୀ ନୁହେଁ ଯେ ଲେଖକ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ସେହି ମନ୍ତ୍ରଣାଳୟ, ବିଭାଗ ତଥା ସଙ୍ଗଠନ ଗୁଡିକ ସହ ସଂବନ୍ଧ ବା ତାଙ୍କର ବି ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ରହିଛି । ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ବିଜ୍ଞାପନଗୁଡିକର ବିଷୟବସ୍ତୁ ପାଇଁ ଯୋଜନା ଉତ୍ତରଦାୟୀ ନୁହେଁ।

ସଂପାଦକୀୟ

ଭାରତର ନିର୍ମାତା

ପ୍ରାତଃ ସମୟରେ ଦୁଆର ଘ□ି ବାଜେ । ଖବରକାଗଜବାଲା ଘର ସାମନାରେ ଖବରକାଗଜ ଫୋପାଡି ଦେଇ ତୁରନ୍ତ ଚାଲିଯାଏ । ଏହାପରେ ପରେ ଆମେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରିକ୍ସା, ଅଟୋ ବା ବସ୍ ଧରି ଆମର ଅଫିସ, କାରଖାନା ଓ ଦୋକାନ ଆଦି ଯିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରୁ । କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ପହ□ି ଆମେ ଦେଖୁ ଜଗୁଆଳି କିପରି ଆମର କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥଳ ନିରାପଦ କରିଥାଏ ତଥା ସଫେଇ କର୍ମଚାରୀ ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟରେ ତୁରନ୍ତ ଲାଗିଯାଏ । ଏକ ସରକାରୀ ଅଫିସରେ ଆମେ ଆମର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କର୍ମଚାରୀ ଓ ସହାୟକମାନଙ୍କ ସହ ମିଶି ଥାଉ । ଏହି ସବୁ କର୍ମୀ ଖବରକାଗଜବାଲା, ଅଟୋ ଡ୍ରାଇଭର ବା ବସ୍ ଡ୍ରାଇଭର, ରିକ୍ସାଚାଳକ, ଜଗୁଆଳି, ଅଫିସବୟ, ସଫେଇକର୍ମଚାରୀ, କଂପ୍ୟୁଟର ଅପରେଟର ପ୍ରମୁଖଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ କଥା ହେଲା ଯେ ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ହେଉଛନ୍ତି ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ଲୋକ । ବାସ୍ତବରେ ଆମର ସାମାଜିକ, ଆର୍ଥିକ କ୍ଷେତ୍ର ହେଉଛି ବ୍ୟାପକ ମାତ୍ରାରେ ଅସଂଗଠିତ । ଏହା କର୍ମନିଯୁକ୍ତିରେ ହେଉ ବା ଜୀବନର ଅନ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ । ତେବେ ମୋଟାମୋଟି ଭାବରେ ଆମେ ସାଂଗଠନିକ ଢା□ା ଦିଗରୁ ବହୁପାକ୍ଷିକ ହୋଇଛୁ ଏହି ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ବହୁମାତ୍ରାରେ ହେୟଜ୍ଞାନ କରୁଛୁ ।

ଘାନାରେ ଏକ ଅଧ୍ୟୟନ କଲାବେଳେ ବ୍ରିଟିଶ ନୃତ□ିବିତ୍ କିଥ ହାର୍ଟ ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ବିଚାରଧାରା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ପରେ ୧୯୭୦ ଦଶକରେ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଶ୍ରମ ସଂଗଠନ ସମ୍ମାନଜନକ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଚାରଧାରା ଏଥିରେ ସାମିଲ କରିଥିଲେ । ଏଥିରେ ଶ୍ରମ ଅଧିକାର, ଶ୍ରମ ସଂଗଠନ ଓ ସାମାଜିକ ସୁରକ୍ଷା ଅଧିକାର ଆଦି ସାମିଲ ଥିଲା । କେତେକ ବିଦ୍ୱାନଙ୍କ କହିବା କଥା ହେଲା ଯଦି ଆମେ ଅସଂଗଠିତତାକୁ କେବଳ ଆର୍ଥିକ କ୍ଷେତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ସୀମିତ ରଖିବା ତେବେ ଏହି ବିଚାରଧାରାର କ୍ଷେତ୍ର ଅତି ସୀମିତ ହୋଇଯିବ । ସାମାଜିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ସ୍ତରରେ ଏହି ବିଚାରଧାରା ହେଉଛି ଅତି ବ୍ୟାପକ ଏବଂ ଏହାର କେବଳ ଆର୍ଥିକ ସମୀକ୍ଷା କଲେ ତାହା ବିଶ୍ଳେଷଣରେ ଅସଂଗଠିତତାର ଅନେକ ଅଂଶ ବାହାରେ ରଖିବ । ଅନେକ ସମୟରେ ଏହି ଯୁକ୍ତି କରାଯାଉଛି ଯେ ଏଥିରେ କେବଳ ସାମାଜିକ ଦିଗରୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ଯ୍ୟ, ଯାହା ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ବାହାରେ ହେଉଛି, ତାହା ହିଁ ସାମିଲ ହେବା ଦରକାର । ଉଦାହରଣ:- ବିନା ପାରିଶ୍ରମିକରେ ହେଉଥିବା ଘର କାମ, ଏକ ଆର୍ଥିକ ଶ୍ରେଣୀର କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାମିଲ ହେବା ଦରକାର ତଥା ଏଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ କୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି ଉପଯୁକ୍ତ ଆର୍ଥିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସବୁ କରାଯିବା ଦରକାର । ଆର୍ଥିକ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏଭଳି କାର୍ଯ୍ୟର ମହତ୍ୱ କିଛି କମ ନୁହେଁ ।

ତଥାପି, ବ୍ୟାପକ ଆକାର ଓ ପ୍ରଭାବ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରର ଆର୍ଥିକ ଦିଗ ହିଁ ବିଶେଷଜ୍ଞ ଓ ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଧାରକମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିଛି । ୨୦୦୯-୧୦ ପାଇଁ ଏନ୍.ଏସ୍.ଏସ୍.ଓ ତଥ୍ୟ ମୁତାବକ, କୃଷି କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିୟୋଜିତ ଶ୍ରମିକଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ୯୦ ପ୍ରତିଶତ ଏବଂ ଅଣ କୃଷି କ୍ଷେତ୍ରର ୭୦ ପ୍ରତିଶତ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ମଧ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ, ଅସଂଗଠତ କ୍ଷେତ୍ର ଅର୍ଥ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ବଳକା କ୍ଷେତ୍ର ଆଦୌ ନୁହେଁ । ବାସ୍ତବରେ ଏହା ହେଉଛି ଏକ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ କ୍ଷେତ୍ର । ଯଦିଚ ଅଂସଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ମନିଯୁକ୍ତି ଅଭିବୃଦ୍ଧି ହାର ନିକଟ ଅତୀତରେ ସେଭଳି ସନ୍ତୋଷଜନକ ହୋଇନାହିଁ । ଏହା କିନ୍ତୁ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଅବଶ୍ୟ ଏକ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ କ୍ଷେତ୍ର ହୋଇଛି । ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ପଛୁଆ ପଡିଥିବା ବେଳେ ମଧ୍ୟ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ଉତ୍ପାଦକତା, ବାସ୍ତବିକ ମଜୁରୀ ଓ ପୁଂଜି ସୃଷ୍ଟିରେ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଦେଖାଇଛି । ତେଣୁ ଏହି କ୍ଷେତ୍ର ଯେ ସ୍ଥାଣୁ ଏବଂ ଠିକ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁନାହିଁ ବୋଲି କହିବା ଠିକ ନୁହେଁ । ଅନେକ ତଥ୍ୟରୁ ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ ଏହି କ୍ଷେତ୍ର ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ତୁଳନାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଭଲ ସଫଳତା ଦେଖାଉଛି । ଏହା ପୁଂଜି ନିବେଶ ତଥା ସ୍ଥାୟୀ ସଂପଦା ଠୁଳ କରିବା ଆଦିରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଇଛି । ଆମେ ଏଠାରେ ଭୁଲିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ଯେ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ପାରଂପରିକ ଓ ଦେଶଜ "ଲୋକ ବିଦ୍ୟା" ଭରି ରହିଛି । ଯେଉଁଥିରେ ଉ□ମ ପରୀକ୍ଷିତ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଉତ୍ପାଦନ ଓ ହସ୍ତାନ୍ତରଣ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ରହିଛି । ଏହା ଉପରେ କିନ୍ତୁ ବ□ର୍ମାନ ଅଧିକ ଚାପ ପଡୁଛି ।

ତେଣୁ, ଭାରତର ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଦେଶର ମୂଳ ଓ ବାସ୍ତବିକ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥା ବୋଲି ବିବେଚନା କରି ଏଥିପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସ୍ଥାପନ କରିବା ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଭାବରେ ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଛି, ଯଦ୍ୱାରା ଏହା ଦେଶ ଗଠନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉ□ମ ଭୂମିକା ନିଭାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ଯ୍ୟରତ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସମ୍ମାନଜନକ ଓ ଉ□ମ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିବ । ଏହା ବଡ ଚିନ୍ତାର ବିଷୟ ହୋଇଛି ଯେ ଏହି କ୍ଷେତ୍ର ମୋଟାମୋଟି ଭାବରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସାମାଜିକ ସୁରକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାରୁ ବାହାରେ ରହିଛି । ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟରତ ଲୋକମାନଙ୍କର କୌଣସି ସ୍ଥାୟୀ ଆୟ ନାହିଁ କି ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରମିକର ମୌଳିକ ଅଧିକାର ମଧ୍ୟ ପାଉ ନାହାନ୍ତି । ଆତ୍ମନିଯୁକ୍ତି ଏହି କ୍ଷେତ୍ରର ମୁଖ୍ୟ ହୋଇଥିବା ବେଳେ ଅନେକ ସମୟରେ ଏହାକୁ ନିଜ ଶ୍ରମର ଅଭାବୀ ବିକ୍ରୟ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଉଛି । ଭାରତକୁ ଏକ ଶିଳ୍ପ ଉତ୍ପାଦନ କ୍ଷେତ୍ର ଭାବରେ ଗଢି ତୋଳିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ "ମେକ୍ ଇନ୍ ଇଣ୍ଡିଆ" ଆହ୍ୱାନ ଦିଆଯାଇଛି ସେଥିରେ ଦେଶର ବାସ୍ତବିକ ନିର୍ମାତାମାନଙ୍କୁ ଉପେକ୍ଷା କରିପାରିବା ନାହିଁ । ■■

ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର

ଭାରତର ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାର ଭୂମିକା

• ବାରବାରା ହାରିସ ହ୍ୱାଇଟ

ନୂତନ ଗବେଷଣାରୁ ଜଣାଯାଇଛି ଯେ ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥା କୌଣସି ପ୍ରକାର ପରିବ ର୍ନକୁ ବିରୋଧ କରୁ ନାହିଁ । ଭାରତର ଉଚ୍ଚ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରର ବ୍ୟାପକ ଭୂମିକା ରହିଛି । ଏହା ମଧ୍ୟ ସବୁ ପ୍ରକାର ସୃଜନଶୀଳତାର ସ୍ଥଳ ହୋଇଛି । ଉଦ୍ଭାବନ, ସୃଜନଶୀଳ ପରିବ ର୍ନ, ଉନ୍ନତିମୂଳକ ସୃଜନଶୀଳତା, ବୈଷୟିକ, ପ୍ରକ୍ରିୟାତ୍ମକ ଓ ସାଂଗଠନିକ ସୃଜନଶୀଳତା ଆର୍ଥିକ ଯୋଜନା ପ୍ରଣୟନକାରୀ ମାନଙ୍କ ଏହି ଆହ୍ୱାନ ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପଡିବ ।

ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାର ବିଶାଳ ଅବୟବ ଓ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଭାରତ ବିଶ୍ୱରେ ଅସାଧାରଣ । ଶିକ୍ଷାବିତମାନେ ଏହି ଚିନ୍ତାଧାରାକୁ ସମାଲୋଚନା କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅସଂଗଠିତ ଆଇନ ଅଧିନରେ କୌଣସି ରାଜ୍ୟରେ ପଂଜୀକୃତ ହୋଇନଥିବା ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟର ବାସ୍ତବିକତା ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । ଏହାକୁ ଲୋକାମାନେ ଭଲ କରି ବୁଝନ୍ତି, ସୁତରାଂ ଏହା ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ବିଚାରଧାରା ରହିଛି ଯାହା ଯୋଜନା ନିର୍ଦ୍ଧାରଣକାରୀ ମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ । ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଆମେ ସର୍ବଶେଷ ଗବେଷଣାକୁ ଆଧାରକରି ଏହି କ୍ଷେତ୍ରର ଭୂମିକା ଏବଂ ନୀତି ଓ ଯୋଜନା ଉପରେ ଏହାର ପ୍ରଭାବ ଉପରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ।

ଭାରତୀୟ ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାର ଢା ।:

ପ୍ରଥମତଃ ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥା କିଛି ଅସ୍ଥାୟୀ ବ୍ୟବସ୍ଥା ନୁହେଁ । ଏହି ବିଚାରଧାରା ୧୯୭୦ ଦଶକରେ ପଶ୍ଚିମ ଓ ପୂର୍ବ ଆଫ୍ରିକାର ସ୍ଥିତିକୁ ଆଧାର କରି ବିକାଶ କରାଯାଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଏହା ଆଶା କରାଯାଉଥିଲା କି ଅସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟସବୁ ଖୁବ ଶୀଘ୍ର ସଂଗଠିତ, ତଥା ଶିଳ୍ପକରଣ ଓ ସହରୀକରଣ ଓ ବ୍ୟାଙ୍କିଙ୍ଗ ଭଳି ରାଷ୍ଟ୍ରଗଠନ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସମ୍ମିଳିତ ହୋଇଯିବ । 'ବିକାଶ ଦଶକ' ପାର ହୋଇଯିବା ପରେ ଏହା ଅନୁଭବ କରାଗଲା ଯେ ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥା ସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ଅନେକ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାର ଅଂଶ ହୋଇଯାଇଛି ଯେଉଁଠାରେ ସଂଗଠିତ ଭାବରେ ପଂଜୀକୃତ କାର୍ଯ୍ୟ କେବଳ ସିଧାସଳଖ ଭାବରେ ଅସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଉପକ□ାକଟିଂ ଜରିଆରେ ଶୋଷଣ କରିଛନ୍ତି ତା ନୁହେଁ ବରଂ ଏହାଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପାଦିତ ଶସ୍ତା ଉତ୍ପାଦ ଓ ସେବା ଦ୍ୱାରା ଲାଭବାନ ମଧ୍ୟ ହେଉଛନ୍ତି । ପରେ ଅସଂଗଠିତ ଶ୍ରମ ଏହି ବିଚାରଧାରାର ପରିସର ବ୍ୟାପ୍ତ କରିଥିଲା । ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭି□କ କର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ହିତ ହେବା କଥା ସେମାନେ ହିତ ବଦଳରେ କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ କାହିଁକି ହେଉଛନ୍ତି ତାହା ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାକୁ ହେଉଥିବା ଗବେଷଣାରେ ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ

ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ଓ କାର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱୟନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଓ ଅସଂଗଠିତ ଧନ ଭାରତୀୟ ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ ରାଜନୀତିର ଅଭିନ୍ନ ଅଂଗ ହୋଇ ଯାଇଛି ।

ଦ୍ୱିତୀୟରେ ଭାରତୀୟ ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥା ବ୍ରିକସ ଓ ଅନ୍ୟ ୟୁରୋପୀୟ ଦେଶମାନଙ୍କ ଭଳି ନାମମାତ୍ର ନୁହେଁ । ଏହା ହେଉଛି ବ୍ୟାପକ, ଦେଶରେ ୯୨.୫ ପ୍ରତିଶତଙ୍କ ଜୀବନଧାରଣ ମାଧ୍ୟମ ପଂଜୀକୃତ ହୋଇନାହିଁ । ଏଥିରେ ଦେଶର ଜି.ଡି.ପିର ଦୁଇ ତୃତୀୟାଂଶ ଉତ୍ପାଦନ ଦେଖାଯାଉଛି । ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏଭଳି ପରିସଂଖ୍ୟାନ ସଂଗ୍ରହ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆର୍ଥିକ ଚାପ ପ୍ରୟୋଗ ହେଉଛି । ଏହାର ବିକଳ୍ପ ପ୍ରକ୍ରିୟାଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ପ୍ରକାର ବିସଂଗତି ରହିଛି । ଏହା ହେଉଛି ତଥ୍ୟ ଜାଣିବାର ଦୁଇଟି ଉପାୟ ଯାହା ସବୁବେଳେ ଜାତୀୟ ଆକାଉ□ ସହ ମେଳ ଖାଇବବୋଲି ସ୍ପଷ୍ଟ କୁହାଯାଇ ନପାରେ । ତେବେ ଏହା କିଛୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରାଯାଇନପାରେ ଯେ ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଉଛି ଦେଶରେ ବ୍ୟାପକ ପ୍ରସାରିତ । ଏହା ମଧ୍ୟ ବିକାଶଧାରାକୁ ପରିଚାଳିତ କରୁଛି ତଥା ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ସୃଷ୍ଟି କରି ଏହା କର୍ମନିଯୁକ୍ତି ବିହୀନ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ପ୍ରକ୍ରିୟାର କ୍ଷତିପୂରଣ କରୁଛି । ସୁତରାଂ, ସ୍ୱାଧୀନତା ପରବ□ୀ ଯୋଜନା ପ୍ରକ୍ରିୟା ସ□େ ବି ଏହା ଭାରତର ପ୍ରତିଯୋଗିତା କ୍ଷମତାର ମୁଖ୍ୟରେ ରହିଛି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

ତୃତୀୟରେ ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥା ଯେ କେବଳ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ରହିଛି ତାହା କହିବା ଠିକ ନୁହେଁ ଯଦିଚ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଏବଂ ଆଇ.ଏଲ.ଓ ମୁତାବକ ସମସ୍ତ ଅସୁନ୍ଦର କାର୍ଯ୍ୟ ସବୁ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ହିଁ ହେଉଛି । ଦାରିଦ୍ର୍ୟକୁ ସାଧାରଣତଃ ବିଭିନ୍ନ କଲ୍ୟାଣମୂଳକ ପଦକ୍ଷେପ ଜରିଆରେ ଦୂର କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରାଯାଉଛି । ଏହି ପଦକ୍ଷେପ ସେମାନଙ୍କୁ ନାଗରିକ ଭାବରେ ଦିଆଯାଉଛି ଶ୍ରମିକ ଭାବରେ ନୁହେଁ । ଅସଂଗଠିତ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ସଂପଦା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ସଂପଦା ଓ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର କାରଣ ଆଦି ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଚତୁର୍ଥରେ, ଏହି କ୍ଷେତ୍ର ହେଉଛି ଅସଂଗଠିତ । ଏହା ଉଭୟ ପରିସଂଖ୍ୟାନ ଓ ସରକାରୀ କାଗଜପତ୍ରରେ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଏଭଳି ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଥିବାବେଳେ ଏଥିରେ ଏହା ଦେଖାଯାଏନାହିଁ । ଏହା କିଭଳି ଭାବରେ ସଂଗଠିତ ହୋଇପାରିଛି ଏହା ଉପରେ ଉତ୍ପାଦନ ସ୍ଥିତି ଉନ୍ନତିକରଣ ନିର୍ଭର କରୁଛି । ଅସଂଗଠିତ ବଜାରଗୁଡିକ ରାଷ୍ଟ୍ର ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ନୁହେଁ ବରଂ ସାମାଜିକ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ । ହଜାର ହଜାର ଚେମ୍ବର ଅଫ କମର୍ସ, ଦଶ ହଜାର ବ୍ୟବସାୟିକ ସଂଗଠନ, ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଆପ୍ରେ□ସସିପ, କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ଉପଲବ୍ଧତା, କାର୍ଯ୍ୟସ୍ଥଳର ସୁବିଧା ଆଦି ଉପରେ ସାମାଜିକ କର୍ପୋରେଟ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ରଖିଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ଅସଂଗଠିତ ଭାବରେ ଦକ୍ଷତା ଓ କୁଶଳତାର ପ୍ରମାଣ ପତ୍ର ଦେଇଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ଚୁକ୍ତି ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ବିବାଦ ପରିଚାଳନା କରିଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ମୂଲ୍ୟ ଓ ବଜାର ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବା ସଂଗେ ସଂଗେ ସାମୂହିକ ବୀମା ଯୋଗାଡ କରିଥାନ୍ତି । ରାଷ୍ଟ୍ର ପକ୍ଷରୁ ସବୁ ପ୍ରକାର ବିପଦ ପ୍ରତିହତ କରିଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ଭଡା ସୃଷ୍ଟି କରିବା ସଂଗେ ସଂଗେ ରାଜ୍ୟ ଅଧିକାରୀମାନଙ୍କ ସହ ତାହା ବା□ନ୍ତି । ପୁନଃବ□ନଶୀଳ ସମ୍ବଳ ଯୋଗାଡ କରିଥାନ୍ତି ତଥା ପ୍ରଯୁକ୍ତିବିଦ୍ୟା ଓ ଚାହିଦା ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ସୃଜନଶୀଳ ସୂଚନା ବିତରଣ ମଧ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ତଥାକଥିତ ପରିଚୟ ଯଥା - ଲିଙ୍ଗ, ଧର୍ମ, ବର୍ଣ୍ଣ, ସ୍ଥାନ, ଭାଷା ଓ ଜାତି ଆଦି (ଧନ୍ଦାର ଢା□ା ଭାବରେ ଅସମାନ ବିତରଣ ଯୋଗୁଁ) ଆଜିକାଲି ପୁଂଜିବାଦୀ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥା ସହ ଅଧିକ ସାଲିସ କରୁଛି । ଏହା ବିକାଶ ତଥା ପ୍ରସାର କରୁଥିବା ଲୋକମାନେ ଏହା ସ୍ୱୀକାର କରୁନାହାନ୍ତି । ବାସ୍ତବରେ ସେଗୁଡିକୁ ଅଧିକ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରୟାସ କରାଯାଉଛି ମାତ୍ର ସେଗୁଡିକ ଆର୍ଥିକ ସୁଯୋଗର ନିୟନ୍ତ୍ରକ ମଧ୍ୟ ହେଉଛନ୍ତି ।

ପ□ମରେ, ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥା କେବଳ କେନ୍ଦ୍ର ଆର୍ଥିକ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସୀମିତ ନୁହେଁ, ଯଦିଚ, ଏହା ବ୍ୟାପକ ସଂଖ୍ୟାରେ ଅବସ୍ଥିତ । ସମଗ୍ର ଫାର୍ମମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ୯୫ ପ୍ରତିଶତରେ ୫ରୁ କମ ମଜୁରୀ ପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମଚାରୀ ନିଯୁକ୍ତି ହେଉଛନ୍ତି । ଏହି ହାରାହାରି ୧୯୯୦ରେ ୨.୯ ଥିବା ବେଳେ ୨୦୦୪ରେ ଏହା ୨୪ କୁ ହ୍ରାସ ପାଇଥିଲା । ଉଦାରୀକରଣ ଯୋଗୁଁ ଅତି ଛୋଟ ଛୋଟ ଫାର୍ମଗୁଡିକର ସଂଖ୍ୟା ବ୍ୟାପକ ମାତ୍ରାରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି । କ୍ଷୁଦ୍ର ଆକାର, ଶ୍ରମ ଆଇନ ଅଧିନରେ ସାମାଜିକ ସୁରକ୍ଷା ପାଇଁ ଯୋଗ୍ୟ ନ ହେବା ଏହି ଫାର୍ମ ଗୁଡିକର ମାଲିକମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରମିକ ଭାବରେ ପରିଗଣନା କରାଯାଏ । ଯେଉଁ ମାଲିକମାନଙ୍କର ଶୋଷଣ ପ୍ରବୃ□ ଶ୍ରମିକ ଭାବରେ ପରିଗଣନା କରାଯାଏ । ଯେଉଁ ମାଲିକମାନଙ୍କର ଶୋଷଣ ପ୍ରବୃ□ ରହିଛି ସେମାନେ ନିଜର କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଧିକାର ନିଜେ ନେବା ପାଇଁ ଆଇନର ଲାଭ ଉଠାଉଛନ୍ତି । ଏଭଳି ୯୫ ପ୍ରତିଶତ ଫାର୍ମ ମାଲିକଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ହେଉଛନ୍ତି ପାଇକାରୀ ଓ ଖୁଚୁରା ବେପାରୀ, ଆତ୍ମ ନିଯୁକ୍ତ ଛୋଟ ସାମଗ୍ରୀ ଉତ୍ପାଦକ (ପି.ସି.ପି) । ପି.ସି.ପି ହେଉଛି ଭାରତୀୟ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାର ସବୁଠାରୁ ସାଧାରଣ

ଜୀବନଧାରଣ ମାଧ୍ୟମ । ଏହା ହେଉଛି ଛୋଟ କିନ୍ତୁ ଜଟିଳ, ଏହାର ଢା□ା ଓ ସମ୍ବଳ ହେଉଛି ବିବିଧ । ଏଥିରେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକୃତ ପୁଂଜି ନିବେଶ ରହିଛି ତଥା କଷ୍ଟକର ଜୀବନଧାରଣ ଉପାୟ ରହିଛି । ଏହାକୁ ଆଧାର କରି ଛୋଟ ଛୋଟ ଫାର୍ମ ଗୁଡିକର ବିତରଣ ନେଇ ସେଭଳି ସଠିକ ପରିସଂଖ୍ୟାନ ନାହିଁ । ଛୋଟ ଛୋଟ ୟୁନିଟ ଗୁଡିକରେ ଉଭୟ ମାଇକ୍ରୋ-ପୁଂଜି ଓ ଶ୍ରମ ରହିଛି । ସେମାନଙ୍କ ଉତ୍ପାଦନ ଗୁଡିକ ହେଉଛି ବିବିଧ । ସେମାନେ ଜୀବନଧାରଣ ଉପାୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପୂରଣ କରି ପାରନ୍ତି ଏବଂ ଲାଭ ବ୍ୟତିରେକେ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଉତ୍ପାଦନ କରିପାରନ୍ତି । ପାରିବାରିକ ଶ୍ରମକୁ ବଜାର ମୂଲ୍ୟରେ ହିସାବ ନକରି ସେମାନେ ପୁଂଜିଭି□କ ବୃହ□ର ପ୍ରଯୁକ୍ତିବିଦ୍ୟା ବ୍ୟୟ କମ କରିପାରନ୍ତି । ତେବେ ଯୁକ୍ତି ଯାହା ହେଉନା କାହିଁକି ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରି-କ୍ୟାପିଟାଲିଷ୍ଟ ବୋଲି କୁହାଯାଇନପାରେ । ସେମାନେ ବ□ମାନ ବ୍ୟାପକ ଭାବରେ ବଜାର ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ସାମିଲ ହେଉଛନ୍ତି ଏବଂ ଏଥିରୁ ସେମାନେ ବାହାରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ସେମାନେ କିନ୍ତୁ ଯାହା କ୍ୱଚିତ କରିଥାନ୍ତି ତାହା ହେଲା ପୁଂଜି ଠୁଳ କରିବା (ଲାଭ କରିବା ଏବଂ ଉତ୍ପାଦନଶୀଳ ଭାବରେ ତାହାକୁ ପୁନଃ ବିନିଯୋଗ କରିବା) । ଏହି ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ମାତ୍ରାରେ ବଳକା, ଋଣ, ବିବାହ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ଟ୍ରାନସଫର, ସ୍ୱ□ାଧିକାର ଆଦିର ଉପଯୋଗ କରି ବହୁଗୁଣିତ କରାଯାଏ, ମାତ୍ର ଠୁଳ କରାଯାଏ ନାହିଁ । ଏହା ହେଉଛି ଆଧୁନିକ ଭାରତୀୟ ପୁଂଜିଜଗତର ଏକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଗୁଣ ।

କିନ୍ତୁ ଅସଂଗଠିତ କେବଳ କ୍ଷୁଦ୍ର ଆର୍ଥିକ ସଂସ୍ଥାରେ ଦେଖାଯାଏ ତା ନୁହେଁ ଏହା ବୃହ□ର ସଂସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ଏଥି ନେଇ ତଥ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଅସମାନ ଓ ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ, କର୍ପୋରେଟ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟରତ ୪୦ ରୁ ୮୦ ପ୍ରତିଶତ ଶ୍ରମ ମଧ୍ୟ ଅଣପଂଜିକୃତ । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ କେତେକଙ୍କ ସଂଘ ରହିଛି । ଏମାନଙ୍କର କିଛି ଅଧିକାର ମଧ୍ୟ ରହିଛି ବୋଲି ସେମାନେ ନିଜେ ଅବଗତ ନୁହଁନ୍ତି । ଫାର୍ମ ମାଲିକଙ୍କ ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କ ଭୟ ରହିଛି । କୋଇଲା କ୍ଷେତ୍ର ଉପରେ ସଂପ୍ରତି କରାଯାଇଥିବା ଗବେଷଣାରୁ ଜଣାଯାଇଛି ଯେ ପଂଜିକୃତ ଓ ଆଇନଗତ କାର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ବିଶାଳ ବେଆଇନ / ଅସଂଗଠିତ କୋଇଲା ସାଇକଲ ବାଲା ରହିଛନ୍ତି । ଏଥି ସହିତ ବ୍ୟାପାକ ସଂଖ୍ୟାରେ ସାମୟିକ ଶ୍ରମବଳ ମଧ୍ୟ ରହିଛନ୍ତି । ବ୍ୟାପକ ସଂଖ୍ୟାରେ, ବୋଟକିପର୍, ବ୍ରୋକର, ଅଣପଂଜିକୃତ ସବ୍ କ□ାକ୍ଟର, ଘରୋଇ ସୁରକ୍ଷା ବାହିନୀ ରହିଛନ୍ତି । ବାସ୍ତବରେ ରାଷ୍ଟ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଅସଂଗଠିତ ରାଷ୍ଟ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । କୌଣସି ରାଜନୈତିକ ଘଟଣାକୁ ବାଦ ଦେଲେ ଭାରତୀୟ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ଏକ ର୍ୟାଡାର ମଧ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟକରେ । ଉଦୀୟମାନ କର୍ପୋରେଟ କ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରତି ଗଣମାଧ୍ୟମର ଆଗ୍ରହ ସ□େ ଭାରତୀୟ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାର ଅଧିକାଂଶ ଭାଗ ଅସଂଗଠିତ ମଧ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି । ଏହା ଏଭଳି ରହିବକି ନାହିଁ ଏବଂ ନୀତି ଓ ଯୋଜନା ଏହାକୁ ରାଜ୍ୟ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଆସି ପାରିବକି ନାହିଁ ତାହା ଦେଖିବାକୁ ହେବ ।

ନୀତି ଓ ଯୋଜନା ପାଇଁ କେତେକ ପ୍ରଶ୍ନ :

ଭାରତରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟରତ ଛୋଟ ଫାର୍ମଗୁଡିକ ପାଇଁ କିଛି ଆର୍ଥିକ ପ୍ରକଳ୍ପ ରହିଛି କି ? ଏହା ଉପରେ ବ୍ୟାପକ ତର୍କ ହେଉଛି । କେତେକ ଯୁକ୍ତି କରୁଛନ୍ତି କି ଏହା ଆଦୌ ନାହିଁ । ଅଧିକ ଶୋଷଣ ଓ କର୍ମନିଯୁକ୍ତି ବିହୀନ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଦେଖାଯାଉଛି । ଛୋଟ ଛୋଟ ଉତ୍ପାଦନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଉନାହିଁ କି ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣରେ ଏହା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଉନାହିଁ । ଅପରପକ୍ଷରେ ଯେଉଁ ଲୋକମାନେ ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଅଣ-ପୁଂଜିବାଦୀ ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ରାଷ୍ଟ୍ରର ଏଥିପାଇଁ ବୋଧହୁଏ ପ୍ରକଳ୍ପ ରହିଛି । ସବୁଜ ବିପ୍ଳବ, କୃଷି ଲୋକପ୍ରିୟତା, ସଂରକ୍ଷିତ ଶିଳ୍ପ ତଥା ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତି ସଂପନ୍ନ ବିକାଶ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିବା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଯୁକ୍ତି ହେଉଛି ଯେ ବିକାଶ ପ୍ରକଳ୍ପର ବହୁବିଧତା ସବୁବେଳେ ସଫଳ ହୁଏ ନାହିଁ । ଚତୁର୍ଥ ଯୁକ୍ତି ହେଉଛି ଯେ ଭାରତରେ ଅନେକ ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ପ୍ରକଳ୍ପ ସବୁ ରହିଛି ଏଥିରେ ବିକାଶ, ସୁରକ୍ଷା, ପ୍ରସାର ଓ ସହନଶୀଳତା ସବୁକିଛି ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ରହିଛି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥା ଏବଂ ପି.ସି.ପି ଗୁଡିକୁ ସହର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକରଣ ଯୋଜନାରେ ନଷ୍ଟ କରି ଦିଆଯାଉଥିବା ବେଳେ ଏହା ସାମାଜିକ ହସ୍ତାନ୍ତରଣ ଜରିଆରେ ସୁରକ୍ଷିତ ହେଉଛି । ମାଇକ୍ରୋ କ୍ରେଡ଼ିଟ ଜରିଆରେ ସୁରକ୍ଷିତ ହେଉଛି ତଥା ନଗରପାଳିକା ବଜାର ଜରିଆରେ ସହନଶୀଳ ହେଉଛି । ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ନୀତି ଗୁଡିକରେ ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟତାରୁ ଏହା ସୁଚିନ୍ତିତ ଯୋଜନାବଦ୍ଧ ନୁହେଁ ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଛି । ସୁତରାଂ ଏହାକୁ ବିଲୋପ କରିହେବ ନାହିଁ କି ଏହାକୁ ଏକତ୍ରିତ ମଧ୍ୟ କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଦ୍ୱିତୀୟରେ ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଏହା କୁହାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ଯେ ନୀତି ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସାରିତ ହେଉଛି । ଚାଷୀ ଓ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ କୃଷି ବିପଣନ ଆଇନ ଅଧିନରେ ଆଜିକାଲି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି ବିଶେଷ କରି ଯେତେବେଳେ କର୍ପୋରେଟ ମୂଲ୍ୟ ଚେନରେ ଏହାର ଗୁରୁତ୍ୱ ନାହିଁ ବୋଲି ସମାଲୋଚନା କରାଯାଇଛି । ତେବେ ଏହା

ଅତି ମାତ୍ରାରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଚୟନ ଭି□କ ହେଉଛି । ଏକ ଫାର୍ମକୁ ବ□ମାନ ଲାଇସେନସ ନେବାକୁ ପଡିବ ଏବଂ ସ୍ଥାନୀୟ କ□ୃପକ୍ଷ ସହ ପଂଜୀକରଣ କରିବାକୁ ହେବ । କିନ୍ତୁ ଏହା ମଧ୍ୟ ଖୋଲାଖୋଲି ଭାବରେ ଶ୍ରମ ଓ ପରିବେଶ ଆଇନର ଉଲ୍ଲଂଘନ କରିବ । ଅନିୟମିତ ଭାବରେ ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି କର ଦେବା ଏବଂ କୋଇଲା ଭଳି ବେଆଇନ ଉପାଦାନ ମଧ୍ୟ ଉପଯୋଗ କରିପାରେ । ଯଦିଚ ଏହା ଅସଂଗଠିତ ଟିକସ, ଯୋଗାଣକାରୀ, ଟ୍ରାନସପୋର୍ଟର ଓ ସୁରକ୍ଷା ବଳକୁ ଫି ଆଦି ଦେଇପାରେ ।

ତୃତୀୟରେ ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଟ ଚୟନରେ ମଧ୍ୟ ଏକ ଧାରା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଏହା ସିଦ୍ଧ ଯେ ଭାରତର ଶୀର୍ଷ ପୁଂଜିବାଦୀ ଶ୍ରେଣୀ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଶୃଙ୍ଖଳିତ କରିବା ଉଦ୍ୟମକୁ ପ୍ରତିହତ କରୁଛନ୍ତି । ଯଦିଚ ସେମାନେ ରାଷ୍ଟ୍ର ପ୍ରଦ□ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ସବୁ ନେଉଛନ୍ତି । ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ମଧ୍ୟ ଏହି ଧାରାରେ କିଛି ବ୍ୟତିକ୍ରମ ନୁହେଁ । ସାମାଜିକ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଉତ୍ପାଦନ ଓ ପୁନଃଉତ୍ପାଦନ ସକାଶେ ସରକାର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ଦେଉଛନ୍ତି । ଏଥି ସହିତ ସାମାଜିକ ସୁରକ୍ଷା ନେଟ ମଧ୍ୟ ମିଳୁଛି । ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ବେଆଇନ ଭଡା ବଜାର ସୃଷ୍ଟି ହେଉଛି । ରାଜ୍ୟ ଘରୋଇ ସ୍ଥିତି ଓ ପରିଚୟ ମଧ୍ୟରେ ଝୁଲି ରହୁଛି । ସମାନ୍ତରାଳ ଛାୟା ରାଷ୍ଟ୍ର ଯାହା ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ପରିଚାଳିତ କରୁଛି ତାହା ରହିବ ନାହିଁ ଯଦି ସଂଗଠିତ ରାଷ୍ଟ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନରହିବ । ହାଇବ୍ରିଡ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ପରିଚାଳିତ କରୁଛି ମାତ୍ର ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ବୈଧତାକୁ ହେୟଜ୍ଞାନ କରୁଛି ।

ବ୍ୟାପକ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ଅଭାବ ସ□େ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ□ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେଉଁ ହେୟଜ୍ଞାନ କରାଯାଉଛି ତାହାର କାରଣ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ କ୍ଷମତାର ଅଭାବ ନୁହେଁ । ଯେତେବେଳେ ଚାହିଁବେ ଭାରତୀୟ ରାଷ୍ଟ୍ର ସବୁ ପ୍ରକାର ଆଶାବାଦୀ ନିୟନ୍ତ୍ରଣାତ୍ମକ ବିକାଶମୂଳକ ଓ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହାସଲ କରିବା ପାଇଁ ସମର୍ଥ । ଏଠାରେ ଯେଉଁ ସାରାଂଶ ଆମେ ଆଦୌ ଛାଡିପାରିବା ନାହିଁ ତାହା ହେଲା ଯେ ରାଷ୍ଟ୍ର ନିୟନ୍ତ୍ରଣାତ୍ମକ ବ୍ୟବସ୍ଥା କଡାକଡି ଭାବରେ ଲାଗୁ କରିବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛୁକ ନୁହେଁ ବରଂ ଛୋଟ ଛୋଟ ଫାର୍ମ ଗୁଡିକୁ ଶୃଙ୍ଖଳାଗତ ଆଇନ ଭଙ୍ଗ କରିବା ଏପରିକି ଫଳପ୍ରଦ ଭାବରେ କ□ୃପକ୍ଷଙ୍କୁ ଅବଜ୍ଞା କରିବା ପାଇଁ ଜାଣିଶୁଣି ସୁଯୋଗ ଦେଉଛନ୍ତି । ରାଷ୍ଟ୍ର ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସମୟରେ ଏଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି ।

ଚତୁର୍ଥରେ ନୀତି ପ୍ରକ୍ରିୟା ଏତେ ବ୍ୟାପକ ଭାବରେ ଅସଂଗଠିତ ଯେ ନୀତିରୁ ଯେଉଁ ଫଳ ମିଳୁଛି ତାହା ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷ୍ୟଠାରୁ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥିବା ଦେଖାଯାଇଛି । ନୀତି ବ୍ୟବସ୍ଥା କାର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱୟନ ପ୍ରତି ଆଦୌ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଉନାହିଁ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ଏହିଠାରେ ହିଁ ବିସଂଗତି ଆରଂଭ ହେଉଛି ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣକାରୀ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କ୍ଷେତ୍ରୀୟ ଅଧ୍ୟୟନରୁ ଉପଲବ୍ଧ ତଥ୍ୟକୁ ମାନୁ ନାହାନ୍ତି । ବାଙ୍ଗାଲୋରରେ ଭୂମି ଉପଯୋଗ ଉଳଂଘନ ଉପରେ କରାଯାଇଥିବା ଏକ ଅଧ୍ୟୟନ ଉପରେ 'କ୍ଷେତ୍ରୀୟ ପ୍ରଶାସନ* ବିଚାରଧାରା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ଏଥିରୁ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତୀତ ହୋଇଥିଲା କିପରି ରାଷ୍ଟ୍ର ଘରୋଇ ସ୍ୱାର୍ଥ ସହିତ ମିଶି କିଭଳି ଯୋଜନା କ□ୃପକ୍ଷ ଉପରେ ନିଜର ପ୍ରଭାବ ଏତେ ଅଧିକ କରି ଦେଉଛନ୍ତି ଯେଉଁଠାରେ ଆଇନ ଉଲ୍ଲଂଘନ ବ୍ୟାପକ ହେଉଛି ଏବଂ ନାଗରିକ ସମାଜର ବିରୋଧ ପ୍ରତିହତ କରାଯାଇଛି । ଅନ୍ୟ ଏକ ଅଧ୍ୟୟନ ହେଉଛି ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଦୂରୀକରଣ ନୀତି ସଂପର୍କରେ । ଏଥିରେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ହିତାଧିକାରୀଙ୍କ ଉପରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରାଯାଇଥିଲା । ଏଥିରେ ଯେ କେବଳ ଅସଂଗଠିତ ଦେଖାଯାଇଥିଲା ତା ନୁହେଁ ବରଂ ନୀତି ଡିଜାଇନ ଓ କାର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱୟନରେ ଏକ ପ୍ରକାର ଦ୍ୱୈତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି ଯେଉଁଠାରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆର୍ଥିକ ସ୍ୱାର୍ଥର ସୁରକ୍ଷା ହେଉଥିବା ଅଧିକତଃ ଦେଖାଯାଉଛି । ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ରହିଛି ଔପଚାରିକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶନାମା ଗୁଡିକୁ ହେୟଜ୍ଞାନ କରିବା, ଔପଚାରିକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶନାମାର ଅଭାବରେ ଅସଂଗଠିତ ପ୍ରଥା ଗୁଡିକର ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ତଥା ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଅସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ବୈଧ ରୂପ ଦେବା ।

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟୟନଟି ହୋଇଛି ହରିୟାଣାରେ, କୃଷି ଓ ଅମଳ ପରବ□ୀ ଯୋଗାଣ ଅନୁକ୍ରମ ଉପରେ । ଏଥିରେ ଦେଖାଯାଉଛି ଯେ ହରିୟାଣରେ ଭୂମି ସମ୍ବନ୍ଧ ମୁଖ୍ୟତଃ ଜାତି ଆଧାରରେ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହେଉଛି ଏବଂ ରାଜ୍ୟ ଆଇନ ଗୁଡିକର ଅବଜ୍ଞା କରାଯାଉଛି । ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ବଜାର ଆଇନ ବେଳେ ବେଳେ କର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଯାଉଛି । ଆଇନ ସ୍ଥାନରେ ସାମାଜିକ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ହେଉଛି । ଆଗ୍ରୋ-ପ୍ରକ୍ରିୟା କରଣରେ 'ଅଧିକ ସେବା ଫି' (ଲା□) ନିୟନ୍ତ୍ରକମାନେ ଏକାଧିକ ଲାଇସେନସ ପ୍ରଦାନ, ନିୟମ ଉଲ୍ଲଂଘନ ତଥା ଗୁଣାତ୍ମକ ମାନ ଅଣଦେଖା କରିବା ପାଇଁ ଅସୁଲ କରିଥାନ୍ତି । ଏଭଳି ଆଇନ ଉଲ୍ଲଂଘନ କରୁଥିବା ପ୍ରତାରଣାପୂର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ସହାୟତା କରିବା ପାଇଁ ଅବୈଧ ଘରୋଇ ବଜାର ସବୁ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ପରିବହନ ସଂଯୋଗକାରୀ ଏଜେ□ ମାନେ ଲା□ ପାଇଁ

ଏକ ଅସଂଗଠିତ ଏକକ ଝରକା ବ୍ୟବସ୍ଥା ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଲା□ ଦେବା ପାଇଁ ଏକ ପ୍ରକାର ପ୍ରିପେଡ କାର୍ଡ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସେମାନେ ଆରଂଭ କରିଛନ୍ତି । ବେଆଇନ ଭାବରେ ଟ୍ରକରେ ମାଲ ବୋଝଇରୁ ଯେଉଁ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ ହୁଏ ତାହା ମାଲିକ, ବୁକିଙ୍ଗ ଏଜେ□, କମିଶନ ଏଜେ□ ଅସଂଗଠିତ ବ୍ୟାଙ୍କର, ଅଧିକାରୀ, ରାଜନେତା ଓ ସ୍ଥାନୀୟ ଜାତି ନେତା ସବୁ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ବା□ି ନେଇଥାନ୍ତି । ଏହା ଏକ ପ୍ରକାର ଆର୍ଥିକ ରାଜନୈତିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ଶକ୍ତିର ଅସାଧୁ ମେ□ ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଏଥିରୁ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ଯେ ରାଷ୍ଟ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟରେ ନ୍ୟସ୍ତସ୍ୱାର୍ଥ ଗୋଷ୍ଠୀମାନେ ବେଆଇନ ବଜାର ସବୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାନ୍ତି ଏବଂ ସେଥିରୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଲାଭ ହାସଲ କରିଥାନ୍ତି ।

ସଂଗଠିତ ସରକାରୀ ନୀତିର ବାହ୍ୟ ପରିସୀମା ଅନେକ ସମୟରେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖା ଯାଇଥାଏ । ମାତ୍ର ଏହି ଗବେଷଣାରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଛି ଯେ ଏହା ହେଉଛି ବାସ୍ତବରେ ରାଜନୈତିକ ସ୍ଥଳ । ଏହା ଅନ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବା ଅଂଚଳରେ ହେଉଛି କି ନାହିଁ ତାହା ଉପରେ ଅଧିକ ଗବେଷଣା ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଛି । ଏଭଳି ରାଜନୀତି କେତେ ସାଧାରଣ ହୋଇଯାଇଛି ତାହା ଯୋଜନା ଓ ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣକାରୀ ମାନେ ଧ୍ୟାନ ଦେବା ଉଚିତ । ଏହା ମନେ ହେଉଛି ଯେ ନିୟନ୍ତ୍ରଣାତ୍ମକ ରାଜନୀତି ଅନେକ ସମୟରେ ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଉପଯୋଗ କରୁଛନ୍ତି - ନିୟନ୍ତ୍ରଣାତ୍ମକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ସରକାରଙ୍କ ନିକଟରେ ରହୁଥିବା ବେଳେ ସ୍ଥାନୀୟ ପୁଂଜି ରାଜ୍ୟକୁ ଅଧିକାର କରି ନେଉଛନ୍ତି ।

ସହରାଂଚଳ ଓ ଆଂଚଳିକ ଯୋଜନା ନୀତିରେ ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣକାରୀମାନେ ଅନେକ ବିସଂଗତିର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଏହାର ଦୁଇଟି ଉ□ର ରହିଛି : ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷରେ ନମନୀୟ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ, ଦ୍ୱିତୀୟରେ ଅଧିକ ବସ୍ତୃତ ବିବରଣୀ । ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଏମଧ୍ୟରୁ କୌଣସି ପଦ୍ଧତି ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ସେଭଳି ସଠିକ ବିକଳ୍ପ ଯୋଗାଇ ପାରିନାହିଁ ।

ନୀତି କର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱୟନ ଦିଗରେ ଏହି ସବୁ ବିସଂଗତି, ଉପଯୁକ୍ତ ଏନଫୋର୍ସମେ□ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଅଭାବ ଆଦି ସରକାରୀ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ବ୍ୟାପକ ଭାବରେ ରହିଛି । ଭାରତୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ସ୍ୱାର୍ଥ, ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ, ସଂଗଠନ ଓ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସବୁ ଏକାଠି ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି । ଯେ କୌଣସି ଭବିଷ୍ୟତ ଯୋଜନାରେ ନୀତିର ଫଳପ୍ରଦ କାର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱୟନ ପାଇଁ ଏହି ସବୁ ସ□ିର ପୂରଣ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଔପଚାରିକତା

ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ବିଧିସଂଗତ କରିବା ପ୍ରଶ୍ନ ଆଜିକାଲି କେବଳ ଜମିର ସ୍ୱ□ାଧିକାରୀ (ଟାଇଟଲିଂ) ଦେବା ଆବଶ୍ୟକତା ମଧ୍ୟରେ ସୀମିତ ରହିଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ଦେଖିଲେ ଔପଚାରିକତା କରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ସ୍ୱତଃ ଅସଂଗଠିତ ହୋଇପଡିଛି । ଜମିର ଯୁଗ୍ମ ମାଲିକାନା ଯେତେ ମାମୁଲି ହେଉନା କାହିଁକି ଟାଇଟଲିଂ ପ୍ରାୟ ସିଲେକଟିଭ ଲାଇସେନସିଂ ଏବଂ ବ୍ୟବସାୟିକ ସଂଗଠନମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କୁଶଳତାର ପ୍ରମାଣନ ଜରିଆରେ କରାଯାଇଛି । ପ୍ରଥମତଃ ବ୍ୟାଙ୍କରୁ ଋଣ ନେବା ସୁବିଧାଜନକ କରାଉଥିବା ବେଳେ ପରବ□ୀ ବିଭିନ୍ନ କୁଶଳତାର ପ୍ରସାର ସୁବିଧାଜନକ କରିଥାଏ । ଆଧାର ସହିତ ବିଭିନ୍ନ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ□ କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ଇଲେକ୍ଟ୍ରୋନିକ ପଇଠ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ସଂପ୍ରସାରଣ (ମନରେଗା ଭଳି ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ) କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ଚିହ୍ନଟ କରି ବିଭିନ୍ନ ସମ୍ବନ୍ଧର ଔପଚାରିକତାକରଣ କରୁଛି । ମାଇକ୍ରୋଫାଇନାସରେ ମଧ୍ୟ ରହିଛି ପଂଜିକରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ମାତ୍ର ଆତ୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ସକାଶେ ମାଇକ୍ରୋଫାଇନାନସର ସଫଳତାରେ ମଧ୍ୟ ଜାତି ଓ ଲିଙ୍ଗ ପକ୍ଷପାତ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଉଛି । ଏକାଧିକ ବ୍ୟାଙ୍କ ଆକାଉ□ର ସୁଯୋଗ ନେବାକୁ ହେଲେ କୋଲାଟରାଲ ପଂଜିକରଣ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ବହୁବିଧ ଋଣ ସବୁ ସାମାଜିକ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ଋଣ ମଧ୍ୟରେ ଛନ୍ଦି ହୋଇଯାଇଛି । ଏନ.ଇ.ଏଫ.ଟି ବ□ିମାନ ବଜାରର ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଯାଇଛି ମାତ୍ର ଏହି ଇଚ୍ଛାଧିନ ଋଣକୁ ବିସ୍ଥାପିତ କରୁଛି । ବ□ିମାନ ଏକ ପ୍ରକାର ଉପରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ପୁଞ୍ଜି କ୍ଷୁଦ୍ର ପାରିବାରିକ ଫାର୍ମ ଗୁଡିକୁ ବିସ୍ଥାପିତ କରିବା ସ୍ଥିତିକୁ ଚାଲିଯାଇଛି । ଏହାର ଅନେକ ଶାଖା ଓ ଫ୍ରାନଚାଇଜେସ୍ ମଧ୍ୟ ପଂଜୀକୃତ ହେବ । ଏହି ସବୁ ଉଦାହରଣରେ ଯାହା ଆମେ ସାଧାରଣରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଉ ତାହା ହେଲା ରାଷ୍ଟ୍ର ପରିବ□ି ବଜାର ଏହି ତୃଟିପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ବାହକ ହୋଇଛି ।

ରାଷ୍ଟ୍ର ଦିଗରୁ ଦେଖିଲେ ଏହା ପ୍ରାୟ ସାଲିସ ହୋଇଯାଇଛି ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ସ୍ଥାନୀୟ ସ୍ତରରେ ରାଷ୍ଟ୍ର ପ୍ରାୟ ନିୟମିତ ଭାବରେ ରାଜସ୍ୱ ଅଭାବର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥାଏ । ଏଥିଯୋଗୁଁ ମୌଳିକ ଭି□ିଭୂମି ବ୍ୟବସ୍ଥା ସବୁବେଳେ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇନଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଆର୍ଥିକ ନୀତି ନିୟମ ପାଳନ ନକରିବା ପଛରେ ଏହା ଏକ ମୁଖ୍ୟ କାରଣ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । ଏହା ମଧ୍ୟ ସରକାରୀ ସେବା ଘରୋଇକରଣ ପଛରେ ମଧ୍ୟ କାରଣ ହୋଇଛି । ଏହାର

ସାରଣୀ-୧ :

ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ସଂଗଠିତ ଓ ଅସଂଗଠିତ ନୀତିଗତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯାହା ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ବିଭିନ୍ନ ଜିଲ୍ଲାରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଜୟନ୍ତି ଗ୍ରାମ ସ୍ୱରୋଜଗାର ଯୋଜନାରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଯାଇଛି ।

ବ୍ୟବସ୍ଥାଗତ ପ୍ରଥା	ରାଜନୈତିକ ପ୍ରଯୁକ୍ତିବିଦ୍ୟା	ରାଜନୈତିକ ପଦ୍ଧତି
କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିବ□ନ	* ସ୍ୱୟଂ ସହାୟକ ଗୋଷ୍ଠୀରେ ଅଣ ବି.ପି.ଏଲ ଲୋକଙ୍କୁ ସାମିଲ କରିବା * ଜାଣିଶୁଣି ବକେୟା କରୁନଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ ବ□ମାନ ଯୋଗ୍ୟ କରିବା * ୩୦ ପ୍ରତିଶତ ବି.ପି.ଏଲ କଭରେଜ ସୀମା ଉଠାଇଦେବା ବ୍ୟାଙ୍କ ଏଣ୍ଡ ସବସିଡି ପ୍ରବ□ନ * ଅର୍ଥ ସିଧାସଳଖ ଏସ.ଏଚ.ଜି ଆକାଂଉ□ରେ ବା ଚେକ ଜରିଆରେ ଜମା କରିବା ଗାଈ ଓ ଅନ୍ୟ ସଂପଦା ସବୁ ଖୋଲା ବଜାରରୁ କ୍ରୟ କରିବା	* ନୂତନ ନିର୍ବାଚିତ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନୂତନ ବା ପୁନର୍ଗଠିତ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଦୂରୀକରଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ
ହେୟଜ୍ଞାନ କରାଯାଉଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ	* ୩୦ ପ୍ରତିଶତ ବି.ପି.ଏଲ କଭରେଜ * ମୁଖ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ କ୍ଲଷ୍ଟର * ଜାଣିଶୁଣି ବକେୟା କରୁନଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଯୋଗ୍ୟ କରିବା * ୮୦ ପ୍ରତିଶତ ବକେୟା ଥିବା ପ□ାୟତକୁ ପୁନଃ ଅର୍ଥ ଯୋଗାଣରୁ ବଂଚିତ କରିବା	* ଗ୍ରାମ ସଭା ଜରିଆରେ ଏସ.ଏଚ.ଜି ଗୁଡିକର ଚୟନ * ଡି.ଆର.ଡି.ଏ ଜିଲ୍ଲା କମିଟି ବୈଠକ ଆୟୋଜନ କରିବା ଯେତେବେଳେ ସଂସଦର ଅଧିବେଶନ ଚାଲୁ ଥିବ ଏବଂ ସଂସଦ ସଦ୍ୟସମାନେ ବୈଠକ ପାଇଁ ଆସି ପାରିବେ ନାହିଁ * ପି.ଏସି.ରିପୋର୍ଟ ସୁପାରିଶଗୁଡିକ ଏଡାଇ ଦେବା
କମ ସଫଳତା ହାସଲ କରୁଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ	* ରାଜ୍ୟ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବଜେଟ ଅର୍ଥ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟୟ ନହେବା * ରାଜ୍ୟମାନେ ନିଜ ଅଂଶ ୨୫ ପ୍ରତିଶତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ଯୋଗାଇ ନଦେବା * କେନ୍ଦ୍ର ଦ୍ୱାରା ବରାଦ କମ * ଯୋଜନା ବଜେଟରେ କମ ବରାଦ * କମ ମାତ୍ରାର ଫାଇନାନସିଂ * କମ୍ ଋଣ ଯୋଗାଣ * ମଂଜୁରୀରେ ବିଳମ୍ବ * ଆର୍ଥିକ ବର୍ଷର ଶେଷରେ ଋଣ ଆବେଦନ ପତ୍ରଗୁଡିକ ଏକାଠି କରିବା * ସରକାରୀ କ□ାକ୍ଟ ଥିବା ଏସ.ଏଚ.ଜି ଗୁଡିକୁ ନିୟମିତ ଯୋଗାଣ ବା ପଇଠ ନମିଳିବା	* ଜିଲ୍ଲା ଯୋଜନା ଓ ସତର୍କତା ମନିଟରିଂ କମିଟି ନିୟମିତ ଓ ଫଳପ୍ରଦ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ ନକରିବା * ପି.ଏ.ସି. ରିପୋର୍ଟ ସୁପାରିଶ ଗୁଡିକ ଉପରେ କମ କାର୍ଯ୍ୟ ହେବା
ଔପଚାରିକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅଭାବରେ ଅସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟ	* ଜିଲ୍ଲା ପ୍ରଶାସନ ପ୍ରତିମାସରେ ୩୦-୫୦ ଟଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଂଚୟ କରିବା ପାଇଁ ଏସ.ଏଚ.ଜି ମାନଙ୍କୁ ପ୍ରବ□ାଇବା	* ବି.ପି.ଏଲ କଟ ଅଫ ମାର୍କ ବ୍ଲକ ସ୍ତର ବା ଜିଲ୍ଲା ସ୍ତରରେ ନହୋଇ ରାଜ୍ୟ ସ୍ତରରେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହେବା

		* ଏନ.ଜି.ଓ ଚୟନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ପାରଦର୍ଶୀ ନହେବା । ଏହା ଡିଆରଡିଏ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କରାଯାଇଛି । * ଏନ.ଜି.ଓ ମାନଙ୍କ ଅଭିଜ୍ଞତା ବା ବିଶ୍ୱସନୀୟତା ଧାରାରେ / ବିଚାରକୁ ମଧ୍ୟ ଯାଉନାହିଁ । ଗ୍ରାମ ପ□ାୟତ ଋଣ ଗ୍ରହୀତାଙ୍କ ଯା□ କରୁଛନ୍ତି
ଅସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟ ସବୁ ଯାହା ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱତଃ ହେବା	* ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭି□ିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଜାରୀ ରହିବା ଗଡଚିରୋଲୀରେ ମଧ୍ୟବ□ୀ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଆଡଜଷ୍ଟମେ□	
ଅସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟ ଯାହା କମ ସହଜ କରୁଛି	ଇ.ଓ ବ୍ୟାଙ୍କ ଆକାଉ□ ଖୋଲିବା ସକାଶେ ଏସ.ଏଚ.ଜି ପାଇଁ ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ଜମା କରନ୍ତି * ପୁରୁଷ ଓ ମହିଳା ଏସ.ଏଚ.ଜି ଗଠନ ଯେଉଁଥିରେ ପରିବାରର ସ୍ୱାମୀ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଉଭୟ ସଦସ୍ୟ ଥିବେ ଗ୍ରେଡେସନ ସ□ି ସହ ଖାପ ଖୁଆଇବା ସକାଶେ ଏସ.ଏଚ.ଜି ରେକର୍ଡ ପୁନଃ ତିଆରି କରିବା ବା ବ୍ୟାକଡେଟିଂ କରିବା * ଆଡହକ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯାହା ସବୁ ଏସ.ଏଚ.ଜି. ପାଇଁ ହେବ ନାହିଁ * ଗ୍ରେଡେସେନ ଯୋଗ୍ୟତା ସ□ି ସବୁ ନମନୀୟ କରାଯିବା । ଏହାଦ୍ୱାରା ଅଯୋଗ୍ୟ ଏସ.ଏଚ.ଜି ଗୁଡିକୁ ରେକର୍ଡ ଅପଡେସନ କରି ଯୋଗ୍ୟ କରାଇବା * ଗ୍ରେଡେସନ କ୍ୟାମ୍ପ * ଋଣ ବିତରଣ ପାଇଁ ବ୍ୟାଙ୍କମାନେ ସବୁ ଏସ.ଏଚ.ଜି ମାନଙ୍କୁ ଉପସ୍ଥିତି ଦାବୀ କରିବା * ଉଭୟ ଧାର ଓ ଗଡଚିରୋଲି ଜିଲ୍ଲାରେ ମୁଖ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ମୁଖ୍ୟତଃ ପାରମ୍ପରିକ ଓ ଘରୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ * ଇ.ଓ ମୁଖ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ନାମରେ ଡମି ପ୍ରକଳ୍ପ ସବୁ ଉପରେ କାର୍ଯ୍ୟକରିବା * ଗଡଚିରୋଲୀରେ ମଧ୍ୟ ବାର୍ଷିକ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଆଜଷ୍ଟମେ□	* ଧର ଜିଲ୍ଲାରେ ଗ୍ରାମ ପ□ାୟତ ମାନେ ବ୍ୟାଙ୍କ ଆକାଉ□ ଖୋଲିବା ସକାଶେ ପରିଚୟ ପତ୍ର ଯୋଗାଇବା * ରାଜନିତୀଜ୍ଞ ମାନେ ଏସ.ଜି.ଏସ.ୱାଇ ସମସ୍ୟା ସବୁ ନିଅ□ ମାମଲା ଭି□ିର ବିଚାର କରିବା ଦୀର୍ଘ ମିଆଦ ଯୋଜନା ଭି□ିରେ ନକରି * ଏସ.ଏଚ.ଜିରେ ସ୍ୱାମୀ ; ପରିବାରର ପୁରୁଷ ସଦସ୍ୟଙ୍କ ସାମିଲ ହେବା * ସ୍ଥାନୀୟ ସଂଭ୍ରାନ୍ତ ଲୋକ ମାନେ ଏସ.ଏଚ.ଜି ସମ୍ବଳ ଦଖଲ କରିନେବା
ସ୍ୱାର୍ଥ ସୁରକ୍ଷା କରୁଥିବା ଅସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟ	* ପାଣ୍ଠି ଡାଇଭରସନ (ପାକିଂ ଇତ୍ୟାଦି) ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରକଳ୍ପ ପାଣ୍ଠି / ସବସିଡି ବ□ନ ନହେବା ବୃହତ ଋଣରେ ମଧ୍ୟ ମୋଟ ପ୍ରକଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟର ୫୦ ପ୍ରତିଶତ ଜାରୀ ହେବା * ୫୦ ହଜାର ଟଙ୍କାରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଋଣ ସକାଶେ ବ୍ୟାଙ୍କ ମାନେ କେଲାଟରାଲ ସିକ୍ୟୁରିଟି ଦାବୀ କରିବା * ଜାଣିଶୁଣି ବକେୟା ରଖୁନଥିବା ଋଣ ଗ୍ରହାତାଙ୍କୁ ଋଣ ପାଇଁ ଯୋଗ୍ୟ ବିବେଚିତ ନକରାଇବା * ସରକାରଙ୍କ କର୍ମଚାରୀ ଓ ବ୍ୟାଙ୍କ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଋଣ ପରିଶୋଧ ନକରିବା * ଏସ.ଏଚ.ଜି ସଦସ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ଋଣ	* ରାଜ୍ୟ ଓ ଜିଲ୍ଲା ସ୍ତରରେ ବି.ପି.ଏଲ ତାଲିକା ବୃଦ୍ଧି କରିବା * ବି.ପି.ଏଲ କଟ ଅଫ ମାର୍କ ବ୍ଲକ / ଜିଲ୍ଲା ସ୍ତରରେ ନହୋଇ ରାଜ୍ୟ ସ୍ତରରେ ହେବା * ଋଣ ଛାଡ ହେବ ବୋଲି ରାଜନେତା ମାନେ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେବା * ଏନ.ଜି.ଓ କ□ାକଟ ଓ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରକଳ୍ପରେ ଦୁର୍ନୀତି * ଏସ.ଏଚ.ଜି ଗଠନ ପାଇଁ ରାଜନେତାମାନେ ନିଜ ଦଳୀୟ ସମର୍ଥକ ମାନଙ୍କର ଏସ.ଏଚ.ଜି ପ୍ରସାର କରିବା

	ଯୋଗାଇ ଦେବା - ଋଣ କାଗଜପତ୍ର ଗୋଷ୍ଠୀ ନାମରେ ନକରି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନାମରେ କରିବା ଗୋଟିଏ ଗୋଷ୍ଠୀକୁ ବଡ ଋଣ ନଦେଇ ଛୋଟ ଛୋଟ ମାତ୍ରାରେ ଋଣ ଅଧିକ ଲୋକଙ୍କୁ ଦେବା * ଲଘୁ ଜଳସେଚନ ପ୍ରକଳ୍ପ ସକାଶେ ବ୍ୟାଙ୍କମାନେ ସହି ଋଣଗ୍ରହୀତା ଦାବୀ କରିବା କାରଣ ଜମି ସାଧାରଣତଃ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ନାମରେ ଥାଏ * ଡି.ଆର.ଡି.ଏ ଏନ.ଜି.ଓ କ□ାଜର ସାକ୍ଷର ହେବା ସହ ୧୦ ପ୍ରତିଶତ ପ୍ରାରଂଭିକ ଅର୍ଥ ଜାରୀ ନକରି ଏସ.ଏଚ.ଜି ଗଠନ * ଏସ.ଏଚ.ଜି ଗଠନ ଓ ବ୍ୟାଙ୍କ ଆକାଉ□ ଖୋଲା ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଳମ୍ବ କରିବା	* ଏସ.ଏଚ.ଜି ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସରକାରୀ କ□ାକଟ ସବୁ ହାସଲ କରିବା ସକାଶେ ସ୍ଥାନୀୟ ରାଜନୀତି * ଏସ.ଏଚ.ଜି ରାଜନେତାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ଦେବା - ମହିଳାମାନଙ୍କୁ ଏକାଠି କରିବା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ
ଅସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟ ଯାହାକୁ ଔପଚାରିକ ବୈଧାନିକତା ଦିଆଯାଉଛି	* ୩୦ ପ୍ରତିଶତ ବି.ପି.ଏଲ ଲୋକ ସଂଖ୍ୟାର କଭରେଜ ହାସଲ ନହେବା ଏବଂ ପରେ ଗାଇଡଲାଇନରୁ ବାହାର କରି ଦିଆଯିବା * 'ବହୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ' ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କୁ ଅନୁମତି ଦେବା, ଯଦିଚ ଏହା ନୀତିଗତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟରେ ଯୋଗ୍ୟ ନହୁଏ * ବ୍ୟାଙ୍କ ମାନେ ଉପଯୋଗ ହେଉ ନଥିବା ସବସିଡି ଫେରାଇ ଦେବା ମାତ୍ର ଏହାକୁ ସଫଳତା ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା * ପାଣି ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିଦେବା (ପାର୍କ ଇତ୍ୟାଦି) ୮୦ ପ୍ରତିଶତରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବକେୟା ଥିବା ପ□ାୟତ ଗୁଡିକୁ ପୁନଃ ପାଣି ଯୋଗାଣରୁ ବାରଣ କରିବା ପାଇଁ ଥିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଗାଇଡ ଲାଇନରୁ ହଟାଇ ଦେବା	ଅନ୍ତ୍ୟୋଦୟ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ବନ୍ଦ କରିଦେବା
ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ନଥିବା ଅସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟ	ଦଣ୍ଡବିଧାନ ଅଭାବ ଯୋଗୁଁ ଦୁର୍ନୀତି ଜାରି ରହିବା ଋଣ ପରିଶୋଧ ନକରିବା ଜାରି ରହିବା କାରଣ ପରିଶୋଧ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଫଳପ୍ରଦ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ନହେବା	ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ନଥିବା ଯୋଗୁଁ ଦୁର୍ନୀତି ଜାରି ରହିବା

ଫଳାଫଳ ସବୁ ସାମାଜିକ ଦିଗରୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହେଉଛି । ଭାରତରେ ଏଭଳି କ୍ଷେତ୍ର ଓ ଅଂଚଳ ରହିଛି ଯେଉଁଠାରେ ସ୍ଥାନୀୟ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥା ଯେ କେବଳ ଅସଂଗଠିତ ହୋଇଛି ତା ନୁହେଁ ବରଂ ଏହା ଅପରାଧିକ ମଧ୍ୟ ହୋଇଛି । ଯେଉଁଠାରେ ନିୟନ୍ତ୍ରଣାତ୍ମକ ଆଇନ ସବୁରେ କେବଳ ଉଲ୍ଲଂଘନ ହେଉଛି ତା ନୁହେଁ ବରଂ ଏହା ସମାନ୍ତରାଳ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଭି□ ହୋଇଛି । ଏଠାରେ ଉଭୟ ବେଆଇନ ଏବଂ ଆଇନ ସମ୍ମତ ଉତ୍ପାଦ ସବୁର ଉତ୍ପାଦକ, ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ସଂରକ୍ଷଣ ଅପରାଧିକ ସଂଗଠନମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ହେଉଛି । ଏହି ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ନଥିଲେ ଯଥା :- ଦଳଗତ ରାଜନୈତିକ ପାଣି ଯୋଗାଣ ଏବଂ ଅପରାଧିଙ୍କର ରାଜନୈତିକ ଅଂଶଗ୍ରହଣ ନୀତିଗତ ସଂସ୍କାର ଉପରେ ଯୁକ୍ତି କରିବା ସହଜ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ନିର୍ବାଚନ ପାଇଁ ପାଣି ଯୋଗାଣକୁ ରାଜନୈତିକ ବିରୋଧ, ଟିକସ ଫାଙ୍କି, ଏବଂ ପୁଂଜିର ବେଆଇନ ଭାବରେ ବିଦେଶକୁ ପଠାଇବା ଆଦି ଆଜିକାଲି ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ବ୍ୟାପକ ହୋଇ ପଡିଛି । ଏଭଳି ସ୍ଥିତିରେ ଆମେ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ କ୍ଷମତା କିଭଳି ଉନ୍ନତ ହେବ ତାହା ଆମେ ସହଜରେ କହି ପାରିବା ନାହିଁ ।

ନୂତନ ଗବେଷଣାରୁ ଜଣାଯାଇଛି ଯେ ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥା କୌଣସି ପ୍ରକାର ପରିବ□ନ ବିରୋଧ କରୁ ନାହିଁ । ଭାରତର ଉଚ୍ଚ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରର ବ୍ୟାପକ ଭୂମିକା ରହିଛି । ଏହା ମଧ୍ୟ ସବୁ ପ୍ରକାର ସୃଜନଶୀଳତାର ସ୍ଥଳ ହୋଇଛି । ଉଦ୍ଭାବନ, ସୃଜନଶୀଳ ପରିବ□ନ, ଉନ୍ନତିମୂଳକ ସୃଜନଶୀଳତା, ବୈଷୟିକ, ପ୍ରକ୍ରିୟାତ୍ମକ ଓ ସାଂଗଠନିକ ସୃଜନଶୀଳତା ଆର୍ଥିକ ଯୋଜନା ପ୍ରଣୟନକାରୀ ମାନଙ୍କ ଏହି ଆହ୍ୱାନ ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପଡିବ । ■■

ପ୍ରଫେସର ଡେଭଲପ୍‌ମେ□ ଷ୍ଟଡିଜ୍ ଏଣ୍ଡ ସିନିୟର ରିସର୍ଚ୍ଚଫେଲୋ ଅକ୍ସଫୋର୍ଡ ୟୁନିଭରସିଟି

ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର

ସୂଚନା ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଅସଂଗଠିତ ଶ୍ରମ - ଭାରତର କଲ ସେ ରମାନଙ୍କରେ ଚାକିରି ଅସୁରକ୍ଷିତ

• ବାବୁ ପି. ରମେଶ

ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର କର୍ମଚାରୀ ସଂଗଠନ ଗଠନ ଉପରେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଏବଂ ସେଥିଯୋଗୁଁ ଯେଉଁ ସ୍ୱର/ ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ ଅସୁରକ୍ଷା ସୃଷ୍ଟି ହେଉଛି ସେଇଭଳି ମୌଳିକ ଶ୍ରମିକ ଅଧିକାରର ଅଭାବ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟାପକ ଭାବରେ ଦେଖାଯାଉଛି । ସୁସଂଯୋଜିତ ଯୋଜନାବଦ୍ଧ ପରିଚାଳନା ପଦ୍ଧତି ଜରିଆରେ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କୁ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ଦିଆଯାଉଛି ।

ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ଅସୁରକ୍ଷା ତଥା ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କର ଅସହାୟତା ଯଥେଷ୍ଟ ଅଧିକ ଦେଖାଯାଏ । ଏଭଳି କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତିରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଦୟନୀୟ ସ୍ଥିତି ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ସେ ମଧ୍ୟରେ ରହିଛି - କମ ସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟସ୍ଥଳ, ଅସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟ କ□ାକ୍ଟ ଗୁଡିକର ଆଧିକ୍ୟ, ବିପଦ ସଂକୁଳ କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥିତି ନିର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଟ ମାଲିକ - କର୍ମଚାରୀ ସମ୍ବନ୍ଧର ଅଭାବ, ନିମ୍ନ ମାତ୍ରାର ମଜୁରୀ, ଅଧିକ କାର୍ଯ୍ୟ ସମୟ, କାର୍ଯ୍ୟ ସଘନତାର ଉଚ୍ଚ ସ୍ତର ଓ ଶୋଷଣ, ସାମାଜିକ ସୁରକ୍ଷା ତଥା ସଂରକ୍ଷଣ / କଲ୍ୟାଣ ମୂଳକ ପଦକ୍ଷେପର ଅଭାବ, କର୍ମଚାରୀ ସାମୁହିକତାର ପ୍ରାୟତଃ ଅଭାବ ଏବଂ ମୌଳିକ ଶ୍ରମ ଅଧିକାର ନମିଳିବା । ତଦନୁଯାୟୀ ଏହି ସବୁ ସ୍ଥିତି ଦେଖାଯାଉଥିବା କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ସବୁ ଅଧିକତଃ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେଖାଯାଏ । ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବସ୍ତୁତଃ ଏହି ସବୁ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ତେବେ ବ୍ୟବହାରିକ ଦିଗରୁ ଦେଖିଲେ ଏହାକୁ ଆଧାର କରି କୌଣସି ପ୍ରକାର ନିର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଟ ବିଭାଜନ ସଂଗଠିତ ଓ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ନେଇ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ ।

ଜାତୀୟ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ଉଦ୍ୟୋଗ ଆୟୋଗ (ଏନ.ସି.ଇ.ୟୁ.ଏସ) ମୁତାବକ ସଙ୍ଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଅସଂଗଠିତ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ଏବଂ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଅସଂଗଠିତ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ସୁତରାଂ, ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର କେତେକ ସ୍ଥିତି ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ତେଣୁ ସଂଗଠିତ ଓ ଅସଂଗଠିତ, ତାର ମାତ୍ରା କେତେ ତାହା ଜାଣିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହି ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଭାରତରେ ଏକ ଔପଚାରିକ ଓ ସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟ କଲ୍ ସେ□ରରେ ଦେଖା ଯାଉଥିବା ଅସଂଗଠିତ ଉପରେ ଆଲୋକପାତ କରୁଛି ।

କଲ ସେ□ର କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ଆଧୁନିକ ଭାରତୀୟ ସେବା ଏକ ସୁର୍ଯ୍ୟୋଦୟ କ୍ଷେତ୍ର ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଉପରୁ ଦେଖିଲେ କଲ ସେ□ରରେ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ଅର୍ଥ ବ୍ୟବସ୍ଥାର

ଔପଚାରିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆସିଥାଏ । କାରଣ ଏଥିରେ କାର୍ଯ୍ୟସ୍ଥଳୀ ଗୁଡିକ ସଂଗଠିତ (ଅତ୍ୟାଧୁନିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଓ ପ୍ରଯୁକ୍ତିବିଦ୍ୟା ସମ୍ବଳିତ ଅଟ୍ଟାଳିକା) । ଏହି ଫାର୍ମ ଗୁଡିକ କେତେକ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଯାହା କେନ୍ଦ୍ର ଓ ରାଜ୍ୟ ସରକାର ମାନେ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ଚାକିରୀ ଗୁଡିକ ଭଲ ଦରମା ଓ କ୍ଷତିପୂରଣ ପ୍ୟାକେଜ, ନମନୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସମୟ ତଥା ସଶକ୍ତିକରଣ ଅନୁକୂଳ ବୋଲି ଜଣା ଶୁଣା ତଥାପି ଏକ ନୂତନ ବିଶ୍ଲେଷଣ କଲେ ଆମେ ଏଥିରେ ଅସଂଗଠିତ ଅନେକ ଗୁଣ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବା ଯଥା :- ଅସୁରକ୍ଷିତ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ କର୍ମଚାରୀ । ଏହି ସବୁ ବିଷୟରେ ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ।

ଭାରତରେ ଆଉଟସୋର୍ସିଂର ଉଦ୍ଭବ, ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଓ ବିବ ର୍ନ

କଲ ସେ□ର କାର୍ଯ୍ୟର ମୁଖ୍ୟ ହେଉଛି ବିଜିନେସ ପ୍ରୋସେସ ଆଉଟ ସୋର୍ସିଂ ବା ବି.ପି.ଓ । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ପଦ୍ଧତି ଅନୁଯାୟୀ ମୁଖ୍ୟ ସଂଗଠନର କେତେକ ଅଣ-ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରକ୍ରିୟା କାର୍ଯ୍ୟ ଆଗରୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଉପକ୍ରମକୁ ସ୍ଥାନନ୍ତରୀତ କରାଯାଏ । ଏଠାରେ ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଉଛି ଶ୍ରମ ବ୍ୟୟ କମ କରିବା । ଯଦି ଆଉଟ ସୋର୍ସିଂ କିଛି ନୂଆ କଥା ନୁହେଁ ଏବଂ ଏହା ପୁରୁଣା ଢା□ାରେ ସାରା ଦୁନିଆରେ ଅନେକ ଆଗରୁ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ମାତ୍ର, ସାରା ଦୁନିଆରେ ଅନେକ ଆଗରୁ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ମାତ୍ର ଏଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ ପଦ୍ଧତି ବ୍ୟାପକ ଭାବରେ ନିର୍ଭରଶୀଳତା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତରେ ବିକଶିତ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟାପକ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ସ୍ଥିତିରେ ହୋଇଥିଲା ।

ବ୍ୟୟ କମ କରିବା ସକାଶେ ନିରନ୍ତର ଉଦ୍ୟମ ଫଳରେ ଅନେକ ଫାର୍ମ ନିଜର ଅଣ-କୋର କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଗୁଡିକୁ ଶସ୍ତାରେ ଶ୍ରମ ମିଳୁଥିବା ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଆଗରୁ ଚିହ୍ନଟ ଛୋଟଛୋଟ ଫାର୍ମମାନଙ୍କୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରୀତ କରୁଥିଲେ । ଆଉଟସୋର୍ସ ହୋଇଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକ୍ରିୟାଗୁଡିକ (ମୁଖ୍ୟ ଫାର୍ମର ଆବଶ୍ୟକତା ମୁତାବକ) ଉ□ମ ଭାବରେ ଏକତ୍ରିତ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟୟ ସାପେକ୍ଷ ଓ ଫଳପ୍ରଦ ବୈଷୟିକ ସଂଭାବନାରେ ସହଜ ଉପଲବ୍ଧତା ଦୂର ସ୍ଥାନକୁ କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥାନାନ୍ତରଣ କରିବା ପାଇଁ ଅନୁକୂଳ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । ଫଳ ସ୍ୱରୁପ ପ୍ରଥମ ସ୍ତରର ବି.ପି.ଓ ଫାର୍ମ ଗୁଡିକ ବିକଶତି ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ସହର ଓ ଗ୍ରାମାଂଚଳରେ ଗଢି ଉଠିଥିଲା । ଗ୍ରାମାଂଚଳ ମଜୁରୀ ତୁଳନାରେ ସହରାଂଚଳ ମଜୁରୀ ଅଧିକ ହୋଇଥିବାରୁ, ଆଉଟସୋର୍ସିଂ ବିକଳ୍ପ ଚାଲୁ କରିବା ଦ୍ୱାରା ମୁଖ୍ୟ ଫାର୍ମଗୁଡିକ ଅଧିକବ୍ୟୟର କମ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ କମ ବ୍ୟୟରେ ଅଧିକ କର୍ମଚାରୀ ନିଯୁକ୍ତ କରିପାରିଲେ । ପାଶ୍ଚତ୍ୟ ଜଗତରେ ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଆଉଟ ସୋର୍ସିଂକୁ କ୍ଷେତ୍ର ଆଉଟସୋର୍ସିଂ ବା ଆଉଟସୋର୍ସିଂ ବୋଲି କୁହାଗଲା କାରଣ ଏହା ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦେଶର ଭୌଗୋଳିକ ପରିସୀମା ମଧ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲା । ପରେ ୧୯୮୦ ଦଶକର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତରେ ଆଉଟସୋର୍ସିଂ ବିକଳ୍ପ ଦ୍ୱିତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ପହଂଚିଥିଲା । ଏହାକୁ କୁହାଯାଉଥିଲା ଅଫସୋରିଂ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସୀମା ବାହାରକୁ ଯାଇ କାର୍ଯ୍ୟର ଆଉଟସୋର୍ସିଂ ଶସ୍ତାରେ ଶ୍ରମ ଉପଲବ୍ଧ ହେଉଥିବା ଦକ୍ଷିଣ ଦେଶ ଯଥା- ଫିଲିପାଇନସ ଓ ଭାରତ ଆଡକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରୀତ ହୋଇଥିଲା । ଯେଉଁ ଦେଶମାନଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟ ସବୁ ଯାଉଥିଲା ତାହା ବ୍ୟାପକ ମାତ୍ରାରେ ସୀମାପାର ଉତ୍ପାଦନ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ସଂପ୍ରସାରଣ ପ୍ରସାରିତ କରିଥିଲା । ଏ ମଧ୍ୟରେ ରହିଛି ସୂଚନା ଓ ଯୋଗା ଯୋଗ ପ୍ରଯୁକ୍ତି ବିଦ୍ୟାରେ ହୋଇଥିବା ପ୍ରଗତି ଯୋଗୁଁ ନୂତନ ସଂଭାବନା ସବୁ ସୃଷ୍ଟି ସୁବିଧା ଜନକ ଟାଇମ ଜୋନ୍, ତଥା ବ୍ୟାପକ ମାତ୍ରାରେ ଶସ୍ତା ଓ କୁଶଳ ଶ୍ରମ ଉପଲବ୍ଧ ହେବା ।

ଫଳସ୍ୱରୂପ, ୧୯୯୦ ଦଶକର ମଧ୍ୟ ଭାଗ ପରଠାରୁ ଭାରତରେ ଏକ ନୁତନ କିସମର କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତିରେ ବ୍ୟାପକ ପ୍ରସାର ହୋଇଥିଲା ବିଶେଷକରି ସୂଚନା ପ୍ରଯୁକ୍ତି ବିଦ୍ୟା ପରିଚାଳିତ ସେବା / ବି.ପି.ଓ କ୍ଷେତ୍ର । ବ□ମାନ ବିଶ୍ୱ ଆଉଟସୋର୍ସିଂ ଶିଳ୍ପ ଏବଂ ଆଇ.ଟି - ଆଇଟିଇ.ଏସ/ ବି.ପି.ଓ ଶିଳ୍ପରେ ଭାରତ ଏକ ଅଗ୍ରଣୀ ସ୍ଥାନରେ ରହିଛି ଏବଂ ଏହା ଭାରତୀୟ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାର ଏକ ଦ୍ରୁତ ପ୍ରଗତିଶୀଳ କ୍ଷେତ୍ର ହୋଇ ପାରିଛି । ନାସକମର ହିସାବ ଅନୁଯାୟୀ ଜି.ଡି.ପିରେ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରର ଅଂଶ ୧୯୯୮ ର ୧.୨ ପ୍ରତିଶତରୁ ବୃଦ୍ଧି ହୋଇ ୨୦୧୨ ବେଳକୁ ୭.୫ ପ୍ରତିଶତରେ ପହଂଚିଛି । ଆର୍ଥିକ ସର୍ବେକ୍ଷଣ ମୁତାବକ ମୋଟ ବିଶ୍ୱ ଆଉଟ ସୋର୍ସିଂ ବଜାରରେ ଭାରତର ଅଂଶ ହେଉଛି ୫୫ ପ୍ରତିଶତ । ୨୦୧୨ ବର୍ଷ ଏହା ୫୭ ପ୍ରତିଶତ ଥିଲା । ସର୍ବେକ୍ଷଣ ମୁତାବକ ୨୦୧୩-୧୪ ବର୍ଷ ଆଇ.ଟି ବିଜିନେସ ପ୍ରୋସେସ ମ୍ୟାନେଜମେ□ କ୍ଷେତ୍ର (ହାର୍ଡ ୱେୟାରକୁ ଛାଡି)ରେ ୧୦.୩ ପ୍ରତିଶତ ବୃଦ୍ଧି ପାଇ ୧୦୫ ବିଲିୟନ ଆମେରିକୀୟ ଡଲାରରେ ପହଂଚିଛି । ଜାତୀୟ ସୂଚନା ପ୍ରଯୁକ୍ତିବିଦ୍ୟା ନୀତିରେ ଏହି ଶିଳ୍ପ ୨୦୧୧-୧୨ର ୧୦୦ ବିଲିୟନ ଡଲାର ତୁଳନାରେ ୨୦୨୦ ବେଳକୁ ୩୦୦ ଆମେରିକୀୟ ଡଲାରରେ ପହଂଚିବ ଏବଂ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରୁ ରପ୍ତାନି ୨୦୧୧-୧୨ର

୬୯ ବିଲିୟନ ଡଲାରରୁ ୨୦୨୦ ବେଳକୁ ୨୦୦ ବିଲିୟନ ଡଲାରରେ ପହଂଚିବ ବୋଲି ଆଶା କରାଯାଉଛି । କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରର ସଫଳତା ଅତି ଉତ୍ସାହଜନକ ହୋଇଛି । ୨୦୧୩-୧୪ ବର୍ଷ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସିଧାସଳଖ ଭାବରେ ୩.୧ ନିଯୁତ ଲୋକ କର୍ମନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ଭାରତରେ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରର ସଂପ୍ରସାରଣକୁ ଦୁଇଟି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ (୧୯୯୦ ଦଶକରୁ ୨୦୦୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ସାଧାରଣତଃ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ପ୍ରଭାଗରେ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ କର୍ମଚାରୀମାନେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସ୍ତରରେ ଆଉଟସୋର୍ସଂ ହୋଇଥିବା ବିଜିନେସ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟ ପରେ (୨୦୦୫ ପରଠାରୁ) ଦେଶରେ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ବ୍ୟାପକ ସଂପ୍ରସାରଣ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ସଂପ୍ରସାରଣ ମୁଖ୍ୟତଃ ଘରୋଇ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ହୋଇଛି । ୨୦୦୯ ସୁଦ୍ଧା ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରାୟ ୪୫୦୦୫୦ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ମୋଟ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଧାରାରୁ ଜଣାପଡିଛି ଯେ ଏହି ଇନ-ହାଉସ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ସୁଯୋଗ କ୍ରମାଗତ ଭାବରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଉଛି । ନାସକମ ହିସାବ ଅନୁଯାୟୀ ଘରୋଇ ଆଇ.ଟି. , ବି.ପି.ଓ ବଜାର ୨୦୧୨ ବର୍ଷ ଅତି ଉତ୍ସାହଜନକ ୨୦.୭ ପ୍ରତିଶତ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ହାସଲ କରିଥିଲା ।

କଲ ସେ ର କାର୍ଯ୍ୟ

ଭାରତରେ ଆଇ.ଟି - ଆଇ.ଟି.ଇ.ଏସ/ ବିପିଓ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସବୁଠାରୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଦୃଶ୍ୟ ହେଉଛି କଲ ସେ□ର ଯଦିଚ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ହାର୍ଡ ୱେୟାର, ସଫଟୱେୟାର ବିକାଶ, ମେଡିକାଲ ଟ୍ରାନ୍ସ କ୍ରିପ୍ସନ୍, ୱାର୍ଡ ପ୍ରୋସେସିଂ, ଡେସ୍କଟପ ପ୍ରି□ିଙ୍ଗ, ଆଇନ ଓ ଆର୍ଥିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଆଉଟ ସୋର୍ସିଂ, ବ୍ୟାକ ଅଫିସ ଅପରେସନ, ଡିଜାଇନ ଓ ଗ୍ରାଫିକସ ବିକାଶ ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ସାମିଲ ରହିଛି । କଲ ସେ□ରର ଗୁରୁତ୍ୱ କେବଳ ଜି.ଡି.ପିକୁ ଅବଦାନ ନୁହେଁ ବରଂ ଏହି କ୍ଷେତ୍ର ଦେଉଥିବା ବ୍ୟାପକ ମାତ୍ରାର କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ହେଉଛି ଅତୀବ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ଯେଉଁ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କଲ ସେ□ର ମାନଙ୍କରେ ହେଉଛି ସେ ମଧ୍ୟରେ ରହିଛି ଆଉ□-ବାଉଣ୍ଡ ଏବଂ ଇନ-ବାଉଣ୍ଡ ଫୋନ କଲ ସବୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା (ଟେଲି ମାର୍କେଟିଂ ଓ ଗ୍ରାହକ ସେବା ଅପରେସନର ଅଂଶ ଭାବରେ)। ଏହା ବ୍ୟତୀତ କେତେକ କଲ ସେ□ର ବ୍ୟାକ ଅଫିସ ସେବା (ବିଲିଂ, ଦରମା ବିଲ ଇତ୍ୟାଦି), ବିଶ୍ୱରେ ତଥା ଭାରତରେ ଅଧିକାଂଶ କଲ ସେ□ର ଏବଂ ଏହି ଫାର୍ମ ଗୁଡିକରେ କାର୍ଯ୍ୟରତ ଶ୍ରମବଳ ମୁଖ୍ୟତଃ ସ୍ୱର ଭି□ିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୋଜିତ । ତେବେ ଏହା ଧରିନେବା ଠିକ ନୁହେଁ ଯେ କଲ ସେ□ର ଗୁଡିକରେ କେବଳ ସ୍ୱର ଭି□ିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଉଛି । ଅନେକ ଅଣ-ସ୍ୱର ଭି□ିକ କଲ ସେ□ର ମଧ୍ୟ ରହିଛି ଯେଉଁମାନେ ଇ□ରନେଟ ଭି□ିକ ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି (ଇ-ମେଲ ଯୋଗାଯୋଗ) ।

ଗ୍ରାହକ ଭି□ିକୁ ଆଧାର କରି ଭାରତରେ କଲସେ□ର ଗୁଡିକୁ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ଯଥା - କ୍ୟାପଟିଭ ଓ ଅଣ କ୍ୟାପଟିଭ) ତୃତୀୟ ପକ୍ଷ) କଲ ସେ□ର, କ୍ୟାପଟିଭ କଲ ସେ□ର ଗୁଡିକ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାହକର ଆବଶ୍ୟକତା ପୂରଣ କରିଥାଏ । ଭାରତରେ ପ୍ରାୟ ସବୁ ଅଗ୍ରଣୀ କଲ ସେ□ର ଗୁଡିକ କ୍ୟାପଟିଭ ହୋଇଥିବା ବେଳେ ବ□ମାନ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ତୃତୀୟ ପକ୍ଷ ଅପରେସନ ମଧ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ଦଳ ଗୁଡିକୁ ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ଆଧାର କରି ସଂଗଠିତ କରାଯାଏ । ସୁତରାଂ ଗୋଟିଏ ଏକକ କଲସେ□ର ମଧ୍ୟରେ ବି ବହୁବିଧ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଏକ ସଂଗେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଯାଇ ପାରେ ।

ଏହା ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଯେ କଲସେ□ର ଗୁଡିକ ଏକସମାନ ନୁହେଁ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆକାର, ପ୍ରକୃତି ଓ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ଆଧାର କରି ଅନେକ ଭିନ୍ନତା ଦେଖା ଦେଇଥାଏ । ସମୟ, କ୍ଷତିପୂରଣ ପ୍ୟାକେଜ, ଭୌତିକ କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥିତି ଗ୍ରାହକ, ତଥା ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ-ଆର୍ଥିକ ଆଧାରକୁ ଭି□ିକରି ଏହା ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ ।

ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଓ ଘରୋଇ କଲ ସେ ର

ମୋଟ ଉପରେ ଆଇ.ଟି - ଆଇ.ଟି.ଇ.ଏସ/ ବିପିଓ କ୍ଷେତ୍ର ଭଳି ଭାରତରେ କଲ ସେ□ର ଗୁଡିକର ପ୍ରବେଶ ଓ ପ୍ରସାର ଦୁଇ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ୧୯୯୦ ଦଶକର ମଧ୍ୟ ଭାଗରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଏହି ସମୟରେ ଟ୍ରାନସ ନ୍ୟାସନାଲ କଲ ସେ□ର ସବୁ ଗଢି ଉଠିଥିଲା । ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଭାରତରେ ସବୁ ପ୍ରକାର କଲ ସେ□ର କାର୍ଯ୍ୟ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସ୍ତରରେ ଆଉଟସୋର୍ସ ହୋଇଥିବା ସେବା କ୍ଷେତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସୀମିତ ଥିଲା । ଏଥିରେ ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ମାଧ୍ୟମ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ଥିଲା କିନ୍ତୁ ଏହାର ପରବ□ୀ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଓ ବ□ମାନର ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ (ଯାହା ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର

ପ୍ରଥମ ଦଶକରେ ଆରଂଭ ହୋଇଥିଲା) ଘରୋଇ କଲ ସେ□ର ସବୁରେ ବିକାଶ ଓ ପ୍ରସାର ବ୍ୟାପକ ମାତ୍ରାରେ ହୋଇଥିଲା । ଏଥିରେ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଗ୍ରାହକ ମାନଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକତା ପୂରଣ କରିଥିଲା । ଏଥିରେ ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ସ୍ଥାନୀୟ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ଆବଶ୍ୟକତା ମୁତାବକ ହେଉଥିଲା । ତଦନୁରୂପ, ଇଂରାଜୀ, ହିନ୍ଦୀ ଓ ଆ□ଳିକ ଭାଷା ଗୁଡିକ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମାତ୍ରାରେ ଉପଯୋଗ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଓ ଘରୋଇ କଲ ସେ□ର ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତଫାତ କେବଳ ଭାଷାକୁ ନେଇ ହୋଇ ନଥିଲା । ଅନେକ ଦିଗରେ ଏହି ତଫାତ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୁପ, ଅନେକ ଅଧ୍ୟୟନରୁ ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ ଟ୍ରାନସନ୍ୟାସନାଲ କଲ ସେ□ର ମାନଙ୍କରେ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଉ□ମ ଶିକ୍ଷିତ ତଥା ଆର୍ଥିକ ଦିଗରୁ ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ଥିଲେ । ଏହି କଲସେ□ର କର୍ମଚାରୀମାନେ ମୁଖ୍ୟତଃ ସହରାଂଚଳ ସ୍ୱଚ୍ଛଳବର୍ଗ ମଧ୍ୟରୁ ଆସିଥିବା ବେଳେ ଘରୋଇ କଲ ସେ□ର କର୍ମଚାରୀ ମାନେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଗ୍ରାମାଂଚଳରୁ ଆସୁଥିଲେ ଏବଂ ଏମାନଙ୍କ ସ୍ଥିତି ଆର୍ଥିକ ଦିଗରୁ ସେଭଳି ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ନଥିଲା । ଏହି କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ଓ ଦକ୍ଷତା ସ୍ତର ଅପେକ୍ଷାକୃତ ନିମ୍ନ ସ୍ତରର ଥିଲା । ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଓ ଘରୋଇ କଲ ସେ□ର ମଧ୍ୟ ଏଭଳି ବିପରିତ ପ୍ରବୃ□ି ସ□େ୍ୱ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ଦିଗରୁ ଯେଉଁ ଅସୁରକ୍ଷିତ ସ୍ଥିତି ରହିଛି ତାହା ଉପରେ ଆଲୋଚନା ସ୍ୱାଭାବିକ ।

ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ କଲ ସେ ରରେ ଅସୁରକ୍ଷିତ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ଓ ଶ୍ରମ :

ଭାରତରେ କଲ ସେ□ର ଗୁଡିକର ପ୍ରସାର ଓ ଅଭିବୃଦ୍ଧିର ପ୍ରାରଂଭିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଯେଉଁ ସବୁ ମାର୍ଗଦର୍ଶୀ ଅଧ୍ୟୟନ ସବୁ କରାଯାଇଛି । ସେଥିରେ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତିର ଦୁର୍ବଳ ଭି□ି ବିଷୟରେ ଆଲୋକପାତ କରାଯାଇଛି । ଏହି ଅଧ୍ୟୟନ ଗୁଡିକର ବିସ୍ତୃତ ବିଶ୍ଳେଷଣରୁ ଜଣାଯାଇଛି ଯେ ଅଧିକ ଦରମା ଓ ଅତି ସୁନ୍ଦର କାର୍ଯ୍ୟ ପରିସର ସ□େ୍ୱ ବି ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତିରେ ଅସୁରକ୍ଷା ସ୍ଥିତି ଅଧିକ ରହିଥିବାରୁ ଏହାର ପ୍ରଭାବ କର୍ମନିଯୁକ୍ତିରେ ନମନୀୟତା, ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ସାମାଜିକ ସୁରକ୍ଷା, ରକ୍ଷଣଶୀଳ ସଂଗଠନ ତଥା ଅଧିକ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ, କ୍ୟାରିୟର / ଦକ୍ଷତା ବିକାଶ ଆଦି ଅତି ଶୋଚନୀୟ ସ୍ଥିତି, କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାମୁହିକତାର ଅଭାବ ଦୁର୍ବଳ ସାମାଜିକ ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ଆଦିରେ ଦେଖାଯାଉଛି ।

ଏହା ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ଅସୁରକ୍ଷା ହେଉଛି ଯଥେଷ୍ଟ ଅଧିକ କାରଣ ଏଥିରେ କ□ାକ୍ଟ / ପ୍ରକଳ୍ପ ଭି□ିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଧିକ ନିର୍ଭର ଶୀଳତା ରଖାଯାଇଛି ।

ବାସ୍ତବରେ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ଏହା ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟି ହେଉ ନଥିବାରୁ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ କୌଣସି କର୍ମନିଯୁକ୍ତିରେ ସ୍ଥାୟୀତ୍ୱ ଓ ସୁରକ୍ଷା ନାହିଁ ବୋଲି କୁହାଯାଉଛି ।

ଏହା ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଉଛି ଯେ ବିଶ୍ୱ ଉତ୍ପାଦନ ଚେନର ଆବଶ୍ୟକତା ଏବଂ ବ୍ୟାପକ ମାତ୍ରାରେ ବ୍ୟୟ ହ୍ରାସ କରିବା ଉଦ୍ୟମ ଯୋଗୁଁ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସବୁ ବେଳେ ଶ୍ରମ ଓ ଶ୍ରମ ବଳରୁ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଲାଭ ଉଠାଇବା ସକାଶେ ପ୍ରୟାସ କରାଯାଉଛି । ଏହା କାର୍ଯ୍ୟ ଶୈଳୀ, ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ତଥା ସାଙ୍ଗଠନିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସବୁ ଉପରେ ଅତ୍ୟଧିକ ନିର୍ଭର କରି କରାଯାଉଛି । ଏଥିଯୋଗୁଁ ନୂତନ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟାପକ ଟେଲୋରିଷ୍ଟିକ ନିୟମ ଗୁଡିକରେ ଉପଯୋଗ କରାଯାଉଛି । ସେଥି ଯୋଗୁଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସଘନତା ଏଭଳି ଭାବରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି ଯେ କର୍ମଚାରୀମାନେ ପ୍ରାୟ ସାଇବର କୁଲିରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ପୁନଶ୍ଚ ଅସଂଗତ ସମୟ, ପୁରୁଣା କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ଘ□ୟ ତଥା ଅପ୍ରାସଂଗିକ ନୀତି ନିୟମ ଯାହା ସବୁ ଏକ ଅତ୍ୟଧିକ ଭାବରେ ଗ୍ରାହକ ଅଭିମୁଖୀ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବଲମ୍ବନ କରାଯାଉଛି ସେଥିରେ କର୍ମଚାରୀ ମାନେ ନିଜକୁ ସାମାଜିକ ଦିଗରୁ ଅଲଗା ଓ ଅସମ୍ମାନଜନକ ସ୍ଥିତିରେ ଦେଖୁଛନ୍ତି ।

ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର କର୍ମଚାରୀ ସଂଗଠନ ଗଠନ ଉପରେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଏବଂ ସେଥିଯୋଗୁଁ ଯେଉଁ ସ୍ୱର/ ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ ଅସୁରକ୍ଷା ସୃଷ୍ଟି ହେଉଛି ସେଇଭଳି ମୌଳିକ ଶ୍ରମିକ ଅଧିକାରର ଅଭାବ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟାପକ ଭାବରେ ଦେଖାଯାଉଛି । ସୁସଂଯୋଜିତ ଯୋଜନାବଦ୍ଧ ପରିଚାଳନା ପଦ୍ଧତି ଜରିଆରେ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କୁ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ଦିଆଯାଉଛି । ଏଠାରେ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷର ସାମାଜିକ କରଣ ପ୍ରବନ୍ଧନ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ପରିସୀମା ମଧ୍ୟରେ ହୋଇଥାଏ । ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେଉଁ ପ୍ରକାର ମାନବ ସମ୍ବଳ ପ୍ରବନ୍ଧନ ପଦ୍ଧତି ଅବଲମ୍ବନ କରାଯାଉଛି ତାହା ପାରଂପାରିକ ସଂଗଠନ ଆଦି ଜରିଆରେ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କୁ ସଂଗଠିତ ହେବାରୁ ବାରଣ କରୁଛି ।

ମୋଟ ଉପରେ ଭାରତରେ କଲ ସେ□ର ଉଦ୍ଭବର ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ (୧୯୯୦ ଦଶକର ମଧ୍ୟଭାଗରୁ ୨୦୦୫

ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) କଲ ସେ□ରରେ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତିରେ ଗୁଣାତ୍ମକମାନ ଉପରେ ଯେଉଁ ଗବେଷଣା କରାଯାଇଥିଲା ସେଥିରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ବିଶ୍ୱ ସ୍ତରରେ ଆଉଟସୋର୍ସ ହୋଇଥିବା ବିକଳ୍ପ ଗୁଡିକରେ ରହିଥିବା ବିପଦ ଆଦି ବୁଝିବା ଉପରେ ଧ୍ୟାନ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ କରାଯାଇଥିଲା । ତଦନୁଯାୟୀ ଏହା ଦେଖାଯାଇଥିଲା କି ଏହି ନୂତନ ଜେନେରେସନ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତ ସବୁରେ ଅସୁରକ୍ଷା, ଅସହାୟତା ଏବଂ ସମ୍ମାନ ଜନକ କାର୍ଯ୍ୟର ଅଭାବ ଯଥେଷ୍ଟ ରହିଛି ।

ଘରୋଇ କଲ ସେ ର ଗୁଡିକରେ ଅଧିକ ଅସୁରକ୍ଷା

ଦ୍ୱିତୀୟ (ଏବଂ ବ□ମାନ) ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଯେତେବେଳେ ଭାରତରେ "ଆଉଟ ସୋର୍ସି ବିପ୍ଳବ" ପ୍ରାୟ ଦେଖାଯାଇଛି ସେଥିରେ କଲ ସେ□ର ଗୁଡିକରେ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତିର ଗୁଣାତ୍ମକ ମାନ ଆହୁରି ଅଧିକ ଖରାପ ହୋଇଯାଇ ଥିବା ଦେଖା ଯାଇଛି । ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଦେଶୀୟ କ୍ଷେତ୍ର ଫାର୍ମ ଗୁଡିକର ଆବଶ୍ୟକତା କଲ ସେ□ର ଗୁଡିକ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ପୂରଣ କରୁଥିବା ଦେଖାଯାଇଛି ।

ଦେଶୀୟ କଲ ସେ□ର ଗୁଡିକ ଉପରେ କରା ଯାଇଥିବା ଏକ ବିସ୍ତୃତ ଅଧ୍ୟୟନରେ ଏହା କୁହାଯାଇଛି ଯେ ଦେଶୀୟ କଲ ସେ□ର ଗୁଡିକ ହେଉଛି ଶ୍ରମ ବଳ, କାର୍ଯ୍ୟଶୈଳୀ ଓ ପ୍ରକାର, ଶ୍ରମ ସମ୍ବନ୍ଧ ଆଦି ଦିଗରୁ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ କଲ ସେ□ର ଠାରୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ । କାର୍ଯ୍ୟ ସମୟ ଓ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ଆବଶ୍ୟକତାରେ ପରିବ□ନ, ଆଦି ସ□େ ବି ଘରୋଇ କଲ ସେ□ର ଗୁଡିକରେ କର୍ମନିଯୁକ୍ତି ଅସୁରକ୍ଷା ଭରି ରହିଛି ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟ ଉତ୍ସାହ ଜନକ ନୁହେଁ । ଏହି କର୍ମନିଯୁକ୍ତି କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ କମ ଦରମା ପ୍ୟାକେଜ ମିଳୁଥିବା ନିରୁତ୍ସାହଜନକ କାର୍ଯ୍ୟ ସ□, ନିମ୍ନ ସ୍ତରର ଦକ୍ଷତା ଓ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସବୁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି ।

ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ କଲ ସେ□ର ବିପରୀତରେ ଭାରତରେ ଘରୋଇ କଲସେ□ର ଗୁଡିକ ଅନ୍ୟୂନ ଭି□ଭୂମି ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ, ଅତି ନିମ୍ନ ମାନର ପ୍ରଯୁକ୍ତିବିଦ୍ୟା ସହ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ବେଳେ କାର୍ଯ୍ୟସ୍ଥଳରେ ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ମଧ୍ୟ ଅତି ନିମ୍ନ ମାନର ରହିଛି । ଅତି ସଂକୁଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥଳ ଏବଂ ପାରଂପରିକ ତଦାରଖ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ନେଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବାରୁ ଏହି କଲ ସେ□ର ଗୁଡିକ ଅଂସଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କଠିନ ପରିଶ୍ରମ ଦୋକାନ ଭଳି ମନେ ହେଉଛନ୍ତି । ଏହି କେନ୍ଦ୍ରମାନଙ୍କରେ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ବ୍ୟାପକ ଶୋଷଣ ହେଉଛି । କାରଣ ଏଠାରେ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସଂଗଠନ ନାହିଁ । ଦକ୍ଷତା ଉନ୍ନତକରଣ ସକାଶେ ସୁଯୋଗ ନଥିବାରୁ , କାର୍ଯ୍ୟ ନିମ୍ନ ସ୍ତରର ରହୁଛି ଏବଂ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତିରେ ଅସୁରକ୍ଷା ସ୍ଥିତି ଅଧିକ ହେଉଛି । ଅନ୍ୟ ଏକ ଚିନ୍ତାଜନକ ବିଷୟ ହେଉଛି ଏଥିରେ ସାମାଜିକ ସୁରକ୍ଷା ଓ ଶ୍ରମ କଲ୍ୟାଣ ପଦକ୍ଷେପର ଅଭାବ ।

ଅନ୍ୟ ଏକ ଅଧ୍ୟୟନରେ ଏହି ସବୁ ତଥ୍ୟର ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଇଛି । ଏଥିରୁ ଏହା ପ୍ରତୀତ ହୁଏ ଯେ ଭାରତରେ ଘରୋଇ ଆଇଟି ଓ ଆଇଟି ଇଏସ - ବିପିଓ କ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତିର ଗୁଣାତ୍ମକମାନ ହେଉଛି ଅତି ଅନାକର୍ଷଣୀୟ

ଉପସଂହାର

ଏହି ଆଲୋଚନାରୁ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ଯେ କଲ ସେ□ର ମାନଙ୍କରେ କର୍ମନିଯୁକ୍ତି ସଂଗଠିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ଆହୁରି ଅନେକ କିଛି ରହିଛି ଯାହା ଏହି ସେ□ରଗୁଡିକ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର କେନ୍ଦ୍ର ସହ ସମାନ କରୁଛି । ଏହି କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ଅସୁରକ୍ଷା ସମସ୍ୟା ଦୂର କରାଯିବା ଦରକାର । କଲ ସେ□ର ଗୁଡିକରେ କାର୍ଯ୍ୟରତ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ ପଦକ୍ଷେପ ଓ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ କଲାବେଳେ ଏଥି ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯିବ ଦରକାର । ଉପରୋକ୍ତ ଆଲୋଚନାରୁ ଏହା ମଧ୍ୟ ସୂଚିତ ହେଉଛି ଯେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରହିଥିବା ଅନେକ ଭିନ୍ନ କାମ ଧନ୍ଦାରେ ରହିଥିବା ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଅସୁରକ୍ଷା ସ୍ଥିତିକୁ ଭଲ ଭାବରେ ବୁଝିବା ସକାଶେ ଉ□ମ ବ୍ୟବସ୍ଥାଗତ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯିବା ଦରକାର । ■■

** ଆସୋସିଏଟ ପ୍ରଫେସର, ସ୍କୁଲ ଅଫ ଅ□ର ଡିସିପ୍ଲିନାରୀ ଏଣ୍ଡ ଟ୍ରାନ୍ସ ଡିସିପ୍ଲିନାରୀ ଷ୍ଟଡିଜ ଇନ୍ଦିରାଗାନ୍ଧୀ ନେସନାଲ ଓପନ ୟୁନିଭରସିଟି ।*

"ଉଭୟ ମନ ଓ ଶରୀର ସ୍ୱଚ୍ଛତା ହେଉଛି ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଥମ ପାଦ । ପ୍ରାର୍ଥନା ମନକୁ ନିର୍ମଳ କରାଇଥାଏ, ଯେପରି ଝାଡୁ ଓ ପାଣିବାଲଟି ପରିବେଶକୁ ସଫା କରିଥାଏ । ସେଥିଯୋଗୁଁ ଆମେ ଯେ କୌଣସି କାମ ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ଆରଂଭ କରିଥାଉ । ଆମେ ଯେଉଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁ ତାହା ହିନ୍ଦୁ ହେଉ ବା ମୁସଲିମ ବା ପାର୍ସୀ ପ୍ରାର୍ଥନା ହେଉ, କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ଗୋଟିଏ, ହୃଦୟକୁ ବିଶୁଦ୍ଧ କରିବା ।"

ଗାନ୍ଧିଜୀ - (ସିଡବ୍ଲୁଏମ୍‌ଜି ଭାଗ ପ□ସ୍ତରି-୩୨୦ପୃ.

ଜ୍ଞାନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର

• ଅମିତ ବାସୋଲେ

ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ସଂଗଠିତ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ତୁଳନାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଧିକ ଲୋକଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟସ୍ଥଳରେ ବ୍ୟବହାରିକ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ଦେଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଉପରେ ଆଲେଖ୍ୟ ସବୁ ଯଥେଷ୍ଟ କମ ରହିଛି । ସମ ସାମୟିକ କାରିଗରୀ ଫାର୍ମ ଗୁଡିକର ସର୍ବେକ୍ଷଣରୁ ଜଣାଯାଇଛି ଯେ ଶିକ୍ଷାନବିଶ ଏବଂ ଦକ୍ଷତା ସ୍ଥାନାନ୍ତରଣ ସକାଶେ ଉ ରାଧିକାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଉଛି ଅତି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ।

ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର କହିଲେ ସାଧାରଣତଃ ଅଣକୁଶଳ ବା ଅର୍ଦ୍ଧକୁଶଳୀ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଥିବା କ୍ଷେତ୍ରକୁ ବୁଝାଇଥାଏ । ଜାତୀୟ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ଉଦ୍ୟୋଗ ଆୟୋଗ ଏହା କହିଛନ୍ତି ଯେ ଅସଂଗଠିତ ଶ୍ରମବଳ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ହେଉଛନ୍ତି ଅଣକୁଶଳୀ । ଏହା ଦୁଇଟି ତଥ୍ୟ ଉପରେ ଆଧାରିତ : ଏହି ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନିମ୍ନସ୍ତରର ଶିକ୍ଷା ଓ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ, ନିମ୍ନ ସ୍ତରର ପାରିଶ୍ରମିକ ଏବଂ ନିମ୍ନ ସ୍ତରର ଉତ୍ପାଦକତା । ମୁଁ ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଏହି ଦୁଇଟି ତଥ୍ୟ ଉପରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରିବି । ଏହି ସବୁ ବିଷୟ ଉପରେ ଯେଉଁ ସବୁ ନୀତିଗତ ଓ ଗବେଷଣା ପଦ୍ଧତି ରହିଛି ତାହାର ବିପରୀତରେ ମୋର ଦାବୀ ହେଉଛି ଉ□ମ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଜ୍ଞାନ ସ୍ଥାନାନ୍ତରଣ ଓ ଦକ୍ଷତା ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ସହିତ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବ୍ୟାପକ ଜ୍ଞାନ ଭରି ରହିଛି । ପ୍ରକାଶିତ ଅଧ୍ୟୟନ ଅତିରିକ୍ତ ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଶିଳ୍ପ ଉପରେ ଗଣନା, ଏନ.ଏସ.ଏସ ଓ ବୁଣାକାର ଓ ଖାଦ୍ୟ ବିକାଳୀମାନଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ ତଥା ମୁମ୍ବାଇରେ ଷ୍ଟ୍ରିଟ ଭେଣ୍ଡରମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଉପଲବ୍ଧ ତଥ୍ୟକୁ ଆଧାର କରି ମଧ୍ୟ ଆଲୋଚନା କରିଛି ।

ବିଶ୍ୱ ବ୍ୟାଙ୍କ ଏବଂ ବିଶ୍ୱ ବୌଦ୍ଧିକ ସଂପଦା ସଂଗଠନ ଭଳି ବଡ ବଡ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସଂଗଠନ ସବୁ ସଂପ୍ରତି ପାରଂପରିକ ଓ ଦକ୍ଷତା ଜ୍ଞାନ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱର ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ଏହି ଜ୍ଞାନରେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଶ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟି ସଂଗେ ସଂଗେ ଆଧୁନିକ ଜ୍ଞାନରୁ ଜ୍ଞାନ ଉତ୍ପାଦନ ଓ ହସ୍ତାନ୍ତରଣ ପାଇଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ରହିଛି ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଇଛି । ଏହା ଉପରେ ବ୍ୟାପକ ମାତ୍ରାରେ ଆଲୋଚନା ରହିଛି ଯେଉଁଥିରେ ଜୈବବିବିଧତା, ଆଗ୍ରୋଫରେଷ୍ଟ୍ରୀ, ଇକୋଲୋଜି, ଔଷଧ, କଳା ଆଦି ଉପରେ ରହିଥିବା ଜ୍ଞାନ ଭଣ୍ଡାର ସଂପର୍କରେ ବିଶ୍ଳେଷଣ ସବୁ କରାଯାଇଛି । ଏହି ଜ୍ଞାନ ସବୁ ସାରା ଦୁନିଆରେ ଚାଷୀ, କାରିଗର, ମହିଳା ଓ ଦେଶଜ ଲୋକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିକଶିତ ହୋଇଛି । ଏମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ସେହି ଲୋକ ଯେଉଁମାନେ ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ତେବେ ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାର

ବିଶ୍ଳେଷଣ ପାଇଁ ଟି.କେ/ଆଇ.କେ ପଦ୍ଧତିର ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇ ନାହିଁ । ଏହା ପଛରେ କାରଣ ହେଉଛି ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ଶ୍ରମିକ ଓ ଉଦ୍ୟୋଗମାନେ କେବଳ କୃଷି ଓ କଳାକୃତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ ବରଂ ଏମାନେ ବିବିଧ ଶିଳ୍ପ ଯଥା: ଖାଦ୍ୟ, ବୟନ, ପୋଷାକ, ପ୍ଲାଷ୍ଟିକ, ଧାତୁ, ମେସିନାରୀ, ନିର୍ମାଣ ଓ ସେବା ଆଦିରେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ଯେଉଁଠାରେ ଆଧୁନିକ ପ୍ରଯୁକ୍ତି ବିଦ୍ୟାର ପ୍ରୟୋଗ ହେଉଛି ଏବଂ ଏହାକୁ ଆମେ ପାରଂପରିକ ଶିଳ୍ପବୋଲି କହିପାରିବା ନାହିଁ । ଏହି ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ଦେଶଜ ସହସ୍ରବୁଦ୍ଧ ଏବଂ ସହସ୍ରବୁଦ୍ଧ ଏଥିପାଇଁ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି ତାହା ହେଲା ଲୋକ ବିଦ୍ୟା ଯେଉଁଥିରେ ବିନା ଶିକ୍ଷା ବା ପ୍ରଶିକ୍ଷଣରେ ଲୋକମାନେ ହାସଲ କରିଥିବା ବିବିଧ ସବୁ ସମ୍ମିଳିତ ରହିଛି । ଭାରତକୁ ଏକ ଜ୍ଞାନ ସମାଜରେ ପରିଣତ କରିବାକୁ ହେଲେ ଆମକୁ ଏହି ଲୋକ ବିଦ୍ୟାକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବା ସଂଗେ ସଂଗେ ଏହା ଉପରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ଏହାକୁ ଦେଶର ଅଧିକାଂଶ କର୍ମରତ ଲୋକମାନଙ୍କ ହିତ ପାଇଁ ଉପଯୋଗ ମଧ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ ।

ମଜୁରୀ, ଉତ୍ପାଦକତା ଓ ଦକ୍ଷତା ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ବନ୍ଧ

ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିମ୍ନ ମାତ୍ରାର ମଜୁରୀ ସହିତ ନିମ୍ନସ୍ତର ଉତ୍ପାଦକତା ରହୁଥିବା ଯୋଗୁଁ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦକ୍ଷତା ମଧ୍ୟ ନିମ୍ନ ସ୍ତରର ବୋଲି ସାଧାରଣରେ କୁହାଯାଇଛି । ବାସ୍ତବରେ ଦକ୍ଷତା, ଉତ୍ପାଦକତା ଓ ମଜୁରୀ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ହେଉଛି ଏକ ଜଟିଳ ବିଷୟ ଏବଂ ଏହା ବିଭିନ୍ନ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ଓ ଢା□ାଗତ ଉପାଦାନ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇଥାଏ । ଭାରତ ଭଳି ଏକ ବିକାଶଶୀଳ ଅର୍ଥ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଏକ ସାଂଗଠନିକ ବାସ୍ତବତା ହେଉଛି ବଳକା ଶ୍ରମର ଅବସ୍ଥିତି । ବ୍ୟାପକ ମାତ୍ରାର କାର୍ଯ୍ୟରତ ଲୋକ ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରୁ ବାହାରେ ରହିଥିବା ଯୋଗୁଁ ଉତ୍ପାଦ ବଜାରରେ ଏକ ହାଇପର ପ୍ରତିଯୋଗୀତା ହେଉଛି । ଏହି ପ୍ରତିଯୋଗୀତା କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତିର ଅଭାବ ଯୋଗୁଁ ନିଜର ବ୍ୟବସାୟ ଖୋଲିଥାଏ ମାଇକ୍ରୋ-ଉଦ୍ୟୋଗୀ ଏବଂ ଅସଂଗଠିତ ଶ୍ରମବଜାର ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହେଉଛି ତେଣୁ ଗୋଟିଏ ଗବେଷଣାର ଅଂଶ ଏହା ଦେଖିବା ଉଚିତ କି ସଂଗଠିତ - ଅସଂଗଠିତ ଆୟ ମଧ୍ୟରେ ତଫାତ କଣ କେବଳ ଦକ୍ଷତା ଯୋଗୁଁ ହେଉଛି ବା ଏଥିରେ ଅନ୍ୟ ଢା□ାଗତ କାରଣ ଯଥା - ଫାର୍ମର ଆକାର ପ୍ରତିଯୋଗୀତା ସ୍ଥିତି ଏବଂ ପୁଂଜି ଶ୍ରମ ଅନୁପାତ ମଧ୍ୟ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ, ପୁନଶ୍ଚ ଯେଉଁଥିରୁ ଉତ୍ପାଦକତା ମାପକ ଯଥା- ଶ୍ରମିକ ପିଛା ମୂଲ୍ୟଯୁକ୍ତ ବଜାର ବଳ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବା ଏବଂ ଉତ୍ପାଦ ବଜାରରେ ହାଇପର ପ୍ରତିଯୋଗୀତା ମୂଲ୍ୟ ଉପରେ ନିମ୍ନାଭିମୁଖୀ ଚାପ ପକାଇଥାଏ । ତାହାର ଅର୍ଥ ହେଲା ଅଧିକ ପ୍ରତିଯୋଗୀତା ମୂଳକ ବଜାରରେ ଫାର୍ମମାନେ ଅଧିକ ବଜାର ଶକ୍ତି ଉପଯୋଗ କରୁଥିବା ଫାର୍ମ ତୁଳନାରେ କମ ଉତ୍ପାଦନଶୀଳ ହେଉଛନ୍ତି ।

ଅନ୍ୟ ଏକ ବିବାଦାସ୍ପଦ କଥା ହେଉଛି ମଜୁରୀକୁ ଆଧାର କରି ଦକ୍ଷତାର ମାନ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା ଏକ ଶ୍ରମବଳକା ଅର୍ଥ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ଯେ ଏପରିକି କୁଶଳୀମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ କମ ମଜୁରୀ ମିଳିପାରେ କାରଣ ବଳକା ସ୍ଥିତି ଯୋଗୁଁ ମୂଳଚାଲ ଶକ୍ତି କମ ହୋଇଥାଏ । ପୁନଶ୍ଚ ନିଯୁକ୍ତିଦାତାଙ୍କୁ ଉତ୍ପାଦକତାରୁ ଉଚ୍ଚତର ଲାଭ ଭାବରେ ମିଳିଥାଏ । ଯଦି ଉତ୍ପାଦ ବଜାର ଅଧିକ ପ୍ରତି ଯୋଗୀତାମୂଳକ ହୁଏ ତେବେ ଏହି ଲାଭ କ୍ରେତାଙ୍କୁ ଉତ୍ପାଦର କମ ମୂଲ୍ୟ ଭାବରେ ମିଳିଥାଏ । ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କୁ ଏହାର ଲାଭ ମିଳୁ ନାହିଁ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ବନାରସର ବୁଣାକାର ଶିଳ୍ପରେ ପାଓ୍ୱର ଲୁମ ଗୁଡିକ ହସ୍ତତନ୍ତ ତୁଳନାରେ ୧୦ ଗୁଣ ଅଧିକ ଉତ୍ପାଦନଶୀଳ କିନ୍ତୁ ଘ□ା ପ୍ରତି ମଜୁରୀ ଉଭୟ ତନ୍ତରେ ସମାନ ।

ଜ୍ଞାନ କଣ ?

ଅସଂଗଠିତ ଶ୍ରମିକ ଯେ ଅଣକୁଶଳୀ ଏହା ଆର୍ଥିକ କାରଣ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ନାହିଁ । ସାମାଜିକ କାରଣ ଯଥା - ବିଭିନ୍ନ ବିଦ୍ୟା ସହ ଜଡିତ ସମ୍ମାନ ବା ମୂଲ୍ୟ ଏବଂ ଦାର୍ଶନିକ ଉପାଦାନ ମଧ୍ୟ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ମହିଳା ଓ ନିମ୍ନ ଜାତିର ଶ୍ରମିକ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ହେଉଛି ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସର୍ବାଧିକ, ସେମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନକୁ ସବୁବେଳେ ହେୟଜ୍ଞାନ କରାଯାଉଛି । ଏନ.ସି.ଇ.ୟୁ.ଏସ ଏହା ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ଯେ ମହିଳାମାନେ କରୁଥିବା କାମ ଗୁଡିକୁ ଅସାଧାରଣ ପ୍ରତିଭା ଏବଂ ବର୍ଷର ଅସଂଗଠିତ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ଥାଇପାରେ କିନ୍ତୁ ନିମ୍ନ ଦକ୍ଷତା ସଂପନ୍ନ ବୋଲି ଧରାଯାଉଛି । ଏଠାରେ ବୟନ ଓ ସେରାମିକ ଶିଳ୍ପର ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଇଛି, ଯେଉଁଠାରେ ମହିଳାମାନେ କୁଶଳୀ କାର୍ଯ୍ୟ ସବୁ କରିଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କୁ କମ ପାରିଶ୍ରମିକ ପାଉଥିବା ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରିଗଣିତ କରାଯାଉଛି । ବସୋଲେ ଏହା ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି ଯେ ବନାରସରେ ଏମ୍ବ୍ରୋଡରୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ମହିଳାମାନେ ଗୋଟିଏ ଦିନରେ ଶ୍ରମ ପାଇଁ ମାତ୍ର ୨୫-୩୦ ଟଙ୍କା ପାଉଛନ୍ତି । ଏହା ଯୁକ୍ତି ସଂଗତ ବୋଲି ବେପାରୀ ଓ ଏପରିକି ମହିଳାମାନେ ମଧ୍ୟ କହୁଛନ୍ତି । ଏହି ଯୁକ୍ତି ଦର୍ଶାଏ କି ଯେ ମହିଳାମାନେ ସ୍ୱତଃ ଦକ୍ଷତା ହାସଲ କରିଥାନ୍ତି ଏବଂ ଏହି ସବୁ

କାର୍ଯ୍ୟ ସେମାନେ ନିଜର ବଳକା ସମୟରେ କରୁଛନ୍ତି ।

ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାର ଜ୍ଞାନଭି କଣ ତାହା ଚିହ୍ନଟ କରିବା ସକାଶେ ଯେଉଁ ସବୁ ସରକାରୀ ସ୍ତରରେ ସର୍ବେକ୍ଷଣ କରିଛନ୍ତି ତାହା ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ନୁହେଁ । କାରଣ ଏଥିରେ ଲୋକ ଜ୍ଞାନ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପାଇଁ କିଛି କରାଯାଇ ନାହିଁ ।

କ୍ଷୁଦ୍ର ଶିଳ୍ପ ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ଅଖିଳ ଭାରତ ସର୍ବେକ୍ଷଣର ତୃତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ରାଉଣ୍ଡରେ ବୈଷୟିକ ଜ୍ଞାନ ଉପରେ ପ୍ରଶ୍ନ କରାଯାଇ ଥିଲା, ସାରଣୀ-୧ରେ ଦର୍ଶାଯାଇଛି ଯେ ଏହି ଦୁଇବର୍ଷରେ ୯୦ ପ୍ରତିଶତ ଅଣପଂଜିକୃତ ଫାର୍ମ ଗୁଡିକ ପ୍ରାୟ 'ଅଣ ଉତ୍ସ'ଶ୍ରେଣୀରେ ଆସୁଛନ୍ତି । ଅଧିକାଂଶ ଫାର୍ମ କିଛି ମାତ୍ର ବୈଷୟିକ ଜ୍ଞାନ ସହ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ତଥା ବଜାର ଚାହିଦାକୁ ଆଧାର କରି କିଛି ସୃଜନଶୀଳ ଉତ୍ପାଦନ କରୁଥିବା ବେଳେ ସର୍ବେକ୍ଷଣରେ ଏହି ଜ୍ଞାନ କିଭଳି ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲା, ତାହା ଭଲ କରି ବୁଝିବାରେ ସହାୟତା କରିନଥିଲା । ଏହା ପଛରେ କାରଣ ହେଉଛି କାରିଗର ଓ ଶ୍ରମିକ ମାନଙ୍କର 'ଇନ-ହାଉସ' ଜ୍ଞାନ ବିଷୟରେ ଜାଣିବା ପାଇଁ ଏହି ସର୍ବେକ୍ଷଣ ଡିଜାଇନ କରାଯାଇ ନଥିଲା ।

କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ବେକାରୀ ସମସ୍ୟା ସଂପର୍କରେ କରାଯାଇଥିବା ସର୍ବେକ୍ଷଣରୁ ଜଣାଯାଇଛି ଯେ ୭୦ ପ୍ରତିଶତ ଗ୍ରାମାଂଚଳ ପୁରୁଷ ଓ ୪୩ ପ୍ରତିଶତ ସହରାଂଚଳ ପୁରୁଷ (୧୫ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ବୟସ)ଙ୍କର ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ସ୍ତର ହେଉଛି ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷାଠାରୁ କମ (ମହିଳାଙ୍କ ପାଇଁ ଏହି ପ୍ରତିଶତ ହେଉଛି ୮୩ ଓ ୫୫ ପ୍ରତିଶତ) । ଚାକିରୀ ଦକ୍ଷତା ସକାଶେ ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ତାହା ଶ୍ରମବଳକୁ ମିଳୁନାହିଁ । ଇ.ୟୁ.ଏସ ତଥ୍ୟରୁ ଏହା ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଇଛି କି ୮୯ ପ୍ରତିଶତ ଶ୍ରମବଳକୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସଂଗଠିତ ବା ଅସଂଗଠିତ, ବୈଷୟିକ ବା ଧନ୍ଦା ମୂଳକ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ମିଳୁ ନାହିଁ । ଏହା ଏବଂ ଅନ୍ୟ ସର୍ବେକ୍ଷଣଗୁଡିକୁ ଆଧାର କରି ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପହଂଚି ପାରିବା କି ୧୫ ବର୍ଷ ବୟସରୁ ଅଧିକ ୯୦ ପ୍ରତିଶତ ଲୋକସଂଖ୍ୟାର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଦକ୍ଷତା ନାହିଁ ।

ଆମେ ଏହାକୁ କିଭଳି ଭାବରେ ବୁଝିବା ? ମୋର ସୁପାରିଶ ହେଉଛି ଦକ୍ଷତା ହାସଲ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ପ୍ରବୃ ତଥା ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ କୌଣସି ପ୍ରକାର ରକ୍ଷଣଶୀଳ ସର୍ବେକ୍ଷଣରେ ଜାଣିପାରିବା ସଂଭବପର ନୁହେଁ କାରଣ ସର୍ବେକ୍ଷଣରେ ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ କେତେ ବର୍ଷ ପଢିଛନ୍ତି । କେଉଁ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଯୋଗ ଦେଇଛନ୍ତି, କେଉଁ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ପାଇଛନ୍ତି ତାହାକୁ ଆଧାର କରି ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଉଛି । ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏସବୁର ଅଭାବ ଥାଏ । ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ସାଧାରଣତଃ ଜୀବନଧାରଣ ପାଇଁ ଆୟ ଅର୍ଜନ ସହ ସମ୍ମିଳିତ କରାଯାଇଥାଏ । ଐତିହାସିକ ଦିଗରୁ ଦେଖିଲେ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ପଦ୍ଧତି ଓ ନୀତିଗତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହିଁ ହାସଲ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ପକ୍ଷପାତୀତା ରହୁଥିବା ଦେଖାଯାଇଛି । ଅଧିକନ୍ତୁ କେତେକ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ଶ୍ରମିକମାନେ ଆଭ୍ୟନ୍ତରିଣ ଭାବରେ ହାସଲ କରିଥାନ୍ତି ଯାହା ଶିକ୍ଷା ଓ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ପଦ୍ଧତିରୁ ହାସଲ କରିଥାନ୍ତି । ବନାରସରେ ଜଣେ ମିଠାଇ ଦୋକାନୀ ଏହି ସଂପର୍କରେ ମୋତେ କହିଥିଲେ ଯେ ଏଥିରେ ସେଭଳି କିଛି ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାର ନାହିଁ । ବନାରସରେ ବୁଣାକାର ମାନେ ସବୁବେଳେ ସଂଗଠିତ ଓ ଅସଂଗଠିତ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ମଧ୍ୟରେ ରହିଥିବା ତଫାତ ଉପରେ ଆଲୋକପାତ କରିଛନ୍ତି ।

ବ୍ୟବହାରିକ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ହାସଲ ବିଦ୍ୟା ଯେ ସଂଗଠିତ ଶିକ୍ଷାରୁ ହାସଲ ଜ୍ଞାନ ତୁଳନାରେ କିଛି କମ ନୁହେଁ । ଏହା ବିଜ୍ଞାନର ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନୁଭବ କରାଯାଇଛି । ବିଜ୍ଞାନ ଐତିହାସିକମାନେ କହୁଛନ୍ତି ଯେ ଦର୍ଶନ, ବିଜ୍ଞାନ ଓ ଗଣିତକୁ ବୁଣାକାର ଓ ଶ୍ରମିକମାନେ ହିଁ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଏହା ସବୁ ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟବହାରିକ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ଖୋଜିବା ଅବସରରେ ହୋଇଛି । ଏକ କାରିଗର ସବୁବେଳେ ସାଂପ୍ରତିକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଓ ବୈଷୟିକ ଜ୍ଞାନ ସହ ସମ୍ବନ୍ଧ ରଖୁଥିଲେ । ଜ୍ଞାନ ପରିଚାଳନା ଦିଗରୁ ଦେଖିଲେ ବାରନେଟ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ଜ୍ଞାନ

ସାରଣୀ ୧-ଅଣପଂଜିକୃତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଶିଳ୍ପରେ ବୈଷୟିକ ଜ୍ଞାନକୌଶଳ		
ଉତ୍ସ	୨୦୦୧	୨୦୦୭
ବିଦେଶ	୦.୬୭	୦.୮୦
ଘରୋଇ ସହଯୋଗ	୫.୫୮	୨.୧୧
ଘରୋଇ ଗବେଷଣା ଓ ଉନ୍ନୟନ	୪.୮୪	୩.୨୨
କୌଣସିଟି ନୁହେଁ	୮୮.୯୧	୯୨.୮୩

ଉତ୍ସ : କ୍ଷୁଦ୍ର ଓ ମଧ୍ୟମ ଉଦ୍ୟୋଗ ଉପରେ ତୃତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ରାଉଣ୍ଡ ଗଣନା

ଉପରେ କହିଛନ୍ତି ସେଥିରେ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ହିଁ ଜ୍ଞାନ ଉଦ୍ଭବର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ସ୍ଥଳ ବୋଲି ସେ କହିଛନ୍ତି । ସେ ପୁଣି କହିଛନ୍ତି ଯେ ସେହି ବିଦ୍ୟା ସଠିକ ହେବ ଯାହା କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ପାରିବ ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟ ହିଁ ହେଉଛି ଜ୍ଞାନ ପରୀକ୍ଷଣର ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ । କେବଳ କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ ଖେଳରୁ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷା କରାଯାଇପାରେ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ- ବୁଣାକାର ପରିବାରର ପିଲାମାନେ ପିତା/ଭାଇ କାମ କଲାବେଳେ କାର୍ଯ୍ୟଶାଳାରେ ଦୃଶ୍ୟ ଓ ଶବ୍ଦ ସହ ବୁଣାଯନ୍ତ୍ରରେ ଖେଳ ଖେଳିଥାନ୍ତି । ଏହି ତା□ିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣକୁ ଆମେ ଜ୍ଞାନ ସୃଷ୍ଟିଏବଂ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାର ପ୍ରସାରର ପ୍ରକ୍ରିୟା ଭାବରେ ଧରି ପାରିବା ।

ଲୋକ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ

ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ସଂଗଠିତ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ତୁଳନାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଧିକ ଲୋକଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟସ୍ଥଳରେ ବ୍ୟବହାରିକ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ଦେଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଉପରେ ଆଲେଖୀ ସବୁ ଯଥେଷ୍ଟ କମ ରହିଛି । ସମ ସାମୟିକ କାରିଗରୀ ଫାର୍ମ ଗୁଡିକର ସର୍ବେକ୍ଷଣରୁ ଜଣାଯାଇଛି ଯେ ଶିକ୍ଷାନବିଶ ଏବଂ ଦକ୍ଷତା ସ୍ଥାନାନ୍ତରଣ ସକାଶେ ଉ□ରାଧିକାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଉଛି ଅତି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ । ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଦକ୍ଷତା ଆହରଣ ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କଲାବେଳେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ସଂପର୍କରେ ବିଶେଷ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ନାହାନ୍ତି । ଏଭଳି ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ଗୁଡିକ ସଂପର୍କରେ ଅଧ୍ୟୟନ କଲାବେଳେ ଅସୁବିଧା ହେଉଛି ଯେ ଏଗୁଡିକ ଅବଶ୍ୟ ସଂଯୋଜିତ ନୁହେଁ । ମାତ୍ର ଏଥି ସହିତ କିନ୍ତୁ ଆମର ଅଧ୍ୟୟନ ପଦ୍ଧତି ମଧ୍ୟ ଠିକ ନୁହେଁ । ଅସଂଗଠିତ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାରେ ସବୁଠାରୁ ବଡ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହେଉଛି ଯେ ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ଜୀବନ ଓ କାର୍ଯ୍ୟ ସହ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ସମ୍ମିଳିତ । ଏଥିରେ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ ପାଇଁ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ, କାଳ ବା ପାତ୍ର ନାହିଁ । କେତେ ମାତ୍ରାରେ ଶିକ୍ଷା ଓ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ଦିଆଯାଉଛି ତାହା ସହଜରେ ମପାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଡକ୍ୟୁମେ□ସନ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଫି ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ ମାତ୍ର ଶିକ୍ଷାନବିସ ସମୟରେ ମିଳୁଥିବା ମଜୁରୀ ଛାଡି ଦେବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଛି । ପ୍ରକ୍ରିୟା ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ସମ୍ବନ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ଛନ୍ଦି ହୋଇଛି ଯଥା: ପରିବାର, ଜାତି, ଲିଙ୍ଗ ଓ ଗୋଷ୍ଠୀ ସମ୍ବନ୍ଧ ଯାହାକୁ ସାଧାରଣରେ ଅଣ-ଆର୍ଥିକ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ସୁତରାଂ, ଏହାର ସଠିକ ଅଧ୍ୟୟନ ଏଥନୋଗ୍ରାଫିକ ପଦ୍ଧତି ଆବଶ୍ୟକ ଯାହା କିନ୍ତୁ ଅର୍ଥ ଶାସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠାବୋଧ କରୁଛନ୍ତି । ଫଳସ୍ୱରୂପ, ଏହି ସବୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ନେଇ ଆମର ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଥନୈତିକ ନୃତ□ବିତ୍ ମାନଙ୍କଠାରୁ ହିଁ ମିଳୁଛି । ଜ୍ଞାନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଜାଣିବା ଲାଗି ଆମେ କୌଣସି ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଗଲାବେଳେ ଆମେ ଯାହା ଆଗରୁ ଧରି ନେଉଛୁ ଯେ ଏହି କ୍ଷେତ୍ର ଅଣକୁଶଳୀ ଶ୍ରମିକଙ୍କୁ ନେଇ ଭରି ରହିଛି ସେହି ଚିନ୍ତାଧାରା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭ୍ରମାତ୍ମକ । ବିଭିନ୍ନ ସାକ୍ଷାତକାରରୁ ଜଣାଯାଇଛି ଯେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ଶ୍ରମିକମାନେ ଔପଚାରିକ ଶିକ୍ଷା ଓ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା ତୁଳନାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଧିକ ସମୟର ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ନେଇଛନ୍ତି । ପରିବାର ଭି□ିକ ଏବଂ ଅଣ-ପରିବାର ଭି□ିକ ଶିକ୍ଷାନବିସ କିଛି ମାସଠାରୁ ଆରଂଭ କରି କେତେକ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲିଥାଏ । ସଂଗଠିତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ତୁଳନାରେ ଏଥିରେ ପ୍ରବେଶ ପାଇଁ ଆର୍ଥିକ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହେଉଛି କମ । ଏଭଳି ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଉ□ମ ଢା□ାଗତ ଭାବରେ ବିକଶିତ କରାଯାଇ ପାରିବ, ଯଦି ଶ୍ରମିକ ଓ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଶିକ୍ଷକମାନେ କିଛିଟା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଶୃଙ୍ଖଳା ରଖିବେ ଏବଂ ଶିଖିବା ପାଇଁ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରିବେ । ନିଯୁକ୍ତି ଦାତାମାନେ ସବୁବେଳେ ନିଜର କୁଶଳୀ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କୁ ସୁରକ୍ଷିତ ରଖନ୍ତି କାରଣ ଜ୍ଞାନ ସବୁ ସେହିମାନଙ୍କ ନିଜ ମାନସରେ ହିଁ ରହିଥାଏ, କିଛି ପଦ୍ଧତି ଓ ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟରେ ନୁହେଁ । ଶ୍ରମିକମାନେ ସେଭଳି ଚାକିରୀ ଚାହାନ୍ତି ଯେଉଁଠାରେ କିଛି ଶିଖି ହେବ । କେବଳ ଉତ୍ପାଦନ ଅଭିମୁଖୀ କୁଶଳତା ନୁହେଁ ଏପରକି ଉ□ମ ଯୋଗାଯୋଗ କୌଶଳ ଭଳି ସାମାନ୍ୟ କୁଶଳତା ମଧ୍ୟ ଶିଖିଥାନ୍ତି । ମୁମ୍ବାଇରେ ବିଭିନ୍ନ ବୁଲା-ବେପାରୀ, ଟ୍ୟାକସିଚାଳକ ଓ ଟ୍ରାଭେଲ ଗାଇଡ, ସହ ସାକ୍ଷାତକାର କରାଯାଇଥିଲା, ଏହା ଜାଣିବା ପାଇଁ କି ସେମାନେ କିପରି ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ କଥା ହେବା ଶିଖୁଛନ୍ତି । ଶ୍ରମିକ କେବଳ ସେମାନଙ୍କ ବରିଷ୍ଠ ମାନଙ୍କଠାରୁ ଯେ ଶିଖୁଛନ୍ତି ତା ନୁହେଁ ସେମାନେ ପବ୍ଲିକ ବିଲବୋର୍ଡ, ସାଇନବୋର୍ଡ, ହୋଡିଂ, ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ସହ କଥାବା□ା, ନୂତନ ମୋବାଇଲ ଓ ଅନ୍ୟ ପ୍ରଯୁକ୍ତିବିଦ୍ୟା ଆଦିରୁ ଏହି ସବୁ ଶିଖି ପାରୁଛନ୍ତି । ମୁମ୍ବାଇର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲିଙ୍କିଙ୍ଗ୍ ରୋଡର ଜଣେ ଦୋକାନୀ ଏହାକୁ ଏଭଳି ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ଯେ 'ଲିଙ୍କିଙ୍ଗ ରୋଡ ସ୍କୁଲରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଏ' ଏଭଳି ଶିକ୍ଷା ଲାଭ ପଛରେ ପ୍ରତିବଦ୍ଧତା ହେଉଛି ଅତି ମାମୁଲି । ଏଥିରେ ସୃଜନଶୀଳତା ଉପରେ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯିବା ସଂଗେ ସଂଗେ ସମ୍ବଳ - ଗରିବ ସ୍ଥିତି ପ୍ରତି ସେମାନେ ସହଜରେ ଖାପ ଖୁଆଇ ପାରୁଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ଦୁର୍ବଳତା ହେଉଛି ତା□ିକ

ଶିକ୍ଷାର ଅଭାବ ଓ ପ୍ରତିଫଳନ, ନୂତନ ପଦ୍ଧତି ଶିଖିବାରେ କଷ୍ଟ ଓ ନିରାପ□ା ବ୍ୟବସ୍ଥା ।

ଶେଷରେ, ଏକ ବିସ୍ତୃତ ଆଲୋଚନା ଏଠାରେ ସଂଭବପର ନହେଲେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଏଠାରେ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଫାର୍ମ ସ୍ତରୀୟ ସୃଜନଶୀଳତା ଉପରେ କିଛିଟା ଆଲୋକପାତ କରିବି । ଏପରିକ ଛୋଟ ଅସଂଗଠିତ ଉଦ୍ୟୋଗୀ ଯଥା: ରୋଡ ସାଇଡ ସ୍ନାକ ଓ ମିଠା ବିକାଳୀ ନିଜର ଉତ୍ପାଦ ଓ ତାହାର ଖ୍ୟାତି ପାଇଁ ଗର୍ବ କରିଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ତାଲିକାରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟରେ ନୂତନ ଉତ୍ପାଦ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ସେଇଭଳି, କାରିଗରୀ ଶିଳ୍ପରେ ମଧ୍ୟ ସୃଜନଶୀଳତା କ୍ରମଶ ମାତ୍ର ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଉପରେ ଆସିଥାଏ । ସେମାନେ ନିଜର ବାଣିଜ୍ୟିକ ଗୋପନୀୟତା ସବୁବେଳେ ସୁରକ୍ଷିତ ରଖିଥାନ୍ତି । ଲୋକ ବିଦ୍ୟା ନିରନ୍ତର ଭାବରେ ବିକାଶ ହୋଇଥାଏ ତଥା ଏହା ବିଭିନ୍ନ ପରିବ□ର୍ନକୁ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ । କାରିଗରୀ ଶିଳ୍ପଗୁଡିକ ଆଧୁନିକ ଶିଳ୍ପରେ ବିବ□ର୍ନ ଯଥା: ହସ୍ତତନ୍ତ ପାୱା ର ଲୁମରେ ପରିଣତ ହେବା ଆଦିରୁ ଆମେ ପାରଂପରିକ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନରେ କିଭଳି ବୈଷୟିକ ପରିବ□ର୍ନ ହେଉଛି ତାହା ଆମେ ଜାଣିପାରୁଛୁ । ଜାତୀୟ ଜ୍ଞାନ ଆୟୋଗ ଭାରତରେ ସୃଜନଶୀଳତା ଉପରେ ରିପୋର୍ଟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଛନ୍ତି ସେଥିରେ ଏହି ବିଷୟ ସଂପର୍କରେ ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷୁଦ୍ର ଓ ମଧ୍ୟମ ଉଦ୍ୟୋଗଙ୍କ ସହ ସାକ୍ଷାତକାର ଜରିଆରେ ଆଲୋକପାତ କରାଯାଇଛି ।

ଉପସଂହାର

ଉପରୋକ୍ତ ଆଲୋଚନାରୁ ଆମେ ଏହା ଧରିନେବା ଉଚ୍ତ ନୁହଁ ଯେ ଔପଚାରିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ନୁହେଁ ବା ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପଲବ୍ଧ ବିଦ୍ୟା ହେଉଛି ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ । ଏନ.ସି.ଇ.ୟୁ.ଏସ ଯେଉଁ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଛନ୍ତି ଯେ ବ□ର୍ମାନର ପାରଂପରିକ ପଦ୍ଧତିରେ ଅସଂଗଠିତ "ଅନ-ଦି-ଜବ'' କୁଶଳତା ହାସଲ ପଦ୍ଧତି କଣ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ? ଏହାର ସ୍ପଷ୍ଟ ଉ□ର ହେଉଛି ନା । ଉ□ମ ଭାବରେ ଡିଜାଇନ କରାଯାଇଥିବା ସୁଚିନ୍ତିତ ନୀତି ଦକ୍ଷତା ବୃଦ୍ଧିରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରଭାବ ପକାଇ ପାରିବ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଆଧୁନିକ ପଦ୍ଧତିକୁ ସମ୍ମିଳିତ କରାଯିବା ସଂଗେ ସଂଗେ ଆୟ ମଧ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି କରାଯାଇପାରିବ । ଏନ.ସି.ଇ.ୟୁ.ଏସ ଏହା ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ଯେ ସରକାର ପରିଚାଳିତ ଧନ୍ଦା ମୂଳକ ଶିକ୍ଷା ଓ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ସବୁ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ସହାୟତା କରିବାରେ ବିଫଳ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ଗୁଡିକ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରଠାରୁ ଦୂରରେ ରହିଛନ୍ତି । ଏଠାରେ ବିକଳ୍ପ ହେଉଛି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅସଂଗଠିତ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ଗୁଡିକ ଅଧିକ ଅଂଶଗ୍ରହଣ ଦ୍ୱାରା ସୁଦୃଢ କରିବା । ଅନ୍ୟ ବିକାଶଶୀଳ ଦେଶ ଯଥା : ନାଇଜେରିଆର ଜାତୀୟ ଓପନ୍ ଆପ୍ରେନ୍‌ଟିନ୍‌ସିପ୍ ସ୍କିମ ଏବଂ ଏନ.ସି.ଇ.ୟୁ.ଏସ ଆଲୋଚନା କରିଥିବା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଗୁଡିକ ଏ ଦିଗରୁ ଉପଯୋଗୀ ହୋଇପାରେ ।

ଏହା କରିବାକୁ ହେଲେ ଜ୍ଞାନ ସୃଷ୍ଟି, ହସ୍ତାନ୍ତରଣ, ସୃଜନଶୀଳତା ଆଦି ସଂପର୍କରେ ଅଧିକ ଗବେଷଣା କରିବାକୁ ହେବ । ଏଥିପାଇଁ ସେହି ପଦ୍ଧତି ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ, ଯାହା ଏହି କ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରତି ଅନୁକୂଳ ହେବ, ଶେଷରେ ନୀତି ବାହାରକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲେ ଲୋବବିଦ୍ୟାକୁ ସମ୍ମାନ ଓ ମର୍ଯ୍ୟାଦ ଦେବା ସକାଶେ ରାଜନୈତିକ ଆନ୍ଦୋଳନ ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ । ■■

** ଅର୍ଥନୀତି ବିଭାଗ, ମାସାଚୁ୍ୟେଟେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ବୋଷ୍ଟନ, ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକା*

"କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ରାସ୍ତା ଉପରେ ଛେପପକାଇବା ବା ନାକ ସଫା କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା ଏତେ କ୍ଷତିକାରକ ଯେ ଏଥିରୁ ଜୀବାଣୁ ସବୁ ବାହାରି ଅନ୍ୟ ମାନଙ୍କୁ ଯକ୍ଷ୍ମା ରୋଗରେ ପ୍ରଭାବିତ କରନ୍ତି । କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ରାସ୍ତାରେ ଛେପ ପକାଇବାକୁ ଅପରାଧ ଭାବରେ ବିବେଚନା କରାଯାଉଛି । ଯେଉଁ ମାନେ ପାନ, ତମାଖୁ ଖାଇବାପରେ ଛେପ ପକାଇଥାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟର ଭାବନା ପ୍ରତି ଆଦୌ ସମ୍ମାନ ନାହିଁ । ପିକ ଓ ନାକ ସିଂଘାଣି ଆଦିକୁ ମାଟିରେ ପୋତି ଦିଆଯିବା ଦରକାର । ଗ୍ରାମ ବା ଜନବସତି ନିକଟରେ ଏଭଳି ଖାତ ନରହିବା ଦରକାର ଯେଉଁ ଥିରେ ପାଣି ଜମା ହେବ । ପାଣି ସ୍ଥିର ନରହିଲେ ମଶାମାନେ ଅଣ୍ଡା ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଯେଉଁଠାରେ ମଶା ନାହାନ୍ତି ସେଠାରେ ମ୍ୟାଲେରିଆ ରୋଗ କମ ହେଉଛି । ଗୋଟିଏ ସମୟରେ ଦିଲ୍ଲୀ ଚାରିପଟେ ମଧ୍ୟ ପାଣି ଜମା ହେଉଥିଲା । ଖାତ ଗୁଡିକ ପୋତି ଦିଆଯିବା ପରେ ମଶାଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କମ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ମ୍ୟାଲେରିଆ ମଧ୍ୟ କମ ହୋଇଥିଲା ।"

ଗାନ୍ଧିଜୀ - (ନବଜୀବନ ୨-୧୧-୧୯୧୯)

ଭାରତରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର : କର୍ମ ଓ ଜୀବିକାର ପ୍ରସଙ୍ଗ

• ଡଃ. ବି. ଭି. ଭୋସଲେ

କୃଷିଭିତ୍ତିକ ଓ ଅଣକୃଷିଭିତ୍ତିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶ୍ରମଶକ୍ତିର ରୂପରେଖ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉନ୍ନତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ତିଆରି କରିବା ସକାଶେ ଜାତୀୟ ଆୟୋଗ ଦୁଇଟି ବିଲ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲା । ଏକ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଇନର କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା ଅଲଗା ଅଲଗା ଥିଲା । ବିଶ୍ୱରେ ଉଭୟ ଶିଳ୍ପୋନ୍ନତ ଓ ବିକାଶଶୀଳ ରାଷ୍ଟ୍ର ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ପାଉଥିବା ବେଳେ ସମସ୍ତ ବର୍ଗର ଶ୍ରମିକଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ସର୍ବନିମ୍ନ ଅବସ୍ଥାକୁ ନିଶ୍ଚିତ କରିବା ପାଇଁ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଅଙ୍ଗୀକୃତ ହୋଇଛି ।

ଭାରତୀୟ ଅର୍ଥନୀତିକୁ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଓ ବିକଶିତ କରୁଥିବା ଉଭୟ ସଂଗଠିତ ଓ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଶ୍ୱର ଶ୍ରମଶକ୍ତି ତୁଳନାରେ ଭାରତର ଅର୍ଥନୀତି ଆକାର ଓ ପରିସର ଅନୁସାରେ ଭିନ୍ନ ଶ୍ରମଶକ୍ତି ରହିଛି । ରାଷ୍ଟ୍ର ଦ୍ୱାରା ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ବ୍ୟାପକ ଭାବେ ଅବହେଳିତ ରହିଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଗତ ଦଶନ୍ଧିଗୁଡିକରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଛି ଯେ, ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ତୁଳନାରେ ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ରାଷ୍ଟ୍ରଠାରୁ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ପାଇବା ସହ ଉପକାରିତା ଲାଭ କରିଛି । ନିକଟରେ ଭାରତ ସରକାର ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ କେତେକ ପଦକ୍ଷେପ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ।

ମାଲିକାନା ବା ସହଭାଗିତା ଭିତ୍ତିରେ ଉତ୍ପାଦନ ଓ ସାମଗ୍ରୀର ବିକ୍ରିରେ ଲିପ୍ତ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ବା ପରିବାର ଏବଂ ୧୦ ଜଣରୁ କମ ଶ୍ରମିକ ଥିବା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ମାଲିକାନାରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ଘରୋଇ ଉଦ୍ୟୋଗକୁ ନେଇ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ଗଠିତ । ଅସଂଗଠିତ ଶ୍ରମିକ ସେମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଗଠିତ; ଯେଉଁମାନେ ସାମାଜିକ ନିରାପତ୍ତା ଉପକାରିତା ସହ ନିୟମିତ ଶ୍ରମିକ ବିନା ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ବା ପରିବାରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି ଏବଂ ଯେଉଁମାନେ ନିଯୁକ୍ତିଦାତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କୌଣସି କଲ୍ୟାଣ ସୁଯୋଗ ବିନା ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି- ସେମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଅସଂଗଠିତ ଶ୍ରମିକ ସମାଜ ଗଠିତ । ୧୯୭୨ରେ ବିଭିନ୍ନ ବିକାଶଶୀଳ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ନିଯୁକ୍ତି ମିଶନ ଓ କେନିଆରେ ପ୍ରଥମ ମିଶନ ଭାବେ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଶ୍ରମ ସଂଗଠନ ପକ୍ଷରୁ କରାଯାଇଥିଲା । ଏଥିରେ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଥିଲା ଯେ, ଲାଭଜନକ ଓ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଉଦ୍ୟୋଗ ତଥା ଆଂଶିକ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପଗୁଡିକୁ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ପାରମ୍ପରିକ କ୍ଷେତ୍ରର ସ୍ଥିତି ରହିଛି ଏବଂ ସମ୍ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଛି । କେନିଆ ମିଶନରେ କ୍ଷୁଦ୍ରଶିଳ୍ପ ଓ ଅଣପଞ୍ଜିକୃତ ଅର୍ଥନୈତିକ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ପାଇଁ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥିଲା । ସହରାଞ୍ଚଳ

ଘାନାରେ ଅର୍ଥନୈତିକ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ସମ୍ପର୍କରେ ଗବେଷଣା କରିବା ପାଇଁ ୧୯୭୧ରେ ବ୍ରିଟିଶ ଅର୍ଥନୀତିଜ୍ଞ ଓ ସାମାଜିକ ନୃତ□ବିତ୍ କେଥ ହାର୍ଥ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ନାମିତ କରିଥିଲେ ।

ଅର୍ଥନୀତିର ଅଭିବୃଦ୍ଧିକୁ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରର ଅବଦାନ ସମ୍ପର୍କରେ ଗବେଷକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମତପାର୍ଥକ୍ୟ ଥିବା ସ□େ ଏହି କ୍ଷେତ୍ର ସମ୍ପର୍କରେ ଗବେଷଣା କରୁଥିବା ସମାଜ ବିଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକ ଉତ୍ସାହ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି । ଶ୍ରମଶକ୍ତିର ପ୍ରାୟ ୯୨ ପ୍ରତିଶତ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଥିବା ବେଳେ ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମାତ୍ର ୮ ପ୍ରତିଶତ ଶ୍ରମିକ ରହିଥାନ୍ତି । ଯଦିଓ, କେତେକ ଗବେଷଣାରେ କୁହାଯାଇଛି ଯେ, ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ୯୪ ପ୍ରତିଶତ ଶ୍ରମିକ ରହିଛନ୍ତି ତଥାପି ଏସମ୍ପର୍କରେ କୌଣସି ସ୍ପଷ୍ଟ ଚିତ୍ର ଆମ ନିକଟରେ ନାହିଁ । ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ସମ୍ପର୍କରେ ନିୟମିତ ସର୍ବେକ୍ଷଣ କରାଯିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ଏପରିକି ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୋଟ ଶ୍ରମଶକ୍ତିର ୫୮ ପ୍ରତିଶତ ଅସଂଗଠିତ ନିଯୁକ୍ତି ଭି□ରେ ରହିଥାନ୍ତି । ୨୦୧୩ରେ ଭାରତୀୟ କର୍ମଚାରୀ ନିଯୁକ୍ତି ମହାସଂଘ, ନୂଆଦିଲ୍ଲୀ ପକ୍ଷରୁ କରାଯାଇଥିବା ଗବେଷଣାରୁ ଜଣାଯାଇଛି ଯେ, କେନ୍ଦ୍ର ସରକାରଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଥିବା ୨୮.୮ ନିଯୁତ ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରୀୟ ଶ୍ରମଶକ୍ତି ମଧ୍ୟରୁ ୪୩ ପ୍ରତିଶତ ହେଉଛନ୍ତି ଠିକା ବା ସାମୟିକ କର୍ମଚାରୀ । ଅସ୍ଥାୟୀ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ହେଉଛନ୍ତି ୧୨.୩ ନିଯୁତ । ଏଥିରୁ ୧୦.୫ ନିଯୁତ ହେଉଛନ୍ତି ସାମୟିକ ଶ୍ରମିକ ଯେଉଁମାନେ ଖଣି ଓ ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବୈଧାନିକ ଚାକିରି ଚୁକ୍ତିବିନା କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ଏହା ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଉଥିଲା ଯେ, ୧୯୫୦ ଓ ୧୯୬୦ ଦଶକରେ ମିଶ୍ର ଅର୍ଥନୀତି ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ପାରମ୍ପରିକ ଅର୍ଥନୀତି କ୍ରିୟାଶୀଳ ଆଧୁନିକ ଅର୍ଥନୀତିରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଛି । ସଂଗଠିତ ଅର୍ଥନୀତିରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଶ୍ରମ, ସାମୟିକ ନିଯୁକ୍ତି, କ୍ଷୁଦ୍ର ବ୍ୟବସାୟୀ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଯାଇଥାନ୍ତି । ତେବେ ୧୯୭୦ ଦଶକରେ ବ୍ୟାପକ ବେକାରୀ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଉ□ର ଆମେରିକା ଓ ୟୁରୋପରେ ୧୯୮୦ ଦଶକରେ ଅଗ୍ରଣୀ ପୁଞ୍ଜିପତି ଅର୍ଥନୀତିରେ ଘଟିଥିବା ପରିବ□ନକୁ ହୃଦବୋଧ କରିବା ପାଇଁ ଏକ ବିତର୍କ ହୋଇଥିଲା । ଉତ୍ପାଦନ ପୁର୍ନଗଠିତ ହେବାରେ ଲାଗିଥିଲା ଅର୍ଥାତ ସାମୂହିକ ଉତ୍ପାଦନରୁ ସରଳ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରୀକରଣକୁ । ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ସହ ଉତ୍ପାଦନ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ଆଗକୁ ନେବା ପାଇଁ ପୁଞ୍ଜିପତି ଉତ୍ପାଦନ ଏହାକୁ ସହଜ ମଣିଥିଲା । ନିଯୁକ୍ତିଗତ ସମ୍ପର୍କରେ ଅଣପାରମ୍ପରିକତା ପରିଲକ୍ଷିତ ହେବା ସହ ସାଧାରଣ ନିଯୁକ୍ତି କ୍ରମଶଃ ଅସାଧାରଣ ହେଲା । ଚାକିରି ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତିଦାତାମାନେ କମ ମଜୁରୀ ଦେବାକୁ ଚାହିଁଲେ, ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କୁ କମ ସୁବିଧା ଦେବାରେ ଲାଗିଲେ । ତେଣୁ କମ ସୁଯୋଗ ଥିଲା ଯେ, ପୁଞ୍ଜିବାଦୀ ଅର୍ଥନୀତିର ଗୁରତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ଉଭେଇଯିବାର ସମ୍ଭାବନା କମ ଥିଲା ।

ଆଫ୍ରିକାରେ ଭି□ିଗତ ଖାପ ଖୁଆଇବା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ କିମ୍ବା ୧୯୭୦ ଦଶକରେ ମେକ୍ସିକୋରେ ଘଟିଥିବା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ଅବସ୍ଥା ପରେ ସେଠାରେ ଅର୍ଥନୀତି, ବାଣିଜ୍ୟ, ଉଦାରୀକରଣ, ଘରୋଇକରଣ ଓ ବୈଦେଶିକ ନିବେଶ ପରିମାଣ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା । ମେକ୍ସିକୋରେ ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଯୁକ୍ତି କ୍ରମଶଃ ହ୍ରାସ ପାଇବାରେ ଲାଗିଲା, ଧନୀ ଓ ଗରିବଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ହେବା ସହ ସୋଭିଏତ ୟୁନିୟନ ଓ କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଓ ପୂର୍ବ ୟୁରୋପରେ ଅର୍ଥନୈତିକ ଅବସ୍ଥା ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥନୀତିର କ୍ଷେତ୍ର ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା । ୧୯୯୧ ପରେ ନୂଆ ଅର୍ଥନୈତିକ ସଂସ୍କାର ପ୍ରକ୍ରିୟା ଯୋଗୁ ଭାରତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଘଟିବାରେ ଲାଗିଲା । ଉଭୟ ସରକାରୀ ଓ ଘରୋଇ କ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ମଚାରୀ ସଂଖ୍ୟା ହ୍ରାସ କରାଗଲା, କର୍ମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଉଟସୋର୍ସିଂ ଉପରେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦିଆଗଲା, ଯାହାକି ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇଁ ସହାୟକ ହେଲା ।

ପୂର୍ବ ସରକାରଙ୍କ ସାଧାରଣ ସର୍ବନିମ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଜରିଆରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ କଲ୍ୟାଣ ନିମନ୍ତେ କେତେକ ପଦକ୍ଷେପ ନିଆଯାଇଥିଲା । ସରକାର ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଦ୍ୟୋଗ ସକାଶେ ଜାତୀୟ ଆୟୋଗ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା ଯେ, ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ଶ୍ରମିକ ଯଥା- କୃଷକ, ଫାର୍ମ ଶ୍ରମିକଙ୍କ ଜୀବିକା ଓ କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ ଉନ୍ନତମାନର କାମ ଯୋଗାଇଦିଆଯିବ । ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଦ୍ୟୋଗଗୁଡିକର ଉତ୍ପାଦିକାଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧି, ନିଯୁକ୍ତି ସୃଷ୍ଟି, ଶ୍ରମ ଆଇନ ତିଆରି କରିବା, ଶ୍ରମ ଅଧିକାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିୟୋଜିତ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସାମାଜିକ ନିରାପ□ା ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନିମନ୍ତେ ଏହା ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଥିଲା । ପରୀକ୍ଷା ସକାଶେ ଶ୍ରମିକଭି□ିକ ବଜାର ହେଉଛି ଏକ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରଦାୟକ ବିଷୟ କାରଣ ଶ୍ରମ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତରରୁ ଯଥା :- ଜାତି, ସମ୍ପ୍ରଦାୟ, ଲିଙ୍ଗ ଓ ଅ□ଳ ସ୍ତରରୁ ଆସିଥାଏ ଯାହାକି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ମହିଳା ଓ ପୁରୁଷଙ୍କ ପାଇଁ ଶ୍ରମ ଓ ଆୟ

ମଧ୍ୟରେ ଅସଂଗଠିତ ଶ୍ରମ ସଂଯୋଗ ହରାଇଥାଏ । ଯେଉଁଠି ସର୍ବନିମ୍ନ ମଜୁରୀ ଆଇନ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରୁ ନ ଥିବା ନିଯୁକ୍ତିଦାତାମାନଙ୍କ ସକାଶେ କଠୋର ଦଣ୍ଡର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନ ଥାଏ ସେଠାରେ ଅନେକ ଶ୍ରମିକଙ୍କ ପାଇଁ ସର୍ବନିମ୍ନ ମଜୁରୀ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ଛୋଟ ଧରଣର କାମ ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତିଦାତାମାନେ ନାମମାତ୍ର ଶ୍ରମିକବର୍ଗଙ୍କୁ ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଦକ୍ଷତାଭି□ିକ ପରିଚାଳନା କାର୍ଯ୍ୟ ସକାଶେ ସାଧାରଣତଃ ଉଚ୍ଚବର୍ଗରୁ ଅଣାଯାଇଥାଏ । ଏଦୃଷ୍ଟିରୁ ଶ୍ରମ ବଜାରରେ ମହିଳାମାନେ ସର୍ବାଧିକ କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି । କମ୍ ମଜୁରୀ ମିଳୁଥିବା କାମର ପରିମାଣ ଅଧିକ ହୋଇଥାଏ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ଗୃହଭି□ିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆତ୍ମନିଯୁକ୍ତି କରିଥାନ୍ତି । ଜଗତିକରଣ ଯୋଗୁ ଯଦିଓ ଆଇଟି, ବିପିଓ, ଗାର୍ମେ□ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୂଆ ନିଯୁକ୍ତିର ସୁଯୋଗ ରହିଥାଏ ତଥାପି ଏହି ଚାକିରିଗୁଡିକ ଉଚ୍ଚମାନର ଚାକିରି ହୋଇ ନ ଥାଏ ।

କୃଷିଭି□ିକ ଓ ଅଣକୃଷିଭି□ିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶ୍ରମଶକ୍ତିର ରୂପରେଖ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ଥିବା ସ□େ୍ୱ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉନ୍ନତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ତିଆରି କରିବା ସକାଶେ ଜାତୀୟ ଆୟୋଗ ଦୁଇଟି ବିଲ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲା । ଏକ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଇନର କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା ଅଲଗା ଅଲଗା ଥିଲା । ବିଶ୍ୱରେ ଉଭୟ ଶିଳ୍ପୋନ୍ନତ ଓ ବିକାଶଶୀଳ ରାଷ୍ଟ୍ର ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ପାଉଥିବା ବେଳେ ସମସ୍ତ ବର୍ଗର ଶ୍ରମିକଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ସର୍ବନିମ୍ନ ଅବସ୍ଥାକୁ ନିଶ୍ଚିତ କରିବା ପାଇଁ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଅଙ୍ଗୀକୃତ ହୋଇଛି । ଜଗତୀକରଣ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ସମ୍ପ୍ରତି ସ୍ୱେଚ୍ଛାକୃତ ଆଚରଣ ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇଛି ଏବଂ କୌଣସି ତୃତୀୟ ପକ୍ଷ ଦ୍ୱାରା ସେଗୁଡିକର ନିରୀକ୍ଷଣ ଜାରି ରହିଛି । ଭାରତରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାମ କରିବାର ଅବସ୍ଥାକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବା ପାଇଁ କୌଣସି କଠୋର ଆଇନ ନାହିଁ । କେତେକ କାମ ଦୃଶ୍ୟ ହେଉ ନ ଥିବା ଯୋଗୁ ତାହା ଆଇନ ଆଖିରୁ ଦୂରେଇ ଯାଇଥାଏ ଯାହା ଫଳରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶ୍ରମର ଶୋଷଣ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥାଏ । ଏହା ସତ୍ୟ ଯେ, ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ୧୦ ବା ଏହାଠାରୁ ଅଧିକ ଶ୍ରମିକ ନିୟୋଜିତ ଥିବା କାରଖାନା, ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ବା ଉଦ୍ୟୋଗ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଇନ ସକ୍ରିୟ ଭୂମିକା ନିର୍ବାହ କରିଥାଏ । ରାଜ୍ୟ ସ୍ତରରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରର ଅବସ୍ଥାକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବା ପାଇଁ କେତେକ ପଦକ୍ଷେପ ନିଆଯାଇଛି । କେତେକ ଉଦାହରଣ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇପାରେ । ସେଗୁଡିକ ହେଲା କେରଳ କୃଷିଭି□ିକ ଶ୍ରମିକ ଆଇନ, ୧୯୭୪, ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ମାଥାଦି, ହାମଲ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପାରମ୍ପରିକ ଶ୍ରମିକ(ନିଯୁକ୍ତି ଓ କଲ୍ୟାଣ ନିୟାମକ ଆଇନ), ୧୯୬୯ । ଏହାସହ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ଶ୍ରମିକମାନେ କାମ କରୁଥିବା ପରିସ୍ଥିତିରେ ଉନ୍ନତି ଆଣିବା ପାଇଁ ତାମିଲନାଡୁ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ, ଗୁଜରାଟ ଓ ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ ସରକାର ମଧ୍ୟ ଉଦ୍ୟମ କରିଛନ୍ତି । ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଭିନ୍ନ ଧରଣର କାମ ଓ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନଟ କରିବା ହେଉଛି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଜୀବିକାର ଅବସ୍ଥାରେ ଉନ୍ନତି ଆଣିବା ପାଇଁ କେତେକ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଆଇନର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି ।

ଅତିକମରେ ୮ ଘ□ାର କାମରେ ଅଧଘ□ା ବିଶ୍ରାମ, ଗୋଟିଏ ଦିନ ସବେତନ ଛୁଟି, ଜାତୀୟ ସର୍ବନିମ୍ନ ମଜୁରୀ, ମହିଳାମାନଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତିକୁ ସମାନୁପାତିକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବିବେଚନା କରିବା, ଦରମା ପ୍ରଦାନରେ ବିଳମ୍ବ ହେଲେ ଜୋରିମାନା ମୂଳକ ସୁଧ, ମଜୁରୀରୁ ଜୋରିମାନା ଆଦାୟ ନକରିବା, ସଂଗଠିତ ହେବାର ଅଧିକାର, କର୍ମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିରାପ□ା, ଦୁର୍ଘଟଣା ପାଇଁ କ୍ଷତିପୂରଣ, ଶିଶୁ ଯତ୍ନର ଅଧିକାର, ଯୌନ ନିର୍ଯାତନାରୁ ସୁରକ୍ଷା, ଲିଙ୍ଗ, ଜାତି ଓ ଧର୍ମ ଭି□ିରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ପାତରଅନ୍ତର ନ କରିବା ପାଇଁ ଏନସିଇୟୁଏସ ସୁପାରିଶ କରିଥିଲା । ମାତ୍ର ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଭିନ୍ନ ବର୍ଗର ଶ୍ରମିକଙ୍କ ପାଇଁ ଏହି ସବୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶାବଳୀକୁ ପାଳନ କରିବା ଆହ୍ୱାନ ମୂଳକ ଓ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ । ଏସବୁକୁ ପାଳନ କରିବା ପାଇଁ ରାଜ୍ୟ ସରକାର ଓ ରୂପାୟନକାରୀ ସଂସ୍ଥା/କଲ୍ୟାଣ ବୋର୍ଡର ଭୂମିକା ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଧାରାବାହିକ ଭି□ିରେ ଏସବୁ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାର ଜରୁରୀ ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ଶ୍ରମିକ ଓ ପରିବାରର ହସ୍ପିଟାଲ ଖର୍ଚ୍ଚ ବାବଦ ବ୍ୟୟ ବର୍ଷକୁ ସର୍ବନିମ୍ନ ୨୫,୦୦୦ ଟଙ୍କାକୁ ବୃଦ୍ଧି କରାଯିବା, ପେନସନ ଆକାରରେ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଅବସ୍ଥାର ନିରାପ□ା ପାଇଁ ୬୦ ବର୍ଷରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ସମସ୍ତ ବିପିଏଲ ଶ୍ରମିକଙ୍କ ପାଇଁ ମାସିକ ଅତିକମରେ ୨୫୦୦ଟଙ୍କା, ସମଗ୍ର ପରିବାର ପାଇଁ ଉଭୟ କେନ୍ଦ୍ର ଓ ରାଜ୍ୟ ସରକାର ମିଳିତ ଭାବେ ଏକ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ନୀତି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । କାର୍ଯ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଉ□ମ ଅବସ୍ଥା ବଜାୟ ରଖିବା ଉପରେ ଧାରା ୩୯ ଓ ୪୨ ଗୁରୁତ୍ୱାରୋପ କରିଥିବା ବେଳେ ଉନ୍ନତମାନର ଜୀବନ, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ସମବାୟ ଭି□ିରେ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପକୁ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ଦେବା ଲାଗି ଧାରା ୪୩ରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଛି ।

ସେମାନଙ୍କ କ୍ଷୁଦ୍ର ଉଦ୍ୟୋଗ ଆରମ୍ଭ

କରିବା ବା ବିକାଶ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପାରମ୍ପରିକ ଶିଳ୍ପକୁ ସହାୟତା ଦେବା ସ୍ଥଳେ ଜାତୀୟକରଣ ବ୍ୟାଙ୍କ ଓ ସମବାୟ ବ୍ୟାଙ୍କ ଜରିଆରେ ସହଜ କିସ୍ତିରେ ଋଣ ପ୍ରଦାନ କରାଯିବା ଆବଶ୍ୟକ। ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସଂସ୍ଥା ଅର୍ଥାତ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ପାଇଁ ଜାତୀୟ ପାଣ୍ଠି ଗଠନ ପାଇଁ ଏନସିଇୟୁଏସ ସୁପାରିଶ କରିଥିଲା। ଏହା ଏକ ବୈଧାନିକ ସଂସ୍ଥା ଥିଲା ଏବଂ ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଏଥିରେ ୧୦୦୦ କୋଟି ଟଙ୍କା ରହିଥିଲା। କେନ୍ଦ୍ର ସରକାର, ରାଷ୍ଟ୍ରାୟ□ ବ୍ୟାଙ୍କ, ଆର୍ଥିକ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସରକାରୀ ସଂସ୍ଥା ପକ୍ଷରୁ ଏଥିନିମନ୍ତେ ପାଣ୍ଠି ପ୍ରଦାନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା। ତେବେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ନିଯୁକ୍ତି, ଶିକ୍ଷା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ଗୃହ ନିର୍ମାଣ ଆଦି ପାଇଁ କେନ୍ଦ୍ର ସରକାରଙ୍କ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବଜେଟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସକାଶେ ଚିନ୍ତା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ। ଏହି ଜାତୀୟ ପାଣ୍ଠିକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିମାଣର ଅବଦାନ ଦେବା ସକାଶେ କର୍ପୋରେଟ ସେକ୍ଟରକୁ କୁହାଯିବା ଆବଶ୍ୟକ। ଏହା ଜରିଆରେ ସାମାଜିକ, ଅର୍ଥନୈତିକ ପରିବ□ନ ହେବା ସହ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ କଲ୍ୟାଣ ସାଧିତ ହୋଇପାରିବ।

ଅଧିକ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ହାସଲ କରିବା ଏବଂ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ପଥରେ ଆଗେଇ ଯିବା ପାଇଁ ନୂଆ ସାମର୍ଥ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହି ବୃହତ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ସହଯୋଗ କରିବାର ଗୁରୁ ଦାୟିତ୍ୱ ରାଷ୍ଟ୍ର ନିକଟରେ ରହିଛି। କିନ୍ତୁ ଏକ୍ଷେତ୍ରରେ ବାସ୍ତବ ଶିକ୍ଷା, ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ଦକ୍ଷତା ଓ ସମ୍ବଳର ଅଭାବ ରହିଛି। ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ବିକାଶ ନିମନ୍ତେ ରାଷ୍ଟ୍ର ନୀତିଗତ ପଦକ୍ଷେପ ନେବା ପରେ ଏହାକୁ ନିଶ୍ଚିତ କରିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଯଦି ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ କିଛି ଗରିବ ବାସଚ୍ୟୁତ ହୁଅନ୍ତି ତେବେ ସେମାନଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ କ୍ଷତିପୂରଣ ଦିଆଯାଇ ଥଇଥାନ କରିବାକୁ ହେବ। ଏହା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇଛି ଯେ, ବୃହତ ପ୍ରକଳ୍ପ ଯଥା ଏସଇଜେଡ, ଏକ୍ସପ୍ରେସ ୱେ, ନୂଆ ସହର, ଶିଳ୍ପ, ବିମାନବନ୍ଦର ଆଦି ପାଇଁ ଜମି ଅଧିଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ ତେବେ ଗରିବମାନେ ସରକାର ବିରୋଧରେ ସ୍ୱର ଉ□ାଳନ କରିଥାନ୍ତି ଏବଂ ଉ□ଜନାମୂଳକ ପରିସ୍ଥିତି ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ। ଏହାର କାରଣ ହେଉଛି ବାସଚ୍ୟୁତ ହେଉଥିବା ଗରିବମାନଙ୍କୁ ଉଚିତ ପରିମାଣର କ୍ଷତିପୂରଣ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇ ନଥାଏ ବା ସେମାନଙ୍କ ଦାବି ପ୍ରତି କର୍ଣ୍ଣପାତ କରାଯାଇ ନଥାଏ। କ୍ଷୁଦ୍ର ବ୍ୟବସାୟୀ, ରିକ୍ସାଚାଳକ, ଉଠାଦୋକାନୀ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଛୋଟ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱୀକୃତି ଦିଆଯାଇ ନ ଥାଏ। ସେମାନଙ୍କୁ ବାସଚ୍ୟୁତ କରିବା ବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯାଇ ନ ଥାଏ ବା ସେମାନଙ୍କ ଦାବି ପୂରଣ କରାଯାଇ ନ ଥାଏ। ସେମାନଙ୍କୁ ହଇରାଣ ହରକତ କରାଯାଏ ଏବଂ ଜୀବିକା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତରରେ ଜୋରିମାନା ବା ଲା□ ଦେବାକୁ ପଡିଥାଏ। ସହରା□ଳ ବିକାଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଏକ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ବୋଲି ବିଚାର କରାଯାଉଛି। ଭାରତରେ ସହରା□ଳ ବିକାଶ ଯୋଜନାର ଏକ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତିମୂଳକ ଅଭିବୃଦ୍ଧିର ଅଂଶ ଭାବେ ଏସବୁ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପକୁ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥାଏ।

୧୯୯୧ ପରଠାରୁ ଭାରତରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ଅର୍ଥନୈତିକ ସଂସ୍କାର ପ୍ରକ୍ରିୟା ଯୋଗୁ ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ଶିଳ୍ପନୀତିରେ କେତେକ ପରିବ□ନ ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି ଯେଉଥିପାଇଁ ଶସ୍ତା ଶ୍ରମକୁ ଉପଯୋଗ କରି ଉତ୍ପାଦନ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତିଯୋଗୀତା ପ୍ରେରିତ କରିଛି। ଏହା ଯୋଗୁ ଉତ୍ପାଦନର ମୂଲ୍ୟରେ ମଧ ହ୍ରାସ ପାଇଛି। ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱରେ ଉତ୍ପାଦନ ପଦ୍ଧତିରେ ପରିବ□ନ ଯୋଗୁଁ ଏହା ଶ୍ରମ ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ପକାଇଛି ଏବଂ ଏହା ଫଳରେ ସାମୟିକ ଶ୍ରମିକ, ଅସ୍ଥାୟୀ ଶ୍ରମିକ, ଠିକା ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ଚାହିଦା ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି। ଏହା ବିଶ୍ୱରେ ଉତ୍ପାଦନ ବୃଦ୍ଧି ଘଟାଇଛି। ବୈଷୟିକ ବିକାଶ ଯୋଗୁଁ ଉତ୍ପାଦନ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ବିଭାଜନ ଓ ବିକେନ୍ଦ୍ରୀକରଣ ଅବସ୍ଥା ଦେଖାଦେଇଛି ଯଦ୍ୱାରା ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ଶ୍ରମିକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ପାଇବାରେ ଲାଗିଛି। କାର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଉଟସୋର୍ସିଂ ଯୋଗୁ ଏହା ସମ୍ଭବ ହେଉଛି।

ନୂତନ ଅର୍ଥନୈତିକ ସଂସ୍କାର ପ୍ରକ୍ରିୟା ପରେ ଟ୍ରେଡ ୟୁନିଅନଗୁଡିକର କଠୋର ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଉଭେଇଯିବା ସହ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ଅଧିକାରକୁ ନେଇ ଯେଉଁ ସଂଗ୍ରାମ କରିଆସୁଥିଲେ ତାହା ଧିମେଇଗଲା। ସେହିପରି ଟ୍ରେଡୟୁନିଅନ ଗୁଡିକର ଆକାର ଛୋଟ ହୋଇଯାଇଥିବା ବେଳେ ସରକାରଙ୍କ ଉପରେ ଚାପ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ପରି କ୍ଷମତା ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ରହିଲା ନାହିଁ। ଏପରିକି କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଟ୍ରେଡୟୁନିଅନଗୁଡିକ କାରଖାନା ଓ ବିଭିନ୍ନ ଶିଳ୍ପରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁ ନ ଥିବା ତଥା ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟରତ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରମିକ ବୋଲି ବିବେଚନା କରି ନ ଥିଲେ। ସମ୍ପ୍ରତି ନିଜର ଅଧିକାର ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ଶ୍ରମିକମାନେ ସଂଘର୍ଷ ଜାରି ରଖିଛନ୍ତି। ଯଦିଓ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ଶ୍ରମିକଙ୍କ ଲାଗି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ଗୁରୁତ୍ୱକୁ କେତେକ ଟ୍ରେଡ ୟୁନିୟନ ଉପଲବ୍ଧ କରିଛନ୍ତି ତଥାପି ଅନେକ କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଟ୍ରେଡୟୁନିଅନଗୁଡିକ ନିଜର ବିଶ୍ୱସନୀୟତା

ହରାଇଛନ୍ତି । ସମ୍ପ୍ରତି ସ୍ଥାନୀୟ ଓ ଉଦ୍ୟୋଗଭି□ିକ ୟୁନିଅନଗୁଡ଼ିକର 'ସ୍ୱୟଂଶାସନ' ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି । ଏହା ଛଡା କେତେକ 'ସ୍ୱାଧୀନ' ଟ୍ରେଡୟୁନିଅନ ଗଠିତ ହେଉଛି ଯେଉଁଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକୃତରେ ଟ୍ରେଡ ୟୁନିଅନ ନୁହଁନ୍ତି । ପରନ୍ତୁ, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ବେସରକାରୀ ସଂଗଠନ କୁହାଯାଇଥାଏ । ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେଉଁଠି ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥ ପାଇଁ ଟ୍ରେଡ ୟୁନିଅନଗୁଡ଼ିକ ନଥାନ୍ତି ସେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ୱାଧୀନ ସଂଗଠନ ପରିପ୍ରକାଶ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଏହା ନିଶ୍ଚିତ ଯେ, ଜଗତିକରଣ ଯୋଗୁ ନିଯୁକ୍ତି ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧିପାଇଛି ଏବଂ ଭାରତର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ସାଧିତ ହୋଇଛି । ମାତ୍ର ବାସ୍ତବ ନିରୀକ୍ଷଣ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ନିଯୁକ୍ତିର ଗୁଣବ□ାରେ ବୃଦ୍ଧି କରାଯାଇପାରିନାହିଁ । ନୂଆ ନିଯୁକ୍ତି ସାଧାରଣତଃ ସାମାଜିକ ନିରାପ□ା ଓ ଚାକିରି ସୁରକ୍ଷା ବିନା ହେଉଛି । ୨୦୦୪-୨୦୦୫ ଯାଏ ଏହା ଘଟୁଥିବା ବେଳେ ଏହା ପରେ ବି ଏହା ଘଟି ଚାଲିଛି । ଅଧିକାଂଶ ନିଯୁକ୍ତି ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରହିଛି କିମ୍ବା ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅସଂଗଠିତ ଚାକିରି ରହିଛି ।

ସେବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଭାରତୀୟ ଅର୍ଥନୀତିର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥିବା ବେଳେ ସେବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ୨୦୧୧-୧୨ରେ ନିଯୁକ୍ତି ଅଭିବୃଦ୍ଧି ହାର ୮ ପ୍ରତିଶତ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥିଲା । ସେବା କ୍ଷେତ୍ରର ଭିତରେ ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ର ଯଥା- ଆର୍ଥିକ ସେବା, ଶିକ୍ଷା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ରିୟଲ ଇଷ୍ଟେଟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅସଂଗଠିତ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତି ହାର ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥିଲା । ଟ୍ରେଡ ୟୁନିଅନଗୁଡ଼ିକର ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ଏହା ଘଟିଥିଲା । ସହରା□ଳରେ ନୂଆ କରି ଆସି ବସବାସ କରୁଥିବା ଲୋକମାନେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥାନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ କି ଗରିବ ଓ ଦୁର୍ବଳ । ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ ବାହାରୁ ଆସି ନୂତନ ଭାବେ ବସବାସ କରୁଥିବା ମହିଳାମାନେ ଘରୋଇ ଶ୍ରମିକ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଗୃହ ଓ ପରିମଳର ବ୍ୟାପକ ଅଭାବ ଦେଖାଯାଏ । ଏପରିକି ଗୃହଭି□ିକ କାମରେ ମଧ ଖରାପ ଅବସ୍ଥା ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ଆତ୍ମନିଯୁକ୍ତି ପାଇଥିବା ତଥା ସାହିବସ୍ତିରେ କାମକରୁଥିବା ଶ୍ରମିକମାନେ ଅତି ଖରାପ ଅବସ୍ଥାରେ କାମ କରିଥାନ୍ତି । ଏହାବ୍ୟତୀତ ସେମାନେ ପୋଲିସ ଓ ପୌରନିଗମର ସହଜ ଟାର୍ଗେଟ ହୋଇଥାନ୍ତି । ସାରା ଭାରତ ବର୍ଷରେ ଅସଂଗଠିତ ବର୍ଗର ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ଅବସ୍ଥା ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଥିବା ବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ କୌଣସି ଆଇନ ନିରାପ□ାମୂଳକ ପରିଗଣିତ ହୋଇପାରିନାହିଁ । ଅଧିକନ୍ତୁ ଉଭୟ ଅସଂଗଠିତ ଓ ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ପାଇଁ ଏହା ଆହ୍ୱାନ ଭାବେ ରହିଆସିଛି । ବିଭିନ୍ନ ବେସରକାରୀ ସଂଗଠନ, ସେବା ଓ ଟ୍ରେଡ ୟୁନିଅନ ଜରିଆରେ ଏହି ଅବସ୍ଥାରୁ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କୁ ମୁକୁଳାଇବା ପାଇଁ ଅନେକ ପଦକ୍ଷେପ ନିଆଯାଇଛି । ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସରକାରୀ ସ୍ତରରେ ମଧ ଉଦ୍ୟମ କରାଯାଇଥିବା ବେଳେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାମ କରୁଥିବା ବିଭିନ୍ନ ବେସରକାରୀ ସଂଗଠନ ଓ ଟ୍ରେଡ ୟୁନିଅନଗୁଡ଼ିକ ପକ୍ଷରୁ ସେମାନଙ୍କ କଲ୍ୟାଣ ନିମନ୍ତେ ବିଶେଷ ପଦକ୍ଷେପ ନିଆଯାଇଛି । ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ଶକ୍ତି ଉପରେ ହିଁ ଭାରତର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତିମୂଳକ ଅର୍ଥନୈତିକ ବିକାଶର ରୋଡମ୍ୟାପ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ କରାଯାଇପାରେ । ଆସନ୍ତା ଦିନଗୁଡ଼ିକରେ ଏସଂକ୍ରାନ୍ତ ନୀତିଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କରି ଅସଂଗଠିତ ବର୍ଗର ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ କଲ୍ୟାଣ ନିମନ୍ତେ ଉଦ୍ୟମ କରାଗଲେ ଭାରତୀୟ ଅର୍ଥନୈତିକ ବିକାଶରେ ତାହା ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇପାରିବ । ■■

** ପ୍ରଫେସର, ସମାଜବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗ, ମୁମ୍ବାଇ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ*

"ଗାଁ ପୋଖରୀ ଗୁଡ଼ିକୁ ଗାଧୋଇବା, ଲୁଗାପଟା ଧୋଇବା ତଥା ପାନୀୟ ଓ ରୋଷେଇ ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଛି । ଅନେକ ଗ୍ରାମ ପୋଖରୀଗୁଡ଼ିକୁ ଗାଈ/ଗୋରୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଛି । ଅନେକ ସମୟରେ ଆମେ ମଇଁଷି ସବୁ ଗାଁ ପୋଖରୀରେ ବୁଡ଼ି ରହିଥିବା ଦେଖିଥାଉ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ହେଉଛି ଗାଁ ପୋଖରୀର ଏହି ପାଣି ଦୁରୁପଯୋଗ ସ□ବି ଗାଁ ଗୁଡ଼ିକ ମହାମାରୀ ଯୋଗୁଁ ଧ୍ୱଂସ ହୋଇ ଯାଇନାହିଁ । ମେଡ଼ିକାଲ ତଥ୍ୟରୁ ଏହା ଜଣା ପଡ଼ିଛି ଯେ ଗ୍ରାମକୁ ଯୋଗାଣ ହୋଇଥିବା ଜଳର ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ନିଶ୍ଚିତ କରିବାରେ ଏହି ଅବହେଳା ଯୋଗୁଁ ଗ୍ରାମବାସୀ ମାନେ ଅନେକ ପ୍ରକାର ରୋଗରେ ପୀଡ଼ିତ ହେଉଛନ୍ତି ।"

ଗାନ୍ଧିଜୀ - (ହରିଜନ ୮-୨-୧୯୩୫)

ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ସ୍ୱରୂପ ଏବଂ ଏସଂକ୍ରାନ୍ତ ମତବାଦର ଏକ ବିଶ୍ୱସ୍ତରୀୟ ରୂପରେଖ

• ଅସୀମା ମଜୁମଦାର

> **ବିଭିନ୍ନ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ବିଭିନ୍ନ ମାର୍ଗରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ସଂଜ୍ଞା ଯେହେତୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ତେଣୁ ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥନୀତିର ଜାତୀୟ ସଂଜ୍ଞା ସମ୍ପ୍ରତି ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଜାତୀୟ ସଂଜ୍ଞା ଅନୁସାରେ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସଂସ୍ଥା ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥନୀତିର ପ୍ରସାର କରିବା ଉଚିତ । ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥନୈତିକ ପରିସଂଖ୍ୟାନର ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ତୁଳନାକୁ ବୃଦ୍ଧି କରିବା ସକାଶେ ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥନୀତିର ପ୍ରସାର ପାଇଁ ସେମାନେ ଉଦ୍ୟମ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ, ଯାହାକୁ ଏକକ ଭାବେ ସଂଜ୍ଞାଭୁକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ ।**

ବିଗତ ଶତାବ୍ଦୀର ପଚାଶ ଓ ଷାଠିଏ ଦଶକରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ମତବାଦର ତା□ିକ ଭି□ ମୁଖ୍ୟତଃ ବିକାଶଶୀଳ ରାଷ୍ଟ୍ରର ଏକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଭାବେ 'ଦ୍ୱୈତବାଦ' ବା 'ଦ୍ୱୈତ ଅର୍ଥନୀତି'ର ଅବସ୍ଥିତି ସମ୍ପର୍କରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଏ । ଏହି ମତବାଦକୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ଲୁଇସ, ଫେରାନିସ ଓ ହରିଶ-ଟୋଡାରୋ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଥଲେ । ଲୁଇସ ଓ ଫେରାନିସ ଏକ ବିକାଶଶୀଳ ଅର୍ଥନୀତିକୁ ଗ୍ରାମୀଣ ଓ ସହରା□ଳ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଭାଜିତ କରିଥିବା ବେଳେ ହରିଶ- ଟୋଡାରେ ଖୋଦ ସହରା□ଳ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାକୁ ଅବଲୋକନ କରିଥିଲେ । ଅତୀତର ଦ୍ୱୈତବାଦ ତ□ ସତୁରୀ ଦଶକରେ ନବୀକରଣ ଲାଭ କରିଥିଲା ଯେତେବେଳେ କି ଏହା ବହୁଳ ଭାବେ ଅନୁଭବ କରାଯାଉଥିଲା ଯେ, ଆଧୁନିକ ସହରା□ଳ ଅର୍ଥନୀତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦ୍ୱୈତବାଦର ତ□ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇପାରିବ, ମୁଖ୍ୟତଃ ସେହି ବିକାଶଶୀଳ ରାଷ୍ଟ୍ରଗୁଡିକ ପାଇଁ ଯେଉଁ ରାଷ୍ଟ୍ରଗୁଡିକରେ ଜନସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ଓ ସହରା□ଳ ଗ୍ରାମା□ଳ ସ୍ଥାନାନ୍ତରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୂଆ ପିଢ଼ିର ପ୍ରବେଶ ସମ୍ଭବ ହୋଇନ ଥାଏ । ବିଭିନ୍ନ ବିକାଶଶୀଳ ରାଷ୍ଟ୍ର ଯଥା :- କେନିଆ, କଲମ୍ବିଆ, ଶ୍ରୀଲଙ୍କା, ଫିଲିପାଇନ୍ସ ଆଦି ରାଷ୍ଟ୍ରକୁ ଆଇଏଲଓର 'ନିଯୁକ୍ତି ମିଶନ' ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଏହା ଅନୁଧାନ କରାଯାଇଥିଲା ଯେ, ପାରମ୍ପରିକ ନିୟାମକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବାହାରେ ପ୍ରମୁଖ ଅର୍ଥନୈତିକ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ସମ୍ପନ୍ନ କରାଯାଉଥିଲା । କେନିଆ ମିଶନ ଥିଲା ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସର୍ବପ୍ରଥମ ଯାହାକି ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ଅବସ୍ଥିତି ଓ ଗୁରୁତ୍ୱକୁ ସ୍ୱୀକୃତି ଦେଇନଥିଲା ବରଂ ଲାଭଜନକ ନିବେଶ ତଥା ନାମମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପକୁ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ଏହା ସମ୍ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ମିଶନ କ୍ଷୁଦ୍ର ଓ ଅଣପଞ୍ଜିକୃତ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପଗୁଡିକୁ ଅଧିକ ପରିପ୍ରକାଶ କରିବା ସକାଶେ 'ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର' ବଦଳରେ 'ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର' ଶବ୍ଦାବଳୀ ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲା । ଅଭିବୃଦ୍ଧିମୂଳକ ଶ୍ରମଶକ୍ତିରେ ଅର୍ଥନୀତିର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରର ଅସମର୍ଥତା ଯଥା

ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷରେ କୃଷି ଓ ଆଧୁନିକ ଶିଳ୍ପ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଗ୍ରାମୀଣ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଓ ସେବାକୁ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ମୁଖ୍ୟ କାରଣ ବୋଲି ବିଚାର କରାଯାଉଥିଲା। ଘାନାର ଆକ୍ରାରେ ସହରା□ଳ ଶ୍ରମିକଙ୍କ ପାଇଁ ଅର୍ଥନୈତିକ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ସଂକ୍ରାନ୍ତ ଗବେଷଣାରେ ହାର୍ଟ ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ 'ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର'ର ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲେ। ସହରା□ଳ ଆଧୁନିକ କ୍ଷେତ୍ର ପାଇଁ ଏହା ଅଳ୍ପବହୁତ ସମାନ ଅର୍ଥବୋଧକ ଥିଲା। ଉଭୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା ପୂର୍ବବର୍ଣ୍ଣିତ ଠାରୁ ଅଲଗା ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ତୃତୀୟ ବିଶ୍ୱରେ ସହରା□ଳ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ଫଳାଫଳ ଭାବେ ବିବେଚିତ ହୋଇଥାଏ ଯାହାକି ପାରମ୍ପରିକ ଗ୍ରାମୀଣ ଅର୍ଥନୀତି ଓ ଆଧୁନିକ ଶିଳ୍ପର ରୂପାନ୍ତରଣର ସୂଚକ ହୋଇଥାଏ। ଏହି ଗବେଷଣା ମୁଖ୍ୟତଃ ପାରମ୍ପରିକ ଓ ଅଣପାରମ୍ପରିକ କ୍ଷେତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଦ୍ୱୈତାତ୍ମକ ବିଶ୍ଳେଷଣକୁ ପ୍ରଦର୍ଶିତ କରିଥାଏ ଏବଂ ବିଶେଷ କରି ବିକାଶଶୀଳ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ସହରା□ଳ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିଥାଏ। ଏଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅଣପାରମ୍ପରିକ କ୍ଷେତ୍ରର ପ୍ରତିଷ୍ଠାନଭି□କ ଇତିହାସକୁ ଚାରି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଥାଏ । ୧୯୭୦ ଦଶକ- ଏହି ଦଶକରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ଜନ୍ମଲାଭ କରିଥିଲା ଏବଂ ନିଜର ଭି□ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲା। ୧୯୮୦ ଦଶକ- ଏହି ସମୟକାଳରେ ଏହି ମତବାଦର ପ୍ରସାର ଘଟିଥିଲା ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଏହା ସାମିଲ ହୋଇଥିଲା। ୧୯୯୦ ଦଶକ- ଏହି ଦଶକରେ ଅଣପାରମ୍ପରିକ କ୍ଷେତ୍ର ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସ୍ୱୀକୃତି ଲାଭ କରିଥିଲା ଏବଂ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଯୋଜନାରେ ଏହା ସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲା। ୨୦୦୦ ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତର ସମ୍ପ୍ରସାରିତ ବର୍ଷଗୁଡିକରେ ଅଣପାରମ୍ପରିକ କ୍ଷେତ୍ର ଏକ ନବୀକରଣ ଅବଲୋକନ କରିବା ସହ ଏହାର ଗବେଷଣା ସକାଶେ ଆଗ୍ରହ ବୃଦ୍ଧି କରିଥିଲା। ବିକାଶଶୀଳ ରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଥିବା ରାଷ୍ଟ୍ରଗୁଡିକରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ଦ୍ରୁତ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଅବଲୋକନ କରିଥିଲା। ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଶ୍ରମ ସମ୍ମିଳନୀରେ ରିପୋର୍ଟ ଦାଖଲ କରିବା ଅବସରରେ ଆଇଏଲଓ ଦ୍ୱାରା ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ସମ୍ପର୍କରେ ଗବେଷଣା କରାଯାଇଥିଲା। ଏଥିରେ ଦର୍ଶାଯାଇଥିଲା ଯେ, ଗତ କିଛି ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ କରି ବିକଶିତ ଓ ବିକାଶ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଥିବା ରାଷ୍ଟ୍ରଗୁଡିକରେ ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥନୀତିରେ ନିଯୁକ୍ତି ବହୁଳ ଭାବେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି।

ଏହି ରାଷ୍ଟ୍ରଗୁଡିକରେ ବିକାଶ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ସ୍ଥିତିକୁ ପରିବ□ନଧର୍ମୀ ବୋଲି ବିଚାର କରାଯାଉଥିବା ବେଳେ ତାହା ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତରରେ ରହିଥିବା ସହ ବିକାଶ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସମ୍ପ୍ରସାରିତ ଥିଲା ବୋଲି ଜଣାଗଲା। କ୍ରମଶଃ ବିକାଶଶୀଳ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ଉଦ୍‌ବୃ□ ଶ୍ରମଶକ୍ତି ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ବୋଲି ଏହି କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଧରିନିଆଗଲା। ଅଧିକନ୍ତୁ, ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ସାମିଲ ହେବା ପାଇଁ ଏବଂ ମୂଲ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସରକାରୀ ଓ ଘରୋଇ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଯୁକ୍ତି ହ୍ରାସ କରାଯାଇଥିବା ବେଳେ ଏହି ବିକାଶଶୀଳ ରାଷ୍ଟ୍ରଗୁଡିକରେ ଭି□ଗତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଂକ୍ରାନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ (ଏସଏପି)ର ପ୍ରୟୋଗ ଏକ ନିଯୁକ୍ତିବିହୀନ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ପ୍ରକ୍ରିୟା ତିଆରି କଲା। ଏହି ଅର୍ଥନୀତିଗୁଡିକରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ଅବସ୍ଥିତି, ସମ୍ପ୍ରସାରଣ ଓ ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଲା। ଏଥିପାଇଁ ଏହି ମତବାଦକୁ ବିକାଶଶୀଳ ରାଷ୍ଟ୍ର କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରାଥମିକ ଭାବେ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରାଗଲା ଏବଂ ଗବେଷଣା କରାଗଲା। ଯଦିଓ ବିକାଶଶୀଳ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଏହା ରହିଛି ତଥାପି ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ କେତେକ ମୌଳିକ ପ୍ରଭେଦ ରହିଛି। ବିକାଶଶୀଳ ରାଷ୍ଟ୍ରଗୁଡିକରେ ଏହାକୁ ଗରିବମାନଙ୍କ ପାଇଁ 'ବ□ିବାର କୌଶଳ' ବୋଲି ବିବେଚନା କରାଯାଉଛି, ଯେଉଁଠି ନିଯୁକ୍ତିର ବିକଳ୍ପ ନଥିବା ଲୋକମାନେ ନିଯୁକ୍ତି ସୁଯୋଗ ପାଇପାରୁଛନ୍ତି, ଶିଳ୍ପୋନ୍ନତ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଏହି ଉଦ୍ୟୋଗଗୁଡିକରେ ଲୋକମାନେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି, କାରଣ ସେମାନଙ୍କୁ ପାରମ୍ପରିକ କ୍ଷେତ୍ର ତୁଳନାରେ ଅଧିକ ସ୍ୱୟଂଶାସନ, କୋହଳତା ଓ ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥାଏ।

ବିଭିନ୍ନ ନିମ୍ନ ବିକାଶଶୀଳ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ବ□ିବାର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ହେଉଛି ଶ୍ରମଭି□କ ଏବଂ କମ ଆୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ। ଏହାଛଡା କମ ପରିମାଣର ପୁଞ୍ଜି ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ। ତେବେ ଏହା ସତ୍ୟ କି ମିଥ୍ୟା ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଜାଣିବା ଏକ ବିତର୍କର ବିଷୟ। କାରଣ ନିକଟରେ କରାଯାଇଥିବା ଏକ ସର୍ଭେରୁ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୋଇଛି ଯେ, ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ବୃହତ ଭାଗ ହେଉଛି ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଓ ଲାଭଦାୟକ। ଏହା ଦେଖାଦେଇଛି ଯେ, ମୋଟ ନିଯୁକ୍ତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ଅଂଶ କେବଳ ବୃଦ୍ଧି ପାଇନାହିଁ ବରଂ ଏହି ସବୁ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଜିଡିପି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାର ଅଂଶ ମଧ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ପାଉଛି। ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଅଣକୃଷିଭି□କ ଜିଡିପିରେ ଅସଂଗଠିତ ଉଦ୍ୟୋଗ କ୍ଷେତ୍ରର ଅଂଶ ଉ□ର ଆଫ୍ରିକାରେ ସର୍ବନିମ୍ନ ଅର୍ଥାତ ୨୭ ପ୍ରତିଶତ ଥିବା ବେଳେ ଉପସାହରୀୟ ଆଫ୍ରିକାରେ ସର୍ବାଧିକ ୪୧ ପ୍ରତିଶତ ରହିଛି। ଲାଟିନ ଆମେରିକାରେ ଜିଡିପି ସକାଶେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ଅବଦାନ ୨୯ ପ୍ରତିଶତ ହୋଇଥିବା

ବେଳେ ଏସିଆରେ ଏହାର ଅଂଶ ହେଉଛି ୪୧ ପ୍ରତିଶତ । କାମ୍ବୋଡିଆରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଅଣକୃଷିଭି□କ ଜିଡିପିର ୮୦ ପ୍ରତିଶତ ଉତ୍ପାଦିତ ହୋଇଥାଏ । ବିକାଶଶୀଳ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ସଂକ୍ରାନ୍ତ ଗବେଷଣା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏଦୃଷ୍ଟିରୁ ନୀତିନିର୍ଦ୍ଧାରକ ଓ ଗବେଷକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆଗ୍ରହ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବାରେ ଲାଗିଲା । ବିଶେଷ କରି ଏହା ଅନେକ ସଂଖ୍ୟକ ଅଣକୁଶଳୀ ଶ୍ରମିକ ଓ ସ୍ଥାନୀୟ ସ୍ତରରେ ଉପଲବ୍ଧ ଶ୍ରମଶକ୍ତିକୁ ଉପଯୋଗ କରିପାରିଲା । ନିଯୁକ୍ତି ସୃଷ୍ଟି, ଉତ୍ପାଦନ ଓ ଆୟ ସୃଷ୍ଟି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରମୁଖ ଭୂମିକା ନିର୍ବାହ କରୁଥିବା କାରଣରୁ ଏହି ସବୁ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଉକ୍ତ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଚାର କରାଯାଇଥାଏ ।

ଏକ ପାରମ୍ପରିକ ଜୀବିକା ଅର୍ଜନ ମୂଳକ ଭାବେ ଆଧୁନିକ ଲାଭଅର୍ଜନଭି□କ ଉଦ୍ୟୋଗକୁ ଅଣପାରମ୍ପରିକ କ୍ଷେତ୍ରର ମତବାଦଭି□କ ଯାତ୍ରା ଏହାର ସଂଜ୍ଞା ଓ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଧାରଣା ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ଏହି ସଂଜ୍ଞା ଅନୁସାରେ ଏହାର ମୂଳ କାର୍ଯ୍ୟକ□ା, କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଓ ଏହାର ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ଗବେଷକ ଓ ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଧାରକମାନେ ଏପରି ଭାବେ ବ୍ୟବହାର କରୁଛନ୍ତି ଯେ, ଏହାର ବାସ୍ତବ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିଭିନ୍ନ ଭାବେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଛି । ଗୋଟିଏ ସହରର ବିଭିନ୍ନ ଭାଗରେ ହେଉ ବା ବିଭିନ୍ନ ରାଷ୍ଟ୍ରସ୍ତରରେ ହେଉ ବା ଅର୍ଥନୀତି ଓ ସଂସ୍କୃତି ସ୍ତରରେ ହେଉ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଜାତିସଂଘ ଅର୍ଥନୈତିକ ଓ ସାମାଜିକ ପରିଷଦ (ୟୁନେକୋସୋକ) ଦ୍ୱାରା ଗୃହୀତ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସଂଜ୍ଞାନୁସାରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ବିଭିନ୍ନ ଭାବେ ଦର୍ଶାଯାଇଥାଏ: (କ) ସାମଗ୍ରୀର ଉତ୍ପାଦନ ଓ ବିକ୍ରି କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିୟୋଜିତ ସମସ୍ତ ଘରୋଇ ଅଣସାମିଲଭୁକ୍ତ ଉଦ୍ୟୋଗ କିମ୍ବା ପରିବାର (ଖ) ପୂର୍ବନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଆକାରରୁ କମ ଥିବା ନିଯୁକ୍ତି ଆକାର ସହ ଉଦ୍ୟୋଗ । ଗ୍ରାମା□ଳରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ମୁଖ୍ୟତଃ ଭୂମିହୀନ କୃଷିଶ୍ରମିକ, କ୍ଷୁଦ୍ର ଓ ନାମମାତ୍ର କୃଷକ, ଭାଗଚାଷୀ, ପଶୁପାଳକ, କୁକୁଡ଼ା ଚାଷୀ ଓ ଧୀବର, ଗ୍ରାମୀଣ କାରିଗର, ଜଙ୍ଗଲରେ କାମ କରୁଥିବା ଶ୍ରମିକପ୍ରମୁଖଙ୍କୁ ନେଇ ଗଠିତ । ଅପରପକ୍ଷେ ସହରା□ଳରେ ଏହା ମୁଖ୍ୟତଃ ବିଭିନ୍ନ ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୋଜିତ ଶ୍ରମିକ, କାଷ୍ଠ କାରିଗର, ବାଣିଜ୍ୟ, ପରିବହନ, ଯୋଗାଯୋଗ ଆଦି କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟକରୁଥିବା ଲୋକ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଏହାଛଡ଼ା ଉଠାଦୋକାନୀ, ହକର, ବୋଝ ନେଇଯାଉଥିବା ଲୋକ, ପୋଷାକ ପ୍ରସ୍ତୁତକ□ା ପ୍ରମୁଖଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ସାମିଲ କରାଯାଇଥାଏ । ସହରା□ଳରେ ଅନେକ କଷ୍ଟ କାମକରୁଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଏକ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ୱୀକୃତି ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇ ନ ଥାଏ । ବିଶେଷ କରି ପାରିବାରିକ ମାଲିକାନାରେ ଥିବା ଉଦ୍ୟୋଗ, କ୍ଷୁଦ୍ରଶିଳ୍ପ, ଆଦି ସହରା□ଳରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଅପରପକ୍ଷେ ପାରମ୍ପରିକ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା, ଓ ଅନିୟନ୍ତ୍ରିତ ତଥାପି ପ୍ରତିଯୋଗିତାପୂର୍ଣ୍ଣ ବଜାର ବାହାରେ ଦକ୍ଷତାର ଆବଶ୍ୟକତା ଯଥେଷ୍ଟ ରହିଛି । ସେହିମାନଙ୍କୁ 'ଅସଂଗଠିତ ଶ୍ରମିକ' ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଅର୍ନ୍ତଭୁକ୍ତ କରାଯିବ ଯାହାର ନିଯୁକ୍ତିଭି□କ ସମ୍ପର୍କ ଶ୍ରମ ଆଇନ, ସାମାଜିକ ସୁରକ୍ଷା ଓ ନିଯୁକ୍ତି ସୁଯୋଗର ପରିସରଭୁକ୍ତ ନୁହେଁ । 'ଅସଂଗଠିତ ଶ୍ରମିକ' ଓ 'ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର'କୁ ନେଇ 'ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥନୀତି' ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ଡେସୋଟୋଙ୍କ ମତରେ ରାଷ୍ଟ୍ରର ହସ୍ତକ୍ଷେପ ଓ ନିୟାମକ ବିଶେଷ କରି ନୂଆ ଉଦ୍ୟୋଗର ବିକାଶକୁ ରୋଧ କରିଥାଏ । ସିନେଡରଙ୍କ ସଂଜ୍ଞାରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ଅଧିକ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ପରିସଂଖ୍ୟାନ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇଥାଏ ଯେଉଁଠି ସେ ସାମଗ୍ରୀର ସମସ୍ତ ବଜାରଭି□କ ଆଇନଗତ ଉତ୍ପାଦନ ଓ ସେବା ଭାବେ ଦର୍ଶାଇଥିଲେ ଯାହାକି ଆୟ, ମୂଲ୍ୟଯୁକ୍ତ ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କର, ସାମାଜିକ ନିରାପ□ା ଅବଦାନ, କେତେକ ଆଇନଗତ ମାନକ, ସର୍ବନିମ୍ନ ମଜୁରୀ, ସର୍ବାଧିକ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ଘ□, ନିରାପ□ା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆଦି ପୂରଣ ନ କରିବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ସରକାରୀ କ□ୃପକ୍ଷଙ୍କଠାରୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟମୂଳକ ଭାବେ ଲୁଚାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥାପିତ କରାଯାଇଥାଏ ।

ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ଅଧୀନରେ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପକୁ ଏକ ଆଇନଗତ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ ଏବଂ ସେହି ଏକ ସମୟରେ କେତେକ ବିଚିତ୍ର ଶ୍ରମଶକ୍ତି ମାନକର ଅନୁପସ୍ଥିତିକୁ ସ୍ୱୀକୃତି ଦେଇଥାଏ । ଏହି ଉଦ୍ୟୋଗଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱାରା କରାଯାଉଥିବା ପଞ୍ଜିକରଣ ହେଉଛି ମୁଖ୍ୟତଃ ବ୍ୟବସାୟିକ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଅର୍ଥାତ ସେମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟଗତ ସୀମା, ବ୍ୟବସାୟିକ ନାମ ଓ ପରିସର ପଞ୍ଜିକରଣ ପାଇଁ । ତେଣୁ ସରକାରୀ ନିୟାମକ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟରତ ଏହି ଉଦ୍ୟୋଗଗୁଡ଼ିକ ଚାଲୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ପାଦନ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ କୌଣସି ଚାପ ପଡ଼ି ନ ଥାଏ ।

ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥନୀତି (ଏନଓଇ) ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇପାରୁ ନ ଥିବା ଅର୍ଥନୀତିର ଏକ ଅଂଶ ଗଠନ କରିଥାଏ । ୧୯୯୩ ନ୍ୟାସନାଲ ଆକାଉ□ ସିଷ୍ଟମର ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ ଅନୁସାରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇପାରୁ ନ ଥିବା ଅର୍ଥନୀତିକୁ

ଅଣ୍ଡରଗ୍ରାଉଣ୍ଡ, ବେଆଇନ, ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର, ନିଜର ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଘରେ ଉତ୍ପାଦନ ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଥିଲା । ପ□ଦଶ ଶ୍ରମ ପରିସଂଖ୍ୟାନ ସଂକ୍ରାନ୍ତ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସମ୍ମିଳନୀରେ ଗୃହୀତ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅନୁସାରେ ନିଯୁକ୍ତି ସୃଷ୍ଟି ଏବଂ ଏକ୍ଷେତ୍ରରେ ସଂପୃକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଆୟ ସଂକ୍ରାନ୍ତରେ ପ୍ରାଥମିକ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ସହ ସାମଗ୍ରୀ ଉତ୍ପାଦନ ଓ ସେବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିୟୋଜିତ ୟୁନିଟ ଭାବେ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରକୁ ବିଶଦ ଭାବେ ଚିତ୍ରଣ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହି ୟୁନିଟଗୁଡିକ ସଂଗଠନର ନିମ୍ନ ସ୍ତରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି ଏବଂ ଶ୍ରମ ଓ ପୁଞ୍ଜି ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ବିଭାଗ ନଥାଏ । ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଶ୍ରମ ସମ୍ପର୍କ ଠିକାଭି□ିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବଦଳରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ସାମୟିକ ନିଯୁକ୍ତି, ପାରିବାରିକ ବା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ସାମାଜିକ ସମ୍ପର୍କଭି□ିକ ହୋଇଥାଏ । ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅର୍ଥନୈତିକ ଅବସ୍ଥା ଓ ସେଗୁଡିକୁ ଅନୁଧାନ କରିବା ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ତଥ୍ୟଗୁଡିକୁ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରିବା ସମ୍ପର୍କରେ ଏକ ସାବଲୀଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆଣିବା ପାଇଁ ଏହି ସମ୍ମିଳନୀ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଥିଲା । ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କେତେକ ସ□ ପ୍ରବ□ନ କରାଗଲା । ସେଗୁଡିକ ହେଲା: (୧) ଏକ ଉଦ୍ୟୋଗର ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ଆଉଟପୁଟ ରହିବା କଥା; ଏଣୁ ନିଜ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାମଗ୍ରୀ ଉତ୍ପାଦନ ଓ ସେବା ପ୍ରଦାନ କରୁଥିବା ଏବଂ କୌଣସି ଦରମା ଦିଆଯାଉ ନ ଥିବା ଘରୋଇ କମ୍ପାନୀ ଓ ଯନ୍ତ୍ରମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ ଅସଂଗଠିତ ୟୁନିଟ ବିନା ଏଗୁଡିକ ଉତ୍ପାଦନଭି□ିକ ଓ ଯନ୍ତ୍ରମୂଳକ ଅର୍ଥନୀତିର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥାଏ । (୨) ଏକ ଉଦ୍ୟୋଗ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ଗୋଟିଏ କିମ୍ବା ତତୋଧିକ ଯୋଗ୍ୟତାସୂଚୀକୁ ପୂରଣ କରୁଥିବ; ଧାରାବାହିକ ଭି□ିରେ ନିୟୋଜିତ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ବା କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟାନୁସାରେ ଉଦ୍ୟୋଗ, ଜାତୀୟ ନିୟମ ଅର୍ଥାତ କାରଖାନା ଓ ବ୍ୟବସାୟିକ ଆଇନ, ସାମାଜିକ ନିରାପ□ା ଆଇନ, ନିୟାମକ ଆଇନ, ଜାତୀୟ ସ୍ତରରେ କରାଯାଇଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଆଇନ ଅନୁସାରେ ଉଦ୍ୟୋଗର ପଞ୍ଜିକରଣ ହୋଇ ନଥିବା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇଥାଏ (୩) ନିଯୁକ୍ତିର ଅଭାବ ବା ଶିକ୍ଷାନବିସ ଜନିତ ଚୁକ୍ତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଦ୍ୟୋଗର କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ନାମ ପଞ୍ଜିକରଣ ନ କରିବା ଯାହାକି ଉପଯୁକ୍ତ କର ଓ ସାମାଜିକ ନିରାପ□ା ସମ୍ପର୍କରେ ନିଯୁକ୍ତିଦାତାଙ୍କୁ ଅଙ୍ଗୀକୃତ କରିଥାଏ । ଆକାଉ□ର ସମସ୍ତ ସେଟ ନ ଥିବା ସହ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉତ୍ପାଦନ ୟୁନିଟଗୁଡିକ ପାରିବାରିକ ଉଦ୍ୟୋଗର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଚିତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ । ସ୍ଥାୟୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମ୍ପଦଗୁଡିକ ଉତ୍ପାଦନ ୟୁନିଟର ହୋଇ ନଥାଏ ବରଂ ସେମାନଙ୍କର ମାଲିକମାନଙ୍କ ହୋଇଥାଏ । କାରବାରରେ ଏଣୁ ୟୁନିଟଗୁଡିକ ନିୟୋଜିତ ହୋଇ ପାରି ନ ଥାନ୍ତି ବା ଅନ୍ୟ ୟୁନିଟ ସହ ଚୁକ୍ତିରେ ଉପନୀତ ହୋଇପାରି ନଥାନ୍ତି କିମ୍ବା ଲାଏବିଲିଟିଜ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରି ନ ଥାନ୍ତି । ମାଲିକ ନିଜ ଉଦ୍ୟମରେ ହିଁ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଅର୍ଥ ଯୋଗାଡ କରିଥାନ୍ତି ଏବଂ ଉତ୍ପାଦନ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ନିଜେ ଲାଭ କ୍ଷତି ପାଇଁ ଦାୟୀ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଗୃହ ବାବଦ ଖର୍ଚ୍ଚରୁ ଉତ୍ପାଦନ ପାଇଁ ଖର୍ଚ୍ଚ ବହନ କରିବାକୁ ପଡିଥାଏ । ନିଜର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ପାଇଁ କେତେକ କୃଷିଭି□ିକ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ କରାଯାଉ ଥିବା ବେଳେ ଅନ୍ୟ ଉତ୍ପାଦଗୁଡ଼ିକର ବଜାରରେ ବିକ୍ରି ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥାଏ । ଏଣୁ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ପରିସର ମଧ୍ୟରୁ କୃଷିକୁ ବାଦ ଦେବା ପାଇଁ ଆଇସିଏଲଏସ ସୁପାରିଶ କରିଥିଲା, ଯଦିଓ ବୃହତ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ଥିବା ଅନେକ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଏହା ଗୁରୁତ୍ୱ ବହନ କରିଥାଏ । ଏହି ସୂଚୀଗୁଡିକ ଏପରି ଫ୍ରେମୱର୍କ ଗଠନ କରିଥାନ୍ତି ଯାହାରି ଭିତରେ କୌଣସି ଏକ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ବାସ୍ତବ ସଂଜ୍ଞା ନିହିତ ରହିଥାଏ । ପ୍ରାମାଣିକ ଭାବେ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେହି ଏକା ସଂଜ୍ଞାକୁ ବାସ୍ତବରେ ପରିପ୍ରକାଶ କରି ନ ଥାନ୍ତି । ଏହି ସୂଚୀକୁ ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇପାରେ, ଜାତୀୟ ଆଇନଗୁଡିକ ହୁଏତ ଅଲଗା ହୋଇପାରନ୍ତି, ନିଯୁକ୍ତିର ଆକାର ହ୍ରାସ ପାଇପାରେ ଏବଂ ସେଗୁଡିକର ପରିମାପ କିପରି ଅଲଗା ଅଲଗା ହୋଇପାରେ ଇତ୍ୟାଦି ।

ପ□ଦଶ ଶ୍ରମ ସମ୍ମିଳନୀର ପ୍ରସ୍ତାବ ବିଭିନ୍ନ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ସଂଜ୍ଞାଭୁକ୍ତ କରିବା ଏବଂ ଆକଳନ କରିବା ପାଇଁ ସହାୟକ ହୋଇଥାଏ । ତେବେ ଏକ୍ଷେତ୍ରରେ କୋହଳତା ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ତୁଳନାକୁ ହ୍ରାସ କରିଥାଏ । ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ତୁଳନାତ୍ମକ କ୍ଷେତ୍ର ପାଇଁ ସମ୍ପ୍ରତି ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ସଂଜ୍ଞା ଉପରେ ଭି□ିକରି ଏକ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସଂଜ୍ଞା ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ସମସ୍ୟାକୁ ସମାଧାନ କରିବାପାଇଁ ଭାରତର ପରିସଂଖ୍ୟାନ ଓ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ରୂପାୟନ ମନ୍ତ୍ରଣାଳୟର ଅଧ୍ୟକ୍ଷତାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ବୈଠକରେ ଦିଲ୍ଲୀ ଗ୍ରୁପ ଭାବେ ଜଣାଶୁଣା ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ପରିସଂଖ୍ୟାନ ସଂକ୍ରାନ୍ତ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ବିଶେଷଜ୍ଞ ଗୋଷ୍ଠୀ ୧୯୯୭ରେ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଜାତିସଂଘ ପରିସଂଖ୍ୟାନ ବିଭାଗକୁ ରିପୋର୍ଟିଂ କରିବା ପାଇଁ ଏହାକୁ 'ସିଟି ଗ୍ରୁପ' କୁହାଯାଉଥିଲା । ସେହିଦିନ ଠାରୁ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଆକଳନ କରିବା, ସଂଗୃହୀତ ତଥ୍ୟାବଳୀକୁ ନଥିକରଣ କରିବା, ବିଭିନ୍ନ ସଂଜ୍ଞା ଓ ସର୍ବେକ୍ଷଣକୁ ବିଭିନ୍ନ ସଦସ୍ୟ ରାଷ୍ଟ୍ର ଜରିଆରେ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ଦିଗରେ ପଦକ୍ଷେପ

ନିଆଗଲା । ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସଂଜ୍ଞା ଦ୍ୱାରା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଫ୍ରେମଓ୍ୱାର୍କ ଭି□ିରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ଜାତୀୟ ସଂଜ୍ଞାକୁ ଦିଲ୍ଲୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ପରିପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲା । ଗୋଷ୍ଠୀର ତୃତୀୟ ବୈଠକରେ ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗ ବିଶଦ ଭାବେ ଆଲୋଚିତ ହେଲା ଏବଂ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ସୁପାରିଶଗୁଡିକୁ ଗୃହୀତ କରାଯାଇଥିଲା ।

"ବିଭିନ୍ନ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ବିଭିନ୍ନ ମାର୍ଗରେ ଯେହେତୁ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ସଂଜ୍ଞା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ତେଣୁ ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥନୀତିର ଜାତୀୟ ସଂଜ୍ଞା ସମ୍ପ୍ରତି ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଜାତୀୟ ସଂଜ୍ଞା ଅନୁସାରେ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସଂସ୍ଥା ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥନୀତିର ପ୍ରସାର କରିବା ଉଚିତ । ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥନୈତିକ ପରିସଂଖ୍ୟାନର ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ତୁଳନାକୁ ବୃଦ୍ଧି କରିବା ସକାଶେ ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥନୀତିର ପ୍ରସାର ପାଇଁ ସେମାନେ ଉଦ୍ୟମ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ, ଯାହାକୁ ଏକକ ଭାବେ ସଂଜ୍ଞାଭୁକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ତେବେ ଏକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପନୀତ ହେବା ପାଇଁ ଗୋଷ୍ଠୀ ଦ୍ୱାରା ଗୃହୀତ ସୁପାରିଶଗୁଡିକ ସମ୍ପ୍ରତି ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଆଧାରିତ କରିଥାଏ । ଗୋଷ୍ଠୀ ସ୍ୱୀକୃତି ଦେଇଥାଏ ଯେ, ଭବିଷ୍ୟତରେ ଏହାକୁ ବୃଦ୍ଧି କରିବା ପାଇଁ ଅଧିକ ଚେଷ୍ଟା କରାଯିବା ଆବଶ୍ୟକ ।" ଏହି ଗୋଷ୍ଠୀ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଇଥିଲା ଯେ, ଅତିରିକ୍ତ ସୂଚୀ ସହ ତିନୋଟି ଜରୁରୀ ସୂଚୀର ପ୍ରୟୋଗ ଆବଶ୍ୟକ: ୫ରୁ କମ ଦରମାଭୁକ୍ତ କର୍ମଚାରୀ ଥିବା ଉତ୍ପାଦନଭି□ିକ ୟୁନିଟ ଓ ପଞ୍ଜିକୃତ ହୋଇ ନ ଥିବା ଉତ୍ପାଦନଭି□ିକ ୟୁନିଟ, ଏବଂ ଦରମା ଦିଆଯାଉଥିବା ଘରୋଇ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ବାଦ୍ ଦେବା ।

ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ଉପରେ ପରିସଂଖ୍ୟାନର ବିକାଶରେ ରାଷ୍ଟ୍ରଗୁଡିକୁ ବୈଷୟିକ ସହଯୋଗିତା ସଂକ୍ରାନ୍ତରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦିଲ୍ଲୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ଏକ ଆଧୁନିକ ସଂସ୍ଥାରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ପୂର୍ବରୁ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ଉପରେ ପରିସଂଖ୍ୟାନ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ କମ ଧ୍ୟାନ ଦିଆଯାଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ଉପରେ ଗତ ଚାରି ଦଶନ୍ଧି ଧରି ଗବେଷଣା ଓ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଗଲା । ୨୦୦୫ରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ପରିସଂଖ୍ୟାନ ଉପରେ ତଥ୍ୟାବଳୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପାଇଁ ଦିଲ୍ଲୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ଓ ଆଇଏଲଓ ରାଜି ହୋଇଥିଲେ ଯେଉଁଠି ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ବାହାରେ ଅସଂଗଠିତ ନିଯୁକ୍ତିକୁ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା । ତେବେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ସମ୍ପର୍କରେ ବ□ମାନ ସୁଦ୍ଧା ଉପଲବ୍ଧ ତଥ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ସମ୍ପର୍କରେ ସାର୍ବଜନୀନ ସଂଜ୍ଞା ନିରୂପଣର ଅଭାବ ଏବଂ ଏହାର ବିଷୟବସ୍ତୁ ସମ୍ପର୍କରେ ତଥ୍ୟ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ । ଏଥିରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ, ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଉଦ୍ୟୋଗ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନିହିତ ଥାଏ । ବିକାଶଶୀଳ ରାଷ୍ଟ୍ର ପାଇଁ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ବିକାଶ ପରିସଂଖ୍ୟାନ ବିଶେଷ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେଉଁଠାରେ ଏହା ଆୟର ଉତ୍ସ ଓ ନିଯୁକ୍ତି ସୃଷ୍ଟିର ଉତ୍ସ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ହାସଲ କରିଥାଏ । ଅସଂଗଠିତ ଉଦ୍ୟୋଗ ଓ ଅସଂଗଠିତ ଶ୍ରମିକ ସଂକ୍ରାନ୍ତରେ ରହିଥିବା ତଥ୍ୟଭି□ିକ ପାର୍ଥକ୍ୟଗୁଡିକୁ ଠଉରାଇବା ପାଇଁ ଏବଂ ସାଧାରଣ ମତବାଦ, ସଂଜ୍ଞା, ସମୟ ଓ ସ୍ଥାନର ତୁଳନା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ସମ୍ପର୍କରେ ପରିସଂଖ୍ୟାନଗତ ତଥ୍ୟାବଳୀର ବିକାଶ ପାଇଁ ୨୦୧୦ରେ ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ ପରିସଂଖ୍ୟାନ ଆୟୋଗ (ଏନଏସସି) ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ପରିସଂଖ୍ୟାନ ସଂକ୍ରାନ୍ତ କମିଟି ଗଠନ କରିଥିଲେ । ଏହି କମିଟି ଦର୍ଶାଇଥିଲା ଯେ, ଭାରତରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଦ୍ୟୋଗ ଓ ନିଯୁକ୍ତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ପରିସଂଖ୍ୟାନ ସ୍ତରରେ ଅନେକ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିଛି ଯାହାକି ବ□ମାନର ଉପଲବ୍ଧ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କୌଶଳ , ସଂଜ୍ଞା ଆଦି ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ । ଆଇଏଲଓ ଫ୍ରେମଓ୍ୱାର୍କ ସହିତ ଏକ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ତଥ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସକାଶେ ଏସବୁର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ଅର୍ଥନୀତିର ଏହି ପ୍ରମୁଖ ଦିଗର କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା ସମ୍ପର୍କରେ ଅଧିକ ହୃଦବୋଧ କରିବା ପାଇଁ ଏହି ସବୁ ଆବଶ୍ୟକତାଗୁଡିକୁ ପୂରଣ କରିବା ସହ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ସୂତ୍ରରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ପରିସଂଖାନଗତ ତଥ୍ୟାବଳୀ ସଂଗ୍ରହ ଦିଗରେ ଚେଷ୍ଟିତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହା ଯୋଗୁ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଏହି ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ସମ୍ପର୍କିତ ନୀତିଗୁଡିକର ରୂପାୟନ ସହଜସାଧ ହୋଇପାରିବ । ■■

* *ଆସିଷ୍ଟା□ ପ୍ରଫେସର, ଉ□ର ଗୌହାଟୀ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ, ଆସାମ*

"ଅପରିଷ୍କାର ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋ ମନରେ କୌଣସି ଦ୍ୱେଷ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମଇଳା ପ୍ରତି ମୋର ଭୟ ରହିଛି । ମୁଁ କୌଣସି ମଇଳା ପ୍ଲେଟରେ ଖାଇବି ନାହିଁ କି ମଇଳା ଚାମଚ ବା ରୁମାଲ ଧରିବି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମଇଳାକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ପକାଇବାରେ ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରେ, ଯେଉଁଠାରେ ଏହା ଆଉ ମଇଳା ହୋଇ ରହିବ ନାହିଁ ।"

ଗାନ୍ଧିଜୀ – (ହରିଜନ, ମେ ୧୧, ୧୯୩୯)

ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର

ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣକାରୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଅସଂଗଠିତ ଶବ୍ଦର ଏକ ମହ ୍ୱାକାଂକ୍ଷୀ ବିଶ୍ଳେଷଣ

• ସୁପ୍ରିୟା ରାଉତ

ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ଅସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୋଜିତ ଲୋକଙ୍କ ସ୍ଥିତିରେ ସୁଧାର ଆଣିବାକୁ ହେଲେ ଏହି ଶବ୍ଦକୁ ନେଇ ରହିଥିବା ବ୍ୟାପକ ଦ୍ୱନ୍ଦ ଦୂର କରିବାକୁ ହେବ ତଥା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନୀତିଗତ ଆହ୍ୱାନ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ । ଏହା କରିବାକୁ ହେଲେ ଆମକୁ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ଶ୍ରମିକ ମାନଙ୍କୁ ସାମାଜିକ ଭାବ ବିନିମୟ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସାମିଲ କରିବାକୁ ହେବ ଯଦ୍ୱାରା ଏହି ଶ୍ରମିକ ମାନେ ନିଜେ ସେମାନଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିପାରିବେ ।

ବିଗତ ଦଶକରେ (୧୯୭୦ ଦଶକରେ ଏହି ବିଷୟ ଉପରେ କିଛିଟା ଉତ୍ସୁକତା ଦେଖା ଦେଇଥିଲା) ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣକାରୀ ଓ ଶିକ୍ଷାବିତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥନୀତି ଉପରେ ଆଗ୍ରହ ପୁର୍ନଜୀବିତ ହୋଇଛି । ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଶ୍ରମ ସଂଗଠନ ଓ ଭାରତ ସରକାରରେ ଏହି ବିଷୟ ଉପରେ ଅଧିକ ଉତ୍ସୁକତା ଦେଖାଯାଇଛି । ୧୯୭୦ ଦଶକରେ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଶ୍ରମ ସଂଗଠନ ଅସଂଗଠିତ ଆର୍ଥିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ପ୍ରାରଂଭିକ ଉତ୍ସାହ ଦେଖାଇଥିବା ବେଳେ ୨୦୦୦ ଦଶକର ପ୍ରାରଂଭିକ ସମୟରେ ଏହା ଉପରେ ଅଧିକ ସତର୍କତା ଅବଲମ୍ବନ କରାଯାଇଥିଲା । ଭାରତ ସରକାର ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରୀୟ ଉଦ୍ୟୋଗ ପାଇଁ ଜାତୀୟ ଆୟୋଗ ଜରିଆରେ ୨୦୦୪ ବର୍ଷ ବିଳମ୍ବରେ ଏହି ସମସ୍ୟା ଉପରେ ଆଲୋକପାତ କରିଥିଲେ ।

ଏହି ବିଳମ୍ବ ସ ୍ୱ ବି ଭାରତୀୟ ସଂସଦରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟରତ ଶ୍ରମିକ ମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ସମାଜିକ ସୁରକ୍ଷା ଆଇନ ପ୍ରଣୟନ କରାଯାଇଥିଲା । ଅସଂଗଠିତ ଶ୍ରମିକ ସାମାଜିକ ସୁରକ୍ଷା ଆଇନ ୨୦୦୮ରେ ଦେଶରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟରତ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ଜୀବନଧାରଣ ସ୍ଥିତିରେ ଉନ୍ନତି ଆଣିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖାଯାଇଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଶ୍ରମ ସଂଗଠନ ଅସଂଗଠିତ ରୁ ସଂଗଠିତ ଅର୍ଥ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରଣ ସକାଶେ ନୀତି ପ୍ରଣୟନ କରୁଥିଲେ । ତେବେ ଏହା କଲାବେଳେ ସାରା ବିଶ୍ୱରେ ଅଧିକାଂଶ ଶ୍ରମିକ (ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକ ଦକ୍ଷିଣରେ ରହିଛନ୍ତି) ବିଶେଷକରି ଭାରତର ୯୦ ପ୍ରତିଶତ ଶ୍ରମିକଙ୍କ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଉଥିଲା ।

ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଅସଂଗଠିତ ଶବ୍ଦଠାରୁ ହିଁ ଆମେ ଆରଂଭ କରିପାରିବା ମୁଁ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଅସଂଗଠିତ ଉପରେ ତା ୍ୱିକ ଓ ନୀତିଗତ ବିଶ୍ଳେଷଣ ପ୍ରୟାସ କରିଛି ଏବଂ ଏକ ଶ୍ରମିକ କେନ୍ଦ୍ରିକ ଚିନ୍ତାଧାରା ସପକ୍ଷରେ ଯୁକ୍ତି କରିଛି । ମୁଁ ଏଠାରେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ପାରିଶ୍ରମିକ ମିଳୁନାହିଁ । ତାହାକୁ ସାମାଜିକ ଦିଗରୁ ମୂଲ୍ୟବାନ ଭାବରେ ସ୍ୱୀକାର କରିବା ପ୍ରସ୍ତାବ

କରିଛି । ତେବେ ନୀତିଗତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଦିଗରୁ ଯୁକ୍ତି ହେଉଛି ଯେ ଆମକୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବରେ ଆଲୋକପାତ କରିବାକୁ ହେବ ତଥା ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣରେ ଶ୍ରମିକକୁ କେନ୍ଦ୍ର ଭାବରେ ବିବେଚନା କରିବାକୁ ପଡିବ ।

ଆଇ.ଏଲ.ଓ ବିଶେଷ କରି ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ଚିନ୍ତାଧାରା ଲୋକପ୍ରିୟ କରିବାରେ ଅଗ୍ରଣୀ ଥିଲା । ଏହି ଚିନ୍ତାଧାରା ପ୍ରଥମେ ବ୍ରିଟିଶ ନୃ□ବିତ କିଥ ହାର୍ଟ ତାଙ୍କର ଘାନା ଉପରେ ଅଧ୍ୟୟନରେ (୧୯୭୩ରେ) ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଏହି ଚିନ୍ତାଧାରା ସଂପୃକ୍ତ ରାଜ୍ୟ (ୟୁ.କେ) ରୁ ଆସିଥିଲା ଯେଉଁଠାରେ ଶିଳ୍ପ ମୁଖ୍ୟତଃ ଅମଲାତାନ୍ତ୍ରିକ ନିୟନ୍ତ୍ରଣରେ ଥିଲା ଏବଂ ଏହା ଉ□ମ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଆଇନୀଗତ ଓ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲା ।

ଯେତେବେଳେ ସହରାଂଚଳ ଘାନାରେ କାର୍ଯ୍ୟକରୁଥିବା ଠେଲା ବେପାରୀ, ମାନ୍ୟୁଆଲ ଓ୍ୱାର୍କର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଛୋଟ ଧରଣର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ଶ୍ରମିକଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସେ ଅସଂଗଠିତ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ । ସେତେବେଳେ ସେ ୟୁ.କେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଶିଳ୍ପୋନ୍ନତ ଦେଶମାନଙ୍କୁ ନିଜର ରେଫରେସନସ ବିନ୍ଦୁ ଭାବରେ ଧରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମତରେ ଘାନାରେ ଆର୍ଥିକ କାର୍ଯ୍ୟ ସବୁ ୟୁକେ ଭଳି ଦେଶମାନଙ୍କର ଶିଳ୍ପ ମଡେଲ ଢା□ା ସହ ସାମ□ସ୍ୟ ନଥିଲା । ତେଣୁ ସେ ଏହାକୁ ଅସଂଗଠିତ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିଲେ ।

ସୁତରାଂ, ଅସଂଗଠିତ ଶବ୍ଦଟି ମୁଖ୍ୟତଃ ଢା□ାକୁ ଆଧାର କରି ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ମାଲିକ - କର୍ମଚାରୀ ସମ୍ବନ୍ଧ ଆଧାରିତ ଆର୍ଥିକ ଢା□ା ଯେଉଁଥିରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟସ୍ଥଳ ରହିଥାଏ । ବିଭିନ୍ନ ଅଧିକାର ଓ ଦାୟିତ୍ୱ ଆଧାର କରି ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଯେଉଁଥିରେ ସରକାରୀ ତଦାରଖ ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଥାଏ ତାହା ସମାଜର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଆବଶ୍ୟକତା ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ବିକଶିତ ହୋଇଥାଏ । ଅନେକ ପ୍ରକାର ଆର୍ଥିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଢା□ାରେ ପଡେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏହି ମଡେଲର ପ୍ରତିଫଳନ ବିଶ୍ୱରେ ଅଧିକାଂଶ ଶ୍ରମିକଙ୍କ ନିକଟରେ ହୁଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଆମେ କଣ ଏଠାରେ ଧରି ନେଇ ପାରିବା କି ଅସଂଗଠିତ ଚିନ୍ତାଧାରର କଣ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଚିନ୍ତା ମୂଳକ ନୀତିଗତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନାହିଁ ?

ଏହି ଚିନ୍ତାଧାରାରେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ସକାରାତ୍ମକ ଭାବ ଓ ପୂର୍ବ କଳ୍ପିତ ପକ୍ଷପାତିତା ଭଳି ରହିଥିଲେ ହେଁ ଶିକ୍ଷା ବା ନୀତିଗତ ଦିଗରୁ ଆମେ ଏହି ଚିନ୍ତାଧାରାକୁ କେବେ ହେଁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିପାରିବା ନାହିଁ । ଏହା ଅନେକ ଉପଯୋଗୀ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହାସଲ କରାଇଥାଏ । ଏମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ହେଉଛି ନକାରାତ୍ମକ ଦୂରକରିବା । ଭାରତରେ ୯୦ ପ୍ରତିଶତ ଶ୍ରମ ବଳ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି ଶୁଣିଲେ ଚିନ୍ତା ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଏହି ସମସ୍ୟା ପ୍ରତି ତୁରନ୍ତ ଧ୍ୟାନ ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥାଏ । ଏଠାରେ ଅସଂଗଠିତ ଶବ୍ଦ ଅତି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପଡେ । ଦ୍ୱିତୀୟରେ ଏହା ଉ□ମ ସ୍ଥିତିରେ କାର୍ଯ୍ୟରତ ଏବଂ ଦୟନୀୟ ସ୍ଥିତିରେ କାର୍ଯ୍ୟରତ ଶ୍ରମିକ ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରହିଥିବା ତଫାତ ସ୍ପଷ୍ଟ ସୂଚିତ ହୁଏ । ତୃତୀୟରେ ଏହା ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରକଳ୍ପ ଆଡକୁ ଧ୍ୟାନ ଆକୃଷ୍ଟକରେ । ଚତୁର୍ଥରେ ଏହା ଏକ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ସୂଚିତ କରେ । ଶେଷରେ ଏହା ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନୀତିଗତ ଏଜେଣ୍ଡା ପାଇଁ ମାର୍ଗ ଦର୍ଶନ କରେ ।

ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ଦିଗରୁ ଅସଂଗଠିତ ଚିନ୍ତାଧାରାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପଛରେ ସମସ୍ୟା ରହିଛି । ତାହା ହେଲେ ଏଥିରେ ଆମେ ଯାହା ଜାଣୁଛୁ ତାଠାରୁ ଅଧିକ ଲୁଚି ରହିଛି । ଅସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟ ସବୁ ହେଉଛି କଳ୍ପନାତୀତ ଭାବରେ ବିବିଧ । ଭାରତ ଭଳି ଏକ ବିଶାଳ ବିବିଧତା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେଶରେ ଏହା ହେଉଛି ଅସୀମ । ତେଣୁ ଅସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟ ଗୁଡିକ ଏକାଠି କରି ଦେଖିବା ମଧ୍ୟ ଏକ ଅତି ଜଟିଳ କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ଭାରତରେ ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ସବୁ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଅସଂଗଠିତ କାରବାର ଓ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିୟୋଜିତ ଅଛନ୍ତି । ନୀତିଗତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଦିଗରୁ ଦେଖିଲେ ଏହା ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେ ଅସଂଗଠିତର ଓଢଣୀ ଉଠାଇ ଦେଇ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିବିଧତାକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବା । ବିବିଧତାର ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ବେଳେ ଅସଂଗଠିତ ଚିନ୍ତାଧାରା ସଠିକ ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ସମସ୍ୟାଟି ହେଉଛି ଏହି ଚିନ୍ତାଧାରାକୁ ସଠିକ ଭାବରେ ବୁଝିବା । ଅସଂଗଠିତ କହିଲେ ବ୍ୟକ୍ତି କଣ ବୁଝେ ଏକ କ୍ଷେତ୍ର, ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥା, ବା କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ? ଅନେକ ବର୍ଷ ଧରି ଆଇ.ଏଲ.ଓ ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥା ଏବଂ ଅସଂଗଠିତ କର୍ମନିଯୁକ୍ତିର ଉନ୍ନତିକରଣ ସକାଶେ ଅନେକ ଉପାଦନ ସବୁ ବିକଶିତ କରିଛନ୍ତି । ଦେଶର ଆର୍ଥିକ ବିକାଶରେ ଏହାର ଅବଦାନକୁ ହିସାବ କରିବା ପାଇଁ ଏହାକୁ ସଂଗଠିତ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥା ସହ ଯୋଡି କରି ଦେଖାଯାଉଥିବା ବେଳେ ଅସଂଗଠିତ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ଦେୟ ସଂଗଠିତ ଓ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରହିଛି ସଂଗଠିତ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ହେଉ ବା ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ହେଉ ଅସଂଗଠିତ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କରାଯାଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଆର୍ଥିକ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଚିହ୍ନଟ କରିବା ପାଇଁ ଅସଂଗଠିତ କର୍ମନିଯୁକ୍ତି ଚିନ୍ତାଧାରା ବିକଶିତ

କରାଯାଇଥିଲା । ଭାରତରେ ନୀତିଗତ ଦିଗରୁ ଦେଖିଲେ ଯାହା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଛି ତାହା ହେଲା ଅସଂଗଠିତ ଶ୍ରମିକ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥିତି । ଏହି ଶ୍ରମିକ ମାନଙ୍କର ସାମଗ୍ରିକ ବିକାଶ - ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥିତି, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ସୁରକ୍ଷା, ଶିକ୍ଷା, ପୁଷ୍ଟି ସାଧନ ଓ ଆୟ ଏ ସବୁ ଉପରେ ନୀତିଗତ ଭାବରେ ଅଧିକ ଧ୍ୟାନ ଦିଆଯାଉଛି । ଏ ଦିଗରୁ ଦେଖିଲେ ଅସଂଗଠିତ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ଚିନ୍ତାଧାରା ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ । ଅନେକ ଆର୍ଥିକ କାର୍ଯ୍ୟ ରହିଛି ଯାହା ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାର ଏକ ସମସ୍ୟା ନୁହେଁ ଏହା ହେଉଛି ଏକ ବୃହ□ର ସାମାଜିକ ସମସ୍ୟା ।

ଅସଂଗଠିତ ଅବସ୍ଥା : ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାର ବାହାରେ ଏକ ସାମଜିକ ସମସ୍ୟା

ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଢା□ାର ବିପରୀତକୁ ଆଧାର କରି ଅସଂଗଠିତ ଚିନ୍ତାଧାରା ବିକଶିତ କରାଯାଇଛି । ଏକ ଢା□ା ଯାହା ଶିଳ୍ପ ବିପ୍ଳବର ଓ ଶିଳ୍ପ ଉପରେ ଅମଲାତାନ୍ତ୍ରିକ ନିୟନ୍ତ୍ରଣର ଫଳ ଥିଲା । ଏହି ଢା□ାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା ଲାଭଜନକ ଆର୍ଥିକ କାର୍ଯ୍ୟ । ତେଣୁ ଏଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ କଥା କିଛି ନଥିଲା ଯେ ଅସଂଗଠିତ ଚିନ୍ତାଧାରାକୁ ଉତ୍ପାଦନଶୀଳ (ବା ଲାଭଜନକ) ଆର୍ଥିକ କାର୍ଯ୍ୟ ସହ ଯୋଡିକରି ଦେଖାଯାଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଅସଂଗଠିତ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଆମର ଦୃଷ୍ଟିର କେନ୍ଦ୍ର ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଏହାକୁ ସବୁବେଳେ ଆର୍ଥିକ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଧରାଯାଉନାହିଁ । କେତେକ ମୁଖ୍ୟ ଅଣ ଆର୍ଥିକ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା - ଯତ୍ନ ନେବା, ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କୃଷି, କେତେକ କିସମର ଘର କାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ବିନା ମୂଲ୍ୟର ପାରିବାରିକ ଶ୍ରମ । ଏହି ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ବା ଅସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟ ଭାବରେ ପରିଗଣନା କରାଯିବ କି ନାହିଁ ସେଥିନେଇ ଅନେକ ତର୍କ ବିତର୍କ ହେଉଛି । ନୀତିଗତ ଉଦ୍ୟମ ବେଳେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅସଂଗଠିତ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ଭାବରେ ପରିଗଣନା କରାଯାଉନାହିଁ ।

ଉପଯୁକ୍ତ ବାକ୍ୟାଂଶର ଅଭାବ ଏବଂ ସହଜରେ ବୋଧଗମ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ମୁଁ ଯଦି ଅସଂଗଠିତ ଶ୍ରମିକମାନେ କରୁଥିବା ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅସଂଗଠିତ ଆର୍ଥିକ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରେ ତଥାପି ଅସଂଗଠିତ ଚିନ୍ତାଧାର କେବଳ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟରେ ସୀମିତ ନୁହେଁ । ଏହା ହେଉଛି ଏକ ବୃହତର ସାମାଜିକ ସମସ୍ୟା ଯେଉଁଥିରେ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ସାମିଲ ରହିଛି । ସମାଜ ଚିନ୍ତାଧାରା ଯେପରି ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟରେ ସାମିଲ ନହୁଏ ସେଥିପାଇଁ ଆମକୁ ସତର୍କ ରହିବାକୁ ପଡିବ । ସମାଜ ହେଉଛି ଏକ ବୃହତର ପରିସର ଯେଉଁଥିରେ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଉଛି ଏକ ଉପାଦାନ ମାତ୍ର । ଯଦି ସମସ୍ତ ସାମାଜିକ, ରାଜନୈତିକ, ସାଂସ୍କୃତିକ ଓ ପରିବେଶ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ଚିନ୍ତା ପାଇଁ ଆମେ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥା ବା ବଜାରକୁ ରେଫରେନସ ପଏ□ ବୋଲି ଧରିବା ତେବେ ଆମର ନୀତିଗତ ଆଇନା ସଂକୁଚିତ ହୋଇଯିବ । ବିଶ୍ଳେଷଣ ଦିଗରୁ ଅଧିକ ଲାଭ ହାସଲ ହେବ ତଥା ବୃହ□ର ନୀତିଗତ ସ୍ଥାନ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ପାରିବ, ଯଦି ଆମେ ଅର୍ଥ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ସମାଜର ଏକ ଉପାଦାନ ବୋଲି ଧରିବା, ନା କି ମାନବୀୟ ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ପାଇଁ ଏହାକୁ କେବଳ ରେଫରେନସ ପଏ□ ବୋଲି ଧରିବା ।

ଯଦି ଆମେ ଏଭଳି ଏକ ବିଶ୍ଳେଷଣାତ୍ମକ ଆଇନା ଠାବ କରିବାରେ ସକ୍ଷମ ହେବା ତେବେ ଏହା ସହଜରେ ଦେଖି ହେବ କି ଯତ୍ନନେବା କାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ବିନା ପଇଠରେ ହେଉଥିବା ଘର କାର୍ଯ୍ୟ ଆଦି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟ ଭାବରେ ସ୍ୱୀକାର କରି ହେବ । ଏଠାରେ ଦୁଇଟି ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେ ଯାହାର ଉ□ର ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ପ୍ରଥମତଃ ଯାହାକି ଆମେ ଏହି ବିନା ମଜୁରୀ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅସଂଗଠିତ ବୋଲି କହିବା ? ଦ୍ୱିତୀୟରେ ଏହାକୁ କାମ ଭାବରେ କାହିଁକି ବିବେଚନା କରାଯିବ ?

ଏହା କଳ୍ପନା କରିବା କଷ୍ଟକର ଯେ ହାର୍ଟ ଅସଂଗଠିତ ଶବ୍ଦ ବିକଶିତ କଲାବେଳେ ଏହି ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କୁ ଚିନ୍ତନରେ ରଖିଥିବେ । ତେବେ ଏହି ଶବ୍ଦକୁ ଏକ ଢା□ାର ବିପରୀତ ଭାବରେ ଦେଖା ଯାଇଥିଲା । ଯଦି ସେହି ଢା□ା ଉପସ୍ଥିତ ନ ରହେ, ତାହେଲେ ହିଁ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସଂଭବତଃ ଅସଂଗଠିତ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇପାରେ । ଏହା ଯୁକ୍ତି କରାଯାଇପାରେ ଯେ ଯେଉଁ ବିନା ମଜୁରୀ କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡିକୁ ବ□ମାନ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇନାହିଁ ସେଗୁଡିକୁ ଅନ୍ୟ କିସମର ଅସଂଗଠିତ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ ।

ଏଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ ସବୁକୁ ଅସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ବିବେଚନା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ କରୁଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ ଭାବରେ ଆମେ ଏହାକୁ ବିବେଚନା କରିପାରିବା । ଯଦି ଏଭଳି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଆମେ ଅସଂଗଠିତ ବୋଲି ଧରିନେବା, ତେବେ ଆମେ ଏଭଳି ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟର ଢା□ାକୁ ହେୟଜ୍ଞାନ କରିପାରିବା ନାହିଁ ଏବଂ ଏଥିପ୍ରତି ନୀତିଗତ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା । ଅସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡିକୁ ଆମେ ସଂଗଠିତ ମନିଟରିଂ ଓ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବାହାରେ ଏକାଠି କରିପାରିବା ।

ଏଠାରେ ପରବ□ୀ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେ ଯେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ପାରିଶ୍ରମିକ ମିଳୁ ନାହିଁ ସେଗୁଡିକ କାର୍ଯ୍ୟବୋଲି ଆମେ କାହିଁକି ସ୍ୱୀକାର କରିବା । ଏଭଳି କାର୍ଯ୍ୟର ଅବଦାନ ସମାଜ ପ୍ରତି ରହିଛି । ଏହାକୁ ଆମେ ଆର୍ଥିକ ଅବଦାନ ଦିଗରୁ ହିସାବ କରିପାରିବା ନାହିଁ । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ସାମାଜିକ ଜୀବନଧାରଣ ପନ୍ଥା

ଏବଂ ବିବ□ନ ପ୍ରତି ସହାୟତା କରେ । ଯଦି 'ସମାଜ' ଚିନ୍ତାଧାରା ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟତାର ପରିପ୍ରକାଶ କରେ ତେବେ ଏହା ସମାଜର ଦାୟିତ୍ୱ ହେବ, ଏହା ଦେଖିବା ଯେପରି ସେମାନଙ୍କ ଅବଦାନ ଅସ୍ୱୀକୃତ ନ ରହେ । ତେଣୁ ଏହା ସ୍ୱୀକାର କରିବା ଦାୟିତ୍ୱ ହେଉଛି ସମାଜର ।

ଆମର ରାଜନୈତିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ଏଭଳି କାର୍ଯ୍ୟର ସ୍ୱୀକାର କରିବା ଦରକାର । ଏଭଳି ସ୍ୱୀକୃତିର ଗୋଟିଏ ଆଧାର ହେଉଛି (ଯାହା ଆଲାନ ସୁପିଅଟ ଏବଂ ତାଙ୍କର ସହଯୋଗୀ ମାନେ କହିଛନ୍ତି) ଏଭଳି କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡିକର ଦାୟିତ୍ୱ ମୂଳକ ପ୍ରକୃତି । ଯଦି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଦାୟିତ୍ୱ ଭାବରେ ଧରାଯାଏ, ତେବେ ଏହାକୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଭାବରେ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ଏଭଳି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଭାରତୀୟ ସ୍ଥିତିରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ । ନୀତିଗତ ଆହ୍ୱାନ ହେଉଛି ଏଭଳି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସ୍ୱୀକାର କରି ଏହି ଶ୍ରମିକଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥର ପ୍ରସାର କରିବା ।

ଅସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ପାରିଶ୍ରମିକ ପ୍ରସଙ୍ଗ :

ଆମେ ଅସଂଗଠିତ ଆର୍ଥିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଅସଂଗଠିତ ଅଣ ଆର୍ଥିକ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଆମେ କାମ ଭାବରେ ଧରିବା କି ନାହିଁ ତାହା ହେଉଛି ଏକ ସଂଗଠିତ ଓ ରାଜନୈତିକ ଆହ୍ୱାନ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଏହି ଉଭୟ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ସାମାଜିକ ଦିଗରୁ ମୂଲ୍ୟବାନ । ତେବେ ଆମେ ସାମାଜିକ ଦିଗରୁ ମୂଲ୍ୟବାନ କାର୍ଯ୍ୟ ସାମାଜିକ ଓ ଆର୍ଥିକ ଦିଗରୁ ଉତ୍ପାଦନଶୀଳ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଧରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ପାରିଶ୍ରମିକ ବିହୀନ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡିକୁ ଆଦର୍ଶଗତ ଆହ୍ୱାନ ଦିଗରୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବା ସମସ୍ୟା ଦୂର ହେଲେ, ଏଗୁଡିକ ବ୍ୟବହାରିକ ଭାବରେ କିଭଳି ସ୍ୱୀକାର କରିପାରିବା ସେଥିଲାଗି ଅନେକ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆମ ସମ୍ମୁଖରେ ଆସିବ । ଏ ମଧ୍ୟରେ ରହିଛି ଯତ୍ନ ଓ ଘରକାମ ଲାଗି ପାରିଶ୍ରମିକ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଅନ୍ୟ ଆୟ ଓ କର୍ମନିଯୁକ୍ତି ନର୍ବିଶେଷରେ ପରିବାରମାନଙ୍କୁ ମୌଳିକ ଆୟ ଯୋଗାଇ ଦେବା ।

ତେବେ ଏହି ଯୁକ୍ତି କରାଯାଇପାରେ କି ପାରିଶ୍ରମିକ ବିହୀନ ଅସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବା ଲାଗି ପାରିଶ୍ରମିକ ଦେୟ ଏକମାତ୍ର ଭି□ ହେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ବ୍ୟବହାରିକ ଭାବରେ ଏଥିପାଇଁ ଅନ୍ୟ ଅଣ-ମୁଦ୍ରା ବିଶିଷ୍ଟ ପଦ୍ଧତି ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଏଠାରେ ଅକାଂକ୍ଷାକୁ ମଧ୍ୟ ଭି□ କରିପାରିବା । ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ନିଜସ୍ୱ କାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରବୃତି ଓ ଆହ୍ୱାନ ସଠିକ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିପାରିବ । ସେମାନଙ୍କ ଆକାଂକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଧାରିଣ ଲାଗି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ମାର୍ଗ ଦର୍ଶନ କରିଥାଏ । ସେମାନଙ୍କ ଆକାଂକ୍ଷା ଭଲ ଭାବରେ ବୁଝିପାରିଲେ ଆମେ ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ଅସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସଠିକ ଭାବରେ ସ୍ୱୀକାର କରିପାରିବା ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ କର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିବା । ଏଠାରେ ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ପାଇଁ ନିମ୍ନ ପଦ୍ଧତି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଅସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟ ସଠିକ ବାବରେ ସ୍ୱୀକାର କରିବା ଦିଗରେ ଏକ ଶୁଭାରଂଭ ହୋଇପାରିବ ।

ଅସଂଗଠିତ ଓ ସର୍ବସାଧାରଣନୀତି :

ଆଦର୍ଶବାଦୀ ଆହ୍ୱାନ ଓ ରାଜନୈତିକ ରକ୍ଷଣଶୀଳତା ଦୂର ହୁଏ ତେବେ ଆମର ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣକାରୀଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଦାୟିତ୍ୱ ରହିବ ତାହା ହେଲା ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଏଭଳି ଶ୍ରମିକଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ରରେ ରଖିବା । ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବାରେ ଏହି ଶ୍ରମିକ ମାନେ ଅଧିକ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ହେବା ଦରକାର । ଶ୍ରମିକମାନେ ସାମଜିକ ଭାବ ବିନିମୟ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସାମିଲ ହେବା ଦରକାର । କାର୍ଯ୍ୟ କି ପ୍ରକାର ତଥା କେଉଁ ପ୍ରକାର ଶ୍ରମିକ ଏଥିରେ ସାମିଲ ହେଉଛନ୍ତ ତାହାକୁ ଆଧାର କରି ସାମାଜିକ ଭାବ ବିନିମୟ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଏଭଳି ଭାବରେ ହେବା ଦରକାର ଯେଉଁ ଶ୍ରମିକ ମାନେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରିବେ ।

ଅନ୍ୟ ଏକ ଆହ୍ୱାନ ହେଉଛି ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କୁ ସାମାଜିକ ଭାବେ ବିନିମୟ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ କିଭଳି ସାମିଲ କରିବା । ମୋ ମତରେ ବିଚାର ହେଉଛି ଅସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟ ଏକ ଛତ୍ର ଚିନ୍ତାଧାରା ବାସ୍ତବରେ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଶ୍ରମିକ ରିହଛନ୍ତି ଯାହା ସେଭଳି ଢା□ାରେ ପଡୁ ନାହଁନ୍ତି ଯାହାର ବିପରୀତରେ ଯାଇ ଆମେ ଅସଂଗଠିତ ବିଚାର ପ୍ରକଟ କରିଥିଲେ । ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ଉପରେ ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ ଜାଣିବାକୁ ହେଲେ ଆମକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ ଭାବରେ ପରିଗଣନା କରିବାକୁ ହେବ ଓ ଅସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟ ଭାବରେ ପରିଗଣନା କରିବାକୁ ହେବ । ଅସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟର ବିବିଧତା ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ବିକେନ୍ଦ୍ରୀକରଣ ଆବଶ୍ୟକ କରୁଛି । ତେବେ ଆମର ସାମ୍ବିଧାନିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁଯାୟୀ ବିକେନ୍ଦ୍ରୀକରଣ ସେଭଳି ଏକ କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ ।

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧରେ ମୁଁ ଏହା ଯୁକ୍ତି କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରିଛି ଯେ ଏହି ବିଚାରର ବିଶାଳ ପ୍ରଭାବ ରହିଛି । ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ଅସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୋଜିତ ଲୋକଙ୍କ ସ୍ଥିତିରେ ସୁଧାର ଆଣିବାକୁ ହେଲେ ଏହି ଶବ୍ଦକୁ ନେଇ ରହିଥିବା ବ୍ୟାପକ ଦ୍ୱନ୍ଦ ଦୂର କରିବାକୁ ହେବ ତଥା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅସଂଗଠିତ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଏକ

ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ୫୧ପୃଷ୍ଠାରେ

ଭାରତରେ ସହରାଂଚଳ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର

• *ଅରୁପ ମିତ୍ର*

ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ବଡ ପ୍ରତିଶତ ଉଭୟ ଗ୍ରାମା   ଳ ଓ ସହରା   ଳରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି ଏଠାରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସହରର ଆକାର ତଥା ଆର୍ଥିକ ଗତି ବିଧିରେ ପରିବ   ର୍ନ ଅନୂରୁପ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଢା   । ମଧ୍ୟ ବଦଳି ଥାଏ । ଆର୍ଥିକ ଗତିବିଧି ଓ କାର୍ଯ୍ୟ କଳାପ ହିସାବରେ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କର ବାସ୍ତବିକ ଆୟ ପରିବ   ର୍ନ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ମଧ୍ୟ ତ୍ୱରାନ୍ୱିତ ହୋଇଥାଏ ।

ସହରା□ଳ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ଗ୍ରାମାଂଚଳରୁ ସହରା□ଳକୁ ପ୍ରବ୍ରଜନ କରୁଥିବା ଲୋକ ତଥା ଅନେକ ନିମ୍ନ ଆୟ ବର୍ଗର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଜୀବନଧାରଣ ମାଧ୍ୟମ ଯୋଗାଇ ଦେବାରେ ପ୍ରମୁଖ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ । ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ଅବୟବ ଓ ଢା□। ଉପରେ ଆଲୋକପାତ କରାଯିବା ସଂଗେ ସଂଗେ ଚୁକ୍ତି ସଂବନ୍ଧୀୟ ଓ ଆନସିଲାରାଇଜେସନ ଉପରେ ନିକଟ ଅତୀତରେ ହୋଇଥିବା ଆଇନଗତ ପରିବ□ର୍ନ ତଥା ଶ୍ରମ ଉପରେ ତାହାର ପ୍ରଭାବ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ।

ବିଗତ ୨୦/୩୦ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଭାରତ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ସଂପର୍କରେ ଅନେକ ଅଧ୍ୟୟନ କରାଯାଇଛି । ଜୀବନଧାରଣ ପାଇଁ ଉତ୍ପାଦନଶୀଳ ଉତ୍ସର ଅଭାବରୁ କୃଷି କ୍ଷେତ୍ରରେ ତଥା ସହରା□ଳ ଶିଳ୍ପ ଉତ୍ପାଦନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାମିଲ ହୋଇପାରିନଥିବା ଗ୍ରାମା□ଳ ଶ୍ରମିକମାନେ ସାଧାରଣତଃ ସହରା□ଳ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାମିଲ ହୋଇଥାନ୍ତି । ପୁନଶ୍ଚ, ସହରା□ଳରେ ଜନସଂଖ୍ୟାରେ ହୋଇଥିବା ପ୍ରାକୃତିକ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ମଧ୍ୟ ସହରାଂଚଳରେ ଶ୍ରମ ଯୋଗାଣ ମାତ୍ରା ଯଥେଷ୍ଟ ବୃଦ୍ଧି କରୁଛି । ଏହି ଶ୍ରମ ବଳର ଅଧିକାଂଶ ହେଉଛି ଅଣକୁଶଳୀ ବା ଅର୍ଦ୍ଧକୁଶଳୀ ଶ୍ରମିକ । ଅପରପକ୍ଷରେ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ପୁଂଜି କେନ୍ଦ୍ରିକ ଓ କୁଶଳତା ସଘନ ହୋଇଛି ଯାହା ଫଳରେ ସହରାଂଚଳର ଏହି ଅଣକୁଶଳୀ ଓ ଅର୍ଦ୍ଧକୁଶଳୀ ଶ୍ରମିକମାନେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଛୋଟିଆ କାର୍ଯ୍ୟ ସବୁ କରୁଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ, ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ଓ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିଥିବା ଦେଖାଯାଉଛି (ଯଥା - ଉପଯୋଗ ଆଧାରିତ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ବାସଗୃହ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଗତ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ଶିକ୍ଷା ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି ।)

ଆପେକ୍ଷିକ ଆକାର

ଦେଶର ମୋଟ ଶ୍ରମବଳର ଏକ ବଡ ଭାଗ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଛନ୍ତି ।

ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେ କେବଳ କୃଷି କ୍ଷେତ୍ର ରହିଛି ତା ନୁହେଁ ବରଂ ଅନେକ ଅଣକୃଷି କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଏହି କ୍ଷେତ୍ର ସହିତ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ । ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ସଂଜ୍ଞା ହେଉଛି ନିମ୍ନ ଉତ୍ପାଦକତା କ୍ଷୁଦ୍ର ଆକାର ଅପରେସନ୍ ନିମ୍ନ ସ୍ତରର ପ୍ରଯୁକ୍ତିବିଦ୍ୟା, ନିମ୍ନ ପୁଂଜି ଶ୍ରମ ଅନୁପାତ ଏବଂ ଅସୁରକ୍ଷିତ ସ୍ଥିତି ଓ ଉତ୍ପାଦବଜାର ତେବେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ଅପରେସନାଲ ସଂଜ୍ଞା କୁହେ ଯେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ସବୁ ଉତ୍ପାଦନ ରହିବ ବୋଲି ମାନେ କିଛି ନାହିଁ । କୌଣସି ଫାର୍ମ ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ବା ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ତାହା ଦକ୍ଷତା ଓ ଶିକ୍ଷାଗତ ସ୍ତର ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ନିମ୍ନ ମାନବୀୟ ଓ ଭୌତିକ ପୁଂଜି ରହିଛି ସେମାନେ କାଳକ୍ରମେ ନିଜର ଉଦ୍ୟୋଗ ଓ ଅନ୍ୟ କ୍ଷୁଦ୍ର ୟୁନିଟମାନଙ୍କରେ ସାମିଲ ହୋଇ ପାରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରହିଯାଆନ୍ତି କାରଣ ସେମାନେ ନିଜର ଆୟ ବୃଦ୍ଧି କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇ ପାରି ନଥାନ୍ତି । ଶିକ୍ଷାର ଗୁଣାତ୍ମକ ମାନ ବୃଦ୍ଧି ହେଲେ ବଜାର ସୂଚନା ଉପଲବ୍ଧତା, ଋଣ ସୁବିଧା, ବୈଷୟିକ ଜ୍ଞାନ କୌଶଳ ଏବଂ ମାକ୍ରୋ ଅର୍ଥନୀତି ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ଅନ୍ୟ ସୂଚନା ତଥା ନୀତିଗତ ପରିବ□ନ ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଥାଏ ତଥା ଅପରେସନ ଅଧିକ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ଫଳରେ ଅଣସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ୟୁନିଟ ଗ୍ରାଜୁଏଟକୁ ସଂଗଠିତ/ଔପଚାରିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପହ□ିବା ପାଇଁ ସହାୟତା କରିଥାଏ । ତେବେ ଏହି ଗ୍ରାଜୁଏସନ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ବ୍ୟୟର ଆଧାର କରି ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ହେବ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଯଦି ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପଂଜିକରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଏବଂ ଶ୍ରମ ଆଇନ ଅଧିକ କଡା କଡି ହୁଏ ତେବେ ୟୁନିଟ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରୁ ଅପରେଟ କରିବା ପସନ୍ଦ କରିବ । ସେଇଭଳି ଶ୍ରମ ବଜାର ନମନୀୟତାର ଲାଭ ଉଠାଇବା ସକାଶେ ମଧ୍ୟ ଏମାନେ ଆକାର ଛୋଟ ରଖିବା ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି । ଏଭଳି ସ୍ଥିତିରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ଅଣ ଉତ୍ପାଦନଶୀଳ ହେବ ବୋଲି କିଛି ମାନେ ନାହିଁ । ବରଂ, ସେଗୁଡିକ ବୈଷୟିକ ଦିଗରୁ ସୁଦକ୍ଷ ଓ ଅତ୍ୟଧିକ ପ୍ରତିଯୋଗୀତାକ୍ଷମ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

ମୋଟ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତିର ଅନୁପାତ ହିସାବରେ ଦେଖିଲେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ଅନୁପାତ ହେଉଛି ଉଭୟ ଗ୍ରାମ ଓ ସହରା□ଳରେ ଅଧିକ । ତେଣୁ କୃଷି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାର ଆଧିପତ୍ୟ କିଛି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଜନକ କଥା ନୁହେଁ । ଏପରିକି ଅଣକୃଷି କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଧିକ ଅନୁପାତରେ ଶ୍ରମିକ କାର୍ଯ୍ୟରତ ଅଛନ୍ତି । ବାସ୍ତବରେ ଗ୍ରାମ ଓ ସହର ମଧ୍ୟରେ ଏ ଦିଗରେ ତଫାତ ସେତେ ଅଧିକ ନୁହେଁ । ତେବେ ଲିଙ୍ଗ ଦିଗରୁ ଦେଖିଲେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମହିଳା ଶ୍ରମିକଙ୍କ ଅନୁପାତ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ ଯଥେଷ୍ଟ କମ । ଯଦିଚ ଏହା ବିପରୀତ ହେବା ଉଚିତ ବୋଲି ଆଶା କରାଯାଏ ।

ତେବେ ଏନ.ଏସ.ଏସରେ ଯେଉଁ ସଂଜ୍ଞା ଦିଆଯାଇଛି ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି ହିସାବରେ ବାସ୍ତବତା ପ୍ରତିଫଳନ ହେଉଛି ବୋଲି କୁହାଯାଇ ନପାରେ । ଏନ.ଏସ.ଏସରେ କେତେକ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ଉଦ୍ୟୋଗରେ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତିକୁ ବିଚାରକୁ ନିଆଯାଉଛି । ଏଥିରେ ନିଜସ୍ୱ ଆକାଉ□ ଶ୍ରମିକ (ପରିବାରର ଉପଯୋଗ ପାଇଁ ଉତ୍ପାଦନରେ ନିୟୋଜିତ ଶ୍ରମ) ତଥା ଘର ମାନଙ୍କରେ କାର୍ଯ୍ୟରତ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ହିସାବକୁ ନିଆ ଯାଉନାହିଁ । ମାତ୍ର ଏହି ବର୍ଗକୁ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ହିସାବରେ ଗଣନା କରାଯିବା ଉଚିତ । ଏଭଳି ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଯଥେଷ୍ଟ ଅଧିକ ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁଁ ଏମାନଙ୍କୁ ଗଣନାରୁ ବାହାରେ ରଖିଲେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତିର ବାସ୍ତବିକ ସ୍ଥିତି ଜଣାପଡିବ ନାହିଁ । ପାରିବାରିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଧିକ ନମନୀୟତା ଯୋଗୁଁ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ମହିଳା ମାନେ ହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ଏହି ସଂଖ୍ୟାକୁ ବାଦ ଦେବାର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ମହିଳାଙ୍କ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ନେଇ ବାସ୍ତବିକ ସ୍ଥିତିକୁ ଚାପି ଦେବା ।

ଆହୁରି ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଯେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତିର ଅବୟବ ହେଉଛି ବିଶାଳ କାରଣ ଏଥିରେ ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟରତ, କାଜୁଆଲ, ଚୁକ୍ତିବଦ୍ଧ ଓ ଅନିୟମିତ ଶ୍ରମିକମାନେ ମଧ୍ୟ ରହିଛନ୍ତି । ଏହି ସବୁ ସୀମିତତା ସ□େ ବି ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ହିସାବ ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ଉଚ୍ଚ ସ୍ତରରେ ରହିଛି, ବିଶେଷ କରି ଅଣ କୃଷି କ୍ଷେତ୍ରରେ ।

ନୂତନ ଧାରା

ବାସ୍ତବରେ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ତଥା ଉତ୍ପାଦନରେ ବୃଦ୍ଧି ହେଉଛି ସଫଳତାର ଦୁଇଟି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସୂଚକାଙ୍କ । ସାମଗ୍ରିକ ତଥା ଅସଂଗଠିତ ସ୍ତରରେ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ଅଭିବୃଦ୍ଧି ବିଯୁକ୍ତାତ୍ମକ ସ୍ତରରେ ରହିଛି । ତଥାପି କେତେକ ଶିଳ୍ପ ଯଥା : ବୟନ ଶିଳ୍ପ ଓ ଚମଡା, ଅଣଧାତୁ ଖଣିଜ ଉତ୍ପାଦ, ମୌଳିକ ଧାତୁ ଏବଂ ଧାତବ ଉତ୍ପାଦ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ହାର ସକାରାତ୍ମକ ହୋଇଛି ।

ଏହି ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ଆମେ ୨୦୦୯-୧୦ ବର୍ଷ ଦିଲ୍ଲୀରେ କରିଥିବା ଏକ ସର୍ବେକ୍ଷଣ ଉପରେ ଆଲୋଚନା କରିବା, ବିଶେଷ କରି ବୟନ ଶିଳ୍ପ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ଥିତି

ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଭଲ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ଆମେ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶ୍ରମିକଙ୍କ ହିତ ଦିଗରୁ ଆଲୋକପାତ କରିବା । ଏହି ସର୍ବେକ୍ଷଣରେ ସୁନ୍ଦର ନଗରୀ ଅଂଚଳରେ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ତିନୋଟି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଆଧାର କରି ଚିହ୍ନଟ କରଯାଉଛି ଯଥା - ଟେଲରିଂ ଏବଂ ଏମ୍ବ୍ରୋଡରୀ, ଅଳଙ୍କାର ଓ ପ୍ୟାକେଜିଙ୍ଗ, ଅଧିକାଂଶ କ□ାକ୍ଟର ମାନଙ୍କ ଜରିଆରେ କାମ ପାଇଥାନ୍ତି । କ□ାକ୍ଟର ତିଆରି ସାମଗ୍ରୀ ଏମାନଙ୍କଠାରୁ ନେଇ ଛୋଟ ବଡ ଦୋକାନକୁ ଯୋଗାଇ ଥାଏ । ଏମଧ୍ୟରେ କେତେକ ଉତ୍ପାଦ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କମ୍ପାନିମାନଙ୍କ ନାମରେ ଯାଉଥିବା ବେଳେ ଅବଶିଷ୍ଟ ବିନା ଉତ୍ପାଦକ ନାମରେ ବିକ୍ରୟ ହୋଇଥାଏ । କ□ାକ୍ଟର କ□ାମାଲ ଯୋଗାଇଥାନ୍ତି ଏବଂ ନିୟମିତ ଅନ୍ତରାଳରେ ତିଆରି ଦ୍ରବ୍ୟ ଏମାନଙ୍କ ଠାରୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ନେଇଥାନ୍ତି । ଶ୍ରମିକଙ୍କ କହିବା କଥା ହେଲା ଯେ କାମର କୌଣସି ଅଭାବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଉତ୍ପାଦ ପିଛା ଯେଉଁ ପାରିଶ୍ରମିକ ସେମାନଙ୍କୁ ମିଳୁଛି ତାହା ଉତ୍ପାଦନ ପାଇଁ ଶ୍ରମ ତୁଳନାରେ ଯଥେଷ୍ଟ କମ । ଏପରିକି ବାସ୍ତବିକ ମଜୁରୀ ହାର ସମୟାନୁକ୍ରମରେ ହ୍ରାସ ପାଇଛି ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରେ । ମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ଭାବରେ ମିଳୁଥିବା ଯୋଗୁଁ ସ୍ଥିତିରେ ଅବନତି ହୋଇ ନାହିଁ । ଶ୍ରମିକମାନେ ଉତ୍ପାଦକୁ ସିଧାସଳଖ ବିକ୍ରୟ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରୟାସ ମଧ୍ୟ କରି ନଥାନ୍ତି । ତାହାର ଅର୍ଥ ହେଲା ବାସ୍ତବିକ ଆୟ ସ୍ତରରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ଅଧିକ ଶ୍ରମ ସମୟ ଦେବାକୁ ପଡିବ । ଶ୍ରମିକ ମାନେ ସିଧା ସଳଖ ବିକ୍ରୟ ନକରିବା ଯୋଗୁଁ ମଧ୍ୟସ୍ତ ଲୋକମାନେ ଏହାର ଲାଭ ଉଠାଉଛନ୍ତି । ବିପଣନ ସହାୟତା ସରକାର ଓ ନାଗରିକ ସମାଜ ଯୋଗାଇ ଦେବା ଉଚିତ ।

ଯେଉଁ ଉତ୍ପାଦଗୁଡିକ କେତେକ କଂପାନିମାନଙ୍କ ନାମରେ ବିକ୍ରୟ କରାଯାଏ । ସେଠାରେ ଗୁଣାତ୍ମକମାନ ସଚେତନତା ଉପରେ ଧ୍ୟାନ ଦିଆଯାଏ । ସୁତରାଂ, ଏଦିଗରେ ଯେଉଁମାନେ ଭଲ କାମ କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ଅଧିକ ଅର୍ଡର ମିଳିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଏଭଳି ପ୍ରକ୍ରିୟା ଯୋଗୁଁ ଶ୍ରମିକଙ୍କ ମଜୁରୀ ହାରରେ ସେଭଳି ବୃଦ୍ଧି ହୋଇନଥାଏ । ବାସ୍ତବରେ ଏହା ହେଉଛି କ୍ରେତାଙ୍କ ବଜାର କ□ାକ୍ଟର ମାନେ ଏଠାରେ ମୂଲ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିଥାନ୍ତି ଏବଂ ଏଥିରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସାଲିସ କରାଯାଏ ନାହିଁ । ଏଠାରେ ଯେଉଁ ନୀତି ଲାଗୁ ହୁଏ ତାହା ହେଲା "ନିଅ ନହେଲେ ଯାଅ" ଏଠାରେ ନାଗରିକ ସମାଜର ଭୂମିକା ମଧ୍ୟ ଅତି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । କେତେକ ସଂଗଠନ କ□ାକ୍ଟର ମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଦେଇଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ନାଗରିକ ସମାଜ ସଂଗଠନମାନେ ଅତି ମାମୁଲି ମାତ୍ରାରେ ମାଲ ଉଠାଉଥିବାରୁ ଶ୍ରମିକ ମାନେ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ଘରୋଇ କ□ାକ୍ଟରଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇଥାନ୍ତି । ଏଭଳି ସ୍ଥିତିରେ ନାଗରିକ ସମାଜର ହସ୍ତକ୍ଷେପରୁ କିଛି ଲାଭ ମିଳେ ନାହିଁ ।

କେଉଁ ମୂଲ୍ୟ ଚାଲିଛି ତାହା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣାଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏଭଳି ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଔପଚାରିକ ଓ ସଂଗଠିତ ସଂଘ ନାହିଁ । କମ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ଅଧିକ ଶୋଷଣ ସଂଭବପର ନହେଲେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରମିକଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ମୂଲ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି କରିବା ସଂଭବ ହୋଇ ନଥାଏ; କାରଣ ସମନ୍ୱୟ ଅଭାବ ଯୋଗୁଁ ସାମୁହିକ ମୂଲଚାଲ ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଅପର ପକ୍ଷରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କ□ାକଟରଙ୍କ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିବା ଯୋଗୁଁ ସେମାନେ ମୂଲ୍ୟର ବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । କ□ାକଟର ମାନେ କ□ାମାଲ ଯୋଗାଇଥିବା ଯୋଗୁଁ ଶ୍ରମିକ ମାନେ ଋଣ ବା ବିପଣନ ସୁବିଧା ପାଇଁ ସେତେଟା ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଯେଉଁ କଂପାନିଗୁଡିକର ବଜାରରେ ସୁନାମ ରହିଛି ତଥା ରପ୍ତାନି କରିବା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ଓ ସାମର୍ଥ୍ୟ ରହିଛି ସେମାନେ ସବ-କ□ାକଟିଂ ପ୍ରଥା ଅବଲମ୍ବନ କରୁଛନ୍ତି ତଥା ଅଧିକତର ଉତ୍ପାଦ ଘର-ଆଧାରିତ ଶ୍ରମିକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ତିଆରି କରୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଅଧିକ ଶ୍ରମ ଯୋଗାଣ ଏବଂ ମଧ୍ୟସ୍ଥମାନଙ୍କ ଭୂମିକା ଯୋଗୁଁ ଅଭିବୃଦ୍ଧିର ଲାଭ ତଳକୁ ଯାଇପାରୁନାହିଁ । ଏହି କଂପାନିମାନଙ୍କ ସଫଳତା ସକାଶେ ଗୁଣାତ୍ମକମାନ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁଁ ଏହି କଂପାନିମାନେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀର ଶ୍ରମିକଙ୍କୁ ଦୀର୍ଘ ମିଆଦ ଭି□ିରେ ନିଯୋଜନ କରିବା ପସନ୍ଦ କରୁଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ଆର୍ଥିକ ତ□୍ୱ ହେଉଛି ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କୁ ଧରି ରଖିବା ପାଇଁ ଅଧିକ ମଜୁରୀ ଦେବାକୁ ପଡିବ ଏବଂ ଏହା ଦ୍ୱାରା ଉଭୟ ଲାଭବାନ ହେବେ । ତେବେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ପାଇଁ କୌଣସି ଅନୁକୂଳ ସ୍ଥିତି ଥିବା ସୂଚନା ମିଳୁନାହିଁ । ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଜୁରୀ ହାର ବୃଦ୍ଧି

ସାରଣୀ-୧ ; ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ଆପେକ୍ଷିକ ଆକାର (ପ୍ରତିଶତ) ଅଖିଳ ଭାରତ : ୨୦୦୯-୧୦

କ୍ଷେତ୍ର	କୃଷି			ଅଣକୃଷି		
	ପୁରୁଷ	ମହିଳା	ବ୍ୟକ୍ତି	ପୁରୁଷ	ମହିଳା	ବ୍ୟକ୍ତି
ଗ୍ରାମ	୯୦.୬	୯୫.୦	୯୩.୪	୭୩.୦	୬୪.୧	୭୧.୩
ସହର	୮୮.୩	୯୭.୭	୯୨.୫	୬୮.୩	୬୦.୧	୬୬.୯

ସାରଣୀ-୨ ; ଅସଂଗଠିତ ଶିଳ୍ପ ଉତ୍ପାଦନ କ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଓ ଜିଭିଏ (୨୦୦୫-୦୬ ରୁ ୨୦୧୦-୧୧)						
ଓଏଏମଇ ଶିଳ୍ପ	ସଂଗଠନ ଶ୍ରମିକ	ମୋଟ ଜିଭିଏ (କୋଟି ଟଙ୍କା ହିସାବ)	ଶ୍ରମିକ	ଜିଭିଏ (କୋଟି ଟଙ୍କା ହିସାବ)	ଶ୍ରମିକ	ଜିଭିଏ (କୋଟି ଟଙ୍କା ହିସାବ)
ଖାଦ୍ୟ ଉତ୍ପାଦ, ପାନୀୟ ଓ ତମାଖୁ	-୬.୭୭	୨.୧୨	-୩.୩୯	-୧.୨୯	-୫.୯୪	୦.୩୫
ବୟନ ଶିଳ୍ପ ଓ ଚମଡା	୨.୪୮	୧୫.୧୪	୦.୪୬	୯.୮୪	୧.୭୯	୧୨.୦୭
କାଗଜ ଓ ଉତ୍ପାଦ	-୧୩.୩୫	-୪.୦୪	୧୫.୫୩	୨୩.୪୫	-୦.୬୪	୧୭.୨୯
ରସାୟନ ଓ ରାସାୟନିକ ଉତ୍ପାଦ	-୧୭.୩୬	-୪.୭୦	-୨.୦୪	୪.୫୯	-୧୦.୯୯	୨.୯୫
ଅଣ ଧାତୁ ଖଣିଜ ଉତ୍ପାଦ	-୪.୯୧	୨.୦୧	୧୧.୨୭	୯.୦୩	୩.୯୭	୭.୬୭
ମୌଳିକ ଧାତୁ	୧୩.୩୪	୧୯.୦୬	-୨.୩୦	-୧୨.୯୨	୨.୫୨	-୯.୧୦
ଧାତୁ ଉତ୍ପାଦ	-୩.୬୯	୯.୬୫	୪.୭୭	୧.୪୭	୧.୮୨	୨.୫୪
ମେସିନ ଓ ସରଞ୍ଜାମ	-୨୬.୧୯	-୧୪.୪୪	-୮.୬୫	-୫.୭୦	-୧୨.୬୪	-୬.୬୦
ପରିବହନ ସାମଗ୍ରୀ	-୫.୬୪	୧୫.୬୩	-୭.୭୦	୪.୨୦	-୭.୫୨	୪.୭୦
ଅନ୍ୟ ଶିଳ୍ପ ଉତ୍ପାଦନ କାଠ ସମେତ	-୧.୩୨	୧୨.୭୯	୪.୪୩	୭.୭୭	୦.୮୯	୯.୪୭
ସମଗ୍ର ଶିଳ୍ପ	-୨.୪୫	୯.୫୮	୧.୮୫	୫.୨୫	-୦.୮୬	୬.୭୨

ହେଇଥିବା ଦେଖା ଯାଉନାହିଁ । ଶ୍ରମିକମାନେ ଯାହା ବାସ୍ତବରେ ପାଉଛନ୍ତି ତାହା ହେଲା କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତିରେ ନିୟମିତତା । ତଥାକଥିତ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ଅନିୟମିତ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ମିଳୁଥିବା ଦେଖାଯାଇଛି । ଏହି ନିୟମିତତାର ସକାରାତ୍ମକ ଫଳ ଦୀର୍ଘ ମିଆଦରେ ମିଳିବ ବୋଲି ଆଶା କରାଯାଉଛି । ଏହାର ସୁଯୋଗ ନେଇ ଶ୍ରମିକମାନେ ବଜାରରେ ନିଜର ସଂପର୍କ ବୃଦ୍ଧି କରିପାରିବେ ତଥା ନିଜର ଔଦ୍ୟୋଗିକ କ୍ଷମତା ବୃଦ୍ଧି କରିବା ପାଇଁ ଦକ୍ଷତା ମଧ୍ୟ ହାସଲ ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରିପାରିବେ । ଏହି କେତେକ ସକାରାତ୍ମକ ପ୍ରଭାବ କିନ୍ତୁ ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଇନଫର ମାଲାଇଜେସନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଯୋଗୁଁ ବିଫଳ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ରହିଛି । ଔପଚାରିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟା ବ□ମାନ ଅଧିକ ହୋଇଥିବା ଦେଖାଯାଉଛି । ଯାହା ବିଶେଷକରି ନିମ୍ନ ସ୍ତରରେ ହେଉଛି (ଶିଳ୍ପରେ ଶ୍ରମିକ ଏବଂ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଆଦିରେ ସମୁହ ଘ କର୍ମଚାରୀ)

ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ଶିଳ୍ପ ଉତ୍ପାଦନ ଭାଗରେ ଯେଉଁ ସବୁ ପରିବ□ନ ହେଉଛି ତାହା ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ଅନେକ ଛୋଟ ଛୋଟ ଉଦ୍ୟୋଗ ବିଶେଷକରି ଅଳଙ୍କାର, ଚମଡା, ରତ୍ନ ପଥର ଓ ପରିଧାନ ବସ୍ତ୍ର ଶିଳ୍ପ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ ସବୁ ଆଜିକାଲି ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ବୃହତ ୟୁନିଟ ସହ ସଂଲଗ୍ନ ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ବୃହତ ୟୁନିଟ ଗୁଡିକ କ□ାମାଲ ଆଦି ଯୋଗାଇ ଦେଉଥିବାରୁ ଏଠାରେ ଯୁକ୍ତି କରାଯାଇପାରେ କି ଏଥିଯୋଗୁଁ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟରତ ଛୋଟ ଛୋଟ ଉଦ୍ୟୋଗ ସବୁ ଯେଉଁ ଅନିଶ୍ଚିତତା ସ୍ଥିତିର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଇଥିଲେ ତାହା କମ ହୋଇଛି । ସେମାନେ ଆଉ ଋଣ ସୁବିଧା ବା ଉତ୍ପାଦନ ଆଉଟଲେଟ ସୁବିଧା ପାଇଁ ସଂଭାବନା ଆଦି ପଛରେ ଯାଉ ନାହାନ୍ତି । ବୃହତ ଶିଳ୍ପରୁ ତାଙ୍କୁ କ□ାମାଲ ନିଜ ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ ମିଳି ଯାଉଛି । ଏଥି ଯୋଗୁଁ ୟୁନିଟ ସବୁ ବିନା କୌଣସି ବାଧା ବିଘ୍ନରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଏହା ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ ବୃହତ ୟୁନିଟମାନେ ଅଭିବୃଦ୍ଧିର ଯେଉଁ ସକାରାତ୍ମକ ପ୍ରଭାବ ଅନୁଭବ କରୁଛନ୍ତି ତାହା ସବ୍-କ□ାକଟିଂ ଓ ଆନସିଲାରାଇଜେସନ ଜରିଆରେ ଛୋଟ ୟୁନିଟମାନଙ୍କ ଠାରେ ପହଂଚି ପାରୁଛି ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ବିଶ୍ୱକରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଗରିବଙ୍କ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଲାଭ ଆଣୁଛି ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । ମାତ୍ର ସୁନ୍ଦର ନଗରୀ ଅଂଚଳରେ ଆମର କ୍ଷେତ୍ରୀୟ ପରିଦର୍ଶନରୁ ଆମେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ତଥ୍ୟ ଜାଣିବାକୁ ପାଇଛୁ ।

ଉପସଂହାର

ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ବଡ ପ୍ରତିଶତ ଉଭୟ ଗ୍ରାମା□ଳ ଓ ସହରା□ଳରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି

ଏଠାରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସହରର ଆକାର ତଥା ଆର୍ଥିକ ଗତି ବିଧିରେ ପରିବ□ନ ଅନୁରୂପ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଢା□ା ମଧ୍ୟ ବଦଳି ଥାଏ । ଆର୍ଥିକ ଗତିବିଧି ଓ କାର୍ଯ୍ୟ କଳାପ ହିସାବରେ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କର ବାସ୍ତବିକ ଆୟ ପରିବ□ନ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ମଧ୍ୟ ତ୍ୱରାନ୍ୱିତ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ଯେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ସ୍ଥାଣୁ ତାହା କୁହାଯାଇ ନପାରେ, କେଉଁ ସହର କିଭଳି ଜୀବନଧାରଣ ସୁଯୋଗ ଯୋଗାଏ ତାହା ଉପରେ ଭିନ୍ନତା ନିର୍ଭର କରେ ।

ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କଣ ସବୁ ପରିବ□ନ ହେଉଛି ତାହା ଆମେ ସର୍ବେକ୍ଷଣରୁ ମଧ୍ୟ ଜାଣିବାକୁ ପାଇଛୁ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, 'କ□ାକଚୁଆଲାଇଜେସନ' ଓ 'ଆନସିଲାରାଇଜେସନ' ଫଳରେ କାର୍ଯ୍ୟ ପଦ୍ଧତି ଓ ସଫଳତାର କିଭଳି ପରିବ□ନ ହୋଇଛି ତାହା ହେଉଛି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏଥିରୁ ସକାରାତ୍ମକ ପରିବ□ନ ଓ କଲ୍ୟାଣ କ୍ଷତି ସୂଚିତ ହୁଏ । ଅସଂଗଠିତ ଶିଳ୍ପ ଉତ୍ପାଦନ କ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ଅଭିବୃଦ୍ଧି ୨୦୦୫-୦୬ ରୁ ୨୦୧୦-୧୧ ମଧ୍ୟରେ ନକାରାତ୍ମକ ଥିଲା, ସଂଭବତଃ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରର ୟୁନିଟ ଗୁଡିକ ପ୍ରତିଯୋଗୀତା ପାଇଁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ନଥିଲେ ଏବଂ ଶ୍ରମ ବ୍ୟୟ କମ କରିବାକୁ ଯିବା ଫଳରେ କର୍ମନିଯୁକ୍ତି ହ୍ରାସ ପାଇଥିଲା । ଭାରତୀୟ ଶିଳ୍ପ ଉତ୍ପାଦନ ରପ୍ତାନି ବୃଦ୍ଧି ହୋଇ ନଥିବା ଯୋଗୁଁ ବିଶେଷତଃ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା ନିମ୍ନ ଗୁଣାତ୍ମକମାନ ଯୋଗୁଁ ବୃଦ୍ଧି ନହେବା ଫଳରେ, ଚୀନର ଉଦ୍ୟୋଗ ସବୁ ବିଶ୍ୱକରଣ ସ୍ଥିତିରେ ଯେଉଁ ସୁବିଧାର ଲାଭ ଉଠାଇଥିଲେ ସେଥିରୁ ଭାରତୀୟ ମାନେ ବଂଚିତ ହେଲେ । ଆଧୁନିକୀକରଣର ଅଭାବ ଏବଂ ସୂଚନା ପ୍ରଯୁକ୍ତିବିଦ୍ୟା ଉପଲବ୍ଧ ନହେବା ଯୋଗୁଁ ଉତ୍ପାଦ ବିବିଧକରଣ ହେଉ ନଥିଲା କି ଉଦ୍ୟୋଗ ଉଚ୍ଚ ମୂଲ୍ୟ ଯୁକ୍ତ ଉତ୍ପାଦନ ପାଇଁ ସମର୍ଥ ହେଉନଥିଲେ ।

ସଂପ୍ରତି ଭାରତ ସରକାର ଅଭିବୃଦ୍ଧିର ବାହକ ଭାବରେ ଶିଳ୍ପର ପୁନରୁଥାନ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଉଦ୍ୟମ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି ତାହା କିନ୍ତୁ ସମ୍ଭବପର ହେଲା ଭଳି ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ କାରଣ ଅସଂଗଠିତ ବା ଅନୌପଚାରିକ ଶିଳ୍ପ ଉତ୍ପାଦନ କ୍ଷେତ୍ର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଓ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତିରେ କୌଣସି ଅବଦାନ ଦେଉ ନାହିଁ । ଏକ ବଡ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଯାହା ଏହି କ୍ଷେତ୍ର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଉଛି ତାହା ହେଲା ଭୌତିକ ଓ ଆର୍ଥିକ ପୁଂଜି । ଏଥିଯୋଗୁଁ ଶ୍ରମ ଉତ୍ପାଦକତା ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଓ ଆୟ ମାନ୍ଦା ହୋଇ ପଡୁଛି । ଏପରିକି ଉତ୍ପାଦ ସବୁର ବିପଣନ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ କ□ାକ୍ଟର ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ ଏବଂ ଏହା ଫଳରେ ସେମାନଙ୍କର ଲାଭ ଯଥେଷ୍ଟ କମ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ । ଯଦିଚ ଉତ୍ପାଦନ କାମ ଉପଲବ୍ଧତା ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଛି ତଥାପି, ମଧ୍ୟସ୍ଥିଙ୍କ ଏବଂ ଏକକ ଉତ୍ପାଦ ମୂଲ୍ୟ ଭି□ିରେ ଆୟ ଯୋଗୁଁ ସେମାନଙ୍କ ଲାଭ କମ ହେଉଛି । ଏହି ସବୁ କାରଣ ଯୋଗୁଁ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଛି କମ ମଜୁରୀରେ ନିୟୋଜିତ ଶ୍ରମିକଙ୍କ କଲ୍ୟାଣ ହ୍ରାସ କମ ହେବ । ■■

* *ଅର୍ଥନୀତି ପ୍ରଫେସର, ଇନ୍‌ଷ୍ଟିଚ୍ୟୁଟ ଅଫ୍ ଇକୋନୋମିକ ଗ୍ରୋଥ ଦିଲ୍ଲୀ*

"ଗୋଟିଏ ବିନ୍ଦୁ ଉପରେ ମୁଁ ନିଜ ସପକ୍ଷରେ କହିବି ତାହା ହେଲା ପରିମଳ ସୁବିଧା । ୩୫ ବର୍ଷ ତଳେ ମୁଁ ଏହା ଶିଖିଥିଲି ଯେ ପାଇଖାନା ଡ୍ରଇଂ ରୁମ ଭଳି ପରିଷ୍କାର ହେବା ଉଚିତ । ଏହା ମୁଁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତରେ ଶିଖିଥିଲି । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ପାଇଖାନା ନିର୍ମଳତା ନେଇ ଅନେକ ନିୟମ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତରେ ପ୍ରାଚ୍ୟ ତୁଳନାରେ ଲୋକମାନେ କଡା କଡି ପାଳନ କରୁଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ତ୍ରୁଟି ରହିଛି ଯାହା ଦୂର କରାଯାଇପାରିବ । ଅନେକ ରୋଗର କାରଣ ହେଉଛି ଆମର ପାଇଖାନା ସ୍ଥିତି ଏବଂ ମଣିଷର ବର୍ଜ୍ୟ ବସ୍ତୁକୁ ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଫୋପାଡି ଦେବାର ଖରାପ ଅଭ୍ୟାସ । ତେଣୁ ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରେ ଯେ ଶୌଚ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିଷ୍କାର ସ୍ଥାନ ହେବା ଦରକାର । ଏହି ସମୟରେ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ପରିଷ୍କାର ସାମଗ୍ରୀ ଦରକାର, ତଥା ଆମେ ତାହା ପାଳନ କରିବା ଉଚିତ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ମାନେ ମଧ୍ୟ ପାଳନ କରିବେ ତାହା ଆଶା କରିବା ଉଚିତ । ଅଭ୍ୟାସ କିନ୍ତୁ ଏଭଳି ହୋଇଯାଇଛି ଯେ ମୁଁ ପରିବ□ନ କରିବାକୁ ଚାହିଁଲେ ବି ମୁଁ ପାରିବି ନାହିଁ । ନା ମୁଁ ଏହା ପରିବ□ନ କରିବାକୁ ଚାହିଁବି । "

ଗାନ୍ଧିଜୀ - (ନବଜୀବନ ୨୪-୫-୧୯୨୫)

ଆର୍ଥିକ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତିକରଣ ସକାଶେ ରୋଡମ୍ୟାପ: ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଜନଧନ ଯୋଜନା

• ପ୍ରଭାକର ସାହୁ

ସାମଗ୍ରିକ ଭାବେ ଆର୍ଥିକ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତିକରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପିଏମଜେଡିୱାଇ ଏକ ବୃହତ ପଦକ୍ଷେପ । ମୌଳିକ ଆକାଉ ସହ ବୀମା ସୁବିଧା, ଡେବିଟ କାର୍ଡ ଆଦିର ସୁବିଧା ଯୋଗୁ ବିଶେଷ କରି ଗରିବ ଜନଗଣ ବିଶେଷ ଭାବେ ଉପକୃତ ହେବେ । ସେମାନଙ୍କ ବହୁମୁଖୀ କଲ୍ୟାଣ ସାଧିତ ହେବା ସହ ସେମାନଙ୍କ ଅର୍ଥନୈତିକ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ, ସ୍ଥିରତା, ସାମାଜିକ ସୁରକ୍ଷା ବୃଦ୍ଧି ହୋଇପାରିବ ।

ଭାରତରେ ଆର୍ଥିକ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତିକରଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବହୁ ଆକାଙ୍କ୍ଷିତ। ୨୦୧୨ ସୁଦ୍ଧା ୧୫ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ୩୫ବର୍ଷ ବୟସ୍କ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ଆକାଉ□ ଏକ ସାଧାରଣ ଆର୍ଥିକ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନରେ ରହିଥିଲା । ତେବେ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାଙ୍କର ତଥ୍ୟ ଅନୁଯାୟୀ ବିକାଶଶୀଳ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ବ୍ୟାଙ୍କ ଆକାଉ□ଧାରୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଥିଲା ୪୧ ପ୍ରତିଶତ । ତେବେ ଆର୍ଥିକ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତିକରଣ ଉପରେ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇ ଭାରତୀୟ ରିଜର୍ଭ ବ୍ୟାଙ୍କ କେତେକ ପଦକ୍ଷେପ ନେବାରୁ ୨୦୧୧-୧୩ରେ ବ୍ୟାଙ୍କ ଆକାଉ□ ସଂଖ୍ୟା ୧୦୦ ନିୟୁତକୁ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥିଲା । ଆଜି ଭାରତରେ ୨୨୯ ନିୟୁତରୁ ଅଧିକ ବ୍ୟାଙ୍କ ଆକାଉ□ ରହିଛି । ସାଧାରଣ ଆର୍ଥିକ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନରେ ନୂଆ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ପ୍ରବେଶ କ୍ରମଶଃ ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଛି । ଅନେକ ଗ୍ରାମରେ କୌଣସି ବ୍ୟାଙ୍କର ଶାଖାଟିଏ ମଧ ନାହିଁ । ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟାବସାୟିକ ବ୍ୟାଙ୍କର ଋଣ ମଧରୁ ମାତ୍ର ୧୦ ପ୍ରତିଶତ ଗ୍ରାମା□ଳକୁ ଯାଇଥାଏ, ଯେଉଁଠାରେ ଦେଶର ଜନସଂଖ୍ୟାର ୭୦ ପ୍ରତିଶତରୁ ଅଧିକ ଲୋକ ବସବାସ କରିଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ଆର୍ଥିକ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ଆବଶ୍ୟକତା ଯଥେଷ୍ଟ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି ।

୨୮ ଅଗଷ୍ଟ ୨୦୧୪ରେ ଦେଶରେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଜନ ଧନ ଯୋଜନା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ଭାବେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଜନ ଧନ ଯୋଜନା ଜରିଆରେ ଦେଶରେ ଅଗଷ୍ଟ ୧୫, ୨୦୧୫ ସୁଦ୍ଧା ୭.୫ କୋଟି ପରିବାର ଯେପରି ବ୍ୟାଙ୍କ ଆକାଉ□ ଖୋଲିବେ ସେନେଇ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଧାର୍ଯ୍ୟ ରଖାଯାଇଛି । ଖୁସିର କଥା ଏହି ଯୋଜନା ଆରମ୍ଭ ଦିନ ହିଁ ଦେଶବ୍ୟାପୀ ପ୍ରାୟ ୨ କୋଟି ବ୍ୟାଙ୍କ ଆକାଉ□ ଖୋଲାଯାଇଥିଲା । ଯୋଜନା ଆରମ୍ଭ ପ୍ରତି ଭାରତୀୟ ବ୍ୟାଙ୍କିଙ୍ଗ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରିବାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖାଯାଇଛି । ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ସମସ୍ତ ପରିବାରକୁ ମୌଳିକ ଆକାଉ□ ପ୍ରଦାନ କରାଯିବ । ଏହାଛଡା ତୃଣମୂଳ ସ୍ତରରେ ଆର୍ଥିକ ସାକ୍ଷରତା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ପହ□ଇବା ପାଇଁ ପଦକ୍ଷେପ ନିଆଯିବା ସହ ଉପଭୋକ୍ତାମାନେ ଯେପରି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବେ

ଆର୍ଥିକ ଲାଭ କରିପାରିବେ ସେଥିପାଇଁ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯିବ। ଦ୍ୱିତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଆକାଉ□ଧାରୀମାନଙ୍କୁ ଆର୍ଥିକ ସେବା ପ୍ରଦାନ କରାଯିବା ସହ କ୍ଷୁଦ୍ର ବୀମା ଓ ପେନସନ ପ୍ରଦାନ କରାଯିବାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖାଯାଇଛି। ବ୍ୟାଙ୍କ ସେବା ନଥିବା ସମସ୍ତ ଇଲାକାରେ ବ୍ୟାଙ୍କ ଶାଖା ଖୋଲାଯିବା ସହ ଏହି ବୃହତ ଯୋଜନାକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ସହ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ପରିବାରକୁ ଆର୍ଥିକ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତି ଯୋଜନାରେ ସାମିଲ କରିବା ପାଇଁ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ବ୍ୟାଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତି ଦିଆଯିବ।

ଭାରତରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯେକୌଣସି ଶିଳ୍ପୋନ୍ନତ ରାଷ୍ଟ୍ର ତୁଳନାରେ ଭାରତରେ ଆର୍ଥିକ ପ୍ରବେଶ ଯଥେଷ୍ଟ କମ ରହିଛି। ତେଣୁ ଆର୍ଥିକ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତିକରଣ ଯୋଜନାକୁ ସ୍ୱାଗତ କରାଯାଇଛି। ଅର୍ଥନୈତିକ ବିକାଶ ଓ ଔଦ୍ୟୋଗିକ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ପାଇଁ ଅଧିକ ଅର୍ଥନୈତିକ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଏବଂ ଋଣ ସହାୟତା ସବୁଠାରୁ ଦୁଇଟି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ରବକ ବୋଲି ବିଚାର କରାଯାଉଛି। ଏହା ନିଜେ ସଶକ୍ତିକରଣର ଏକ ପ୍ରତିଫଳନ।

ଆର୍ଥିକ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତିକରଣର ଗୁରୁତ୍ୱ

ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଓ ନିଯୁକ୍ତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆର୍ଥିକ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତିକରଣ କିମ୍ବା ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ଆର୍ଥିକ ସେବା ତଥା ଆର୍ଥିକ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନଗୁଡିକର ସକରାତ୍ମକ ପ୍ରଭାବ ରହିଆସିଛି। କାରବାର କ୍ଷେତ୍ରରେ କମ ଖର୍ଚ୍ଚ ଏବଂ ପୁଞ୍ଜିର ଉ□ମ ବ□ନ ତଥା ଅର୍ଥନୀତିର ଗୁରୁତ୍ୱ ଜରିଆରେ ଏହି ସକରାତ୍ମକ ଫଳାଫଳ ହାସଲ ହୋଇଥାଏ। ଜାହାନ ଓ ମ୍ୟାକଡୋନାଲଡଙ୍କ ଅନୁସାରେ କମ ଆୟକରୀ ବର୍ଗର ଆୟକର ସୀମା ବୃଦ୍ଧି ସହ ଆର୍ଥିକ ସମ୍ପୃକ୍ତି ଅଧିକ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଏହା ଜରିଆରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ହ୍ରାସ ହୋଇଥାଏ। ଅଧିକନ୍ତୁ ଆର୍ଥିକ ସୁଫଳରୁ ବ□ିତ ହେଉଥିବା ତଥା ବିଭିନ୍ନ ଆର୍ଥିକ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନରୁ ଋଣ ପାଇବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଫଳ ହେଉଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସୁଯୋଗ ପ୍ରଦାନ କରିବା ଜରିଆରେ ଆର୍ଥିକ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତିକରଣ କରି ଅସମାନତା ଦୂର କରିଥାଏ। ଏକଥା ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇସାରିଛି ଯେ, ଆର୍ଥିକ ସେବା କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଜନଗଣଙ୍କ ପ୍ରବେଶ ଯୋଗୁଁ ଏହାର ସକାରାତ୍ମକ ପ୍ରଭାବ ଆତ୍ମନିଯୁକ୍ତିମୂଳକ ବ୍ୟାବସାୟିକ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ, ପରିବାରର ବ୍ୟବହାର ଓ ନିମ୍ନ ଆୟକରୀ ବର୍ଗର ସାମଗ୍ରିକ କଲ୍ୟାଣ ଉପରେ ପଡିଥାଏ। ବାନାର୍ଜୀ ଓ ଡଫଲୋ ମଧ ଦର୍ଶାଇଥିଲେ ଯେ, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ବିରୋଧରେ ସଂଗ୍ରାମ ପାଇଁ ମାଇକ୍ରୋଫାଇନାନ୍ସ ଏକ ପ୍ରମୁଖ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ।

ଭାରତ ପରି ବିଭିନ୍ନ ବିକାଶଶୀଳ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ, ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥନୈତିକ କ୍ଷେତ୍ରର ଗରିବ ପରିବାରବର୍ଗ ସାଧାରଣତଃ ନିଜର ଆର୍ଥିକ ଆବଶ୍ୟକତା (ଯଥା ସ□ୟ ଓ ଧାର)କୁ ପୂରଣ କରିବା ଲାଗି ସେମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଅସଂଗଠିତ ମାର୍ଗରେ ଯାଇଥାନ୍ତି। ସେମାନେ ବନ୍ଧୁ ଓ ପରିବାରଠାରୁ ଅର୍ଥ ଆଣୁଥିବାବେଳେ ସ□ୟ ଯୋଜନାକୁ ପରିବ□ନ କରିଥାନ୍ତି, ମହାଜନ, ଅସାଧୁ ବ୍ୟବସାୟୀ, ଅଣବିଶ୍ୱସ୍ତ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଋଣ ଆଣିଥାନ୍ତି। ଏଥିପାଇଁ ସେମାନେ ଅଯଥା ଖର୍ଚ୍ଚାନ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି। ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଜନଧନ ଯୋଜନାରେ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ମୁତାବକ ଆର୍ଥିକ ସୁଯୋଗ ପ୍ରଦାନ କରାଯିବା ଦ୍ୱାରା ଲୋକଙ୍କ ମଧରେ ସ□ୟ ପରିମାଣ ଅଧିକ ହେବ। ଦକ୍ଷିଣ ଏସିଆର କେତେକ ବିକାଶଶୀଳ ରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ଭାରତରେ କରାଯାଇଥିବା ସର୍ଭେରୁ ଜଣାଯାଇଛି ଯେ, ବ୍ୟାଙ୍କ ଶାଖା ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ଖୋଲିବା ଦ୍ୱାରା ସ□ୟ ପରିମାଣ ଅଧିକ ହୋଇଥାଏ।

ଭାରତରେ ଅର୍ଥନୈତିକ ସଂସ୍କାରର ପ୍ରମୁଖ ଆଧାର ମଧରେ ରହିଛି ଆର୍ଥିକ କ୍ଷେତ୍ରଗୁଡିକର ସଂସ୍କାର। ନିରାପ□ା, ବିଶ୍ୱସନୀୟତା ବିକଳ୍ପ ଆର୍ଥିକ ସୁବିଧା ପ୍ରଦାନ କରୁଥିବା ବିଧିବଦ୍ଧ ଆର୍ଥିକ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବା ଦ୍ୱାରା ଲୋକଙ୍କ ମଧରେ ସ□ୟ ପରିମାଣ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥାଏ। ନିଜର ନିରାପ□ା ପାଇଁ ଲୋକମାନେ ବ୍ୟାଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ ହୋଇଥାନ୍ତି। କାରଣ ବ୍ୟାଙ୍କ ହିଁ ବିଶ୍ୱସନୀୟ ସେବା ଯୋଗାଇପାରେ। ଭାରତ ପରି ବିଭିନ୍ନ ବିକାଶୀଳ ରାଷ୍ଟ୍ରର ଗ୍ରାମା□ଳରେ ଏହି ସୁବିଧା ସର୍ବଦା ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇପାରି ନ ଥାଏ। ବଜାର ଦର ବୃଦ୍ଧି, ଅସ୍ଥିର ବଜାର ଅବସ୍ଥା, ଅସ୍ଥିର ପାରିବାରିକ ସମସ୍ୟା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗରିବ ପରିବାର ପାଇଁ ସ*ୟ ନାନା ପ୍ରକାର ଉପକାରରେ ଆସିଥାଏ। ବିନା ସ□ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ଗରିବ ପରିବାର ନିଜ ନିକଟରେ ଥିବା ଅର୍ଥକୁ ତୁରନ୍ତ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାର ମାନସିକତା ପୋଷଣ କରିଥାଏ।

ପିଏମଜେଡିୱାଇ ଓଭରଡ୍ରାଫ୍ଟ ବା ଋଣ ସୁବିଧା ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ। ଏହି ଯୋଜନା ଜରିଆରେ ଜଣେ ଗରିବ ସହଜ ଉପାୟରେ ଋଣ ପାଇପାରିବ। ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ସୂତ୍ରରୁ ଟଙ୍କା ପାଇବା ପରେ ସେ ନିଜର ଅର୍ଥନୈତିକ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ କରିଥାଏ। ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ବିପଦରେ ପଡିବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗରିବ ଆକାଉ□ଧାରୀଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ବୀମା ସୁଯୋଗ ବି ରହିଛି। ବିଭିନ୍ନ ବିପ□ିର ମୁକାବିଲା କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ଥିବା ଗରିବ ପରିବାର ଅନେକ କାରଣରୁ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ସୀମାରେଖା ଉପରକୁ ଉଠିପାରନ୍ତି ନାହିଁ। ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟରେ ଗରିବଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ହ୍ରାସ କରିବା

ପାଇଁ ବ୍ୟାଙ୍କ ଶାଖା ନ ଥିବା ଗ୍ରାମଗୁଡିକରେ ବ୍ୟାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଜନଧନ ଯୋଜନା ଜରିଆରେ ଗରିବ ପରିବାର ବିଶେଷ ଉପକୃତ ହେଉଥିବା ବେଳେ ବିଭିନ୍ନ ସରକାରୀ ଯୋଜନାର ସୁଫଳ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପହ□ାଇବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ସରକାରଙ୍କୁ ବି ଅଧିକ ଖର୍ଚ୍ଚାନ୍ତ ହେବାକୁ ପଡିବ ନାହିଁ । ସାମାଜିକ ନିରାପ□ା ଯୋଜନା ବାବଦ ଅର୍ଥ ପ୍ରଦାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆର୍ଥିକ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତି ବିଶେଷ ସହାୟକ ହେବ ।

ଯୋଜନା ଓ ବ୍ୟାଙ୍କିଙ୍ଗ ଭି ିଭୂମି ସକାଶେ ସୁଯୋଗ

ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଜନଧନ ଯୋଜନା ମୁଖ୍ୟତଃ ଏକ ବ୍ୟାଙ୍କ ଆକାଉ□କୁ ଖୋଲିବାକୁ ବୁଝାଉଥିବା ସ□େ ଏଥିରେ ଅନେକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଛି । ୨୦୧୫ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦିବସ ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁମାନେ ଏହି ବ୍ୟାଙ୍କ ଆକାଉ□ ଖୋଲିଥିବେ ସେମାନଙ୍କୁ 'ରୁପେ' ଡେବିଟ କାର୍ଡ, ୧ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ଏକ ଦୁର୍ଘଟଣା ବୀମା ରାଶି, ୩୦ହଜାର ଟଙ୍କାର ଏକ ଜୀବନବୀମା ପଲିସି ଉପଲବ୍ଧ ହେବ । ଆକାଉ□କୁ କିପରି ପରିଚାଳନା କରାଯାଉଛି ସେସମ୍ପର୍କରେ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରାଯିବ ଏବଂ ଆକାଉ□ଧାରୀଙ୍କୁ ଏକ ଓଭରଡ୍ରାଫ୍ଟ ସୁବିଧା ଦିଆଯିବ । ଲକ୍ଷ୍ୟ ହାସଲ ପାଇଁ କଷ୍ଟ ଦାୟକ ହୋଇପାରେ କାରଣ ଆକାଉ□ ଖୋଲିବା ସମୟ ସାପେକ୍ଷ, ସବୁଠାରୁ ଖୁସିର ବିଷୟ ଏହି ବ୍ୟାଙ୍କ ଆକାଉ□ ଖୋଲିବା ପାଇଁ ମାତ୍ର ୨୦ ମିନଟ ଲାଗିବ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟଦିବସରେ ଗ୍ରାମ□ଳ ଶାଖାରେ ୮ ଘ□ା କାର୍ଯ୍ୟ ଦିବସରେ ପ୍ରାୟ ୨୪ଟି ଆକାଉ□ ଖୋଲାଯାଇପାରିବ । କିଛି ବର୍ଷ ତଳେ ରିଭର୍ଜ ବ୍ୟାଙ୍କ ଦର୍ଶାଇଥିଲେ ଯେ, ଦେଶରେ ଆର୍ଥିକ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତିକରଣକୁ ଅଧିକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ କରିବା ପାଇଁ ମୌଳିକ ବ୍ୟାଙ୍କ ଆକାଉ□ ଖୋଲିବା ଦରକାର । ଏହାପରେ କୋଟିଏରୁ ଅଧିକ ବ୍ୟାଙ୍କ ଆକାଉ□ ଖୋଲାଯାଇଥିଲା, ମାତ୍ର ଏଥିପାଇଁ ୩ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ସମୟ ଲାଗିଥିଲା । ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଜନଧନ ଯୋଜନା ଆରମ୍ଭ ଦିନ ହିଁ ଦେଶରେ ୨ କୋଟି ଆକାଉ□ ଖୋଲାଯାଇପାରିଥିଲା । ତେବେ ଭାରତରେ ବ୍ୟାଙ୍କ ଆକାଉ□ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା ଯୋଗୁ ବ୍ୟାଙ୍କିଙ୍ଗ ଭି□ିଭୂମି ଉପରେ ଅଧିକ ଚାପ ସୃଷ୍ଟି କରିବ । ଭାରତରେ ପ୍ରତି ଏକ ଲକ୍ଷ ଲୋକରେ ବ୍ୟାଙ୍କ ଶାଖା ସଂଖ୍ୟା କ୍ରମଶଃ ବୃଦ୍ଧି ପାଉଛି । ମାତ୍ର ବ୍ରାଜିଲ ଓ ରୁଷିଆ,ଏପରିକି ମେକ୍ସିକୋ ତୁଳନାରେ କମ ରହିଛି । ସେହିପରି ଆର୍ଥିକ ବହିର୍ଭୁକ୍ତି ମଧ ଅଧିକ । ଅର୍ଥାତ. ମୋଟ ଲୋକଙ୍କ ୪୨ ପ୍ରତିଶତ ବ୍ୟାଙ୍କିଙ୍ଗ ବ୍ୟବସ୍ଥାରୁ ବାଦ ରହିଛନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନେ ସାହୁକାର, ମହାଜନଙ୍କ ଉପରେ ଋଣ ପାଇଁ ନିର୍ଭର କରିଥାନ୍ତି । ସମ୍ପ୍ରତି ଦେଶରେ ୧୧୫,୦୮୨ଟି ବ୍ୟାଙ୍କ ଶାଖା ଓ ୧୬୦,୦୫୫ ଏଟିଏମ ରହିଛି । ଏହା ମଧ୍ୟରୁ ୪୩,୯୬୨ ବ୍ୟାଙ୍କ ଶାଖାରେ ଅର୍ଥାତ ୩୮.୨ ପ୍ରତିଶତ ଶାଖା ଏବଂ ୨୩,୩୩୪ ଏଟିଏମ ଅର୍ଥାତ ୧୪.୫୮ ପ୍ରତିଶତ ଏଟିଏମ ଗ୍ରାମା□ଳରେ ରହିଛି । ଗ୍ରାମୀଣ ବ୍ୟାଙ୍କିଙ୍ଗ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଶକ୍ତିଶାଳୀ କରିବା ପାଇଁ ଭାରତୀୟ ରିଜର୍ଭ ବ୍ୟାଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ବ୍ୟାଙ୍କଗୁଡିକୁ ଦିଆଯାଇଥିବା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପ୍ରକାରେ ଏହି ଶାଖା ଗ୍ରାମା□ଳରେ ଖୋଲାଯାଇଛି । ତେବେ ଆର୍ଥିକ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତିକୁ ଅଧିକ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ବ୍ୟାଙ୍କ ଶାଖା ଖୋଲାଯିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ଦେଶରେ ବହୁଳ ଭାବେ ରହିଥିବା ଡାକ ସେବା ନେଟଓ୍ୱର୍କକୁ ମଧ ବ୍ୟାଙ୍କିଙ୍ଗ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇପାରେ । ଡେବିଟ କାର୍ଡ ଦେବା ପାଇଁ ପିଏମଜେଡିଓ୍ୱାଇ ଯୋଜନା କରିଥିବା ବେଳେ ଏଟିଏମ ନେଟଓ୍ୱର୍କ ବହୁଳ ଭାବେ ଆଦୃତ ହୋଇପାରିବ ।

ଭାରତରେ ଏଟିଏମ ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ ଥିଲେ ମଧ ଅନ୍ୟ ବିକାଶଶୀଳ ଦେଶ ତୁଳନାରେ ଏହି ସଂଖ୍ୟା କମ ରହିଛି । ରୁଷିଆରେ ପ୍ରତି ଏକ ଲକ୍ଷ ଲୋକରେ ୧୮୨ଟି ଏଟିଏମ ରହିଥିବାବେଳେ ବ୍ରାଜିଲରେ ୧୧୮, ମେକ୍ସିକୋରେ ୪୭, ଚୀନରେ ୩୭ ଟି ଏଟିଏମ ରହିଛି । ତେବେ ରୁଷିଆରେ ୨୦୦୭ରେ ପ୍ରତି ଏକ ଲକ୍ଷ ଲୋକରେ ୪୫ ଟି ଏଟିଏମ ରହିଥିବାବେଳେ ୨୦୧୨ରେ ଏହି ସଂଖ୍ୟା ୧୮୨ହୋଇଥିଲା । ତେବେ ଭାରତରେ ଏହି ହାର ୩ରୁ ୧୧କୁ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଏହି ୫ ବର୍ଷରେ ଭାରତରେ ଏଟିଏମ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ହାର ଥିଲା ଦ୍ୱିତୀୟ । ତେବେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଜନଧନ ଯୋଜନାରେ ଅଚାନକ ୭.୫ କୋଟି ଆକାଉ□ ଖୋଲିବା ଯୋଗୁ ଡେବିଟ କାର୍ଡ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ପାଇବ । ଏହା ଯୋଗୁ ବ□ମାନର ବ୍ୟାଙ୍କିଙ୍ଗ ଭି□ିଭୂମି ଉପରେ ଏହା ଅଧିକ ପ୍ରଭାବ ପକାଇବ ।

ବୀମା ନିୟାମକ ଓ ବିକାଶ କ□ୃପକ୍ଷ (ଆଇଆରଡିଏ) ଆଇନ, ୧୯୯୯ ତିଆରି ହେବା ପରଠାରୁ ଭାରତରେ ବୀମା ବଜାରର ଯଥେଷ୍ଟ ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଛି । ୧୯୯୯ରେ ମାତ୍ର ୬ଟି ଜାତୀୟ ବୀମା କମ୍ପାନୀ ଥିବା ବେଳେ ସମ୍ପ୍ରତି ୫୧ଟି ଜୀବନ ଓ ଅଣଜୀବନ ବୀମା କମ୍ପାନୀ ରହିଛି । କମ୍ପାନୀ ଗୁଡିକ ଜରିଆରେ ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଉଛି । ୨୦୧୧-୧୨ରେ ବୀମା ଶିଳ୍ପର ଇକ୍ୱିଟି ସେୟାର ପରିମାଣ ଥିଲା ୩୨,୩୨୮କୋଟି ଟଙ୍କା; ବୀମା କ୍ଷେତ୍ରର ପରିମାଣ ଥିଲା ୭୭ ପ୍ରତିଶତ

ଅର୍ଥାତ ୨୫ହଜାର କୋଟି ଟଙ୍କା । ଜୀବନ ବୀମା ତୁଳନାରେ ଅଣଜୀବନ ବୀମାର ଯଥେଷ୍ଟ ବୃଦ୍ଧି ଘଟିଥିଲା । ୨୦୧୧-୧୨ରେ ଜୀବନ ବୀମା ପ୍ରିମିୟମ ୮.୫ ପ୍ରତିଶତ ହ୍ରାସ ପାଇଥିଲା ବେଳେ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ଏହି ହାର ଥିଲା ୨.୭ ପ୍ରତିଶତ । ଅଣଜୀବନ ବୀମା କ୍ଷେତ୍ର ୧୩.୫ ପ୍ରତିଶତ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥିଲା ବେଳେ ବିଶ୍ୱରେ ଏହି ହାର ଥିଲା ୧.୮ ପ୍ରତିଶତ । ୨୦୧୧ରେ ବୀମା କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଅଧିକ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ତଥା ବୀମା କ୍ଷେତ୍ରରେ ରହିଥିବା ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରଗୁଡିକୁ ଅବଗତ କରାଇବା ପାଇଁ ପାନ୍‌ଇଣ୍ଡିଆ ଇନସୁରାନ୍ସ ସଚେତନତା ଅଭିଯାନ ଆରମ୍ଭ କରାଯାଇଥିଲା । ଯଦି ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଭାବେ ପିଏମଜେଡିୱାଇକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଯାଏ ତେବେ ବୀମା ସୁଯୋଗ ଯୋଗୁ ଗରିବମାନେ ସବୁଠାରୁ ବିଶେଷ ଉପକୃତ ହେବେ । ଲୋକମାନେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ବୀମା ସୁଯୋଗ ପାଇବା ସହ ଅଧିକ ନିବେଶ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇବେ ।

ଉପଭୋକ୍ତାଙ୍କ ଭି□କୁ ଆକଳନ କରି ଆଇଆରଡିଏ ଆକଳନ କରିଛି ଯେ, ଦେଶରେ ବିଭିନ୍ନ ବୀମା କ୍ଷେତ୍ର ୬୧,୨୦୦ କୋଟି ଟଙ୍କା ଉଠାଇବାର ଯୋଜନା କରିଛନ୍ତି ଯାହାର ପରିମାଣ ଥିଲା ଭାରତୀୟ ପୁଞ୍ଜିବଜାର ସହ ସମାନ । ବୀମା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଘରୋଇ ଓ ବିଦେଶୀ କମ୍ପାନୀଙ୍କ ପ୍ରବେଶ ପରେ ବୀମା କ୍ଷେତ୍ର ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଛି । ତେବେ ଉଭୟ ଜୀବନ ବୀମା ଓ ଅଣଜୀବନ ବୀମା କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଦ□ ବର୍ଷରେ ନିଆଯାଇଥିବା ପ୍ରିମିୟମ ସହ ଜିଡିପିର ଅନୁପାତ ଅତି କମ ଅର୍ଥାତ ୪.୧ ପ୍ରତିଶତ ରହିଛି । ଅଣଜୀବନ ବୀମା କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଶ୍ୱରେ ଭାରତର ସ୍ଥାନ ୫୨ ରହିଛି । ୨୦୧୧-୧୨ରେ ଏକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ ହାର ଥିଲା ୦.୭ ପ୍ରତିଶତ । ବିଶ୍ୱସ୍ତରରେ ଏହି ହାର ଥିଲା ୨.୮ ପ୍ରତିଶତ । ତେବେ ଜୀବନ ବୀମା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଭାରତର ଅଂଶ ଥିଲା ୩.୪ ପ୍ରତିଶତ । ବିଶ୍ୱସ୍ତରରେ ଏହି ହାର ଥିଲା ୨.୮ ପ୍ରତିଶତ । ବ୍ରିଟେନରେ ଏହି ହାର ଥିଲା ୧୨.୫ ପ୍ରତିଶତ, ଜାପାନରେ ଥିଲା ୧୦.୫ ପ୍ରତିଶତ, କୋରିଆରେ ଥିଲା ୧୦.୩ ପ୍ରତିଶତ ଓ ଆମେରିକା ପାଇଁ ଥିଲା ୯.୨ ପ୍ରତିଶତ ।

ଅନ୍ୟ ଏକ ଘଟଣା ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଛି ଯେ, ବୀମା ସାନ୍ଦ୍ରତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ବୀମା କ୍ଷେତ୍ର ଅଣବିକଶିତ ରହିଛି । ଜୀବନ ବୀମା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଭାରତରେ ମୁଣ୍ଡପିଛା ପ୍ରିମିୟମ ହେଉଛି ୪୯ ଡଲାର ଏବଂ ଅଣଜୀବନ ବୀମା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା ହେଉଛି ୧୦ ଡଲାର । ତେବେ ଚୀନରେ ଏହି ହାର ଯଥାକ୍ରମେ ୯୯ଡଲାର ଓ ୬୪ ଡଲାର । ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ପିଏମଜେଡିୱାଇରେ ଗରିବ ଥିବା ବ୍ୟାଙ୍କ ଆକାଉ□ଧାରୀମାନଙ୍କୁ ବୀମା ସୁଯୋଗ ଦେବା ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କ ଯୋଜନା ଏକ ବୃହତ ପଦକ୍ଷେପ । ଏହା ସ□େ ବାସ୍ତବ କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା ଏବଂ ବ୍ୟାଙ୍କିଙ୍ଗ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉନ୍ନତି ଓ ଆର୍ଥିକ ଭି□ଭୂମିର ବିକାଶ ଉପରେ ଏହି ବିଶାଳ ଯୋଜନାର ସଫଳତା ନିର୍ଭର କରୁଛି ।

ଆର୍ଥିକ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତିକରଣ ଦିଗହରା

ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଛି ଯେ, ଏକ ପ୍ରମୁଖ ବିକାଶମୂଳକ ପ୍ରକଳ୍ପ ଭାବେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତିମୂଳକ ବ୍ୟାଙ୍କିଙ୍ଗକୁ ଚିହ୍ନଟ କରଯାଇଛି ଏବଂ ଆର୍ଥିକ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତିକରଣ ଉଚ୍ଚତର ପରିବ□ନକୁ ପରିପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ । ଭୌତିକ ଭି□ଭୂମି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ରହିଥିବା ସମସ୍ୟାକୁ ଦୂରୀଭୂତ କରିବା ପାଇଁ ଅନେକେ ପ୍ରତିନିଧିମୂଳକ ବ୍ୟାଙ୍କିଙ୍ଗ ମଡେଲକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଥାନ୍ତି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ: ଅତୀତରେ ଯେଉଁ ବ୍ରାଜିଲ ନାଗରିକମାନେ ବ୍ୟାଙ୍କ ସୁବିଧା ପାଇନ ଥିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ କଲ୍ୟାଣକାରୀ ଅନୁଦାନ ଯୋଗାଇଦେବା ପାଇଁ ସରକାର ବ୍ୟାଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କୁ ନିଯୋଜିତ କରିଥିଲେ । ୨୦୦୦ରେ ବ୍ରାଜିଲର ମୋଟ ପୌରପାଳିକା ମଧରୁ ଏକ ତୃତୀୟାଂଶ ପୌରପାଳିକାରେ ବ୍ୟାଙ୍କ ଶାଖା ଥିଲା । ବିନିମୟ ମଡେଲ ଆରମ୍ଭ ହେବା ପରେ ୯୫ହଜାର ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କୁ ନିଯୋଜିତ କରାଯାଇଥିଲା ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଜରିଆରେ ପ୍ରାୟ ୧୨ ନିୟୁତ ବ୍ୟାଙ୍କ ଆକାଉ□ ଖୋଲାଯାଇପାରିଥିଲା । ମାତ୍ର ତିନି ବର୍ଷ ମଧରେ ବ୍ରାଜିଲର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ପୌରପାଳିକାରେ ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇପାରିଥିଲା । ବ୍ରାଜିଲର ଏହି ସଫଳତା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକୀୟ ରାଷ୍ଟ୍ର ଯଥା କଲମ୍ବିଆ, ପେରୁ, ମେକ୍ସିକୋ ଓ ଚିଲିରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ମଡେଲ ସକାଶେ ବ୍ୟୟ ଭାର ମଧ କମ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ସହ ଭାରତ ତୁଳନାରେ ବ୍ରାଜିଲରେ ବ୍ୟାଙ୍କ ଶାଖା ଓ ଏଟିଏମ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଧିକ ଉନ୍ନତ ଥାଏ ।

ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତିମୂଳକ ବ୍ୟାଙ୍କିଙ୍ଗର ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରମୁଖ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ହେଲା ପ୍ରଯୁକ୍ତିବିଦ୍ୟାର ବ୍ୟବହାର ବିଶେଷ କରି ଆଫ୍ରିକାରେ ଏହା ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ ଯେଉଁଠାରେ ଭୌତିକ ଭି□ଭୂମି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଟେଲିଯୋଗାଯୋଗ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଉନ୍ନତ ଥାଏ । କେନିଆରେ ମୋବାଇଲ ନେଟୱର୍କ ଅପରେଟର ସଫାରିକମ ଏମ-ପେସା ନାମରେ ଏକ ଇଲେକ୍ଟ୍ରୋନିକ ମନି ଟ୍ରାନ୍ସଫର ସେବା ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ । ଏମ-ପେସାରେ

ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ନାଗରିକ ନିଜ ନାମ ପଞ୍ଜିକରଣ କରିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକେ ବ୍ୟାଙ୍କ ସୁବିଧାରୁ ବ□ିତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହି ପ୍ରକଳ୍ପ ଆରମ୍ଭ ହେବା ପରେ ଆର୍ଥିକ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତିମୂଳକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରୁ ଅନେକ ଲୋକ ବାହାରିଗଲେ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ୬ ପ୍ରତିଶତ ହେବ । ତେବେ ଏକ୍ଷେତ୍ରରେ ମୋବାଇଲ ଫୋନ ସେବାର ବ୍ୟବହାର ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥିଲା । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତିମୂଳକ ସେବା ଯୋଗୁ କେନିଆରେ ୭୫ ଭାଗ ଲୋକ ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇପାରିଥିଲେ ଯାହାକି ଉପସାହରୀୟ ଆଫ୍ରିକାରେ ସର୍ବାଧିକ ଥିଲା । ମେକ୍ସିକୋରେ ମଧ୍ୟ ଏମ-ପେସା ସେବା ଉପଲବ୍ଧ ଯେଉଁଠାରେ କଲ୍ୟାଣ ବାବଦ ଦେୟ ଟ୍ରାନ୍ସଫର କରିବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ବ୍ୟାଙ୍କ ଆକାଉ□କୁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ମୋବାଇଲ ଫୋନ ଜରିଆରେ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଉଥିବା କ୍ୟାସ ଟ୍ରାନ୍ସଫର ଯୋଜନାର ମୂଲ୍ୟାୟନ ଦର୍ଶାଏ ଯେ, ରୂପାୟନକାରୀ ସଂସ୍ଥା ସକାଶେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଖର୍ଚ୍ଚ ପରିମାଣ କମ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ସଫଳ ହାସଲ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି କମ ବ୍ୟୟରେ ଏହି ସୁବିଧା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଭାରତ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଏହି ବିଷୟରେ ବିଶଦ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି । ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟା ଜରିଆରେ ଦୁର୍ନୀତି ବନ୍ଦହୋଇଥାଏ, ନକଲି ହିତାଧିକାରୀ ଓ ଜାଲ ରେସନ ହାସଲକାରୀଙ୍କୁ ଚିହ୍ନଟ କରାଯାଇଥାଏ । ଫଳରେ ଜାତୀୟ ରାଜକୋଷ ଉପରେ ଚାପ କମ ପଡିଥାଏ ।

ସରକାରୀ ସହାୟତା ଯେପରି ଜନଗଣଙ୍କ ନିକଟରେ ସହଜରେ ପହ□ିପାରିବ ତଥା ବ୍ୟାଙ୍କ ସୁବିଧାରୁ ବଁ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଉଚିତ ସହାୟତା ଦିଆଯାଇପାରିବ ସେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମେକ୍ସିକୋ ଏକ ଉଦାହରଣରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ଏହାର ଅର୍ଥ ଲୋକଙ୍କୁ ବ୍ୟାଙ୍କିଙ୍ଗ ସୁବିଧାରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାଯାଇପାରିଛି । ମୋବାଇଲ ପ୍ରଯୁକ୍ତିବିଦ୍ୟାର ବିକାଶ ବ୍ୟାଙ୍କ ଶାଖା ଅଭାବକୁ ଦୂରୀଭୂତ କରିପାରିବ ।

ପିଏମଜେଡିୱାଇର ସଫଳତା ଦିଗ

କେବଳ ବ୍ୟାଙ୍କ ଆକାଉ□ଟିଏ ଖୋଲିଦେଲେ ଆର୍ଥିକ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତି ଉପରେ ବିଶେଷ ପ୍ରଭାବ ପକାଇ ନ ଥାଏ । ତେବେ ପିଏମଜେଡିୱାଇ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦ□ ସୁବିଧାଗୁଡିକ ବହୁମୁଖୀ ଏବଂ କଲ୍ୟାଣକାରୀ । ବାସ୍ତବରେ ଏହି ଆକାଉ□ଗୁଡିକ ଜରିଆରେ କଲ୍ୟାଣକାରୀ ଯୋଜନା ବାବଦ ଦେୟ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ହିତାଧିକାରୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଉଥିବାରୁ ଏହି ଆକାଉ□ଗୁଡିକ ଅଚଳ ବା ନିଷ୍କ୍ରିୟ ରହିବ ନାହିଁ । ଏହାଛଡା ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ସରକାରୀ ସହାୟତା ବ୍ୟାଙ୍କ ଆକାଉ□କୁ ଆସିବ ସେତେବେଳେ ଉପଭୋକ୍ତାଜଣକ ଏହି ଆକାଉ□କୁ ବ୍ୟବହାର କରିବା ପାଇଁ ବାଧ ହେବ । ଏପରିକି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅର୍ଥ ଜମା କରିବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଉପଭୋକ୍ତା ଏହି ଆକାଉ□କୁ ବ୍ୟବହାର କରିବ । ଫଳରେ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ବ୍ୟାଙ୍କ ସେବାରୁ ଦୂରରେ ରହିବା ବଦଳରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନଭି□କ ଆର୍ଥିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇପାରିବ । ଏହି ଧରଣର ବ୍ୟବସ୍ଥା ବ୍ରାଜିଲ, ମେକ୍ସିକୋ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକା ପରି ବିଭିନ୍ନ ବିକାଶଶୀଳ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇପାରିଛି ଏବଂ ଜନଗଣ ବହୁଳ ଭାବେ ଉପକୃତ ହୋଇପାରିଛନ୍ତି । ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଜରିଆରେ ସରକାରୀ ସହାୟତା ସ୍ୱଚ୍ଛ ଓ ବିନା କୌଣସି ମଧ୍ୟସ୍ଥତାରେ ସିଧାସଳଖ ହିତାଧିକାରୀଙ୍କ ନିକଟରେ ପହ□ିପାରିବ ଏବଂ ପାଣ୍ଠିର ବ୍ୟବହାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ପରିବାରର ସ୍ୱୟଂଅଧିକାର ରହିପାରିବ । ତେବେ ନଗଦ ଅର୍ଥ ପ୍ରାପ୍ତି ଓ ଇଲେକ୍ଟ୍ରୋନିକ ଟ୍ରାନ୍ସଫର ବ୍ୟବସ୍ଥାର ସଫଳତାକୁ ନେଇ ଅନେକ ବିତର୍କ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ସେହିପରି ଗ୍ରାମା□ଳରେ ଡାକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଜରିଆରେ ବ୍ୟାଙ୍କ ସେବା ଯୋଗାଇଦେବା ବିଷୟ ସହଜ ମନେ ହେଉଛି । ଏହା ଜରିଆରେ ଲୋକଙ୍କୁ ସହଜରେ ଆର୍ଥିକ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତିରେ ସମ୍ପୃକ୍ତି କରାଯାଇପାରିବ । ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥାର ସବୁଠାରୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଦିଗ ହେଲା ଜଣେ ଗରିବ ଅତି ସହଜରେ ବ୍ୟାଙ୍କ ଆକାଉ□ ଖୋଲିପାରିବ ଏବଂ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନଭି□କ ବ୍ୟାଙ୍କିଙ୍ଗ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ନିଜକୁ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରିପାରିବ । ତେବେ ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ବିଶ୍ୱର ବିଭିନ୍ନ ଭାଗରେ ସଫଳତାର ସହ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଛି । ଏହି ଯୋଜନାର ଅନ୍ୟ ଏକ ସକରାତ୍ମକ ଦିଗ ହେଉଛି ଯେ, ମୋବାଇଲ ବ୍ୟାଙ୍କିଙ୍ଗ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ପିଏମଜେଡିୱାଇ ସମ୍ଭବ କରିବ । ସର୍ଭିସ କୋଡ *99# ର ବ୍ୟବହାର କରି ଆକାଉ□ଧାରୀ ନିଜର ଆକାଉ□ ବାଲାନ୍ସ ଜାଣିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇବ । ଏପରିକି ଜିଏସଏମ ମୋବାଇଲ ଫୋନ ବ୍ୟବହାର କରି ଫଣ୍ଡ ଟ୍ରାନ୍ସଫର କରିପାରିବ ।

ବ୍ୟାଙ୍କ ଆକାଉ□ ଖୋଲିବା ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ କଲ୍ୟାଣକାରୀ ସହାୟତା ହସ୍ତାନ୍ତରକ୍ଷେତ୍ରରେ ବ୍ୟାଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କ ଭୂମିକା ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କୁ ମନିଟରିଂ କରିବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ସମୟର ଅଭାବ ଏବଂ ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଅଭାବ ଯୋଗୁ ଏହା ଉପରେ ସର୍ବଦା ନିର୍ଭର କରାଯାଇନପାରେ । ଗୋଟିଏ ମାସରେ ଉପଭୋକ୍ତାଙ୍କୁ ୫ହଜାର ଟଙ୍କା ଦେବା ପାଇଁ ସରକାର ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସମ୍ପ୍ରତି ମାସିକ ୧୫୦୦ରୁ ୨୦୦୦ ଟଙ୍କା

ଦିଆଯିବ । ଏକ ଉ□ମ ଓ ଅଙ୍ଗୀକୃତ ବ୍ୟାଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି ପାଇବା ପାଇଁ ଏହା ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଏକ୍ଷେତ୍ରରେ ଆସୁଥିବା ଆହ୍ୱାନଗୁଡିକୁ ସରକାର ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଭାବେ ମୁକାବିଲା କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ପିଏମଜେଡିଓ୍ୱାଇରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ବ୍ୟାଙ୍କ ଆକାଉ□, ବୀମା, ଡେବିଟ କାର୍ଡ ଆଦିର ବହୁମୁଖୀ ଉପକାରିତା ରହିଛି । ବିଶେଷ କରି ଲୋକମାନେ ଏଟିଏମ କାର୍ଡ ବ୍ୟବହାର କରି ଆର୍ଥିକ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତିର ସୁଯୋଗ ନେଇପାରିବେ । ଡେବିଟ କାର୍ଡ ବୃଦ୍ଧି ଏହି ଯୋଜନାର ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରମୁଖ ଆଭିମୁଖ୍ୟ । ଭାରତର ଗ୍ରାମା□ଳରେ ମୋଟ ଜନସଂଖ୍ୟାର ୭୦ ପ୍ରତିଶତ ଲୋକ ବାସ କରୁଥିବା ବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ହାତରେ ମୋଟ ଏଟିଏମରମାତ୍ର ୧୫ ପ୍ରତିଶତ ରହିଛି । ଏହି ଆର୍ଥିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ସଶକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ଅଧିକ ଅଂଶୀଦାର ସାମିଲ ହେବାର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି ।

ସମ୍ପ୍ରସାରିତ ଆର୍ଥିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ତରରେ ଉଦ୍ୟମ ଅନୁସାରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ତେବେ ଏହା ଦେଖାଯାଇ ନ ଥାଏ ଏବଂ ଏହି ଯୋଜନାକୁ ଆଗେଇ ନେବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହୋଇଥାଏ । ଗ୍ରାମା□ଳରେ ନିଜ ନିଜର ଶାଖା ଜରିଆରେ ଦୈନିକ ୨୦୦ ଆକାଉ□ ଖୋଲିବା ପାଇଁ ବ୍ୟାଙ୍କଗୁଡିକୁ ପରାମର୍ଶ ଦିଆଯାଇଛି । ତେବେ ଏହା ବ□ମାନ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ସମ୍ଭବ ହେବା କଷ୍ଟକର । କାରଣ ଏତେ ସଂଖ୍ୟକ ଆକାଉ□ ଖୋଲିବା ପାଇଁ ବ୍ୟାଙ୍କଗୁଡିକର ଭି□ଭୂମିର ଅଭାବ ରହିଛି । ବ□ମାନର ସ୍ଥିତି ଯାହା ସେଥିରେ ବ୍ୟାଙ୍କ ଉପରେ ଅଧିକ ଚାପ ଦେବା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ବ୍ୟାଙ୍କିଙ୍ଗ ସେବାକୁ କ୍ରମାଗତ ଭାବେ ବୃଦ୍ଧି କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ଏହାଛଡା ବ୍ୟାଙ୍କ ଭି□ଭୂମିକୁ ଯଦି କ୍ରମାଗତ ଭାବେ ବଢାଯାଏ ତେବେ ଜନଧନ ଯୋଜନାର ସୁଫଳ ମିଳିପାରିବ ।

ଉପସଂହାର

ସାମଗ୍ରିକ ଭାବେ ଆର୍ଥିକ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତିକରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପିଏମଜେଡିଓ୍ୱାଇ ଏକ ବୃହତ ପଦକ୍ଷେପ । ମୌଳିକ ଆକାଉ□ ସହ ବୀମା ସୁବିଧା, ଡେବିଟ କାର୍ଡ ଆଦିର ସୁବିଧା ଯୋଗୁ ବିଶେଷ କରି ଗରିବ ଜନଗଣ ବିଶେଷ ଭାବେ ଉପକୃତ ହେବେ । ସେମାନଙ୍କ ବହୁମୁଖୀ କଲ୍ୟାଣ ସାଧିତ ହେବା ସହ ସେମାନଙ୍କ ଅର୍ଥନୈତିକ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ, ସ୍ଥିରତା, ସାମାଜିକ ସୁରକ୍ଷା ବୃଦ୍ଧି ହୋଇପାରିବ । ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଆର୍ଥିକ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତିକରଣ ସକାଶେ ବ୍ୟାଙ୍କର ଭି□ଭୂମି ଉନ୍ନତ କରିବା, ଅଧିକ ଶାଖାଖୋଲିବା, ଏଟିଏମ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ବିଶ୍ୱସ୍ତ ବ୍ୟାଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କୁ ନିୟୋଜିତ କରିବା ସମୟର ଏକ ଆବଶ୍ୟକତା । ■■

** ଆସୋସିଏଟ ପ୍ରଫେସର, ଇନଷ୍ଟିଚ୍ୟୁଟ ଅଫ ଇକୋନୋମିକ ଗ୍ରୋଥ, ଦିଲ୍ଲୀ*

ଆଗାମୀ ସଂଖ୍ୟା ସଂପର୍କରେ

ନଭେମ୍ବର ୨୦୧୪ :

ପ୍ରଯୁକ୍ତିବିଦ୍ୟା, ନବ ପ୍ରବ ର୍ନ ଓ ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଥନୀତି

ଡିସେମ୍ବର ୨୦୧୪ :

ଏଫ୍‌ଡିଆଇ ଏବଂ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ବାଣିଜ୍ୟ

ଗାନ୍ଧି ଓ ପରିମଳ

• ସୁଦର୍ଶନ ଆୟେଙ୍ଗର

> **ପରିମଳର ଅର୍ଥ କେବଳ ପାଇଖାନା ନୁହେଁ । ଭାରତ ୨୦୧୨ ସୁଦ୍ଧା ସମସ୍ତ ଗ୍ରାମକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମଳ ଅଭିଯାନ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ନିଜକୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇଥିଲା । ଭାରତର ମାତ୍ର ୧ ପ୍ରତିଶତ ଜନସଂଖ୍ୟା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିମଳ ଅଭିଯାନ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ୧୯୯୧ରେ ଏହା ୧୧ ପ୍ରତିଶତକୁ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥିଲା । ୨୦୦୧ ବେଳକୁ ୫୦ ପ୍ରତିଶତରେ ପହ ିଥିଲା । ଏହି ଅଭିଯାନରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପରିବାରରେ ଗ୍ରାମା ଳ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପାଇଖାନା ନିର୍ମାଣ ସହ କଠିନ ବର୍ଜ୍ୟ ବସ୍ତୁ ପ୍ରବନ୍ଧନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ରହିଛି ।**

ଅନ୍ୟ ଦିନ ଆମର ସବୁଠାରୁ ଭଲ ସଂପ୍ରସାରଣ କର୍ମୀ ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଗ୍ରାମ ଓ ବ୍ଲକ ସ୍ତରରେ କାର୍ଯ୍ୟରତ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ମନୋଭାବ ଉପରେ ଚିନ୍ତା ପ୍ରକଟ କରିଥିଲେ । ଏହି ଅଧିକାରୀମାନେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପାଇଖାନାମାନ ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏବଂ ପାଣି ଯୋଗାଣ ସକାଶେ ଦାଖଲ କରାଯାଇଥିବା ପ୍ରସ୍ତାବ ଗୁଡିକ ପାଇ ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ମନା କରି ଦେଇଥିଲେ ।

ଆମେ ଯେଉଁ ପ୍ରତିବଦ୍ଧତା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲୁ ତଦନୁଯାୟୀ ବିଦ୍ୟାପୀଠ ପାଇଖାନାର ସକ୍ରିୟ ପ୍ରସାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗି ପଡିଥିଲେ । ଏହି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣ ଦେଶାଇଙ୍କ ୧୦୮ ତମ ଗାନ୍ଧିକଥା ପରେ ପ୍ରକାଶ କଲୁ ତାହା ସହିତ ବି ଆମେ ସାଦ୍ରା ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ବିଗତ ଦୁଇବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ୧୩୦୦ ରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ପାଇଖାନା ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସହାୟତା କରିଛୁ । ଗୁଜରାଟର ରାଜଧାନୀ ଠାରୁ ୨୦ କିଲୋମିଟର ଦୂରରେ ସାଦ୍ରାଠାରେ ବିଦ୍ୟାପୀଠର ଏକ ଗ୍ରାମ୍ୟ କ୍ୟାମ୍ପସ ରହିଛି । ଏଠାରେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ପ୍ରବ ାଇବା ହେଉଛି ଏକ ଅତି କଠିନ କାମ । କାମ ଆହୁରି ଅଧିକ କଠିନ ହୁଏ ଯେତେବେଳେ ଦୁର୍ନୀତିଗ୍ରସ୍ତ ଓ ଉଦାସୀନ ମନୋଭାବର ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ଭେଟୁ ।

ଅଧିକାଂଶ ଭାରତୀୟଙ୍କ ପାଖରେ ପାଇଖାନା ତୁଳନାରେ ଅଧିକ ମୋବାଇଲ ଫୋନ ରହିଛି । ଏଥିରୁ ପରିମଳ ପ୍ରତି ଲୋକଙ୍କ ସଚେତନତା, ବୋଧଗମ୍ୟତା ଓ ଅଗ୍ରାଧିକାର ବୁଝିଥାଉ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏହି ମନୋଭାବ ପିଲାଦିନରୁ ଦେଖି ଆସିଥିଲେ । ଯେ କୌଣସି ସଭ୍ୟ ଓ ବିକଶିତ ସମାଜରେ ଉଚ୍ଚ ମାନର ପରିମଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିବା କଥା ଏହା ଉପରେ ସେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଥିଲେ । ଏହା ସେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସମାଜରେ ତାଙ୍କର ଜୀବନ କାଳରେ ବୁଝିଥିଲେ । ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ନିଜର ସମୟଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଭାରତରେ ସମଗ୍ର ଜୀବନ କାଳ ମଧ୍ୟରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ନିରନ୍ତର ଭାବରେ ପରିମଳ ଉପରେ ପ୍ରଚାର କରି ଆସୁଥିଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପାଇଁ ପରିମଳ ଥିଲା ସବୁଠାରୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ

ସର୍ବସାଧାରଣ ସମସ୍ୟା । ୧୮୯୫ ମସିହାରେ ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଏସୀୟ ଓ ଅଣ ଏସୀୟ ବ୍ୟବସାୟୀ ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ପକ୍ଷପାତିତା କରି ଆଣି ଥିଲେ ତାହାର ମୂଳ ବିନ୍ଦୁ ଥିଲା ବ୍ୟବସାୟ କ୍ଷେତ୍ରର ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ସ୍ତର । ମୃତ୍ୟୁର ଏକ ଦିନ ପୂର୍ବ ୧୯୪୮ ମସିହା ଜାନୁୟାରୀ ୨୯ ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସର୍ବସାଧାରଣ ସଭାରେ ପରିମଳ ଉପରେ ଆଲୋଚନା କରୁଥିଲେ । ଲୋକ ସେବକ ସଂଘ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିବା ଚିଠା ସମ୍ବିଧାନରେ ସେ ଲୋକ ସେବକର ଦାୟିତ୍ୱ କଣ ହେବ ତାହା ଏହି ଭଳି ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । "ସେ ପରିମଳ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଉପରେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷିତ କରାଇବେ ତଥା ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଦୁର୍ବଳ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ରୋଗ ନିବାରଣ କରିବା ଲାଗି ସବୁ ପ୍ରକାର ପଦକ୍ଷେପ ନେବେ ।" ସାଂପ୍ରତିକ ସ୍ଥିତିର ସମୀକ୍ଷା ସକାଶେ ପରିମଳ ଉପରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ବିଚାରଧାରା ଓ ପରୀକ୍ଷଣ ଉପରେ ଏଠାରେ ଆଲୋକପାତ କରାଯାଉଛି ।

ସର୍ବସାଧାରଣ ଆଲୋଚନାରେ ପରିମଳ : ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା ହେଉଛି ଯେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ପ୍ରଥମେ ପରିମଳ ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ସର୍ବସାଧାରଣ ଆଲୋଚନାକୁ ଆଣିଥିଲେ ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟବସାୟିକ ସ୍ଥାନରେ ଭାରତୀୟ ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆଦୃତ ପରିମଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସପକ୍ଷରେ ଯୁକ୍ତି କରି । ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ଏସୀୟ ସଂପ୍ରଦାୟମାନଙ୍କ ତରଫରୁ ସେ ଯୁକ୍ତି ବାଢିଥିଲେ ଏବଂ ଉ□ମ ପରିମଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ସେ ସବୁବେଳେ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କୁ ପ୍ରବ□ାଉ ଥିଲେ । ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ଉପରେ ଲର୍ଡ ରିପନଙ୍କୁ ଏକ ପିଟିସନ ମଧ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ବିଭିନ୍ନ ପିଟିସନ ଓ ଆବେଦନ ପତ୍ର ଜରିଆରେ ଏହା ପ୍ରମାଣିତ କରିବାକୁ ଚାହିଁଥିଲେ କି ଭାରତୀୟମାନଙ୍କୁ ଟ୍ରେଡ ଲାଇସେନ୍ସ ଦିଆଯାଉ ନାହିଁ କାରଣ ସେମାନେ ବ୍ରିଟିଶ ଟ୍ରେଡର ମାନଙ୍କ ସହ ଭଲ ପ୍ରତିଯୋଗୀତା କରୁଛନ୍ତି । ଦ୍ୱିତୀୟରେ ସେ ଯୁକ୍ତି କରୁଥିଲେ କି ଭାରତୀୟ ଟ୍ରେଡର ଓ ବ୍ୟବସାୟୀ ଉ□ମ ପରିମଳ ଅଭ୍ୟାସ ରଖିଛନ୍ତି । ସେ ନଗରପାଳିକା ଡାକ୍ତର ଭିଏଲଙ୍କ ବକ୍ତବ୍ୟ ଉଦ୍ଧୃତ କରିଥିଲେ । ଡଃ ଭିଏଲ ଭାରତୀୟ ମାନେ ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ରହନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଯତ୍ନହୀନ ଅଭ୍ୟାସ ଜନିତ ରୋଗ ମୁକ୍ତ ବୋଲି କିହଥିଲେ । ସୁତରାଂ ଭାରତୀୟ ମାନଙ୍କୁ ଟ୍ରେଡ ଲାଇସେନ୍ସ ନଦେବା ପଛରେ ମୁଖ୍ୟ କାରଣ ଥିଲା ଇର୍ଷା ତଥା ଭାରତୀୟ ମାନଙ୍କ ବାଣିଜ୍ୟକ ଅଭ୍ୟାସ ଯେଉଁଥିରେ ସେମାନେ ବିଭିନ୍ନ ସାମଗ୍ରୀର ମୂଲ୍ୟ କମ ରଖିପାରୁଥିଲେ ଏବଂ ଗୋରା ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ସହ ପ୍ରତିଯୋଗୀତା କରିପାରୁଥିଲେ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ କିନ୍ତୁ ଏଥିନେଇ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଚେତନ ଥିଲେ ଯେ ଭାରତୀୟ ଲୋକମାନଙ୍କର ଉ□ମ ପରିମଳ ଅଭ୍ୟାସ ନାହିଁ । ୧୯୧୪ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୀର୍ଘ ୨୦ ବର୍ଷ ଧରି ସେ ଏହା ଉପରେ ପ୍ରସାର ମଧ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏହା ଭଲ କରି ବୁଝିଥିଲେ ଯେ କୌଣସି ଅଂଚଳରେ ଅପରିଷ୍କାର ପରିବେଶ ପଛରେ ମୁଖ୍ୟ କାରଣ ହେଉଛି ଅଧିକ ଲୋକସଂଖ୍ୟା । ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ସହରମାନଙ୍କରେ କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ଭାରତୀୟ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସ୍ଥାନ ଓ ଭି□ିଭୂମି ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ଦିଆଯାଉ ନଥିଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଏହି ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ଯେ ପରିଷ୍କାର ପରିବେଶରେ ରହିବା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ଦେବା ସକାଶେ ସ୍ଥାନ ଓ ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ଯୋଗାଇ ଦେବା ହେଉଛି ନଗରପାଳିକାର କାର୍ଯ୍ୟ, ଜୋହାନସବର୍ଗର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବିଭାଗରେ ମେଡିକାଲ ଅଫିସର ଥିବା ଡଃ ସି.ପୋର୍ଟରକୁ ଏକ ଚିଠିରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଲେଖିଥଲେ ଯେ :-

"ଭାରତୀୟ ରହୁଥିବା ସ୍ଥାନ ଗୁଡିକର ଦୟନୀୟ ସ୍ଥିତି ଉପରେ ମୁଁ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବାକୁ ଚାହୁଁଛି । କୋଠରୀଗୁଡିକରେ ବର୍ଣ୍ଣନାତୀତ ଭାବରେ ଅଧିକ ଲୋକ ରହୁଛନ୍ତି । ପରିମଳ ସେବା ହେଉଛି ଅତି ଅନିୟମିତ ଏବଂ ଂଅଂଚଳରେ ଅନେକ ଭାରତୀୟ ଲୋକ ପରିମଳ ସ୍ଥିତି ନେଇ ମୋ ନିକଟରେ ଅନେକ ଅଭିଯୋଗ କରୁଛନ୍ତି ।"

ନିଜର ଆତ୍ମଜୀବନୀରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଲେଖିଛନ୍ତି "ନଗରପାଳିକାରେ ଅବହେଳା ଏବଂ ଭାରତୀୟ ଲୋକମାନଙ୍କର ଅଜ୍ଞତା ଅଂଚଳକୁ ଅତି ମାତ୍ରାରେ ଅପରିଷ୍କାର କରି ଦେଇଛି ।" ଥରେ ଏହି ଅଂଚଳରେ ବ୍ଲାକ ପ୍ଲେଗ ରୋଗ ହୋଇଥିଲା । ସୌଭାଗ୍ୟର କଥା ହେଉଛି ଭାରତୀୟ ବସତି ଏହି ରୋଗ ପାଇଁ ଦାୟୀ ନଥିଲା । ଏହା ହେଉଛି ଜୋହାନସବର୍ଗ ନିକଟରେ ଏକ ସୁନା ଖଣି ଅ□ଳ, ଗାନ୍ଧିଜୀ ନିଜର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ଲଗାଇ ତଥା ନିଜ ଜୀବନକୁ ବିପନ୍ନକରି ରୋଗୀମାନଙ୍କର ସେବା କରିଥିଲେ । ନଗରପାଳିକା ଡାକ୍ତର ଓ କ□ୃପକ୍ଷମାନେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସେବାର ବହୁତ ପ୍ରଶଂସା କରିଥିଲେ । ସେ ଲେଖିଥିଲେ :-

"ଏଭଳି ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ସବୁ ଯେତେ କଷ୍ଟକର ହେଉନା କାହିଁକି ଆମେ ସେଥିରେ କ୍ରୋଧିତ ହେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ, ତେବେ ଆମେ ଆମର ଆଚାର ବ୍ୟବହାର ଏଭଳି କରିବା ଉଚିତ ଯେପରି ଏହାର ପୁନରାବୃ□ି ନହୁଏ । ଆମେ ପରିମଳ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ପରିବେଶର ମୂଲ୍ୟ ବୁଝିବା ଦରକାର । ଅଧିକ

ଲୋକ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଜମା ହେବା ସ୍ଥିତି ଆମେ ଦୂର କରିବା ଦରକାର । ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ରହିବା କଣ ଏକ ପୁରସ୍କାର ନୁହେଁ ? ଆମର ଦେଶବାସୀମାନେ ଏହି ଶିକ୍ଷା ନେବା ଉଚିତ ।"

ଭାରତୀୟ ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ପରିମଳ ବିଷୟରେ ବାପୁଙ୍କର ୧୦୦ ବର୍ଷ ତଳର ଏହି ପରାମର୍ଶ (ଉଭୟ ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକା ଓ ଭାରତରେ) ଆମେ ଏକ ସଂପ୍ରଦାୟ ଭାବରେ ଉ□ର ପରିବ□ନ ମନୋଭାବ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇ ନାହୁଁ । ମ୍ୟାଲେରିଆ, ଚିକନ ଗୁନିଆ, ଡେଙ୍ଗୁ, ଏବଂ ଅନେକ ପ୍ରକାର ରୋଗ ଯାହା ଖୁବ ଖରାପ ପରିମଳ ସ୍ଥିତି ଯୋଗୁଁ ହୋଇଥାଏ ତାହା ଭାରତରେ ରାଜଧାନୀ ସମେତ ଦେଶର ଅନେକ ସହରରେ ନିୟମିତ ଭାବରେ ହେଉଛି । ଏହି ଲେଖକ ଗୁଜରାଟ ଉଚ୍ଚ ନ୍ୟାୟାଳୟ ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ଏକ ଯା□ କମିଟିର ସଦସ୍ୟ ଥିଲା, ଯେଉଁ କମିଟି ଅହମଦାବାଦରେ ଡେଙ୍ଗୁ ଯୋଗୁଁ ସିଭିଲ ହସପିଟାଲରେ ଡାକ୍ତର ଓ ନର୍ସମାନଙ୍କର ହୋଇଥିବା ମୃତ୍ୟୁର ଯା□ କରିବା ପାଇଁ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । କମିଟି ରିପୋର୍ଟ ଦାଖଲ କରିବାର ଦୁଇବର୍ଷ ବିତି ଯାଇଥିଲେ ହେଁ ସୁପାରିସ କର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ପାଇଁ ଅହମଦାବାଦ ସିଭିଲ ହସପଟାଲ ଓ ନଗର ପାଳିକା ପରିଚାଳିତ ହସ୍‌ପିଟାଲରେ ଏଯାବତ ସଂଭବ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ । ରୋଗ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବବତ ଜାରୀ ରହିଛି ।

ଭାରତରେ ପରିମଳ ଦିଗରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପରୀକ୍ଷଣ

ଭାରତରେ ଗ୍ରାମା□ଳ ପରିମଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବିଷୟରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ୧୯୧୬ ମସିହା ଫେବୃୟାରୀ ୧୪ ତାରିଖ ଦିନ ମାଡ୍ରାସ ଠାରେ ଆୟୋଜିତ ମିଶନାରୀ କନଫରେନସରେ ସ୍ୱଦେଶୀ ଭାଷଣରେ କହିଥିଲେ । ସେ କହିଥିଲେ "ମୋର ଦୃଢ ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ଶିକ୍ଷାର ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ ସ୍ଥାନୀୟ ଭାଷାରେ ହେଲେ ସେମାନେ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ସମୃଦ୍ଧ ହେବେ । ଗ୍ରାମ୍ୟ ପରିମଳ ସମସ୍ୟା ଆଦି ଅନେକ ଆଗରୁ ସମାଧାନ ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତା ।

ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ପରିମଳକୁ ସାମିଲ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ଉପରେ ସେ ଜୋର ଦେଇଥିଲେ । ୧୯୧୬ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୦ ତାରିଖ ଦିନ ଗୁରୁକୁଳ କାଙ୍ଗଡିର ବାର୍ଷିକୋତ୍ସବରେ ଉଦବୋଧନ ଦେଇ ସେ କହିଲେ "ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ପରିବେଶ ଓ ପରିମଳ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ଆଇନ ଉପରେ ଜ୍ଞାନ ତଥା ପିଲାମାନଙ୍କ ଲାଳନ ପାଳନ ଉପରେ ଜ୍ଞାନ ହେଉଛି ଗୁରୁକୁଳରେ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣର ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଂଶ, ପରିମଳ ଇନସପେକ୍ଟର ଆମକୁ ସଚେତନ କରାଉଛନ୍ତି ଯେ ଏ ଦିଗରେ ଆମର ସବୁକିଛି ଠିକ ନୁହେଁ । ବର୍ଷକୁ ଥରେ ଯେଉଁମାନେ ଏଠାକୁ ଆସୁଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ପରିମଳ ଉପରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ଭୁଲି ଯାଉଛୁ ।"

ଗାନ୍ଧିଜୀ ନୀଳ ଚାଷୀମାନଙ୍କର ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ କରିବା ଲାଗି ଚମ୍ପାରନରେ ଥିଲେ । ଏକ ଗୋପନୀୟ ରିପୋର୍ଟରେ ସେ ପରିମଳ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ଏକ ସ୍ଥିତି ଉପରେ ଲେଖିଥିଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଚାହୁଁଥିଲେ ଯେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ତାଙ୍କର କର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ ଯଦ୍ୱାରା ସେ ବିଭିନ୍ନ ସଂପ୍ରଦାୟମାନଙ୍କରେ ଶିକ୍ଷା ଓ ପରିମଳ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରିବେ । ସେ କହିଥିଲେ ଯେ ଯେତେବେଳେ ସେମାନେ ଗାଁରେ ରହୁଛନ୍ତି ସେଠାରେ ସେମାନେ ବାଳକା ଓ ବାଳିକାମାନଙ୍କୁ ପଢାଇବେ ଏବଂ ମୌଳିକ ପରିମଳ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ସେମାନଙ୍କୁ ଦେବେ ।

୧୯୨୦ ମସିହାରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଗୁଜରାଟ ପିଦ୍ୟପୀଠ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଏଠାରେ ଆଶ୍ରମ ଜୀବନ ଢା□ା ଥିଲା । ସୁତରାଂ ଶିକ୍ଷକ, ଛାତ୍ର ଛାତ୍ରୀ ଓ ଅନ୍ୟ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବୀ ମାନେ ଆରଂଭରୁ ହିଁ ପରିମଳ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଆବାସିକ ଗୃହ, ରାସ୍ତାଘାଟ, କାର୍ଯ୍ୟସ୍ଥଳ, ଓ କ୍ୟାମ୍ପସ ପରିସର ଦୈନନ୍ଦିନ ଭି□ିରେ ପରିଷ୍କାର କରାଯାଉଥିଲା । ଦୈନନ୍ଦିନ ରୁଟିନରେ ପାଇଖାନା ସଫା କରିବା ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲା । ନୂତନ ଅନ୍ତେବାସୀମାନଙ୍କୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ଶିକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ । ଏହି ପ୍ରଥା ବ□ମାନ ମଧ୍ୟ ଜାରୀ ରହିଛି ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ ଡବାରେ ବସି ରେଳ ଯୋଗେ ସାରା ଦେଶରେ ବ୍ୟାପକ ପରିଭ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ଭାରତୀୟ ରେଳବାଇରେ ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ ଡବା ଗୁଡିକରେ ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ପରିବେଶ ଦେଖି ସେ ମର୍ମାହତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହା ଉପରେ ସେ ପ୍ରେସକୁ ଏକ ପତ୍ର ଲେଖି ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରାଇଥିଲେ । ୧୯୧୭ ମସିହା ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାତ ୨୫ ତାରିଖ ଦିନ ଏହି ଚିଠିରେ ସେ ଲେଖିଥିଲେ :

"ଏଭଳି ଏକ ସଂକଟ ସମୟରେ ଯାତ୍ରୀ ପରିବହନ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ବନ୍ଦ କରିଦେବା ବୁଝି ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଆମର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ନୈତିକତାକୁ ଅବଜ୍ଞା କରୁଥିବା ଅପରିଷ୍କାର ପରିବେଶ ଜାରୀ ରହିବା ବୁଝିହୁଏ ନାହିଁ । ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ଯାତ୍ରା କରୁଥିବା ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ଜୀବନର ଅନ୍ୟୁନ ଆବଶ୍ୟକତା ଅବଶ୍ୟ ଆଶା କରେ । ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଅବହେଳା କରି, ନିଯୁତ ନିଯୁତ

ଲୋକଙ୍କୁ ଶୃଙ୍ଖଳା, ପରମଳ, ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା, ସମ୍ମାନଜନକ ଜୀବନ ଏବଂ ସାଧାରଣ ମାତ୍ର ପରିଷ୍କାର ସ୍ୱାଦ ଅଭ୍ୟାସ ଉପରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ସୁଯୋଗ ଆମେ ହରାଇଛୁ ।"

ତୀର୍ଥ ସ୍ଥାନ ଗୁଡିକର ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ପରିବେଶ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିଥିଲେ । ୧୯୧୭ ମସିହା ନଭେମ୍ବର ୩ ତାରିଖ ଦିନ ଗୁଜରାଟ ରାଜନୀତି ସମ୍ମିଳନୀରେ ସେ କହିଥିଲେ,

"ଏଠାରୁ ଅନତି ଦୂରରେ ଥିବା ଡାକୋର ହେଉଛି ଏକ ତୀର୍ଥସ୍ଥଳ । ମୁଁ ସେଠାରେ ପରିଦର୍ଶନ କରିଛି । ଏହାର ଅପବିତ୍ରତା ହେଉଛି ଅସୀମ । ମୁଁ ହେଉଛି ଜଣେ ବୈଷ୍ଣବ ଭକ୍ତ । ତେଣୁ ଡାକୋରଜୀର ଦୟନୀୟ ସ୍ଥିତି ଉପରେ ସମାଲୋଚନା କରିବା ଅଧିକାର ମୋର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ରହିଛି । ସେଠିକାର ଅପରିଷ୍କାର ସ୍ଥିତି ଏତେ ଖରାପ ଯେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ପରିବେଶରେ ରହୁଥିବା ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ସେଠାରେ ୨୪ ଘ□ା ମଧ୍ୟ କାଟି ପାରିବ ନାହିଁ । ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀମାନେ ପୋଖରୀ ଓ ରାସ୍ତାକୁ ଅତି ମାତ୍ରାରେ ନିଜ ଇଚ୍ଛା ମୁତାବକ ଅପରିଷ୍କାର କରି ଦେଉଛନ୍ତି ।''

ସେଇଭଳି ୟଙ୍ଗ ଇଣ୍ଡିଆର ୩-୨-୧୯୨୭ ସଂଖ୍ୟାରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଅନ୍ୟ ଏକ ତୀର୍ଥ ସ୍ଥଳ ବିହାରର ଗୟା ଉପରେ ଏକ ଆଲେଖରେ କହିଥିଲେ କି ସାରା ଗୟାରେ ତାଙ୍କ ହିନ୍ଦୁ ଆତ୍ମା ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ପରିବେଶ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ କରୁଛି ।

ଆଜି ମଧ୍ୟ ଭାରତୀୟ ରେଳବାଇରେ ସେହି ଅପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ଭରି ରହିଛି । ଡବା ଗୁଡିକ, ଡବାର ପାଇଖାନା ଗୁଡିକ ସଫା କରିବା ସକାଶେ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କୁ ନିୟୋଜିତ କରାଯାଉଛି ମାତ୍ର ଆମ ଭାରତୀୟ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନତାକୁ ନେଇ ସାମାନ୍ୟ ଲଜ୍ଜା ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଏପରିକି ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନେ ନିଜ ଛୋଟ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଶୀତ ତାପନିୟନ୍ତ୍ରିତ ବଗିରେ ମଧ୍ୟ ପାଇଖାନା ବାହାରେ ଶୌଚ କରାଇ ଦେଉଛନ୍ତି ।

ଆବର୍ଜନ ପୋଫାଡିବା ଅତି ସାମାନ୍ୟ କଥା ହୋଇଯାଇଛି ।

ମୁଁ ୨୦୧୩ ବର୍ଷ ଡାକୋର ପରିଦର୍ଶନ କରିଥିଲି । ବିଗତ ୧୦ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ଭାରତରେ ଅନେକ ତୀର୍ଥ ସ୍ଥାନ ପରିଦର୍ଶନ କରିଛି । ଯେ କୌଣସି ସୁଚିନ୍ତିତ ବ୍ୟକ୍ତି ୧୯୧୭ ମସିହାରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯାହା କହିଥିଲେ ଡାକୋର ପାଇଁ ତାହା ଆଜି ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସର୍ବସାଧାରଣରେ ପରିମଳ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ

୧୯୧୯ ଡିସେମ୍ବର ୨୯ ତାରିଖ ଦିନ ଅମୃତସର ଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନରେ ଗାନ୍ଧୀ ସି.ଏଫ୍.ଆଣ୍ଡ୍ରିଉଜଙ୍କ ବକ୍ତବ୍ୟରୁ ଉଦ୍ଧୃତ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମତରେ ୟୁରୋପୀୟମାନଙ୍କ ଏହି ଅନୁଭବ ଯେ ଶାରୀରିକ ଦିଗରୁ ଦେଖିଲେ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଭାବ ନାହିଁ କାରଣ ସେମାନେ ପରିମଳ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ପରିବେଶ ପ୍ରତି ଅବଜ୍ଞା କରୁଛନ୍ତି ।

କଂଗ୍ରେସର ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁଖ୍ୟ ମୁଖ୍ୟ ଅଧିବେଶନରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ପରିମଳ ଉପରେ ଆଲୋକପାତ କରୁଥିଲେ । ୧୯୨୪ ଏପ୍ରିଲ ମାସରେ ସେ ଦୋହାଡ ନଗର କଂଗ୍ରେସର ସଦସ୍ୟମାନଙ୍କୁ □ର ପରିମଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଲାଗି ଅଭିନନ୍ଦନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ନିକଟସ୍ଥ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ସଂପ୍ରଦାୟଗୁଡିକୁ ପରିଦର୍ଶନ କରିବା ଲାଗି ସୁପାରିଶ ମଧ୍ୟ କରିଥିଲେ । ୧୯୨୫ରେ କାନପୁର ଅଧିବେଶନ ସମୟରେ କରାଯାଇଥିବା ଉ□ମ ପରିମଳ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ମଧ୍ୟ ସେ ପ୍ରଶଂସା କରିଥିଲେ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ କହୁଥିଲେ ଯେ କୌଣସି ନଗର ଓ ସହରମାନଙ୍କରେ ନଗରପାଳିକାର କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ପରିମଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପାର୍ଷଦ ହେବା ପରେ ଉ□ମ ଗୁଣାତ୍ମକ ମାନକର ପରିମଳ କର୍ମୀ ହେବା ଲାଗି କଂଗ୍ରେସ କର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥିଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପାଇଁ ଅପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ଥିଲା ଏକ ପାପ । ୧୯୨୫ ମସିହା ଅଗଷ୍ଟ ୨୫ ତାରିଖ ଦିନ କଲିକତାଠାରେ ଏକ ଭାଷଣରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ କହିଥିଲେ "କର୍ମୀ କେବେ ହେଁ ଗ୍ରାମର ସନ୍ଥ ଭାବରେ ଯିବ ନାହିଁ । ସେ ବିନମ୍ର ଭାବେ ଏକ ଝାଡୁ ହାତରେ ଧରିଯିବ । ପାପର ଏକ ତ୍ରିଶକ୍ତି ରହିଛି ଯଥା - ଅପରିଚ୍ଛନ୍ନତା, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଓ ଆଳସ୍ୟ ପରାୟଣତା -ଯାହାର ଆପଣ ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବେ । ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଆପଣ ଝାଡୁ, କୁଇନାଇନ ଓ ଜଡା ତେଲ ନେଇ ସଂଗ୍ରାମ କରିବେ ।''

ୟଙ୍ଗ ଇଣ୍ଡିଆର ୧୯-୧୧-୧୯୨୫ ସଂଖ୍ୟାରେ ଭାରତରେ ପରିମଳ ସ୍ଥିତି ଉପରେ ସେ ନିଜର ମତ ଏଭଳି ରଖିଥିଲେ ।

"ମୁଁ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନ ବୁଲିବା ବେଳେ ମୋତେ ଯାହା ଦୁଃଖ ଦେଉଥିଲା ତାହା ହେଲା ସାରା ଦେଶରେ ଅପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ସ୍ଥିତି- ଏଭଳି ସ୍ଥିତି ସହିତ ମୁଁ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ଭାବରେ ସାମିଲ ହୋଇଯାଇଥିଲି ।

ଗଠନଶୀଳ କର୍ମୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପରିମଳ ଶିକ୍ଷା

ଅନେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହ

ଆଶ୍ରମରେ ଅନ୍ତେବାସୀ ଭାବରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ପତ୍ର ଲେଖିଥିଲେ । ଯୋଗ ଦେବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା ବ୍ୟକ୍ତ କରି ଚିଠି ଲେଖିଥେଲେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ସ□ ଥିଲା ପରିମଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗଦେବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଥିରେ ସାମିଲ ଥିଲା ବୈଜ୍ଞାନିକ ପଦ୍ଧତିରେ ରାତ୍ରୀ ବର୍ଜ୍ୟବସ୍ତୁର ବିସ୍ତରଣ ।୧୯୨୪ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ୨୧ ତିରିଖ ଦିନ ବେଲଗାଁଠାରେ ଏକ ନାଗରିକ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ସଭାରେ ଭାଷଣ ଦେଇ ଗାନ୍ଧିଜୀ କହିଥିଲେ । "ପାଶ୍ଚତ୍ୟ ଜଗତରୁ ଆମେ ଯାହା ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ଶିଖିବା ଦରକାର ତାହା ହେଲେ ନଗରପାଳିକା ପରିମଳ ବିଜ୍ଞାନ । .. . ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତରେ ଲୋକମାନେ କର୍ପୋରେଟ ପରିମଳ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ବିଜ୍ଞାନ ବିକଶିତ କରିଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ଆମେ ଅନେକ କିଛି ଶିଖି ପାରିବା । ପାନୀୟ ଜଳ ଉତ୍ସକୁ ଯେଭଳି ଅବହେଳା କରାଯାଉଛି ସେଥିରେ ତୁରନ୍ତ ସୁଧାର ହେବା ଦରକାର ।

ପ୍ରାଦେଶିକ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ସକାଶେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଚିଠା ଆଦର୍ଶ ଆଇନରେ ସେ ପ□ାୟତର ଭୂମିକା ସ୍ପଷ୍ଟ କରି ଥିଲେ ଏବଂ ଲେଖିଥିଲେ "ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ□ାୟତ ଗ୍ରାମରେ ରହୁଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିଶୁ, ପୁରୁଷ ହେଉ ବା ମହିଳାର ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ଦାୟିତ୍ୱବାନ ରହିବେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘରେ ଚରଖା ପ୍ରଚଳନ ତଥା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ପରିମଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ପ□ାୟତ ଦାୟୀ ରହିବେ ।"

ପରିମଳ ଶିକ୍ଷା ଉପରେ ସେ ଏକ ସ୍ପଷ୍ଟ ମତ ଦେଇଥିଲେ । ୧୯୩୩ ମସିହାରେ ସେ ଲେଖିଥିଲେ "ଶିକ୍ଷାାଦନର ଅର୍ଥ ନୁହେଁ କେବଳ ତିନି 'ଆର'ର ଜ୍ଞାନ ଦେବା । ହରିଜନଙ୍କ ପାଇଁ ଏହାର ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ତିନି 'ଆର' ଶିଖିବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରଥମେ ଆଚାର ବ୍ୟବହାର ଓ ପରିମଳ ଉପରେ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବା ଦରକାର ।"

୧୯୩୫ ମସିହାରେ ସେ ଏହି ଉପରେ ପୁନର୍ବାର ଆଲୋକପାତ କରିଥିଲେ ଏବଂ କେବଳ ଲୋକଙ୍କୁ ସାକ୍ଷର କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତିନି 'ଆର' ଉପରେ ଜୋର ନ ଦେବା ପାଇଁ କହିଥିଲେ । 'ହରିଜନ' ର ଗୋଟିଏ ଅଙ୍କରେ ସେ ଲେଖିଥିଲେ ଯେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ପରିମଳ ତୁଳନାରେ ତିନି 'ଆର'ର ମହ□ କିଛି ନାହିଁ ।"

ଦୁଃଖର କଥା ଯେ ଆମେ ତାହା ସବୁ ଆଜି ଛାଡି ଦେଇଛୁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନରେ ଝାଡୁଦାର ଓ ସଫେଇୱାଲା ରହିଛନ୍ତି । ଅଧିକାର ସଚେତନ କର୍ମୀ ଏହା ଭାବିବେ ଯେ ପରିମଳ ଉପରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ଅର୍ଥ ହେଲା ଶିଶୁ ଶ୍ରମକୁ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେବା । ବ□ମାନ ବିଳମ୍ବ ହୋଇ ନାହିଁ । ଯେଉଁଠାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଜରିଆରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ ହେବ ସେଠାରେ ନୂତନ ତାଲିମ ପ୍ରକ୍ରିୟା ପ୍ରବ□ନ କରାଯିବ ।

ଗାନ୍ଧୀ, ପରିମଳ ଓ ଝାଡୁଦାର

ଗାନ୍ଧୀ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତାର ବିରୋଧି ଥିଲେ । ଶିଶୁ ମୋହନର ମା'ଙ୍କ ପ୍ରତି ଅସୀମ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତି ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଏହି କୋମଳ ବୟସରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ମାତା ସଫେଇ କାମ କରୁଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ ଛୁଇଁବାକୁ ତାଙ୍କୁ ବାରଣ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଦୃଢ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ଏହି ଯେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ପରିମଳ ହେଉଛି ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର କାର୍ଯ୍ୟ । ସେ ହାତରେ ପାଇଖାନା ସଫା କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ଚାହଁଥିଲେ । ସେମାନେ ସଫା କରୁଥିବା ଲୋକ ଐତିହାସିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସାମାଜିକ ଜାତି ଭାବରେ ଏହା କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ସେ ଭାବୁଥିଲେ । ଏହି ଲୋକମାନଙ୍କୁ ମୁଖ୍ୟ ଗ୍ରାମ/ ବସତି ଠାରୁ ଦୂରରେ ରହିବାକୁ ପଡୁଥିଲା ଏବଂ ତାଙ୍କର ଘରମାନଙ୍କରେ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଭରି ରହୁଥିଲା । ଉର୍ତ୍ସନା, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଓ ଶିକ୍ଷାର ଅଭାବ ଯୋଗୁଁ ସେମାନେ ନିମ୍ନ ସ୍ତରରେ ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଥିଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ ଏବଂ ସେଇଭଳି କରିବା ପାଇଁ କର୍ମୀ ଓ ନେତା ମାନଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଭାଗ୍ୟର ଉନ୍ନତି ଗାନ୍ଧିଜୀ ଚାହଁଥିଲେ । ସେ ସାରା ଭାରତରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଏଥିରେ ସହାୟତା କରିବା ପାଇଁ ଆହ୍ୱାନ କରିଥିଲେ ।

ଭାରତୀୟ ସମାଜରେ ଏହି ଲୋକମାନେ ଯେଉଁ ଅମାନବୀୟ କାମ କରୁଛନ୍ତି ତାହା ଉପରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏକ ଟିପପଣୀ କରିଥିଲେ । ସେ କହିଥିଲେ "ହରିଜନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଗରିବ ଭଙ୍ଗୀ ଓ ଝାଡୁଦାର ପୁରା ନିମ୍ନରେ ଆସେ ଯଦିଚ ସେ ସମାଜରେ ସବୁଠାରୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ଭଙ୍ଗୀ ସମାଜରେ ପରିମଳ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ ଯେପରି ମା ତାର ଶିଶୁମାନଙ୍କ ପାଇଁ କରିଥାଏ । ଯଦି ଲୋକମାନେ ନିଜ ପାଇଁ ଏହି କାମ ନିଜେ କରନ୍ତି ତେବେ ଭଙ୍ଗୀମାନେ ଯେଉଁ ପଦ୍ଧତି ଅବଲମ୍ବନ କରୁଛନ୍ତି ତାହା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଲୋପ ହୋଇଯିବ ।"

ପରିମଳ : ସାଂପ୍ରତିକ ଦୃଶ୍ୟପଟ

ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟବଶତଃ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଏହା ସଂପ୍ରଦାୟର ମୁକ୍ତି ପାଇଁ ଆବେଦନର ୭୫ ବର୍ଷ ପରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ପ୍ରଥା ବ□ମାନ ମଧ୍ୟ ଚାଲୁ ରହିଛି । ୧୯୯୩ ଆଇନ ଅଧିନରେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ ହୋଇନାହିଁ ଏବଂ ମାନୁଆଲ ସ୍କାଭେନଜିଂ ବିଲୋପ କରିବା ଲାଗି ନୂତନ ଆଇନ ୨୦୧୩ ବର୍ଷ ଲାଗୁ କରାଯାଇଥିଲା । ରାଜ୍ୟମାନେ ଏହାର କାର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱୟନ ପାଇଁ ନୂତନ ନିୟମ ପ୍ରସ୍ତୁତ

କରିନାହାନ୍ତି । ଗୁଜୁରାଟ ସରକାର ସେମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟ ମାନୁ ନାହାନ୍ତି ।

ସହସ୍ରାବ୍ଦ ବିକାଶ ଲକ୍ଷ୍ୟ (ଏମ୍.ଡି.ଜି.) ଧାରଣଶୀଳ ବିକାଶ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିବ ମାତ୍ର ଭାରତରେ ବିଶ୍ୱ ୱାଟର ଅଫ ଦି ପାସିଫିକ ଇନଷ୍ଟିଚ୍ୟୁଟର ତଥ୍ୟ ମୁତାବକ ୧୯୭୦ ମସିହାରେ ଭାରତରେ ମାତ୍ର ୧୯ ପ୍ରତିଶତ ପରିବାରକୁ ସୁରକ୍ଷିତ ପରିମଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଉପଲବ୍ଧ ଥିଲା (୮୫ ପ୍ରତିଶତ ସହରା□ଳ ଓ ୫ ପ୍ରତିଶତ ଗ୍ରାମା□ଳ) । ୨୦୦୮ରେ ଏହି ସ୍ଥିତି ହୋଇଛି ମୋଟ ୩୦ ପ୍ରତିଶତ (୫୨ ପ୍ରତିଶତ ସହରା□ଳ ଓ ୨୦ ପ୍ରତିଶତ ଗ୍ରାମା□ଳ । ସହରା□ଳରେ ସ୍ଥିତି ଅତି ଖରାପ କାରଣ ପ୍ରବ୍ରଜ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଏହି ସୁବିଧା ସହଜରେ ମିଳୁନାହିଁ ।

୨୦୧୨ ବର୍ଷ ୩୨୬ ନିୟୁତ ଲୋକ - ପ୍ରାୟ ୫୦ ପ୍ରତିଶତ ଲୋକ ବାହାରେ ଖୋଲାରେ ଶୌଚ କରୁଥିବା ଜଣାଯାଇଛି ।

ପରିମଳର ଅର୍ଥ କେବଳ ପାଇଖାନା ନୁହେଁ । ଭାରତ ୨୦୧୨ ସୁଦ୍ଧା ସମସ୍ତ ଗ୍ରାମକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମଳ ଅଭିଯାନ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ନିଜକୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇଥିଲା । ଭାରତର ମାତ୍ର ୧ ପ୍ରତିଶତ ଜନସଂଖ୍ୟା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିମଳ ଅଭିଯାନ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ୧୯୯୧ରେ ଏହା ୧୧ ପ୍ରତିଶତକୁ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥିଲା । ୨୦୦୧ ବେଳକୁ ୫୦ ପ୍ରତିଶତରେ ପହ□ିଥିଲା । ଏହି ଅଭିଯାନରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପରିବାରରେ ଗ୍ରାମା□ଳ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପାଇଖାନା ନିର୍ମାଣ ସହ କଠିନ ବର୍ଜ୍ୟ ବସ୍ତୁ ପ୍ରବନ୍ଧନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କେବେ ହେବ ଜଣାନାହିଁ ।

ପରିମଳ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସୁରକ୍ଷା ସେବାରେ ସଂପ୍ରସାରଣ ଓ ଗ୍ରହଣ ପଛରେ କେତେକ ସାଂସ୍କୃତିକ କାରଣ ମଧ୍ୟ ବାଧକ ହୋଇଛି । ଏଠାରେ ଦୁଇଟି ବିନ୍ଦୁ ଉପରେ ଆଲୋକପାତ କରିବା । ପ୍ରଥମତଃ, ନିର୍ମଳତା ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପରିବ□େ ଲୋକ ପବିତ୍ରତା ଓ ଦୟାଭାବ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉଛନ୍ତି । ଆଗରୁ ଆମେ ଯାହା କହିଛୁ ଏହା ଭାରତରେ ଅନେକ ତୀର୍ଥ ସ୍ଥଳରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ତୀର୍ଥ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ । ଅଳିଆ ଆବର୍ଜନା ଫୋପାଡିବା, ଖୋଲାରେ ଶୌଚ କରିବା, ପାନୀୟ ଜଳ ଦୂଷିତ କରଣ ଆଦି ଏହି ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ବ୍ୟାପକ ମାତ୍ରାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଗ୍ରାମା□ଳରେ ଓ ଛୋଟ ଛୋଟ ସହରମାନଙ୍କରେ ଜାତିଗତ ମନୋଭାବ ବ୍ୟାପକ ରହିଛି । ସହରରେ ଏହା ସୁକ୍ଷ୍ମ ହୋଇ ରହିଛି । ପ୍ରଦୂଷଣକୁ ସାମାଜିକ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବାରୁ ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ପରିମଳ ଅବହେଳିତ ହେଉଛି ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ବିନ୍ଦୁଟି ହେଉଛି ବ୍ୟାକ୍ଟେରିଆ ଓ ଭୂତାଣୁ ଭଳି ମାଇକ୍ରୋ- ଅରଗାନିଜମର ଅବସ୍ଥିତି ଅନୁଭବ କରିବା । ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ ଏପରିକି ପଢୁଆ ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ମାଇକ୍ରୋ ଅରଗାନିଜିମ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦୁଷଣ ଓ ଦୂଷିତ କାରଣକୁ ବୁଝୁ ନାହାନ୍ତି । ପାନୀୟ ଜଳ ତ୍ରୁଟିପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ବିପଦସଂକୁଳ ଭାବରେ ଉପଯୋଗ କରାଯାଉଛି । ଆର.ଓ ଏବଂ ଜଳ ପ୍ୟୁରିଫାୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆସିବା ଆଗରୁ ମାଠିଆରେ ପାଣି ରଖି ପିଇବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଲୋକ ତାହା ମଧ୍ୟ ଉପଯୋଗ ନଥିଲେ ।

ବ□ିମାନ ଦେଶରେ ପରିମଳ ଦୃଶ୍ୟ ପଟ ହେଉଛି ଅତି ନୈରାଶ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ହତୋତ୍ସାହଜନକ, ଆମେ ପୁନର୍ବାର ଗାନ୍ଧିଙ୍କୁ ବିଫଳ କରାଇ ଦେଇଛୁ । ଗାନ୍ଧୀଜୀ ସମାଜ ବିଜ୍ଞାନ ବୁଝିଥିଲେ ଏବଂ ପରିମଳକୁ ସମ୍ମାନ ଜନକ ସ୍ଥିତି ଦେବା ପାଇଁ ପ୍ରୟାସ କରିଥିଲେ ।

ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ଆମେ ଅଭିଯାନକୁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ପରିଣତ କରିଛୁ । କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଗୁଡିକ ଲକ୍ଷ୍ୟ, ଢା□ା ଓ ନମ୍ବରରେ ପରିଣିତ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଆମେ ତନ୍ତ୍ର ଯଥା ଭୌତିକ ସରଂଚନା ଓ ବ୍ୟବସ୍ଥା ନିର୍ମାଣ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉଛି ଏବଂ ତ□ୁ - ବା ମୂଲ୍ୟବୋଧକୁ ଅବଜ୍ଞା କରୁଛୁ । ଆମର ପରିମଳ ଭି□ିଭୂମି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆବଶ୍ୟକ କିନ୍ତୁ ଆମର ଏଥିନେଇ ଆରୋଗ୍ୟ ତ□ୁ, ମୂଲ୍ୟବୋଧ ମଧ୍ୟ ରହିବା ଉଚିତ । ଏହା ଉଚିତ ଶିକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା କରିହେବ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ପରିମଳ ଶିକ୍ଷା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉଥିଲେ । ଆଜି ଭାରତ ଯାହା ଆବଶ୍ୟକ କରୁଛି ତାହା ହେଲା ପାଇଖାନା ଉପରେ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ତଥା ପରିମଳ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସୁରକ୍ଷା ଉପରେ ଶିକ୍ଷା । ତାହା ହେଲେ ହିଁ ଆମେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନ ସାକାର କରିପାରିବା । ■■

* *କୁଳପତି, ଗୁଜରାଟ ବିଦ୍ୟାପୀଠ, ଅହମଦାବାଦ*

ପୃଷ୍ଠା୩୪ର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ

ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନୀତିଗତ ଆହ୍ୱାନ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ । ଏହା କରିବାକୁ ହେଲେ ଆମକୁ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ଶ୍ରମିକ ମାନଙ୍କୁ ସାମାଜିକ ଭାବ ବିନିମୟ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସାମିଲ କରିବାକୁହେବ ଯଦ୍ୱାରା ଏହି ଶ୍ରମିକ ମାନେ ନିଜେ ସେମାନଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିପାରିବେ । ଆମର ସାମ୍ବିଧାନିକ ଆଦର୍ଶ ଏହି ପ୍ରକାର ଶାସନ ଆବଶ୍ୟକ କରୁଛି । ■■

* *ଗବେଷକ, ଇ□ରୟୁନିଭରସିଟି, ଗବେଷଣାକେନ୍ଦ୍ର, ଲାଭାଲ୍ ୟୁନିଭରସିଟି, କାନାଡା*

ଅଣସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର : ବିଶ୍ୱାୟନ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଶ୍ରମିକ ନିରାପ   ।

• ପ୍ରଫେସର ସ୍ନେହଲତା ପଣ୍ଡା

ଅଣସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟରତ ଶ୍ରମିକଙ୍କ ହିତ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ସରକାରଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ଆହ୍ୱାନ । ଉଦ୍ୟୋଗ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମସ୍ତ ଅଣସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ଶ୍ରମିକଙ୍କୁ ଏକ ଶ୍ରେଣୀ ଭୁକ୍ତ କରି ନିରାପ   । ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ଅତି କଷ୍ଟକର । ଏହାଠାରୁ ଆହୁରି ଜଟିଳ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଗୁଡିକ ଫଳବତୀ କରିବା ପାଇଁ ନିରନ୍ତର ଆର୍ଥିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା । ବ   ମାନ ରାଜ୍ୟ, ନିଯୁକ୍ତିକାରୀ ଉଦ୍ୟୋଗ ତଥା କେତେକ ଶ୍ରମିକଙ୍କଠାରୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିମାଣର ଅର୍ଥ ଗଚ୍ଛିତ କରାଯାଇ ଭବିଷ୍ୟନିଧି ଯୋଜନା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଛି ।

ସାଧାରଣତଃ ଆର୍ଥିକ କିମ୍ବା ଆଇନଗତ ବାଧ୍ୟବାଧକତା ବହିର୍ଭୁତ ଉଦ୍ୟୋଗ ଗୁଡିକ ଅଣସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଅଗ୍ରଗତିଶୀଳ ପୁଞ୍ଜିବାଦ ଅର୍ଥନୀତିର ଏହା ଏକ ଅଂଶ ବିଶେଷ । ଏକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଘରୋଇ ଉତ୍ପାଦନ ଆକଳନରେ ସ୍ଥାନିତ କରାଯାଏ ନାହିଁ । ଏ ପ୍ରକାର ଉଦ୍ୟୋଗ କେବଳ ବିକାଶଶୀଳ ଦେଶରେ ରିହିଥିବା ଅନୁମିତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ବିକଶିତ ରାଷ୍ଟ୍ରମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଅଣସାଂଗଠନିକ ଅର୍ଥନୀତି, ସାଂଗଠନିକ ଉଦ୍ୟୋଗ ସହ ସମତାଳରେ ସଂପ୍ରସାରିତ ହୋଇଛି । ଅନେକ ଉଦ୍ୟୋଗ ସରକାରୀ କଟକଣା, ଶ୍ରମିକ ଆଇନ ତଥା କର ବ୍ୟବସ୍ଥାରୁ ମୁକ୍ତ ରଖିବା ପାଇଁ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉତ୍ପାଦନ କରନ୍ତି । ଏଥିରେ ନିଯୋଜିତ ଶ୍ରମିକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବେ ସୂଚିତ ହୁଏନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କୁ ସହଜରେ ବିନା ପ୍ରତିବଦ୍ଧତାରେ ଛଟେଇ କରାଯାଇ ପାରେ କାରଣ ନିଯୁକ୍ତି ସ□ାବଳୀ ଇତ୍ୟାଦି ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ହୁଏନାହିଁ ।

ଅଣସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ।

୧. ଜୀବନଧାରଣ ନିମନ୍ତେ ସାମୟିକ ପରିଶ୍ରମ, ଅସ୍ଥାୟୀ ତଥା ପ୍ରାପ୍ୟ ମିଳୁନଥିବା ଶ୍ରମ

୨. ଆଇନ ଅନୁମୋଦିତ ହୋଇନଥିବା ବ୍ୟବସାୟ

କର ବ୍ୟବସ୍ଥାରୁ ମୁକ୍ତ ରହି ଶ୍ରମ ଆଇନ ଉଲ୍ଲଂଘନ ସହ ଉଦ୍ୟୋଗକୁ ବିନା ପ□ିକରଣରେ ନିଜେ କିମ୍ବା ଅସ୍ଥାୟୀ ଶ୍ରମିକ ଦ୍ୱାରା ବିଭିନ୍ନ ଦୁର୍ନୀତି ଓ ଅପରାଧ ମୂଳକ ଲୁକ୍କାୟିତ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସଂପୃକ୍ତ କରାଯାଇଥିଲେ ହେଁ କେତେକଙ୍କ ମତରେ ଏସବୁ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାଯିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ତେବେ ନିର୍ବିବାଦରେ ଏହା ପରିସଂଖ୍ୟାନ ବହିର୍ଭୁତ ଯଦିଓ ଏହା ଅନେକ କୁଶଳୀ ତଥା ଅଣକୁଶଳୀ ଶ୍ରମିକଙ୍କ ପାଇଁ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ହ୍ରାସ ପାଏ ତଥାପି ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟରତ ଶ୍ରମିକର ପାରିଶ୍ରମିକ ଊଣା । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ନିର୍ଘ□ ନ ଥିବାରୁ ଶ୍ରମିକ ଶୋଷଣ ହୋଇଥାଏ । ନିଯୁକ୍ତି

ସାମୟିକ ଏବଂ ନିରାପ□ା ଶୂନ୍ୟ ।

ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଶ୍ରମ ସଂଗଠନର କେନିଆ ମିଶନ (୧୯୭୨) ରିପୋର୍ଟରେ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ଭାବେ ଅଣସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ସୂଚୀତ ହୋଇଥିଲା । ଯେଉଁସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଯୁକ୍ତି ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସହଜ, ସ୍ଥାନୀୟ ସମ୍ବଳ ଉପଯୋଗ ହୋଇଥାଏ, ପାରିବାରିକ ସ□ାଧିକାର ରହିଥାଏ ଏବଂ ଅଧିକ ସାମୟିକ ଶ୍ରମିକ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି ସେଗୁଡିକୁ ଅସଂଗଠିତ ପଦବାଚ୍ୟ କରାଯାଇଥିଲା । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ସହଜ ବୈଷୟିକ କୌଶଳ, ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଆଗ୍ରହୀ ନ ହେବା, ଆଇନ ବହିର୍ଭୂତ, ତଥା ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦିତାମୂଳକ ବଜାରରେ ତିଷ୍ଠି ରହି ଲାଭବାନ ହେବା ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ପରବ□ୀ ସମୟରେ ଏହାର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଅଧିକ ସଂପ୍ରସାରିତ ହୋଇଛି । ୧୯୯୯ରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଏ ସଂପର୍କିତ ଏକ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଆଲୋଚନା ଚକ୍ରରେ ମତ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା ଯେ ଅଣସାଂଗଠନିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ଶ୍ରମିକଙ୍କୁ ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । (୧) କ୍ଷୁଦ୍ର ଉଦ୍ୟୋଗ, ଯେଉଁଥିରେ ଉଦ୍ୟୋଗପତି ସ୍ୱଳ୍ପ ଶ୍ରମିକ ନିଯୁକ୍ତି କରିଥାନ୍ତି (୨) ଉଦ୍ୟୋଗରେ ସ୍ୱୟଂ ଉଦ୍ୟୋଗପତି କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳେ ବିନା ପାରିଶ୍ରମିକରେ ଶ୍ରମିକ ନିୟୋଜନ କରନ୍ତି । ସାଧାରଣତଃ ପରିବାରର ସଦସ୍ୟମାନେ ଉଦ୍ୟୋଗ ପରିଚାଳନାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି । (୩) ନିର୍ଭରଯୋଗ୍ୟ ଶ୍ରମିକ ଯେଉଁମାନେ ପାରିଶ୍ରମିକ ବିନା ମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ।

ଉପରୋକ୍ତ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଅନୁଯାୟୀ ସ୍ଥାନ ବିଶେଷରେ ସଂଗଠିତ ଓ ଅଣସଂଗଠିତ ଶ୍ରମିକ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ତାରତମ୍ୟ ନ ଥାଏ । ଅନୁନ୍ନତ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଅଣସଂଗଠନିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିୟୋଜିତ ଶ୍ରମିକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଧିକ ଉତ୍ପାଦନ ତଥା ସେବା ପ୍ରଦାନ କରାଯାଏ ।

୧୯୯୩ରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ୧୫ତମ ଶ୍ରମ ପରିସଂଖ୍ୟାନବିତ୍ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସମ୍ମିଳନୀରେ ଅଣସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ବ୍ୟାଖ୍ୟାରେ ସାମାନ୍ୟ ପରିବ□ନ କରାଗଲା । ଏଥିରେ ସୂଚିତ ହେଲା ଯେ ନିଯୁକ୍ତି ଓ ଆୟ ନିମନ୍ତେ ଉତ୍ପାଦନ କିମ୍ବା ସେବା ପ୍ରଦାନକାରୀ ପାରିବାରିକ ଉଦ୍ୟୋଗଗୁଡିକ ଅଣ ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର । ବୃହତ୍ ଉଦ୍ୟୋଗଠାରୁ ଏମାନଙ୍କର ଆଇନଗତ ସ୍ଥିତି ଭିନ୍ନ ।

ଆଇନଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ସଂଗଠିତ ଓ ଅଣସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରାଗଲେ ଅଣସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିୟୋଜିତ ଶ୍ରମିକ ସଂପର୍କିତ ତଥ୍ୟ ରଖାଯାଏ ନାହିଁ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ସେମାନଙ୍କ ନିରାପ□ା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯାଏ ନାହିଁ । କାର୍ଯ୍ୟକାଳୀନ ତଥା ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଏ ନାହିଁ । ଏହି ଆଧାରରେ ୨୦୦୨ରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଶ୍ରମ ପରିସଂଖ୍ୟାନ ଆଲୋଚନାଚକ୍ରରେ ଅଣସାଂଗଠନିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଯୁକ୍ତ ଶ୍ରମିକର ବିଶଦଭାବରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରାଯାଇଥିଲା । ଏଥିରେ ଉଭୟ କୁଶଳୀ ଓ ଅଣକୁଶଳୀ ଶ୍ରମିକ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ଶ୍ରମିକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଉଣା । ନିଯୁକ୍ତି ସ□ାବଳୀ ନ ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ ତଥା ଉପର ପାହ୍ୟାକୁ ଉନ୍ନିତ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା କ୍ଷୀଣ ।

ଭାରତର ପ୍ରଥମ ଜାତୀୟ ଶ୍ରମ କମିଶନ (୧୯୬୬-୬୯) ଅଣସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିଥିଲେ । ଏହା ଅନୁଯାୟୀ ସାମୟିକ ନିଯୁକ୍ତି, ଶିକ୍ଷା ଓ ସଚେତନତାର ଅଭାବରୁ ତଥା ଉଦ୍ୟୋଗ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ଭାବେ ରହିଥିବା ଯୋଗୁଁ ଯେଉଁମାନେ ନିଜ ସ୍ୱାର୍ଥରକ୍ଷା ପାଇଁ ସଂଗଠିତ ହୋଇପାରିନାହାନ୍ତି ସେମାନେ ଅସଂଗଠିତ ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ଶ୍ରମିକ । କମିଶନ ୧୦୦ ରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଅଣସାଂଗଠନିକ କ୍ଷେତ୍ର ଚିହ୍ନଟ କରିଥିଲେ ।

ବିଶ୍ୱାୟନ ଅର୍ଥନୀତି ଓ ଅଣସାଂଗଠନିକ କ୍ଷେତ୍ର

ପ୍ରତିଯୋଗିତା, ବେସରକାରୀକରଣ ଏବଂ ମୁକ୍ତ ବାଣିଜ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ବିଶ୍ୱାୟନ ଅର୍ଥନୀତି ତ୍ୱରାନ୍ୱିତ ହୋଇଛି । ଏଥିରେ ଆବଶ୍ୟକ ସମ୍ବଳ ବିନିଯୋଗ ସରକାରୀ କ୍ଷେତ୍ର ତୁଳନାରେ ବେସରକାରୀ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଧିକ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦ୍ୱାରା ସରକାରୀ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଯୁକ୍ତି ସଂକୁଚିତ ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ବେସରକାରୀ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଯୁକ୍ତି ବୃଦ୍ଧିପାଇଛି । ତେବେ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଯୁକ୍ତି ସ□ାବଳୀ ସରକାରୀ କ୍ଷେତ୍ର ଠାରୁ ଭିନ୍ନ । ପ୍ରାୟତଃ ଚୁକ୍ତି ଭି□ିକ ତଥା ସାମୟିକ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ । କାର୍ଯ୍ୟ ଦକ୍ଷତା ଅନୁଯାୟୀ ପାରିଶ୍ରମିକ ସ୍ଥିର ହୁଏ ଏବଂ ଏହାର ସ୍ଥିତି ସ୍ଥାପକତା ଉଦ୍ୟୋଗର ଅବସ୍ଥିତି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ତେଣୁ, କାର୍ଯ୍ୟରତ ଶ୍ରମିକର ନିଯୁକ୍ତି ଭି□ିକ ନିରାପ□ା ନ ଥାଏ । ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ଏପରି ଶ୍ରମିକ ପାରିଶ୍ରମିକ ତୁଳନାରେ ଅଧିକ ଶ୍ରମଦାନ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ନିଯୁକ୍ତି ଅବଧି ଅସ୍ଥିର ।

ବିକାଶମୁଖୀ ଦେଶମାନେ ବିଶ୍ୱାୟନ ଅର୍ଥନୀତିରେ ସଂଯୋଗିତ ହେବା ପରେ ଅସଂଗଠିତ ଶ୍ରମିକ ନିଯୁକ୍ତି ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି ବିଶେଷ କରି ଅଣକୃଷି କ୍ଷେତ୍ରରେ । ଏହାର କାରଣ ଅଧିକ । ଅର୍ଥନୈତିକ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ଆପଣେଇ ନେଇଥିବା ଶୈଳୀ ଏହାର ପ୍ରମୁଖ କାରଣ । ଅଧିକାଂଶ ବଜାର ଅର୍ଥନୀତି ଆପଣେଇ ନେଇଥିବା ଶୈଳୀ

ଏହାର ପ୍ରମୁଖ କାରଣ । ଅଧିକାଂଶ ବଜାର ଅର୍ଥନୀତି ଆପଣେଇ ଥିବା ବିକାଶଶୀଳ ଦେଶରେ ନିଯୁକ୍ତି ବିହୀନ ଆର୍ଥିକ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ହୋଇଛି । ଅଭିବୃଦ୍ଧି ସହ ସମାନୁପାତିକ ଭାବେ ନିଯୁକ୍ତି ସୃଷ୍ଟି ହୋଇପାରିନାହିଁ । କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଧିକ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ନିଯୁକ୍ତି ସୁଯୋଗ ଥିବାବେଳେ ମଧ୍ୟମ ତଥା ଅଳ୍ପ ଦକ୍ଷତା ସଂପନ୍ନଙ୍କ ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତି ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇପାରିନାହିଁ ଏମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କିନ୍ତୁ ପ୍ରଥମ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଶ୍ରେଣୀ ତୁଳନାରେ ଅଧିକ ।

ଅର୍ଥନୈତିକ ସଂସ୍କାର ଯୋଗୁଁ ସରକାରୀ ଉଦ୍ୟୋଗଗୁଡିକ ବିଶେଷକରି ଲାଭ କରୁନଥିବା ଉଦ୍ୟୋଗଗୁଡିକୁ ବନ୍ଦ କରିଦିଆଯାଉଛି । ଏସବୁରେ କାର୍ଯ୍ୟରତ ମାନବ ସମ୍ବଳକୁ ଛଟେଇ କରାଯାଉଛି । ନିଜ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣଗତ ଦକ୍ଷତା ଅନୁଯାୟୀ ନିଯୁକ୍ତି ନ ମିଳିଲେ ଏମାନେ ଅଣସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ୱଳ୍ପ ପାରିଶ୍ରମିକରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ବିଶ୍ୱାୟନ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ବୃହତ୍ ଉଦ୍ୟୋଗ ଗୁଡିକ ବିଶ୍ୱର ଯେକୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ପୁଁଜି ନିବେଶ କରନ୍ତି, ଉଦ୍ୟୋଗ ସ୍ଥାନାନ୍ତର ହେଲେ ସ୍ଥାନୀୟ ଶ୍ରମିକ ନିଯୁକ୍ତି ହରାଏ । ବିଶେଷ କରି, ସ୍ୱଳ୍ପ କୁଶଳୀ ଶ୍ରମିକ ଏହାଦ୍ୱାରା କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହୁଏ । ଉଦ୍ୟୋଗପତି କିନ୍ତୁ ଏପରି ସ୍ଥାନକୁ ଚୟନ କରନ୍ତି ଯେଉଁଠାରେ ସ୍ୱଳ୍ପ ପାରିଶ୍ରମିକରେ ଅଧିକ ଉତ୍ପାଦନ ହୋଇପାରିବ । ଏପରି ଶ୍ରମିକ ପ୍ରାୟତଃ ଅସଂଗଠିତ କିମ୍ବା ସେହି ଆଧାରରେ ସେମାନଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତ କରାଯାଏ । "ଆଉଟ ସୋର୍ସିଙ୍ଗ" ଏପରି ଏକ ବ୍ୟବସ୍ଥା । ସାମଗ୍ରିକ ଭାବେ ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଶ୍ରମିକକୁ ସଂଗଠିତ ହେବା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ନଦେବା । ସେମାନଙ୍କୁ ଅସଂଗଠିତ ରଖିବାର ମୂଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଲା ସେମାନେ ନିଜର ଦାବୀ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ଅସଂଗଠିତ ଶ୍ରମିକଙ୍କ ଆର୍ଥିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅସ୍ୱଚ୍ଛଳ ରହିବା ଏହାର ଅନ୍ୟ ଏକ ପରିଣାମ । ଯେହେତୁ ଅଧିକ ଲୋକ ଅଣସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ତେଣୁ ଅଧିକ ଲୋକଙ୍କ ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ନୁହେଁ ।

ମୁଷ୍ଟିମେୟ ମାନବସମ୍ବଳ ବିଶ୍ୱାୟନ ଅର୍ଥନୀତି ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା ନିଯୁକ୍ତି ସୁଯୋଗ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପୁରୁଷଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ । କ୍ୱଚିତ ସଂଖ୍ୟକ ମହିଳା ସୂଚନା ଓ ପ୍ରଯୁକ୍ତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ଉପଯୋଗୀ ନିଯୁକ୍ତି ସୁଯୋଗ ପାଇଛନ୍ତି । ସେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ବୃହତ ନଗର ଅଧିବାସୀ ଏବଂ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ପାଇଛନ୍ତି ।

ଗ୍ରାମା□ଳ ତଥା ସହରତଳି ଅ□ଳରେ ବାସ କରୁଥିବା ମହିଳା କିନ୍ତୁ ସାମୟିକ ଭାବରେ ନିଯୁକ୍ତି ପାଆନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ନିଯୁକ୍ତି ସୁଯୋଗ ସୀମିତ କିନ୍ତୁ ଅଣସଂଗଠିତ ଅର୍ଥନୈତିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଧିକ । ନିଯୁକ୍ତି ନିରାପ□ା ବିହୀନ ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁଁ ସେମାନେ ଛଟେଇର ଶିକାର ହୁଅନ୍ତି । ତେବେ ବ□ମାନ ଅନୁସୃତ ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ନିର୍ଘ□, କାର୍ଯ୍ୟ ସମୟ ହ୍ରାସ, ସିଫଟ୍ ଅନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି ଯୋଗୁଁ ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର କର୍ମଚାରୀ ମଧ୍ୟ ବୋନସ ତଥା ଅଧିକ ସମୟ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଅଧିକ ପ୍ରାପ୍ୟରୁ ବ□ିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଅବକାଶ ପାଇବାରୁ ମଧ୍ୟ ଏମାନେ ବ□ିତ । କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବକାଶ ମିଳୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପୁନଃ ପ୍ରତ୍ୟାବ□ନ ଆଶାକ୍ଷୀଣ କାରଣ ଅଧିକାଂଶ ବେସରକାରୀ ସଂସ୍ଥା କାମ ନାହିଁ ତ ଦରମା ନାହିଁ ନିୟମ ଅନୁସରଣ କରିଥାନ୍ତି ।

ଜଗତିକରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର କୁ ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥନୀତି ଆଖ୍ୟା ଦିଆଯାଇଛି । ଏହି ବ୍ୟାଖ୍ୟାରେ ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିୟୋଜିତ ଅଣସଂଗଠିତ ଶ୍ରମିକ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଏପ୍ରକାର ଶ୍ରମିକ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ନିୟମିତ ପାରିଶ୍ରମିକ ପାଉଥିବା ବେଳେ ଆଉ କେତେ ବିନା ପାରିଶ୍ରମିକରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଚୁକ୍ତି ଭି□ିକ କିମ୍ବା ସାମୟିକ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇବାରେ ମହିଳାଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ ଆନୁମାନିକ ୬୦ ପ୍ରତିଶତ । ଏହାର କାରଣ ଅନେକ । ପ୍ରଥମତଃ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ମହିଳା ଅଣକୁଶଳୀ । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କ ପାରିଶ୍ରମିକ ଊଣା । ଅଧିକାଂଶ ମହିଳା ଗୃହ ଅଭ୍ୟନ୍ତରରୁ କେତେକ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରନ୍ତି । ଏହି ଆତ୍ମ ନିଯୁକ୍ତି କୌଣସି ଉଦ୍ୟୋଗ ପାଇଁ ହୋଇପାରେ । ଆତ୍ମ ନିଯୁକ୍ତ ମହିଳା ସାଧାରଣତଃ ଶ୍ରମିକ ନିୟୋଜନ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସର୍ବୋପରି ପୁରୁଷ ଓ ମହିଳା ଭି□ିକ କର୍ମ ବୈଷମ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ସେହି ଆଧାରରେ ସେମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିୟୋଜିତ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିୟୋଜିତ କର୍ମଚାରୀ ମଧ୍ୟ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବସର ସମୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଏହା ଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଯୁକ୍ତି ନିରାପ□ା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସୁବିଧା ପାଉଥିବା ବେଳେ ଅନ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରୁ ଉପାର୍ଜନ କରି ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ଉନ୍ନତ କରିପାରିଛନ୍ତି । ବିଶ୍ୱାୟନ ପରେ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ ସୁଲଭ ହୋଇ ପାରିଛି ।

ବିଶ୍ୱାୟନ ଅର୍ଥନୀତିରେ ଅଣସଂଗଠନିକ କ୍ଷେତ୍ର ସଂଗଠିତ ଅର୍ଥନୀତି ସହ ସମାନ୍ତରାଳ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି । ମୁକ୍ତ ଅର୍ଥନୀତିର ସଂପ୍ରସାରଣ ସହ ସମ୍ବାଦ ସରବରାହ ଓ ଗମନାଗମନ ସଂପ୍ରସାରିତ ହୋଇଛି । ଅଣସଂଗଠାନିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଯୁକ୍ତି

ମଧ୍ୟ ଅଧିକ କାରଣ ସାଂଗଠନିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଯୁକ୍ତି ସୀମିତ ଓ ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟା ସମୟ ସାପେକ୍ଷ ତଥା ଜଟିଳ ।

ପ୍ରତିଯୋଗିତା ମୂଳକ ବଜାରରେ ଉପଭୋକ୍ତାଙ୍କୁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଶସ୍ତା ଦରରେ ଆବଶ୍ୟକ ସାମଗ୍ରୀ ଯୋଗାଇବାକୁ ହେଲେ ଏହାର ଉତ୍ପାଦନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ମଧ୍ୟ ଶସ୍ତା ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ତେଣୁ ଉତ୍ପାଦିତ ସାମଗ୍ରୀ ଶସ୍ତାରେ ବଜାରରେ ଯୋଗାଇ ଦେବା ପାଇଁ କମ ପାରିଶ୍ରମିକ ଦିଆଗଲେ ଉଦ୍ୟୋଗପତି ଲାଭବାନ ହୁଏ । ସେଥିପାଇଁ ଅସଂଗଠିତ ଅର୍ଥନୀତି ବିଶ୍ୱାୟନ ବଜାର ଅର୍ଥନୀତିରେ ଦ୍ରୁତଗତିରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି ।

ନିରାପ । ଓ ସୁରକ୍ଷା :

ଉପରୋକ୍ତ ଆଲୋଚନାରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟରତ ଶ୍ରମିକର ନିଯୁକ୍ତି ନିରାପ□ା ନଥାଏ କିମ୍ବା ଭବିଷ୍ୟତ ମଧ୍ୟ ସୁରକ୍ଷିତ ନୁହେଁ । ପୁଞ୍ଜିବାଦୀ ଅର୍ଥନୀତି ଅଭ୍ୟୁତଥାନ ପୂର୍ବରୁ ପାରମ୍ପରିକ ଭାବେ ଅଣସାଂଗଠାନିକ ଅର୍ଥନୀତି ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । କୃଷି କର୍ମରେ ନିଯୁକ୍ତ ଶ୍ରମିକର କୌଣସି ସଂଗଠନ ନଥିଲା କିମ୍ବା ଆୟ ପନ୍ଥା ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ନଥିଲା । ଅଣକୃଷି କାର୍ଯ୍ୟ ବିଶେଷକରି ଲୁଗା ବୁଣା ଏକ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ ଥିଲା । ତନ୍ତୀ ସୂତା ଆଣି ନିଜ ତନ୍ତରେ ଲୁଗାବୁଣୁ ଥିଲା । ୟୁରୋପରେ ଶିଳ୍ପ ବିପ୍ଳବ ପରେ ଲୁଗା ସହିତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀର ଉତ୍ପାଦନ ଦ୍ୱାରା ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଉତ୍ପାଦିତ ହେଲା । ଲାଭ ନିମନ୍ତେ ଉଦ୍ୟୋଗପତି ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଧା□, ପାରିଶ୍ରମିକ ଓ ଉତ୍ପାଦନ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କଲେ । ତେବେ ଏଥିରେ ନିୟୋଜିତ ଶ୍ରମିକର ନିଯୁକ୍ତି ଅସ୍ଥାୟୀ, ଅର୍ଥାଗମ ସ୍ୱଳ୍ପ ଓ ନିରାପ□ା ବିପନ୍ନ ଥିଲା । ଏପ୍ରକାର ପରିସ୍ଥିତି ହିଁ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା ସଂଗଠିତ ଶ୍ରମିକ ସଂସ୍ଥା ଯେଉଁମାନେ ପୁଞ୍ଜିପତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ସଂଗ୍ରାମ କରିଥିଲେ । ଏପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଉଦ୍ୟୋଗପତି ଶ୍ରମିକ କଲ୍ୟାଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ପ୍ରତି ଧ୍ୟାନ ଦେଇ ଥିଲେ । କ୍ରମଶଃ, ମୁକ୍ତ ଅର୍ଥନୀତିରେ "ଶ୍ରମିକ କଲ୍ୟାଣ" କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଅନେକ ବିକାଶଶୀଳ ଓ ବିକଶିତ ଦେଶରେ ସାମ୍ବିଧାନିକ ମାନ୍ୟତା ଲାଭ କଲା ।

ଭାରତୀୟ ସମ୍ବିଧାନର ୪୧ ଧାରାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନାଗରିକର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଅଧିକାରକୁ ମାନ୍ୟତା, ବେକାର, ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ, ରୋଗୀ ଓ ବିକଳାଙ୍ଗଙ୍କୁ ସରକାରୀ ସହାୟତା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ରହିଛି । ଏହାର ୪୨ ଧାରାରେ କର୍ମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମାନବୋଚିତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା, ମାତୃତ୍ୱ ନିମନ୍ତେ ଅବକାଶ ଇତ୍ୟାଦି ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି । ଏହି ନିର୍ଦ୍ଦେଶାବଳୀ ଅନୁଯାୟୀ ସରକାର ଶ୍ରମିକ କଲ୍ୟାଣ ନିମନ୍ତେ ଅନେକ ଯୋଜନା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିଛନ୍ତି । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ୨.୨.୨୦୦୬ରୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇଥିବା ନିଶ୍ଚିତ କର୍ମ ଯୋଗାଣ ଆଇନ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ।

ଏହି ଆଇନ ଅନୁଯାୟୀ ପଞ୍ଜିକୃତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ୧୫ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ବର୍ଷର ୧୦୦ ଦିନ ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତି ମିଳିବ । ଏଥିରେ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହେଲେ ରାଜ୍ୟସରକାର ଭ□ା ପ୍ରଦାନ କରିବେ । ବ□ମାନ ସୁଦ୍ଧା ଏ ଯୋଜନା ମାଧ୍ୟମରେ ହାରାହାରି ପା□କୋଟିରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ପରିବାର ଉପକୃତ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ଭାରତରେ ଯୋଜନାବଦ୍ଧ ଉନ୍ନୟନ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବା ସମୟରୁ ସରକାରୀ ଉଦ୍ୟୋଗ ପ୍ରତି ଅଧିକ ଧ୍ୟାନ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ସେଗୁଡିକରେ ନିୟୋଜିତ କର୍ମଚାରୀଙ୍କର ନିଯୁକ୍ତି ନିରାପ□ା ସହ ଅବସର ଗ୍ରହଣ ପରେ ମଧ୍ୟ ପେନସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଥିଲା । ସଂଗଠନ ନିମନ୍ତେ ଉଦ୍ୟୋଗ ବିଶେଷରେ ସଂଖ୍ୟା ଅନୁଯାୟୀ ଅନୁମତି ମିଳୁଥିଲା । କର୍ମଚାରୀମାନେ ସଂଗଠିତ ଭାବେ ଦାବୀ ଉପସ୍ଥାପନ କରିବା ସହ ଉଦ୍ୟୋଗ ଗୁଡିକରେ ଶ୍ରମିକ ଛଟେଇ କରିବା କଷ୍ଟକର ହୋଇଥିଲା । ଶ୍ରମିକ ସଂଗଠନ ଗୁଡିକର ରାଜନୀତିକରଣ ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁଁ ପ୍ରାୟ ସବୁ ଜାତୀୟ ରାଜନୈତିକ ଦଳମାନଙ୍କର ଶ୍ରମିକ ସଂଗଠନର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶାଖା ରହିଛି । ବଜାର ଅର୍ଥନୀତି ଆଦୃତ ହେବା ପରେ କିନ୍ତୁ ଶ୍ରମିକର ନିଯୁକ୍ତି ନିରାପ□ା ବିପନ୍ନ ହୋଇଛି । ବେସରକାରୀ ଉଦ୍ୟୋଗ ଗୁଡିକ ସଂପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥିବା ସହ ନିଯୁକ୍ତି ନିୟମ ଲାଭ/କ୍ଷତି ଆଧାରରେ ନିର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରମିକ ସଂଗଠନର ପ୍ରଭାବ ମଧ୍ୟ ହ୍ରାସ ପାଇଛି ।

ଅଣସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟରତ ଶ୍ରମିକଙ୍କ ହିତ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ସରକାରଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ଆହ୍ୱାନ । ଉଦ୍ୟୋଗ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମସ୍ତ ଅଣସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ଶ୍ରମିକଙ୍କୁ ଏକ ଶ୍ରେଣୀ ଭୁକ୍ତ କରି ନିରାପ□ା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ଅତି କଷ୍ଟକର । ଏହାଠାରୁ ଆହୁରି ଜଟିଳ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଗୁଡିକ ଫଳବତୀ କରିବା ପାଇଁ ନିରନ୍ତର ଆର୍ଥିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା । ବ□ମାନ ରାଜ୍ୟ, ନିଯୁକ୍ତିକାରୀ ଉଦ୍ୟୋଗ ତଥା କେତେକ ଶ୍ରମିକଙ୍କଠାରୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିମାଣର ଅର୍ଥ ଗଚ୍ଛିତ କରାଯାଇ ଭବିଷ୍ୟନିଧି ଯୋଜନା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଛି । କିନ୍ତୁ ଅନେକ ଶ୍ରମିକ ଏହାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇପାରି ନାହାନ୍ତି ।

ସାଂଗଠନିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଦ୍ୱାରା ଅଣସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରର ଅନିଶ୍ଚିତତାରୁ ଶ୍ରମିକମାନେ ମୁକ୍ତି ପାଇବେ । କିନ୍ତୁ ଏକ୍ଷେତ୍ର ସୀମିତ ହୋଇ ଥିବାରୁ ବର୍ଦ୍ଧିତ ଶ୍ରମିକ ସଂଖ୍ୟା ଶତପ୍ରତିଶତ

ଭାବେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇପାରିବେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ବିକଳ୍ପ ହେଲା ସରକାରୀ ସ୍ତରରେ ସେମାନଙ୍କୁ ନିରାପ□ା ଦେବା ପାଇଁ ଯୋଜନା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା । ତେବେ ସରକାରୀ ନିୟମ ଗୁଡିକର ଚାପରୁ ସୁରକ୍ଷିତ ରଖିବା ପାଇଁ ହିଁ ଅଣସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ସଂପ୍ରସାରିତ ହୋଇଛି ଯାହା ଦ୍ୱାରା ନିଯୁକ୍ତିଦାତା ଶ୍ରମିକର ଦୂରାବସ୍ଥା ପାଇଁ ଉ□ରଦାୟୀ ହେବା ସକାଶେ ବାଧ୍ୟ ନୁହଁନ୍ତି ।

ସେମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥାରେ ଉନ୍ନତି କରିବାକୁ ହେଲେ ଶ୍ରମ ଆଇନରେ କେତେକ ସଂସ୍କାର ଆବଶ୍ୟକ । ବ□ମାନ ସରକାର ମହିଳାମାନଙ୍କୁ ରାତିରେ କାମ କରିବା ପାଇଁ ଆଇନରେ ଆବଶ୍ୟକ ସଂଶୋଧନ କରିଛନ୍ତି । ଆହୁରି କେତେକ ନିୟମ ପରିବ□ନ କରାଗଲେ ଶ୍ରମିକ ଓ ଉଦ୍ୟୋଗ ଉଭୟେ ଉପକୃତ ହୋଇପାରିବେ । ଆମ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ଶ୍ରମିକ ଆଇନର ବୃହତ ଭାଗ ରାଜ୍ୟସରକାର ମାନେ ପ୍ରଣୟନ କରନ୍ତି । ସ୍ୱଳ୍ପ କେତେକ ନିୟମ କେନ୍ଦ୍ର ସରକାର ପ୍ରଣୟନ କରନ୍ତି । ଏହା ସମ୍ବିଧାନର ଯୁଗ୍ମ ତାଲିକା ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ତେବେ ଅନେକ ଆଇନ ପରିବ□ିତ ଅବସ୍ଥା ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ପରିବ□ନ କରାଯିବା ଆବଶ୍ୟକ । ପ୍ରାୟ ୬୦ ବର୍ଷରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ପୁରୁଣା ଶିଳ୍ପ ବିବାଦ ଆଇନରେ ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ ପରିବ□ନ କରାଗଲେ ଶ୍ରମିକ ମାଲିକ ସମ୍ପର୍କ ବ□ମାନ ପରିସ୍ଥିତି ଅନୁଯାୟୀ ନିର୍ଣ୍ଣିତ ହେବ ।

ସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶ୍ରମିକ ଉଦ୍ୟୋଗ ବିଶେଷରେ ସଂଖ୍ୟା ଭି□ିରେ ସଂଗଠିତ ହେବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯୋଗୁଁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉଦ୍ୟୋଗରେ ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଛି । ଏହାଦ୍ୱାରା ଶିଳ୍ପ ସଂସ୍ଥା ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସଂଖ୍ୟକ ଶ୍ରମିକ ନିଯୁକ୍ତ କରିଛନ୍ତି ଯାହା ଫଳରେ ସଂଗଠନ ନିମନ୍ତେ ଆବଶ୍ୟକ ସଂଖ୍ୟା ମିଳିପାରିବ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ସ୍ଥାୟୀ ନିଯୁକ୍ତି ହ୍ରାସ ଓ ଅସ୍ଥାୟୀ ନିଯୁକ୍ତି ବୃଦ୍ଧି କରୁଛନ୍ତି । ଶ୍ରମିକ ଛଟେଇ ଏହାଦ୍ୱାରା ସୁବିଧାଜନକ ହୋଇପାରିଛି । କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଛଟେଇ ପୂର୍ବରୁ ସରକାରୀ ଅନୁମତି ଆବଶ୍ୟକ । କିନ୍ତୁ ଏପରି ଅନୁମତି ମିଳିବା କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ଓ ବିଳମ୍ବ ଯୋଗୁଁ ଉଦ୍ୟୋଗର କ୍ଷତି ହେବା ଆଶଙ୍କା କରି ଅସ୍ଥାୟୀ ନିଯୁକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଶିଳ୍ପ ସଂସ୍ଥା ନିଜ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧନ କରୁଛନ୍ତି ।

୧୯୯୦ ପରଠାରୁ ଆମ ଦେଶରେ ସାଂଗଠନିକ ଅର୍ଥନୀତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଯୁକ୍ତି ସଂକୋଚନ ଓ ଶ୍ରମିକ ଛଟେଇ ବ୍ୟାପକ ହୋଇଛି । ବଜାର ଅର୍ଥନୀତି ଦ୍ୱାରା ମୁଷ୍ଟିମେୟ ଲୋକ ଉପକୃତ ହୋଇଛନ୍ତି । ତଥାପି, ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପରିସ୍ଥିତି ବିସ୍ଫୋରକ ହୋଇନାହିଁ କାରଣ ବୟସ୍କ, ବିକଳାଙ୍ଗ ଓ ବେକାର ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ସ୍ୱପରିବାର ଦ୍ୱାରା ସୁରକ୍ଷିତ । ଆଗାମୀ ଦିନରେ ବିଭିନ୍ନ କାରଣରୁ ବୟସ୍କ ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ପାଇବ । ଆକଳନ ଅନୁଯାୟୀ ୨୦୫୦ ସୁଦ୍ଧା ୬୦ ବର୍ଷରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୩୨୪ ନିୟୁତ ହୋଇପାରେ ଯାହା ସମଗ୍ର ୟୁରୋପର ଜନସଂଖ୍ୟା ସହିତ ସମାନ ।

ଏକାନ୍ନବ□ୀ ପରିବାର ସଂପ୍ରସାରିତ ହେଉଥିବା ଓ ପାରିବାରିକ ସଂସ୍କୃତିରେ ପରିବ□ନ ଯୋଗୁଁ ପାରିବାରିକ ସୁରକ୍ଷା ମିଳବା ସୁଦୂର ପରାହତ । ବ□ମାନ ମଧ୍ୟ ଆଦିବାସୀ ସଂସ୍କୃତିରେ ପ୍ରାୟତଃ ଉପାର୍ଜନ କରୁନଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ପାରିବାରିକ ନିରାପ□ା ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଏ ନାହିଁ । ତେବେ ସରକାର ଏପରି ପରିସ୍ଥିତିରେ ସୁଧାର ଆଣିବା ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ପେନସନ ଯୋଜନା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିଛନ୍ତି । ଗରିବ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଯେକୌଣସି ସାମାଜିକ ନିରାପ□ା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇପାରନ୍ତି । ଅଣସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ଶ୍ରମିକ "ସ୍ୱାବଲମ୍ବୀ" ଯୋଜନାରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରିବେ । ଜାତୀୟ ପେନସନ ଯୋଜନାରେ ୨୦୧୦-୧୧ରେ ସାମିଲ ହୋଇଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ ୨୦୧୩-୧୪ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାର୍ଷିକ ସର୍ବନିମ୍ନ ୧୦୦୦ ଟଙ୍କା ପେନସନ ପାଇବେ । ଏହି ଯୋଜନାରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଶ୍ରମିକ ପାଇଁ ସର୍ବନିମ୍ନ ୧୦୦୦ ଓ ସର୍ବାଧିକ ୧୨୦୦୦ ଟଙ୍କା ବାର୍ଷିକ ଦେୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇଛି । ତେବେ ନିଯୁକ୍ତିରେ ସ୍ଥାୟୀତ୍ୱ ନଥିବା ଯୋଗୁଁ ଅନେକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ ପ୍ରଶିକ୍ଷିତ କର୍ମଚାରୀ ମାନସିକ ଚାପର ବଶବ□ୀ ହୋଇଛନ୍ତି । ବ□ମାନ ସୁରକ୍ଷିତ ନରହିଲେ ଭବିଷ୍ୟତ ସୁରକ୍ଷା ବିପନ୍ନ ହେବା ନିଶ୍ଚିତ ।

ଶେଷକଥା

ଶିଳ୍ପ ସଭ୍ୟତା ସହ ପୁଞ୍ଜିବାଦୀ ଅର୍ଥନୀତି ସଂପ୍ରସାରିତ ହେଲା । ଲାଭ ଏବଂ ଶ୍ରମିକ ଶୋଷଣ ଥିଲା ଏହାର ମୁଖ୍ୟ ଉପାଦନ । ଏଥିରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବା ପାଇଁ ସଂଗଠିତ ଶ୍ରମିକ ସଂଗ୍ରାମ ଆରମ୍ଭ ହେଲା, ଯାହାଦ୍ୱାରା ଲାଭ ସହ ଶ୍ରମିକର ସ୍ୱାର୍ଥ ରକ୍ଷା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟୋଗପତି ବାଧ୍ୟ ହେଲେ । ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଶାସନରେ ଏ ନିୟମ ଆହୁରି ମାର୍ଜିତ ହେବା ସ□େ ବଜାର ଅର୍ଥନୀତିର ସଂପ୍ରସାରିତ କ୍ଷେତ୍ର ଶ୍ରମିକ ପ୍ରତି ପୁନର୍ବାର ପୂର୍ବ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରବ□ିତ କରିଥିବା ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟଜନକ । ୨୦୧୦-୧୧ ଜାତୀୟ ନମୁନା ସର୍ବେକ୍ଷଣ ଅନୁଯାୟୀ ମେନ୍ୟୁଫେକଚରିଂରେ ପ୍ରାୟ ୧୫ ପ୍ରତିଶତ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଣସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସମ୍ପାଦିତ ହୋଇଛି । ଅଣସଂଗଠିତ ସେବା କ୍ଷେତ୍ର ମଧ୍ୟ ସମଗ୍ର ସେବା କ୍ଷେତ୍ରର ୫.୮ ପ୍ରତିଶତ ଥିଲା । ଏହି ତଥ୍ୟ ୫.୩୩ କୋଟି ଉଦ୍ୟୋଗ ସର୍ବେକ୍ଷଣ ଆଧାରରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିଲା ।

ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ୬୪ପୃଷ୍ଠାରେ

କୃଷି

ଓଡିଶାରେ କୃଷି, ଏକ ଅବଲୋକନ

• *ଡଃ ବିଷ୍ଣୁପ୍ରସାଦ ବେହେରା ଓ ଡଃ ଜଗଦୀଶ ଚନ୍ଦ୍ର ପାଲ*

ଓଡିଶାରେ ବିପଣନ ଭି ିଭୂମିର ବିଶେଷ ସୁବିଧା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇପାରିନାହିଁ । ତେଣୁ, ଓଡିଶାର କୃଷକମାନେ ବହୁ ସମୟରେ ଅଭାବୀ ବିକ୍ରିର ଶିକାର ହେଉଛନ୍ତି । ଭାରତୀୟ ଖାଦ୍ୟ ନିଗମ ଓ ଅନ୍ୟ ବେସରକାରୀ ସଂସ୍ଥାମାନେ ଚାଷୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଧାନକ୍ରୟ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବରଗଡ ଜିଲ୍ଲା ସମେତ ପଶ୍ଚିମ ଓଡିଶାର ଚାଷୀମାନେ ଉପଯୁକ୍ତ ମୂଲ୍ୟ ନପାଇ ବିଶେଷ ଭାବେ କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି ।

ଓଡିଶା ମୁଖ୍ୟତଃ ଏକ କୃଷିଭି□କ ରାଜ୍ୟ, ଯେଉଁଠାରେ ମୋଟ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଉତ୍ପାଦକୁ କୃଷିର ଅବଦାନ ୧୭.୨ ପ୍ରତିଶତ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବା ପରୋକ୍ଷରେ ରାଜ୍ୟର ଶତକଡା ୬୦ ଭାଗରୁ ଅଧିକ ଲୋକଙ୍କୁ ଏହା ରୋଜଗାର ଓ ନିରାପ□ା ଯୋଗାଇ ଥାଏ । ରାଜ୍ୟର ଅର୍ଥନୈତିକ ପ୍ରଗତିରେ ଓ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଜୀବନ ନିର୍ବାହ କ୍ଷେତ୍ରରେ କୃଷି ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଅଛି । ଶିଳ୍ପ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସେବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେତେ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଘଟିଲେ ମଧ୍ୟ କୃଷି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସନ୍ତୋଷଜନକ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ନହେଲେ, ରାଜ୍ୟର ସାମାଜିକ ତଥା ଅର୍ଥନୈତିକ ପ୍ରଗତି ଅସମ୍ଭବ ।

ଭୂମି ଓ ମୃ ିକା

ରାଜ୍ୟର ମୋଟ ଚାଷଜମି ୬୧.୮୦ ହେକ୍ଟରରୁ ୨୯.୧୪ ଲକ୍ଷ ହେକ୍ଟର ଡିପ ଜମି, ୧୭.୫୫ ଲକ୍ଷ ହେକ୍ଟର ମଧ୍ୟମ ଜମି ଓ ୧୫.୧୧ ଲକ୍ଷ ହେକ୍ଟର ଖାଲୁଆ ଜମି ଅଟେ । ପ୍ରାକୃତିକ ଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗ ଅନୁସାରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଚାରିଗୋଟି, - ୧-ଉପକୂଳବ□ୀ ସମତଳ ଅ□ଳ, ୨-ମଧ୍ୟଭାଗସ୍ଥ ସମତଳ ଭୂମି, ୩-ଉ□ରସ୍ଥ ମାଳଭୂମି, ୪- ପୂର୍ବଘାଟ ପାର୍ବତ୍ୟଭୂମି । ସମସ୍ତ ଅ□ଳ ପୁନଶ୍ଚ ୧୦ ଗୋଟି କୃଷିଭି□କ ଜଳବାୟୁ ମଣ୍ଡଳରେ ବିଭକ୍ତ । ଓଡିଶାର ଭୂମି ରୂପ ବ୍ୟବହାର ସଂପର୍କରେ ସାରଣୀରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି ।

ରାଜ୍ୟର ମୃ□ିକା ପ୍ରକାର ଭେଦରେ ବିଭିନ୍ନ କିସମର ଅଟେ । ଉପକୂଳବ□ୀ ସମତଳ ଅ□ଳରେ ଉର୍ବର ତ୍ରିକୋଣଭୂମିର ପଟୁମାଟି, ମଧ୍ୟଭାଗରେ ମିଶ୍ରିତ ଲାଲ ଓ କୃଷ୍ଣ ମୃ□ିକା, ଉ□ର ପାର୍ବତ୍ୟ ଅ□ଳରେ ଲୋହିତ ଓ ପୀତ ମୃ□ିକା, ପୂର୍ବଘାଟ ମାଳଭୂମିରେ ଲୋହିତ ଓ ଧୂସର ଜଙ୍ଗଲ ମୃ□ିକା ଦେଖାଯାଏ । ମାଳଭୂମି ଓ ପାର୍ବତ୍ୟ ଅ□ଳରେ ମୃ□ିକା ଉଚ୍ଚ ଅମ୍ଳଯୁକ୍ତରୁ କମ କ୍ଷାରୀୟ, କେତେକ ଅ□ଳରେ ସାମାନ୍ୟ ହାଲୁକା ଓ କଠିନ ଚିକିଟା ମୃ□ିକା ଦେଖାଯାଏ । ଓଡିଶାର ମୃ□ିକା ମୋଟ ଉପରେ ସାମାନ୍ୟ ଅମ୍ଳୀୟ ଅଟେ । ପୁନଶ୍ଚ ୪ ଲକ୍ଷ ହେକ୍ଟର ଜମି ସମୁଦ୍ରକୂଳିଆ ଲୁଣା ଜମି, ୩.୫୪ ଲକ୍ଷ ହେକ୍ଟର ଜମି ବନ୍ୟା ପ୍ଲାବିତ

ଓ ୦.୭୫ ଲକ୍ଷ ହେକ୍ଟର ଜମି ଉପକୂଳ ଅ□ଳରେ ଜଳମଗ୍ନ ଥାଏ । ୧୯୫୧ ମସିହାରେ ରାଜ୍ୟର ମୁଣ୍ଡପିଛା ଚାଷଜମିର ଆକାର ଥିଲା ୦.୩୯ ହେକ୍ଟର । ଦ୍ରୁତ ଶିଳ୍ପାୟନ, ସହରୀକରଣ ଓ ଜନସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ହେତୁ ଏହା ହ୍ରାସପାଇ ୨୦୧୨-୧୩ ମସିହାରେ ୦.୧୩ ହେକ୍ଟର ପହ□ଲାଣି । ଜମିଥିବା ଲୋକଙ୍କ ୮୪, ମଧ୍ୟମ ଶତକଡା ୧୩ ଓ ବଡଚାଷୀ ଶତକଡା ୩ ଭାଗ । ଚାଷଜମିର ଆକୃତି ଓ ବହୁତ ଚାଷୀ ଗରିବ ହୋଇଥିବାରୁ, ରାଜ୍ୟର କୃଷିର ଉନ୍ନତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା ଅନ୍ତରାୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ଏହାର ଏକ ପରିସଂଖ୍ୟାନ ସାରଣୀରେ ଦିଆଗଲା ।

ଜଳବାୟୁ ଓ ବୃଷ୍ଟିପାତ

ରାଜ୍ୟର ଜଳବାୟୁ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ମଣ୍ଡଳୀୟ । ଏଠାରେ ଉଚ୍ଚ ତାପମାତ୍ରା, ଉଚ୍ଚ ଆଦ୍ରତା, ମଧ୍ୟମରୁ ଅଧିକ ବର୍ଷା ଓ ସାମାନ୍ୟ ଶୀତ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । ରାଜ୍ୟର ସାଧାରଣ ବାର୍ଷିକ ବୃଷ୍ଟିପାତ ୧୪୫୧.୨ ମି.ମି. । ଜୁନଠାରୁ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସ ମଧ୍ୟରେ ରାଜ୍ୟରେ ୮୫ ଶତକଡା ୮୫ ଭାଗ ବୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ବୃଷ୍ଟିପାତର ପରିମାଣ ଅଧିକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ଅନିୟମିତତା ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ବନ୍ୟା, ମରୁଡି ଓ ବାତ୍ୟା ସାଧାରଣ ଭାବେ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । ତେଣୁ ଏହି ପ୍ରାକୃତିକ ଦୁର୍ବିପାକ ଗୁଡିକ ସବୁବେଳେ ସଂଘଟିତ ହେଉଥିବାରୁ ଖରିଫ ଧାନଚାଷ ବ୍ୟାହତ ହୁଏ । ମରୁଡି ସମୟରେ ଉଭୟ ଡାଲିଜାତୀୟ ଶସ୍ୟ ଓ ତୈଳବୀଜ ଉତ୍ପାଦନ ଖରିଫ ଓ ରବି ଋତୁରେ ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ରାଜ୍ୟରେ ଦୁଇ ତୃତୀୟାଂଶ ଶସ୍ୟ ଓ ତୈଳବୀଜ ଉତ୍ପାଦନ, ଖରିଫ୍ ଧାନଚାଷ ବ୍ୟାହତ ହୁଏ । ମରୁଡି ସମୟରେ ଉଭୟ ଡାଲିଜାତୀୟ ଶସ୍ୟ ଓ ବୃଷ୍ଟିପୁଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ମୌସୁମୀର ଅନିୟମିତତା ଓ ବୃଷ୍ଟିପାତର ତାରତମ୍ୟ ହେତୁ ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ ଅତିମାତ୍ରାରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୁଏ । ପ୍ରାକୃତିକ ସଂପଦରେ ଭରପୂର ରାଜ୍ୟରେ ଜଳସଂପଦ, ଭୂସଂପଦର ଅଭାବ ନାହିଁ । ଏହାର ବିବିଧ କୃଷି ଜଳବାୟୁଭି□କ ଅ□ଳରେ ବହୁପ୍ରକାରର ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ କରାଯାଇପାରିବ ।

ଫସଲ ଉତ୍ପାଦନ

ଧାନ ଓଡିଶାର ମୁଖ୍ୟ ଶସ୍ୟ ଓ ଭାତ ହିଁ ହିଁ ଲୋକମାନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଖାଦ୍ୟ । ଏହି ଚାଷ ଖରିଫ୍ ଋତୁରେ ପ୍ରାୟ ୪୦ ଲକ୍ଷ ହେକ୍ଟର ଓ ରବିରେ ୨.୬୫ ଲକ୍ଷ ହେକ୍ଟରରେ କରାଯାଏ । ମକା, ମାଣ୍ଡିଆ ଜାତୀୟ ଶସ୍ୟ ଓ ଡାଲିଜାତୀୟ ଯଥା:- ମୁଗ, ବିରି, ହରଡ ଓ କୋଳଥ ଆଦି ମଧ୍ୟ ବହୁତ ପରିମାଣରେ ଚାଷ କରାଯାଏ । ୧୯୫୦ ମସିହାବେଳକୁ ଏହା ଏକ ଖାଦ୍ୟ ଶସ୍ୟ ଅଭାବୀ ରାଜ୍ୟ ଥିବାବେଳେ ୧୯୭୦ ବେଳକୁ ପ୍ରଥମ ସବୁଜ ବିପ୍ଳବ ସମୟରେ ଏହା ଖାଦ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନରେ ସ୍ୱାବଲମ୍ବୀ ହୋଇପାରିଥିଲା । ତୈଳବୀଜ, ତନ୍ତୁ, ପନିପରିବା ଓ ମସଲାଜାତୀୟ ଶସ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନରେ ବୃଦ୍ଧି ଘଟିଛି । ଇତ୍ୟବସରେ ଜନସଂଖ୍ୟା ତିନିଗୁଣ ବୃଦ୍ଧି ଘଟି ଏହା ୪.୨ କୋଟିରେ ପହ□ଲାଣି । ତେଣୁ ବର୍ଦ୍ଧିତ ଜନସଂଖ୍ୟାକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ ବୃଦ୍ଧି ସର୍ବାଗ୍ରେ ଆବଶ୍ୟକ । ୨୦୧୨-୧୩ ମସିହାରେ ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ ୧୧.୪ ମିଲିୟନ୍ ଟନରେ ପହ□ଲାଣି । ଏସବୁ କୃଷିର ସଂପ୍ରସାରଣ, ଉପଯୁକ୍ତ ବୀଜର ଚୟନ, ଜଳସେଚନର ସୁବିଧା, କୃଷି ଯାନ୍ତ୍ରିକରଣ, ବୈଷୟିକ ଜ୍ଞାନର ପରିପ୍ରସାର, ସାମର୍ଥ୍ୟର ବିକାଶ, ଉପଯୁକ୍ତ ସଂପଦର ବିନିଯୋଗ, ମୃ□କା ଓ ଶସ୍ୟର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପରିଚାଳନା, କୃଷି ଋଣର ଉପଲବ୍ଧତା, କୃଷି ଉଦ୍ୟୋଗର ପରିପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିଛି ।

ଆସନ୍ତୁ, ଏବେ କୃଷିକ୍ଷେତ୍ରରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଥିବା କେତେଗୁଡିଏ ମୁଖ୍ୟ ସମସ୍ୟା ଉପରେ ଆଲୋକପାତ କରିବା ।

କୃଷକର ଆର୍ଥିକ ଦୁରାବସ୍ଥା

ବ□ମାନ ଶିଳ୍ପ ଓ ସେବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଗ୍ରଗତି ଘଟିଲେ ମଧ୍ୟ , ରାଜ୍ୟର ଶତକଡା ୬୦ ଭାଗ ଲୋକ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ ପାଇଁ କୃଷି ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ । କିନ୍ତୁ ପରିତାପର ବିଷୟ ଯେ କୃଷକ ତାର ଆର୍ଥିକ ଆୟରେ ସେପରି କିଛି ଲାଭ ପାଇ ନଥାଏ । କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ କୃଷକଟିଏ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ କୃଷିକୁ ନିଜ ଜୀବିକା ରୂପେ ଆପଣେଇ ଥାଏ । ସବୁଜ ବିପ୍ଳବ ସଂଘଟିତ ହେବାପରେ ବଳକା ଶସ୍ୟକୁ ସଂରକ୍ଷଣ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଆମେ ସ୍ୱାବଲମ୍ବନଶୀଳ ହୋଇପାରିଲେ, ମାତ୍ର କୃଷକର କ୍ରୟକ୍ଷମତା ବୃଦ୍ଧି ହୋଇ ନଥିଲା । କ୍ରମେ କ୍ରମେ କୃଷି ଉତ୍ପାଦନ ଦ୍ରବ୍ୟ ବିକ୍ରୟ କରି କୃଷକମାନେ ଲାଭବାନ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ବ□ମାନ ସୁଦ୍ଧା ଗାଁ ଗହଳିରେ ବହୁତ ଚାଷୀଙ୍କର ଜୀବନଧାରଣର ମାନ ସେପରି ଭାବରେ ଉନ୍ନତ ହୋଇନାହିଁ । ଚାଷୀମାନେ ଉନ୍ନତ କୃଷି ଅବଲମ୍ବନ କରି ଧନୀରୁ ଧନୀ ହେଲେ ଓ କ୍ଷୁଦ୍ର ଚାଷୀମାନେ ବେଶୀ ପରିଶ୍ରମ କରି ମଧ୍ୟ ଆଶାନୁରୂପ ଲାଭ ପାଇପାରିଲେ ନାହିଁ । ଖାଦ୍ୟ ନିରାପ□ା ଓ ନିରନ୍ତର କୃଷି ହାସଲ କରିବାରେ ସେମାନେ ସଫଳ ହୋଇପାରିଲେ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ଏକ ଦିଗରୁ ବିଚାର କଲେ, ପ୍ରାୟୋଜିତ ରାସାୟନିକ ଚାଷ, ସରକାରଙ୍କ କୃଷି ନୀତି ଓ କଂପାନୀ ପ୍ରାୟୋଜିତ ରାସାୟନିକ ଚାଷ ପଦ୍ଧତି ଦ୍ୱାରା ଚାଷୀର ଉତ୍ପାଦନ ଖର୍ଚ୍ଚ ଆକାଶ ଛୁଆଁ ହେବାରେ ଲାଗିଛି, ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ତାର ଉତ୍ପାଦନକୁ ଉଚିତ ମୂଲ୍ୟ ମିଳୁନାହିଁ ,

ସାରଣୀ ୧ :

କ୍ରମିକ ସଂଖ୍ୟା	ଜମିର ପ୍ରକାର ଭେଦ	ଜମିର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ (ଲକ୍ଷ ହେକ୍ଟରରେ)
୧.	ଜଙ୍ଗଲ	୫୮.୧୩
୨.	ବିଭିନ୍ନ ବୃକ୍ଷାଦି ଓ ବୁଦା	୩.୪୨
୩.	ସ୍ଥାୟୀ ଚାରଣଭୂମି	୪.୯୪
୪.	ଚାଷୋପଯୋଗୀ ପତିତ	୩.୭୫
୫.	ଅଣକୃଷି ଜମି	୧୨.୯୮
୬.	ଖାଲିଥିବା ଅଣଚାଷଜମି	୮.୪୦
୭.	ଖାଲିଜମି	୬.୦୬
୮.	ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପତିତ	୨.୨୯
୯.	ନେଟ୍ ବୁଣାଯାଇଥିବା ଜମି	୫୫.୭୪
		ସମୁଦାୟ ୧୫୫.୭୧ ଲକ୍ଷ ହେକ୍ଟର

(ସୌଜନ୍ୟ : ଓଡିଶାର କୃଷି ଅର୍ଥନୀତି- ୨୦୧୧-୧୨)

ଫଳରେ ଚାଷୀ ଚାଷ ପାଇଁ ବିମୁଖ ହେଉଛି ।

କୃଷି ବିବିଧକରଣ

କୃଷି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଚାଷୀମାନେ କେବଳ ଧାନ-ଧାନ/ଧାନ-ଡାଲିଜାତୀୟ ଶସ୍ୟ/ଧାନ-ତୈଳବୀଜ/ଧାନ- ପନିପରିବା ଇତ୍ୟାଦି କ୍ରମାନ୍ୱୟରେ ଚାଷ କରିଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ଉତ୍ପାଦନରେ ସହାୟକ ମୂଲ୍ୟବୃଦ୍ଧି ଘଟୁ ନଥିବାରୁ ବିଶେଷ ଲାଭ ହେଉନାହିଁ । ରାଜ୍ୟର ନୂତନ କୃଷି ନୀତିର ସଫଳ ରୂପାୟନ କରାଗଲେ କୃଷି ଯୋଜନାରୁ ସେବା ମିଳିବ । ଏଥିପାଇଁ କୃଷି କ୍ଷେତ୍ରରେ କୃଷି ଖସଡାରେ ପରିବ□ନ କରି ବିଶେଷ ଅର୍ଥକାରୀ ଫସଲ ତଥା କୃଷି କ୍ଷେତ୍ରରେ କୃଷି ଖସଡାରେ ପରିବ□ନ କରି ବିଶେଷ ଅର୍ଥକାରୀ ଫସଲ ଯଥା: ପନିପରିବା, ତୈଳବୀଜ ଇତ୍ୟାଦି ଧାନଚାଷ ସହ ନିଆଯାଇପାରେ । ଏଥିରେ ଅଧିକ ଲାଭ ସହ କୃଷକର ଆର୍ଥିକ ଉନ୍ନତି ହେବ । କେବଳ ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର ନ କରି ଅଣଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ ଯଥା - ଉଦ୍ୟାନ କୃଷି , ଫୁଲଚାଷ, ମତ୍ସ୍ୟଚାଷ, ପଶୁ ସଂପଦ ଓ କୁକୁଡା ପାଳନ ଆଦି ବିବିଧକରଣର ଆଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ରାଜ୍ୟର ଚାଷୀମାନେ ମହୁଚାଷ ଛତୁଚାଷ କରି ମଧ୍ୟ ଅଳ୍ପ ପରିଶ୍ରମରେ ଲାଭବାନ ହୋଇ ପାରିବେ ।

କ୍ଷୁଦ୍ର ଜମି

ଓଡିଶାରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଓ ନାମମାତ୍ର ଚାଷୀଙ୍କ ଅନୁପାତ ବହୁ ଅଧିକ । ମୋଟ ୪୪ ଲକ୍ଷ ଚାଷୀ ପରିବାର ମଧ୍ୟରୁ ୮୪ ପ୍ରତିଶତ ଜମି କ୍ଷୁଦ୍ର, ନାମମାତ୍ର ଓ ଅଣ ମଧ୍ୟମ ଚାଷୀ । ପ୍ରତି ପରିବାର ପିଛା ଜମି ଏକ ହେକ୍ଟର ମଧ୍ୟରେ ସୀମିତ । କୃଷକ ପ୍ରଥମେ ଖାଦ୍ୟ ଶସ୍ୟ ଚାଷ କରେ ଏବଂ ତାପରେ ଉଚ୍ଚ ଆୟକାରୀ ଶସ୍ୟକୁ ଚାଷପାଇଁ ମନ କରେ । ତେଣୁ ଜମିରୁ ଆର୍ଥିକ ଲାଭ ବିଶେଷ ମିଳେ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ସଂଯୋଗ କୃଷିର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇପାରେ ।

ଜନସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି

ବ□ମାନ ବିଶେଷତଃ ଜନସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ଘଟିଛି । ତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କୃଷି ଉତ୍ପାଦନ ମଧ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ଦରକାର । ବେଳେ ବେଳେ କାମ ଧନ୍ଦା ପାଇଁ ଲୋକମାନେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟସ୍ଥାନକୁ ଦାଦନ ଖଟିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଚାଲିଯାନ୍ତି । ତେଣୁ ବର୍ଦ୍ଧିତ ଜନସଂଖ୍ୟାର ପରିସଂଖ୍ୟାନକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଖାଦ୍ୟର ଉତ୍ପାଦନକୁ ବୃଦ୍ଧିକଲେ ଅସୁବିଧା ହେବନାହିଁ । ନଚେତ, ସୀମିତ ଖାଦ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନର ମୂଲ୍ୟବୃଦ୍ଧି ଘଟିପାରେ ।

କୃଷି ଉତ୍ପାଦନହାରର ହ୍ରାସ

ବିଶ୍ୱ ଖାଦ୍ୟ ସଂସ୍ଥାର ପରିସଂଖ୍ୟାନ ଅନୁଯାୟୀ ଭବିଷ୍ୟତରେ ବିଶ୍ୱର ବାର୍ଷିକ ଖାଦ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ କମିବ । ବିଭିନ୍ନ ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀର ଉତ୍ପାଦନ ମୁଖ୍ୟତଃ କୃଷି ଉତ୍ପାଦନ ବୃଦ୍ଧିରେ ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଧାନ ଗହମ ଆଦିର ଉତ୍ପାଦନ ହାର କମିବାରେ ଲାଗିଛି । କେବଳ ୨୦୦୭-୦୮ ଓ ୨୦୧୨-୧୩ ବର୍ଷକୁ ଛାଡିଦେଲେ ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ ହାରରେ ସେପରି ବୃଦ୍ଧି ଘଟି ନାହିଁ । ରାଜ୍ୟରେ ମୁଖ୍ୟତଃ କୃଷିପାଇଁ ଶତକଡା ୮୫ ଭାଗ ଉପଲବ୍ଧ ଜଳ ଜଳସେଚନରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ବ□ମାନ ଶିଳ୍ପର ଅଭିବୃଦ୍ଧି, ଗୃହ ନିର୍ମାଣ ଓ ଘରୋଇ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଜଳର ବ୍ୟବହାର ବୃଦ୍ଧି ହେତୁ କୃଷି ପାଇଁ ଜଳର ପରିମାଣ ନିଅ□ ହୋଇପାରେ । କୃଷି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଜଳର ଉତ୍ପାଦକତାର ବୃଦ୍ଧି ନିହାତି ଦରକାର ।

ଜଳବାୟୁ ପରିବ ର୍ନରେ ପ୍ରଭାବ

କୃଷି ଓ ଖାଦ୍ୟ ନିରାପ□ା ଉପରେ ଜଳବାୟୁ ପରିବ□ନର ପ୍ରଭାବ କେବେ, କେଉଁଠାରେ ଓ କିପରି ପଡୁଛି, ଏହା ଆକଳନ କରିବା କଷ୍ଟକର । ମାତ୍ର ଏହା ଗ୍ରୀଷ୍ମ ମଣ୍ଡଳୀୟ ଅ□ଳରେ ସମଶୀତୋଷ୍ଣ ଅ□ଳରୁ ଅଧିକ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । ଠିକ ସମୟରେ ବର୍ଷା ନହେବା, ବର୍ଷାର ପରିମାଣ କମିଯିବା, ଅଳ୍ପ

ସମୟ ପାଇଁ ବହୁତ ବର୍ଷା ହେବା, ଅତି ମାତ୍ରାରେ ତାପମାତ୍ରା ବୃଦ୍ଧିର କୁପରିଣାମ ଚାଷ ଓ ଚାଷୀକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିବ । ନିଶ୍ଚିତ ରୁପେ ଏହାର କୁପରିଣାମ ଗରିବ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଖାଦ୍ୟ ନିରାପ□ା ପ୍ରଦାନ କରିବାରେ ଅନ୍ତରାୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବ । ସରକାରଙ୍କ ବିଭିନ୍ନ ନୀତି ଓ ଖର୍ଚ୍ଚ ଇତ୍ୟାଦି ବାଣିଜ୍ୟ, କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ବୈଷୟିକ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଇତ୍ୟାଦିକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରେ, ଜଳବାୟୁ ପରିବ□ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟପନ୍ଥା ଗ୍ରହଣୀୟ ଅଟେ । ବିଗତ ୫୨ ବର୍ଷ (୧୯୬୧ରୁ ୨୦୧୨) ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ଓଡିଶା ପାଇଁ କୃଷି କ୍ଷେତ୍ରରେ ୨୦୧୩ ବର୍ଷ ସାଧାରଣ ବର୍ଷ ଥିଲା । ଶସ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଚାଷୀଭାଇ କିପରି କଠିନ ସମସ୍ୟାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଉଛି ତାହା କେବଳ ସେ ହିଁ ଅନୁଭବ କରିପାରେ । ତେଣୁ ଅନିଶ୍ଚିତତା ମଧ୍ୟରେ ଗତି କରି ବିଭିନ୍ନ ସୁବିଧା ଯଥା :- ଶସ୍ୟ ବୀମା, ଉପଯୁକ୍ତ ବୈଷୟିକ ଜ୍ଞାନ, ସଙ୍କଟକାଳୀନ କୃଷି, ଉ□ମ ଭି□ିଭୂମି, ଆଶୁ ସତର୍କବାଣୀ ଆଦି କୃଷକଭାଇକୁ ଉପଲବ୍ଧ ହେବା ଉଚିତ । ରାଜ୍ୟର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ପରିଚାଳନା ସଂସ୍ଥା ଏକ୍ଷେତ୍ରରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିପାରିବ ।

ଅମଳ ପରବ ର୍ତୀ ସମସ୍ୟା

କୃଷି ଉତ୍ପାଦନ ବୃଦ୍ଧି କରି ପନିପରିବାକୁ ଅଧିକ ଦିନ ସାଇତି ରଖିବା ପାଇଁ ଶୀତଳଭଣ୍ଡାର ନିର୍ମାଣ ଓ ବିକ୍ରୟ କରିବାପାଇଁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ବଜାର ସୃଷ୍ଟି କରିବା ସାଙ୍ଗକୁ ବିଭିନ୍ନ ପ□ାୟତରେ ଯଦି ସ୍ଥାନୀୟ ଅ□ଳରେ ଉପଲବ୍ଧ ହେଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ କୃଷିଜାତ ଓ ବନ୍ୟଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟର ପ୍ରକ୍ରିୟାକରଣ ପାଇଁ ପ୍ରକ୍ରିୟାକରଣ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୁଏ - ତେବେ କୃଷିଜାତ ସାମଗ୍ରୀକୁ ମୂଲ୍ୟଯୁକ୍ତ କରାଯାଇ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟରେ ବିକ୍ରି କରାଯାଇ ପାରିବ । ରାଜ୍ୟରେ ଧାନକଳ, ଚିନିକଳ, ଚୁଡାକଳ, ତେଲକଳ ଇତ୍ୟାଦି କୃଷି ଭି□ିକ ଶିଳ୍ପ ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ଏଣୁ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ କୃଷିଭି□ିକ ଏବଂ ପ୍ରକ୍ରିୟାକରଣ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଗଲେ, କୃଷକମାନେ ଲାଭବାନ ହେବା ସହିତି ରାଜ୍ୟର ଆର୍ଥିକ ପ୍ରଗତି ସମ୍ଭବ ହେବ । ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଉନ୍ନତବିହନ, ପିଣ୍ଡି ବିହନ ଆଦିକୁ ସାଇତି ରଖିବା ପାଇଁ ଉନ୍ନତ ଧରଣର ଗୋଦାମ ଗୃହର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । କୃଷିର ଅମଳ ଉନ୍ନତ ଯନ୍ତ୍ରପାତି ବ୍ୟବହାର କରି ଅଳ୍ପ ସମୟରେ ଅଳ୍ପ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ସମ୍ପର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପାରିବ । ସଂରକ୍ଷଣ ପାଇଁ ପଲିଥିନ୍ ବ୍ୟାଗ୍, ଝୋଟ ବସ୍ତାର ବ୍ୟବହାର କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦୂରସ୍ଥାନକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତର ପାଇଁ ସୁବିଧା ହୋଇଥାଏ ।

ବିପଣନ ଭି□ିଭୂମି

ଓଡିଶାରେ ବିପଣନ ଭି□ିଭୂମିର ବିଶେଷ ସୁବିଧା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇପାରିନାହିଁ । ତେଣୁ, ଓଡିଶାର କୃଷକମାନେ ବହୁ ସମୟରେ ଅଭାବୀ ବିକ୍ରିର ଶିକାର ହେଉଛନ୍ତି । ଭାରତୀୟ ଖାଦ୍ୟ ନିଗମ ଓ ଅନ୍ୟ ବେସରକାରୀ ସଂସ୍ଥାମାନେ ଚାଷୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଧାନକ୍ରୟ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବରଗଡ ଜିଲ୍ଲା ସମେତ ପଶ୍ଚିମ ଓଡିଶାର ଚାଷୀମାନେ ଉପଯୁକ୍ତ ମୂଲ୍ୟ ନପାଇ ବିଶେଷ ଭାବେ କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି । ଯାଜପୁର ଜିଲ୍ଲାର ଚାଷୀମାନେ ବ୍ୟାପକ ଅ□ଳରେ ଚିନାବାଦାମ ଚାଷ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କୁ କମ ଦାମରେ ବିକ୍ରି କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଛନ୍ତି ।

ଉପରୋକ୍ତ ଅଲୋଚନାରୁ ଜଣାପଡିଲା ଯେ ଓଡିଶାରେ କୃଷି ବିକାଶ ପାଇଁ ଆମକୁ ବଳିଷ୍ଠ ପଦକ୍ଷେପ ନେବାକୁ ପଡିବ, କାରଣ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଅନୁନ୍ନତ ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛି । ଏଥିପାଇଁ ରାଜ୍ୟ ସରକାରଙ୍କ ନୂତନ କୃଷି ନୀତି ନିଶ୍ଚୟ ସହାୟକ ହେବ । ସରକାରଙ୍କ ବିଭିନ୍ନ ଯୋଜନାଗୁଡିକରେ ସମନ୍ୱୟ, ବ୍ୟାଙ୍କରୁ ଅର୍ଥଯୋଗ, ଶସ୍ୟ ବୀମା, କ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରଦର୍ଶନ,

ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ୭୨ ପୃଷ୍ଠାରେ

ସାରଣୀ ୨ : ରାଜ୍ୟରେ ମୁଣ୍ଡପିଛା ଜମିର ଆକୃତି

ଚାଷୀଙ୍କ କିସମ	ଜମି ସଂଖ୍ୟାରେ (ଲକ୍ଷ)	କ୍ଷେତ୍ରଫଳ (ଲକ୍ଷ ହେକ୍ଟର)	ଶତାଂଶ
ନାମକୁ ମାତ୍ର (୧ ହେକ୍ଟରରୁ କମ)	୨୫.୯୭	୧୩.୪୨	୨୭
କ୍ଷୁଦ୍ର (୧-୨ ହେକ୍ଟର)	୧୧.୫୬	୧୫.୮୮	୩୨
ଅଣ-ମଧ୍ୟମ (୨-୪ ହେକ୍ଟର)	୪.୭୨	୧୨.୫୦	୨୫
ଅଣ-ମଧ୍ୟମ (୨-୪ ହେକ୍ଟର)	୪.୭୨	୧୨.୫୦	୨୫
ମଧ୍ୟମ (୪-୪୦ ହେକ୍ଟର)	୧.୨୦	୬.୫୮	୧୩
ବଡ (୧୦ ହେକ୍ଟରରୁ ଅଧିକ)	୦.୧୧	୧.୮୧	୩
ମୋଟ	୪୩.୫୬	୫୦.୧୯	୧୦୦

ଶକ୍ତି

ଦ୍ୱାଦଶ ପ   ବାର୍ଷିକ ଯୋଜନା ପାଇଁ ଶକ୍ତି ଆକଳନ

• *ଇଂ. ମାୟାଧର ସ୍ୱାଇଁ*

କେନ୍ଦ୍ର ସରକାରଙ୍କ ନୂତନ ଓ ନବୀକରଣକ୍ଷମ ଶକ୍ତି ମନ୍ତ୍ରଣାଳୟ ଦ୍ୱାଦଶ ଯୋଜନାରେ ୨୯୮୦୦ ମେଗାୱାଟ କ୍ଷମତାର ନବୀକରଣକ୍ଷମ ଶକ୍ତି ଯୋଗ କରିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିଛି । ବେସରକାରୀ ସ୍ତରରେ ଏହାର ବିକାଶ ପାଇଁ ସରକାର କେତେକ ରିହାତି ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ସୌର ଶକ୍ତିର ବିକାଶ ପାଇଁ ଜବାହରଲାଲ ନେହରୁ ସୌର ଶକ୍ତି ମିଶନ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଛି ।

ଆମ ଦେଶରେ ଶକ୍ତି ଚାହିଦା ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ବଢ଼ି ଚାଲିଛି। ଶକ୍ତି ଚାହିଦା ତୁଳନାରେ ଆମର ଉତ୍ପାଦନ ଯଥେଷ୍ଟ ହେଉନାହିଁ । ଏଣୁ ଦେଶ ତୁଳନାରେ ଆମ ଦେଶର ମୁଣ୍ଡପିଛା ଶକ୍ତି ଖର୍ଚ୍ଚ ବହୁତ କମ୍ (ସାରଣୀ-୧ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ) । ଏହାର କାରଣ ହେଉଛି ଯେ ଆମ ଦେଶରେ ପ୍ରାୟ ୫୦ ପ୍ରତିଶତ ଲୋକଙ୍କ ପାଖରେ ବିଦ୍ୟୁତ ଶକ୍ତି ପହ□ ପାରିନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଉନ୍ନତ ଜୀବନଯାପନ ପ୍ରଣାଳୀ ପାଇଁ ଭାରତରେ ଶକ୍ତିର ବ୍ୟବହାରକୁ ବହୁତ ମାତ୍ରାରେ ବୃଦ୍ଧି କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଭାରତରେ ଶକ୍ତି ସ୍ଥିତି

ସାରଣୀ-୨ରେ ଗତ ତିନି ବର୍ଷରେ ଭାରତର ଶକ୍ତି ଖର୍ଚ୍ଚକୁ ଦର୍ଶାଯାଇଛି । ଆମେ ଆମ ଚାହିଦାର ପ୍ରାୟ ୮୦ ପ୍ରତିଶତ ପେଟ୍ରୋଲିୟମ୍ ତୈଳ ଏବଂ ୧୫-୨୦ ପ୍ରତିଶତ କୋଇଲା ଓ ଗ୍ୟାସ ଆମଦାନୀ କରୁଛୁ । ଆମ ଦେଶର ବୈଦେଶିକ ପୁଞ୍ଜି ବ୍ୟୟର ବଡ଼ ଭାଗ ଏହା ନେଉଛି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ୨୦୧୨-୧୩ ମସିହାରେ ପେଟ୍ରୋଲିୟମ ତୈଳ ଆମଦାନୀ ପାଇଁ ଦେଶକୁ ୭୮୪୩୫୨ କୋଟି ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ପଡିଥିଲା । ଦେଶର ଅର୍ଥନୀତିରେ ଏହା ପ୍ରଭାବ ପକାଉଛି । ପୁନଶ୍ଚ ଟଙ୍କାର ଅବମୂଲ୍ୟାୟନ ପାଇଁ ଏହା ମଧ୍ୟ କିଛି ପରିମାଣରେ ଦାୟୀ ।

ବିଦ୍ୟୁତ ଉତ୍ପାଦନ ସ୍ଥିତି

ଶିଳ୍ପ ଓ ଘରୋଇ ବ୍ୟବହାରରେ ବିଦ୍ୟୁତର କ୍ରମାଗତ ଚାହିଦା ବୃଦ୍ଧିକୁ ପୂରଣ କରିବାକୁ ହେଲେ ଆମକୁ ଅଧିକ ପରିମାଣର ବିଦ୍ୟୁତ ଉତ୍ପାଦନ ଓ ସଂଚାରଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏକାଦଶ ପ□ବାର୍ଷିକ ଯୋଜନାରେ (୨୦୦୭-୨୦୧୨) ୭୨୩୭୪ ମେଗାୱାଟ ବିଦ୍ୟୁତ କ୍ଷମତା ଯୋଗ କରିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖାଯାଇ ଥିବାବେଳେ ୫୪୮୭୪ ମେଗାୱାଟ କ୍ଷମତାର ବିଦ୍ୟୁତ ଯୋଗ ହୋଇ ପାରିଥିଲା ।

ଦେଶର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବିଦ୍ୟୁତ ଉତ୍ପାଦନ କ୍ଷମତା ଏବଂ ୨୦୧୨-୧୩ରେ ବିଦ୍ୟୁତ ଉତ୍ପାଦନ ଯଥାକ୍ରମେ ସାରଣୀ-୩ ଓ ସାରଣୀ

ସାରଣୀ-୧ : କେତୋଟି ଦେଶର ଶକ୍ତି ଖର୍ଚ୍ଚ (୨୦୧୦)			
ଦେଶ	ଜନସଂଖ୍ୟା (ନିୟୁତ)	ମୁଣ୍ଡପିଛା ପ୍ରାଥମିକ ଶକ୍ତି (ଟନ)	ମୁଣ୍ଡପିଛା ବିଦ୍ୟୁତ ଖର୍ଚ୍ଚ (ୟୁନିଟ୍)
ଚୀନ	୧୩୪୫	୧.୮୧	୨୯୫୮
ଭାରତ	୧୧୭୦.୯	୦.୫୯	୬୪୪
ଜାପାନ	୧୨୭.୩୮	୩.୯୦	୮୩୯୯
ଜର୍ମାନୀ	୮୧.୭୬	୪.୦	୭୨୧୭
ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକା	୩୧୦.୧୧	୭.୧୫	୧୩୩୬୧
ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀ	୬୮୨୫	୧.୮୬	୨୮୯୨

୪ରେ ଦର୍ଶାଯାଇଛି । ଏଥିରୁ ଜଣାପଡୁଛି ଯେ ନବୀକରଣକ୍ଷମ ଶକ୍ତିର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କ୍ଷମତା ମୋଟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କ୍ଷମତାର ୧୨ ପ୍ରତିଶତ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୋଟ ବିଦ୍ୟୁତ ଉତ୍ପାଦନର ମାତ୍ର ୨ ପ୍ରତିଶତ ଏଥିରୁ ଉତ୍ପାଦିତ ହେଉଛି । ମୋଟ ବିଦ୍ୟୁତ ଉତ୍ପାଦନର ୮୦ ପ୍ରତିଶତ ତାପଜ ବିଦ୍ୟୁତ ଏବଂ ୧୫ ପ୍ରତିଶତ ଜଳବିଦ୍ୟୁତରୁ ଉପଲବ୍ଧ ହେଉଛି । ଗୋଟିଏ ବିଦ୍ୟୁତ ଗ୍ରିଡରେ ତାପଜ ଓ ଜଳବିଦ୍ୟୁତର ଅନୁପାତ ୬୦ ଭାଗ ଓ ୪୦ ଭାଗ ହେବା ଦରକାର ।

ଦ୍ୱାଦଶ ପ ବାର୍ଷିକ ଯୋଜନାରେ ବିଦ୍ୟୁତ ଶକ୍ତି

୨୦୧୨-୧୩ ମସିହାରେ ଭାରତରେ ମୋଟ ୯୧୨ ବିଲିୟନ ୟୁନିଟ ବିଦ୍ୟୁତ ଉତ୍ପାଦିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହା ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥଳ ୯୩୦ ବିଲିୟନ ୟୁନିଟର ୯୮ ପ୍ରତିଶତ ଥିଲା । ଅଷ୍ଟାଦଶ ବିଦ୍ୟୁତ ସର୍ବେକ୍ଷଣ ରିପୋର୍ଟ ଅନୁଯାୟୀ ୨୦୧୬-୧୭ ମସିହା ବେଳକୁ ଦେଶର ସର୍ବାଧିକ ବିଦ୍ୟୁତ ଚାହିଦା ୧୯୯୫୪୦ ମେଗାୱାଟ ଏବଂ ବିଦ୍ୟୁତ ଶକ୍ତି ୧୩୫୫ ବିଲିୟନ ୟୁନିଟ ହେବ । ଆକଳନ କରାଯାଇଥିବା ଏହି ଚାହିଦାକୁ ପୂରଣ କରିବା ପାଇଁ ସରକାର ଦ୍ୱାଦଶ ଯୋଜନାରେ ପାରମ୍ପରିକ ବିଦ୍ୟୁତ ଉତ୍ପାଦନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ୮୮୫୩୭ ମେଗାୱାଟ ଯୋଗ କରିବା ପାଇଁ ଯୋଜନା କରିଛନ୍ତି । ଏହା ସହିତ ଗ୍ରିଡରେ ସଂଯୋଗ ହୋଇ ପାରିବା ଭଳି ୫୪୦୦୦ ମେଗାୱାଟ୍ କ୍ଷମତାର ନବୀକରଣକ୍ଷମ ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଯୋଗ କରିବାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖାଯାଇଛି । ସାରଣୀ-୫ରେ ଏହା ଦର୍ଶାଯାଇଛି ।

ଏହି ବିଦ୍ୟୁତ ଉତ୍ପାଦନ କ୍ଷମତା ଯୋଗ ହୋଇ ପାରିଲେ ଦ୍ୱାଦଶ ଯୋଜନା ଶେଷ ସୁଦ୍ଧା ଆମର ବିଦ୍ୟୁତ ଚାହିଦା ପୂରଣ ହୋଇ ପାରିବ ବୋଲି ହିସାବ କରାଯାଇଛି । ଯୋଜନା ଆୟୋଗ ୨୦୧୨-୧୭ ମସିହା ପାଇଁ ବିଦ୍ୟୁତ କ୍ଷେତ୍ର ନିମି□ ୧୮.୨ ଟ୍ରିଲିୟନ ଟଙ୍କାର ପୁଞ୍ଜି ନିବେଶ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ।

ଦେଶରେ ବେସରକାରୀ ସ୍ତରରେ ବିଦ୍ୟୁତ ଉତ୍ପାଦନ ହେଉଛି ଗୋଟିଏ

ସାରଣୀ-୨ : ବ୍ୟାବସାୟିକ ଶକ୍ତି ଉତ୍ସ			
ଶକ୍ତି ତଥ୍ୟ	୨୦୧୦-୧୧	୨୦୧୧-୧୨	୨୦୧୨-୧୩
କୋଇଲା ଉତ୍ପାଦନ (ଟନ)	୫୩୨	୫୪୦	୫୭୧
କୋଇଲା ଆମଦାନୀ (ଟନ)	୭୦	୧୦୫	୧୨୬
ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବିଦ୍ୟୁତ କ୍ଷମତା (ମେଗାୱାଟ)	୧୭୩୬୨୬	୧୯୯୮୭୭	୨୨୩୩୪୩
ବିଦ୍ୟୁତ ଉତ୍ପାଦନ (ବିଲିୟନ ୟୁନିଟ)			
ଜଳ ବିଦ୍ୟୁତ	୧୧୪.୩	୧୩୦.୫	୧୧୩.୬
ତାପଜ ବିଦ୍ୟୁତ	୬୬୫	୭୦୮.୮	୭୬୦.୪
ଆଣବିକ ବିଦ୍ୟୁତ	୨୬.୩	୩୨.୩	୩୨.୯
ଭୁଟାନରୁ ଆମଦାନୀକୁ ମିଶାଇ ମୋଟ ବିଦ୍ୟୁତ ଉତ୍ପାଦନ (ବିଲିୟନ ୟୁନିଟ)	୮୧୧.୧	୮୭୬.୯	୯୧୧.୭
ପେଟ୍ରୋଲିୟମ ତୈଳ ଉତ୍ପାଦନ (ଟନ)	୩୭.୭	୩୮.୧	୩୮.୨
ପେଟ୍ରୋଲିୟମ ତୈଳ ଆମଦାନୀ (ଟନ)	୧୫୩.୧	୧୬୪.୦	୧୭୧.୪
ପ୍ରାକୃତିକ ଗ୍ୟାସ ଉତ୍ପାଦନ (ବିଲିୟନ ଘନମିଟର)	୫୨.୨	୪୭.୫	୪୧.୩

ସାରଣୀ-୩ : ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବିଦ୍ୟୁତ ଉତ୍ପାଦନ କ୍ଷମତା				
ଉତ୍ସ	୩୧.୩.୨୦୧୩ ସୁଦ୍ଧ	୩୦.୦୪.୨୦୧୪ ସୁଦ୍ଧା		
	ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କ୍ଷମତା (ମେଗାୱାଟ)	ପ୍ରତିଶତ	ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କ୍ଷମତା	ପ୍ରତିଶତ (ମେଗାୱାଟ)
କୋଇଲା	୧୩୦୨୨୧	୫୯.୩	୧୪୫୪୦୮	୫୯.୨
ତୈଳ	୧୨୦୦	୦.୫	୧୨୦୦	୦.୪୯
ଗ୍ୟାସ	୨୦୧୧୦	୯.୦	୨୧୭୮୨	୮.୮୮
ମୋଟ ତାପଜ	୧୫୧୫୩୧	୬୭.୮	୧୬୮୩୯୦	୬୮.୬୨
ଜଳବିଦ୍ୟୁତ	୩୯୪୯୧	୧୭.୭	୪୦୫୩୧	୧୬.୫୨
ଆଣବିକ	୪୭୮୦	୨.୧	୪୭୮୦	୧.୯୫
ନବୀକରଣକ୍ଷମ ଶକ୍ତି	୨୭୫୪୨	୧୨.୩	୩୧୬୯୨	୧୨.୯
ମୋଟ	୨୨୩୩୪୪	୧୦୦	୨୪୫୩୯୪	୧୦୦

ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ପଦକ୍ଷେପ । ଦଶମ ଯୋଜନାରେ ବିଦ୍ୟୁତ ଉତ୍ପାଦନ ଯୋଗରେ ବେସରକାରୀ କ୍ଷେତ୍ରର ଅବଦାନ ୧୦ ପ୍ରତିଶତ ଥିବାବେଳେ ଏକାଦଶ ଯୋଜନାରେ ଏହା ୪୨ ପ୍ରତିଶତକୁ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି । ଦ୍ୱାଦଶ ଯୋଜନାରେ ଏହା ୫୦ ପ୍ରତିଶତରୁ ଅଧିକ ହେବ ବୋଲି ଆଶା କରାଯାଉଛି ।

ତାପଜ ବିଦ୍ୟୁତ

ଯୋଜନା ଆୟୋଗ ଅନୁଯାୟୀ ଦ୍ୱାଦଶ ଯୋଜନାରେ ମୋଟ ୭୨୩୪୦ ମେଗାୱାଟ ତାପଜ ବିଦ୍ୟୁତ କ୍ଷମତା ଯୋଗ ହେବ । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ସ୍ତରରେ ୧୪୮୭୭ ମେଗାୱାଟ ରାଜ୍ୟ ସ୍ତରରେ ୧୩୯୨୨ ମେଗାୱାଟ ଏବଂ ବେସରକାରୀ ସ୍ତରରେ ୪୩୫୦୦ ମେଗାୱାଟ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ୨୦୧୩-୧୪ ମସିହା ପାଇଁ ସରକାର ୯୬୬୦ ମେଗାୱାଟ କ୍ଷମତାର ତାପଜ ବିଦ୍ୟୁତ ଶକ୍ତି ଯୋଗ କରିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିଥିବା ବେଳେ ୧୬୭୬୭ ମେଗାୱାଟ ହୋଇଛି । ଏକାଦଶ ପ□ବାର୍ଷିକ ଯୋଜନାରେ ମୋଟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ତାପଜ ବିଦ୍ୟୁତ କ୍ଷମତା ୮୬୦୧୪ ମେଗାୱାଟରୁ ୧୩୧୬୦୩ ମେଗାୱାଟକୁ ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଛି ।

ଜଳବିଦ୍ୟୁତ

ଏକାଦଶ ଯୋଜନାରେ ଦେଶରେ ୧୫୬୨୭ ମେଗାୱାଟ କ୍ଷମତାର ଜଳବିଦ୍ୟୁତ ଯୋଗ ହୋଇଛି । ଦ୍ୱାଦଶ ଯୋଜନାରେ ୪୫ଟି ଜଳବିଦ୍ୟୁତ ପ୍ରକଳ୍ପରେ (୨୫ ମେଗାୱାଟରୁ ଅଧିକ କ୍ଷମତା) ୧୦୮୯୭ ମେଗାୱାଟ ଯୋଗ କରିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖାଯାଇଛି । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ୨୦୧୪ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୧୫୫୯ ମେଗାୱାଟ ଗ୍ରିଡ ସହ ସଂଯୋଗ ହେଲାଣି ।

୨୫ ମେଗାୱାଟ ଓ ତାଠାରୁ କମ କ୍ଷମତା ବିଶିଷ୍ଟ ଜଳବିଦ୍ୟୁତ ପ୍ରକଳ୍ପକୁ ନବୀକରଣକ୍ଷମ ଶକ୍ତି ଭାବେ ବିଚାର କରାଯାଉଛି । ଦ୍ୱାଦଶ ଯୋଜନାରେ ଅଧିକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜଳବିଦ୍ୟୁତ ଯୋଗ କରାଯିବା ପାଇଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖା ଯାଇଛି । ବୃହତ ଜଳ ପ୍ରକଳ୍ପ ପରିବେଶ ଓ ଜଙ୍ଗଲ ଭୂମି ଅଧିଗ୍ରହଣର ଅନୁମତି ଆବଶ୍ୟକ କରୁଛି ଯାହା ମିଳିବାରେ ବିଳମ୍ବ ହେଉଛି । ଏହି କାରଣରୁ ବେସରକାରୀ ସ୍ତରରେ ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ୪୦୯୯୨ ମେଗାୱାଟ କ୍ଷମତାର ୧୩୬ଟି ଜଳବିଦ୍ୟୁତ ପ୍ରକଳ୍ପକୁ ବିଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟ ସରକାର ମଞ୍ଜୁର କରିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଏଗୁଡିକର ନିର୍ମାଣ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ । ପୁନଶ୍ଚ ବୃହତ ଜଳବିଦ୍ୟୁତ ପ୍ରକଳ୍ପର ନିର୍ମାଣ ସମୟ ସାଧାରଣତଃ ଅଧିକ ହୋଇଥାଏ । ସର୍ବେକ୍ଷଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ, ବିଶଦ ପ୍ରକଳ୍ପ ରିପୋର୍ଟ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ଜଙ୍ଗଲ ଓ ପରିବେଶ ମନ୍ତ୍ରଣାଳୟର ମଞ୍ଜୁରୀ ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟ ୩ରୁ ୫ ବର୍ଷ ନେଇଥାଏ । ଏହାପରେ ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ଆଉ ୫ରୁ ୮ ବର୍ଷ ଲାଗିଥାଏ । ଏଣୁ ସାଧାରଣତଃ ଜଳବିଦ୍ୟୁତ ପ୍ରକଳ୍ପ ପାଇଁ ଆରମ୍ଭରୁ ବିଦ୍ୟୁତ ଉତ୍ପାଦନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଧିକ ସମୟ ଦରକାର ହୋଇଥାଏ । ଏଥିଯୋଗୁଁ କେନ୍ଦ୍ର ସରକାରଙ୍କ

ସାରଣୀ-୪ : ବିଦ୍ୟୁତ ଉତ୍ପାଦନ (୨୦୧୨-୧୩)	
ଉତ୍ସ	ଉତ୍ପାଦନ (ନିୟୁତ ୟୁନିଟ)
ତାପଜ ବିଦ୍ୟୁତ	୭୬୦୩୬୬
ଜଳ ବିଦ୍ୟୁତ	୧୧୩୬୨୬
ଆଣବିକ ବିଦ୍ୟୁତ	୩୨୮୭୦
ଭୁଟାନରୁ ଆମଦାନୀ	୪୭୮୮
ମୋଟ	୯୧୧୬୫୨

ସାରଣୀ-୫ : ଦ୍ୱାଦଶ ପ□ବାର୍ଷିକ ଯୋଜନାରେ ବିଭିନ୍ନ ଉତ୍ସରୁ ବିଦ୍ୟୁତ କ୍ଷମତା ଯୋଗ	
ଉତ୍ସ	କ୍ଷମତା (ମେଗାୱାଟ)
ତାପଜ	୭୨୩୪୦
ଜଳଜ	୧୦୮୯୭
ଆଣବିକ	୫୩୦୦
ନବୀକରଣକ୍ଷମ	୫୪୦୦୦
ମୋଟ	୧୪୨୫୩୭

ଶକ୍ତି ମନ୍ତ୍ରଣାଳୟ ଆଶା କରୁଛି ଯେ ଯୋଜନା କରାଯାଇଥିବା ଅଧିକାଂଶ ଜଳବିଦ୍ୟୁତ ପ୍ରକଳ୍ପ ତ୍ରୟୋଦଶ ଯୋଜନା କିମ୍ବା ତାହା ପରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ । ୨୦୧୩-୧୪ ମସିହା ପାଇଁ ୧୦୦୩ ମେଗାୱାଟ ଜଳବିଦ୍ୟୁତ କ୍ଷମତା ଯୋଗ କରିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖାଯାଇଥିବା ବେଳେ ୧୦୫୮ ମେଗାୱାଟ ଯୋଗ ହୋଇଛି ।

ଆଣବିକ ବିଦ୍ୟୁତ

୨୦୧୪ ମସିହା ଅପ୍ରେଲ ମାସ ସୁଦ୍ଧା ଭାରତର ଆଣବିକ ବିଦ୍ୟୁତ କ୍ଷମତା ହେଉଛି ୪୭୮୦ ମେଗାୱାଟ । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ ଏକାଦଶ ଯୋଜନାରେ ୮୮୦ ମେଗାୱାଟ ଯୋଗ ହୋଇଛି । ଦ୍ୱାଦଶ ଯୋଜନାରେ ୫୩୦୦ ମେଗାୱାଟ ଆଣବିକ ବିଦ୍ୟୁତ ଯୋଗ କରିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖାଯାଇଛି । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ ୨୦୧୩-୧୪ ମସିହାରେ ୨୦୦୦ ମେଗାୱାଟ ଯୋଗ ହେବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା କିଛି ଯୋଗ ହୋଇପାରି ନାହିଁ ।

ନବୀକରଣକ୍ଷମ ଶକ୍ତି

ଏକାଦଶ ଯୋଜନାରେ ଦେଶରେ ୧୪୦୦୦ ମେଗାୱାଟ କ୍ଷମତାର ନବୀକରଣକ୍ଷମ ଶକ୍ତି ଯୋଗ କରିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲାବେଳେ ୧୪୬୬୦ ମେଗାୱାଟ କ୍ଷମତାର ଗ୍ରିଡ ସଂଯୋଜିତ ଶକ୍ତି ଯୋଗ କରାଯାଇଛି । ଏହା ନିଶ୍ଚିତ ଥିବା ଗର୍ବର ବିଷୟ । ଏକାଦଶ ଯୋଜନାର ଶେଷ ସୁଦ୍ଧା ଦେଶରେ ନବୀକରଣକ୍ଷମ ଶକ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କ୍ଷମତା ୨୪୯୧୪ ମେଗାୱାଟ ଥିଲା । ୨୦୧୪ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚ ସୁଦ୍ଧା ବିଭିନ୍ନ ଉତ୍ସରୁ ନବୀକରଣକ୍ଷମ ଶକ୍ତିର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କ୍ଷମତା ହେଉଛି ୩୧୭୦୭ ମେଗାୱାଟ (ସାରଣୀ-୬ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

କେନ୍ଦ୍ର ସରକାରଙ୍କ ନୂତନ ଓ ନବୀକରଣକ୍ଷମ ଶକ୍ତି ମନ୍ତ୍ରଣାଳୟ ଦ୍ୱାଦଶ ଯୋଜନାରେ ୨୯୮୦୦ ମେଗାୱାଟ କ୍ଷମତାର ନବୀକରଣକ୍ଷମ ଶକ୍ତି ଯୋଗ କରିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିଛି । ବେସରକାରୀ ସ୍ତରରେ ଏହାର ବିକାଶ ପାଇଁ ସରକାର କେତେକ ରିହାତି ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ସୌର ଶକ୍ତିର ବିକାଶ ପାଇଁ ଜବାହରଲାଲ ନେହରୁ ସୌର ଶକ୍ତି ମିଶନ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଛି । ଦ୍ୱାଦଶ ଯୋଜନାରେ ଯୋଗ ହେବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିବା ମୋଟ ଶକ୍ତିର ମଧ୍ୟରେ ପବନ ଶକ୍ତିରୁ ୧୦୦୦୦ ମେଗାୱାଟ, କ୍ଷୁଦ୍ର ଜଳବିଦ୍ୟୁତରୁ ୨୧୦୦ ମେଗାୱାଟ ଏବଂ ଜୈବିକ ଶକ୍ତିରୁ ୨୭୦୦ ମେଗାୱାଟ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ।

ଉପସଂହାର

ଦେଶର ଜଣଙ୍କ ଶକ୍ତି ଖର୍ଚ୍ଚ ୫୯୦ କି.ଗ୍ରା ତୈଳ ସମତୁଲ୍ୟ ଏବଂ ୬୪୪ ୟୁନିଟ୍ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶକ୍ତିରୁ ଜଣା ପଡୁଛି ଯେ ଦେଶର ପ୍ରାୟ ଅଧା ଲୋକଙ୍କ ପାଖରେ ବିଦ୍ୟୁତ, ଏଲପିଜି, ତୈଳ ଆଦି ଆଧୁନିକ ଇନ୍ଧନ ପହ□ପାରି ନାହିଁ । ଲୋକମାନଙ୍କ ଜୀବନ ଶୈଳୀର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ଏହାକୁ ପ୍ରାୟ ତିନିଗୁଣ ବଢ଼ାଇବାକୁ ପଡିବ । ଏହା ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ଯୋଜନାବିତମାନଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ବ୍ୟଥାର କାରଣ ହେବ । ଏଥିପାଇଁ ଅଧିକ ବିଦ୍ୟୁତ କ୍ଷୟକୁ ହ୍ରାସ କରିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ଶକ୍ତି ସଂରକ୍ଷଣ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବାକୁ ହେବ । ■■

** ଡେପୁଟି ଜେନେରାଲ ମ୍ୟାନେଜର, ପିପିଏଣ୍ଡଇଇ ସେକ୍ସନ, ମେକାନ, ରା□-୮୩୪୦୦୨*

<u>ପୃଷ୍ଠା୫୬ର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ</u>

ସର୍ବେକ୍ଷଣ ଅନୁଯାୟୀ ଦେଶରେ ପ୍ରାୟ ୬୦ ପ୍ରତିଶତ ଅଣକୃଷି ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ର ରହିଛି । "କ୍ରେଡିଟ ସୁସି"ର ତଥ୍ୟ ଯଦି ସତ୍ୟ ଦେବେ ଦେଶର ଏକ ବୃହତ ଶ୍ରମିକ ଗୋଷ୍ଠିର ନିଯୁକ୍ତି ନିରାପ□ା ନାହିଁ । ସରକାରଙ୍କର ଆର୍ଥିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ଏହା ଦ୍ୱାରା ବିପନ୍ନ ।

ଏହାକୁ ସୁବ୍ୟବସ୍ଥିତ କରିବା ପାଇଁ ଅସଂଗଠିତ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଆଇନ ଓ କର ପରିସର ଭୁକ୍ତ କରିବା ସହ ଶ୍ରମିକ ତଥା ଉଦ୍ୟୋଗର ସ୍ୱାର୍ଥ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଦେବା ଆବଶ୍ୟକ । ■■

** ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଓଡିଶା*

ସାରଣୀ-୬ : ଗ୍ରୀଡ ସଂଯୋଜିତ ନବୀକରଣକ୍ଷମ ଶକ୍ତି କ୍ଷମତା (୩୧.୩.୨୦୧୪ ସୁଦ୍ଧା)	
ଉତ୍ସ	ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କ୍ଷମତା (ମେଗାୱାଟ)
ପବନ ଶକ୍ତି	୨୧୧୩୬
କ୍ଷୁଦ୍ର ଜଳବିଦ୍ୟୁତ	୩୮୦୪
ଜୈବିକ ଶକ୍ତି	୧୩୬୫
ଆଖୁଛେଦାରୁ ସହ ଉତ୍ପାଦନ	୨୬୪୮
ଅଳିଆ ଆବର୍ଜନାରୁ ଶକ୍ତି	୧୦୭
ସୌର ଶକ୍ତି	୨୬୪୭
ମୋଟ	୩୧୭୦୭

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ

ଧୂମପାନ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପାଇଁ ଘାତକ

• *ଡାକ୍ତର ଦୀନବନ୍ଧୁ ମହାରଣା*

ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଜୀବନଶୈଳକୁ ଆପଣେଇ ନେଇଥିବା ଯୁବ ସମାଜରେ ଧୂମପାନ ଅଭ୍ୟାସ ଏତେ ବଢ଼ିଯାଇଛି ଯେ, କେବଳ ଆଇନ ପ୍ରଣୟନ କରିଦେଲେ ଅଥବା କଟକଣା ଜାରି କରିଦେଲେ ଏହି ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ । ବିଗତ ବର୍ଷ କେନ୍ଦ୍ର ସରକାର ସର୍ବସାଧାରଣ ସ୍ଥାନ ବିଶେଷତଃ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ, ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ଓ ଯାତ୍ରୀ ସମାଗମ ସ୍ଥଳ ଭଳି କେତେକ ସମ୍ବେଦନଶୀଳ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଧୂମପାନ କରିବା ଏକ ଦଣ୍ଡନୀୟ ଅପରାଧ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସତେ ଯେପରି ଲୋକମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏହାର କୌଣସି ପ୍ରଭାବ ପଡୁନଥିବାର ମନେ ହେଉଛି । କେବଳ ଯୁବପୀଢ଼ି ନୁହେଁ, ଅଧିକନ୍ତୁ ଛୋଟ ଛୋଟ ପିଲାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଧୂମପାନ ପ୍ରତି ଯେଭଳି ଆସକ୍ତି ବଢ଼ିଚାଲିଛି, ତାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚିନ୍ତାର ବିଷୟ । ଅନେକ ପିଲା ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ତାରକାମାନଙ୍କୁ ଅନୁକରଣ କରି ସେହିଭଳି ଢଙ୍ଗରେ ଧୂମପାନ କରିବାକୁ ପଛାଉ ନାହାଁନ୍ତି । ଏଭଳି କରିବାକୁ ସେମାନେ ନିଜର ଆଧୁନିକ ମାନସିକତା ବୋଲି ଧରି ନେଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଜାଣିନାହାଁନ୍ତି ଯେ, ଧୂମପାନର ପ୍ରତିଟି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ସେମାନଙ୍କୁ ମୃତ୍ୟୁ ଆଡକୁ ଟାଣିନେଉଛି । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ହେଲା ଶିକ୍ଷିତ ଓ ସଭ୍ୟ ବୋଲାଉଥିବା ତଥାକଥିତ ଆଧୁନିକ ଚିନ୍ତାଧାରାସମ୍ପନ୍ନ ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ଧୂମପାନର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଗତ କୁପ୍ରଭାବ ବିଷୟରେ ସବୁକିଛି ଜାଣି ଅଜଣା ହେଉଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉପଯୁକ୍ତ ସଚେତନତାର ଅଭାବ ରହିଛି ନା ଏହାର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଗତ କୁପ୍ରଭାବ ପ୍ରତି ସେମାନେ ଆଖିବୁଜି ଦେଇଛନ୍ତି, ତାହା ଜାଣିହେଉନାହିଁ ।

ସିଗାରେଟ କିମ୍ବା ତମ୍ବାଖୁର ଧୂଆଁରେ ଅନେକ ହାନୀକାରକ ତତ୍ତ୍ୱ ରହିଛି । ନିକୋଟିନ୍, କାର୍ବନ ମନୋକ୍ସାଇଡ୍, ବେଞ୍ଜିନ, ଟାୟନିନ, ସାଇନାଇଡ୍, ଲେଡ, କ୍ୟାଡମିୟମ ଆଦି ଘାତକ ରାସାୟନିକ ଗ୍ୟାସୀୟ ଉପାଦନ ସିଗାରେଟ ଓ ତମ୍ବାଖୁ ଧୂଆଁ ମାଧ୍ୟମରେ ଶରୀରକୁ ଯାଇ ଫୁସ୍ ଫୁସ୍ ଓ ପରେ ରକ୍ତ ମାଧ୍ୟମରେ ଶରୀରର ବିଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗକୁ ଯାଇ ହାନିକାରକ ପ୍ରଭାବ ପକାଇଥାନ୍ତି । ନିୟମିତ ସିଗାରେଟ ଓ ବିଡି ସେବନ କରୁଥିବା ଲୋକଙ୍କଠାରେ ଫୁସ୍ ଫୁସ୍, ମୁଖ, ଗ୍ରାସନଳୀ, ସ୍ୱରଯନ୍ତ୍ର, ଅଗ୍ନ୍ୟାଶୟ ଓ ବୃହଦନ୍ତ୍ରରେ

ସୁଖର କଥା ଦେଶବ୍ୟାପୀ ଧୂମପାନ ବିରୋଧୀ ସଚେତନତା ସୃଷ୍ଟି ଅଭିଯାନକୁ ବ୍ୟାପକ କରାଯାଇ ପାରିଛି । ସ୍କୁଲ, କଲେଜ, ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ଆଦି ସର୍ବସାଧାରଣ ସ୍ଥାନରେ ଧୂମପାନ କରିବାକୁ ଏକ ଦଣ୍ଡନୀୟ ଅପରାଧ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି ଏବଂ ଏଥିପାଇଁ ଜୋରିମାନା ମଧ୍ୟ ଦେବାର ଦଣ୍ଡବିଧି ରହିଛି ।

କ୍ୟାନସର ହେବାର ସମ୍ଭାବନ ବଢ଼ିଯାଏ । ଏହା ସହିତ ସେମାନଙ୍କୁ ହୃଦୟ ଧମନୀ ରୋଗ (ଏନଜାଇନ, ହାର୍ଟଆଟାକ୍), ପକ୍ଷାଘାତ (ପାରାଲିସିସ୍), ଉଚ୍ଚ ରକ୍ତଚାପ, ମଧୁମେହ, ଧମନୀ ରୋଗ, ଏପରିକି ପୁରୁଷ ଓ ମହିଳାମାନଙ୍କର ପ୍ରଜନନ କ୍ଷମତା ହ୍ରାସ ପାଇବା ଭଳି ଗୁରୁତର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଗତ ସମସ୍ୟା ଦେଖାଦେଇପାରେ ।

ସାଧାରଣତଃ ବିଡ଼ି, ସିଗାରେଟ, ହୁକ୍କା ଆଦି ମାଦକ ଧୂମପାନ ପଦାର୍ଥରେ ତମ୍ବାଖୁପତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । କେତେକ ଲୋକ ଏହି ପତ୍ରକୁ ପାନ ଓ ଚୂନ ସହିତ ମଧ୍ୟ ମିଶାଇ ଖାଇଥାନ୍ତି । ତେବେ ଏହି ତମ୍ବାଖୁ ନିକୋଟିନ ଟବାକମ ନାମକ ଉଦ୍ଭିଦର ପତ୍ର ଅଟେ । ତମ୍ବାଖୁରେ ନିକୋଟିନ ଏବଂ ନକୋଟିଏନିନ୍ ନାମକ ଦୁଇଟି ପ୍ରମୁଖ ରାସାୟନିକ ମାଦକତ☐ ରହିଥାଏ । ଯାହାକି ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଉପରେ ବିଷାକ୍ତ ପ୍ରଭାବ ପକାଇଥାଏ । ଅନେକ ସମୟରେ ପାଖରେ କେହି ଧୂମପାନ କରୁଥିଲେ ତେବେ ସେହି ଧୂମପାନଜନିତ ଧୂଆଁ କେବଳ, ସେ ଧୂମପାନ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରେ ତାହା ନୁହେଁ, ଅଧିକନ୍ତୁ ବାତାବରଣରେ ଖେଳିଯାଇ ଏହା ନିକଟସ୍ଥ ଅନ୍ୟଲୋକଙ୍କ ଶ୍ୱାସକ୍ରିୟାରେ ଯାଇ ହାନି ପହଁଚାଇଥାଏ । ଏହାକୁ ପରୋକ୍ଷ ଧୂମପାନଜନିତ ଦୁଷ୍ପ୍ରଭାବ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । ଯଦି ଘରେ ସ୍ୱାମୀ ଧୂମପାନ କରୁଥାନ୍ତି, ତବେ ତାହାର ପ୍ରଭାବ ମହିଳା ତଥା ଛୋଟ ଛୋଟ ପିଲାମାନଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଉପରେ ପଡେ । ଘରେ ଗର୍ଭବତୀ ମହିଳା ଥିଲେ ଗର୍ଭସ୍ଥ ଶିଶୁ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଧୂମପାନର ଦୁଷ୍ପ୍ରଭାବ ପଡିଥାଏ । ଏହାଛଡା, ଧୂମପାନର ବିଭିନ୍ନ ହାନୀକାରକ ଦିଗ ନିମ୍ନମତେ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ସିଗାରେଟ୍ କିମ୍ବା ବିଡି ପିଇବା ଦ୍ୱାରା ହୃଦଗତି, ରକ୍ତଚାପ ବଢ଼ିଯାଏ, ଧମନୀ କାଠିନ୍ୟ (ଏଥ୍ରିଂୟୋସ୍କୋଲରୋସିସ୍)ର ପ୍ରକ୍ରିୟା ତୀବ୍ର ଗତିରେ ଏବଂ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସ୍ୱଳ୍ପ ବୟସରେ ଦେଖାଦିଏ । ଯାହାଫଳରେ ହୃଦୟ ଧମନୀ ରୋଗ, ପକ୍ଷାଘାତ, ଧମନୀଗତ ରୋଗ ମଧ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚ ରକ୍ତଚାପ ସମସ୍ୟା ସୃଷ୍ଟି ହେବା ସମ୍ଭାବନା ବଢ଼ିଯାଏ ।

ସିଗାରେଟର ଧୂଆଁରେ କାର୍ବନ ମନୋକ୍ସାଇଡର ମାତ୍ରା ୧ରୁ ୫ ପ୍ରତିଶତ ଥାଏ ଏବଂ ଅତି ସହଜରେ ରକ୍ତରେ ଲୋହିତ ରକ୍ତକଣିକାର ଉପସ୍ଥିତି ହିମୋଗ୍ଲୋବିନ ସହିତ ମିଶିଯାଇ ଏହାର ଅମ୍ଳଜାନ ପରିବହନ କ୍ଷମତାକୁ କମ କରିଦିଏ । ଏହା ଫଳରେ ରକ୍ତ ଓ କୋଷମାନଙ୍କରେ ଅମ୍ଳଜାନ ଅଭାବ କାରଣରୁ ଶକ୍ତି ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ ।

ପଲିସାଇକ୍ଲିକ୍ ହାଇଡ୍ରୋକାର୍ବନଟାଇ ନାଇଟ୍ରୋ କମ୍ପାଉଣ୍ଡ ଭଳି ମାରାତ୍ମକ ରାସାୟନିକ ତ☐ ମଧ୍ୟ ସିଗାରେଟ, ବିଡି ଧୂଆଁରେ ପ୍ରଚୁର ମାତ୍ରାରେ ରହିଥାଏ । ଯାହାକି ମୁହଁ, ଗଳା, ଫୁସଫୁସ, ମୂତ୍ରାଶୟ ଆଦି ଅଙ୍ଗରେ କ୍ୟାନସର ଉତ୍ପନ୍ନ କରିପାରେ ।

ଧୂମପାନ କାରଣରୁ ଅନେକ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରାୟ ନାସିକା ମଧ୍ୟଦେଇ ଧୂଆଁ ଛାଡିଥାନ୍ତି । ଏହାଦ୍ୱାରା ନାସିକାର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ କୋମଳ ଝିଲ୍ଲୀ କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି କାରଣରୁ ନାସିକାପଥ ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇଯାଏ । ଦିନରେ ନାସିକାରେ ସଂକ୍ରମଣ ଓ ସାଇନୋସାଇଟିକ ଭଳି ନାସାଗତ ରୋଗ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ରହିଥାଏ ।

ଯେଉଁ ପିଲାମାନଙ୍କର ପିତା-ମାତା କିମ୍ବା ଘରର ଅନ୍ୟ ସଦସ୍ୟ ଘର ଭିତରେ ଥିବା ସମୟରେ ଧୂମପାନ କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ପିଲାମାନଙ୍କଠାରେ ଶ୍ୱାସ, କାଶ, ଶ୍ୱସନତନ୍ତ୍ରରେ ସଂକ୍ରମଣ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ବଢ଼ିଯାଏ । ଯଦି ଘରେ ଗୁରୁଜନମାନେ ଏଭଳି ବଦଭ୍ୟାସରୁ ଦୂରେଇ ରହିବେ, ତେବେ ପ୍ରାୟ ୯୦ ପ୍ରତିଶତ ପିଲା ଏଭଳି ଅପରୋକ୍ଷ ଧୂମପାନଜନିତ ଦୁଷ୍ପ୍ରଭାବ ଦାଉରୁ ରକ୍ଷା ପାଇପାରିବେ ।

ଧୂମପାନ କରୁଥିବା ପିତା-ମାତାଙ୍କ ନବଜାତ ଶିଶୁ କମ ଓଜନବିଶିଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରାୟ ୩୦ ରୁ ୫୦ ପ୍ରତିଶତ ଶିଶୁମାନଙ୍କଠାରେ କାଶ, ନ୍ୟୁମୋନିଆ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ରହିଥାଏ ।

ନିକଟ ଅତୀତରେ କରାଯାଇଥିବା ଏକ ଗବେଷଣାରୁ ଜଣାପଡିଛି ଯେ, ବିଡି, ସିଗାରେଟ ପିଉଥିବା ଲୋକଙ୍କଠାରେ ମେନିଙ୍ଗଜାଇଟିସ, ରକ୍ତ ବିଷାକ୍ତ, କାନରେ ସଂକ୍ରମଣ ଏବଂ ନିମୋନିଆ ସୃଷ୍ଟିକାରକ ଷ୍ଟ୍ରେପ୍ଟୋକୋକସ ଜୀବାଣୁ ସଂକ୍ରମଣ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ତୁଳନା ଚାରିଗୁଣ ଅଧିକ ଥାଏ । ୧୮୮୧ ମସିହାରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଲୁଇ ପାଷ୍ଟର ଏହି ଜୀବାଣୁ ବିଷୟରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିଥିଲେ । ସେ ଜଳାତଙ୍କ ରୋଗରେ ପୀଡିତ ପାଗଳା କୁକୁରର ପାଟିରୁ ନିଃସୃତ ଲାଳରୁ ଏହି ଜୀବାଣୁକୁ ପୃଥକ କରିଥିଲେ । ନ୍ୟୁ ଇଂଲଣ୍ଡ ଜର୍ଣ୍ଣାଲ ଅଫ୍ ମେଡିସିନ ନାମକ ଗବେଷଣାଲବ୍ଧ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ରିପୋର୍ଟ ଅନୁସାରେ ଏହି ଜୀବାଣୁ ଦ୍ୱରା ସଂକ୍ରମିତ ହେବାରେ ସମ୍ଭାବନା କେବଳ ଧୂମପାନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଠାରେ ନୁହେଁ ଅଧିକନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ପାଖରେ ରହୁଥିବା ଅପରୋକ୍ଷ ଧୂମପାନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ଗବେଷକମାନଙ୍କ କହିବାନୁସାରେ ଧୂମପାନ ଛାଡିଦେଲେ କିମ୍ବା ଏହାକୁ କମ କରିଦେଲେ ଏହି ଜୀବାଣୁ ସଂକ୍ରମଣର ଆଶଙ୍କା କମ ହୋଇଥାଏ ।

ଧୂମପାନ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଠାରୁ ସବୁଠାରେ ଯେଉଁ ମାରାତ୍ମକ ବିପଦର ଆଶଙ୍କା ଥାଏ, ତାହା ହେଉଛି ଫୁସଫୁସ କ୍ୟାନସର । ନ୍ୟୁୟର୍କ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ କରାଯାଇଥିବା ଏହି ଅଧ୍ୟୟନ ତଥ୍ୟ ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସିଗାରେଟ ପିଅନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଯେଉଁମାନେ ଦୀର୍ଘଦିନ ରହନ୍ତି ସେମାନଙ୍କଠାରେ ଫୁସଫୁସ କ୍ୟାନସର ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ୨୪ ପ୍ରତିଶତ ବଢ଼ିଯାଏ । ମହିଳାମାନଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ

ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ୬୮ପୃଷ୍ଠାରେ

ଜଳ ସମ୍ପଦ

ବର୍ଷାଜଳ ଅମଳ - ସହରା   ଳରେ ଜଳ ସମସ୍ୟା ସାମାଧାନର ଏକ ଉପାୟ

• ଡକ୍ଟର ଜଗଦିଶ ଚନ୍ଦ୍ର ପାଲ ଓ ଡକ୍ଟର ବଳରାମ ପାଣିଗ୍ରାହୀ

ସହରା   ଳରେ ବର୍ଷାଜଳ ଅମଳ, ନାନା ପ୍ରକାରର ଉପକାରିତା ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ, ଯେପରିକି ଭୂତଳ ଜଳସ୍ତର ବୃଦ୍ଧି, ସହରା   ଳ ଜଳସମସ୍ୟା ଦୂରୀକରଣ ଓ ଭୂତଳ ଜଳସ୍ତର ବୃଦ୍ଧି, ସହରା   ଳ ଜଳସମସ୍ୟା ଦୂରୀକରଣ ଓ ଭୂତଳ ଜଳର ମାନ ବୃଦ୍ଧି । ଘରମାନଙ୍କରେ ସଂଗୃହୀତ ବର୍ଷାଜଳକୁ କୃଷି, ଜଳସେଚନ, ଲୁଗାସଫା ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ବର୍ଷାଜଳ ଅମଳର ମୁଖ୍ୟ ଉପାଦେୟତା ଗୁଡିକ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରକାଶ କରାଗଲା ।

ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନର ପ୍ରତିଟି ସ୍ତରରେ ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଜଳର ଆବଶ୍ୟକତା ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଜଳ ଅଭାବ ଦ୍ରୁତଗତିରେ ବଢ଼ିଚାଲିଛି । ଏହା ସହିତ ଜଳଧାରରେ ଜଳ ଧାରଣର ସୀମିତ କ୍ଷମତା, ମାଟି ଭିତରକୁ ସୀମିତ ଜଳ ପ୍ରବେଶ, କମ ମୌସୁମୀ ବର୍ଷା, ବାର୍ଷିକ ବୃଷ୍ଟିପାତର ହ୍ରାସ ଏବଂ ଜଳର ଅତ୍ୟଧିକ ବାଷ୍ପିକରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଇତ୍ୟାଦି ଯୋଗୁଁ ବ□ମାନ ଜଳର ଘୋର ଅଭାବ ଦେଖାଦେଇଛି । ଏକ ପକ୍ଷରେ ଜନସଂଖ୍ୟା ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ବଢ଼ିଚାଲିଛି । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ବର୍ଷାର ପରିମାଣ ଧିରେ ଧିରେ କମିବାରେ ଲାଗିଛି । ଫଳରେ କୃଷି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଜଳର ଘୋର ଅଭାବ ଦେଖା ଦେଇଛି । ଦ୍ରୁତ ଜନସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ସହ ଜଙ୍ଗଲ ଜମି ନଷ୍ଟ, ପରିବେଶ ଅସନ୍ତୁଳନ, କଳକାରଖାନା ବୃଦ୍ଧି ଇତ୍ୟାଦି ଯୋଗୁଁ ବ□ମାନ ଉପଲବ୍ଧ ଜଳର ପରିମାଣ ବହୁତ କମିବାରେ ଲାଗିଛି ।

ଆମେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ଅଧିକାଂଶ ଜଳ ଭୂତଳ ଜଳଭଣ୍ଡାରରୁ ମିଳିଥାଏ । ଭୂତଳ ଜଳସ୍ତର ମାଟିଭିତରେ ବର୍ଷାଜଳର ପ୍ରବେଶ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ । ଆମ ଦେଶରେ ଅଳ୍ପ ସମୟରେ ମୌସୁମୀ ଜଳବାୟୁ ଦ୍ୱାରା ବହୁମାତ୍ରାରେ ବର୍ଷା ହୋଇଥାଏ ।

ଅଳ୍ପ ସମୟ ପାଇଁ ହେଉଥିବା ବର୍ଷାର ଅଧିକାଂଶ ଭାଗ ଭୂପୃଷ୍ଠ ଉପରେ ବହି ଚାଲିଯାଏ ଏବଂ ଅଳ୍ପ ପରିମାଣର ଜଳ ପରିସ୍ରବଣ ଦ୍ୱାରା ଭୂତଳ ଜଳଭଣ୍ଡାରକୁ ଯାଇଥାଏ । ଏହି କାରଣ ଯୋଗୁଁ ଭାରତର ସହରା□ଳରେ ଜଳର ଅଭାବନୀୟ ପରିସ୍ଥିତି ଦେଖା ଦେଇଥାଏ । ଏକ ପକ୍ଷରେ ଜଳର ଅଭାବ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଥିବା ବେଳେ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ବର୍ଷା ଋତୁରେ ବନ୍ୟା ପରିସ୍ଥିତି ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ସହରା□ଳରେ ଜଳ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରିବା ପାଇଁ ବର୍ଷାଜଳ ଅମଳ ଏକ ନିହାତି ଦରକାରୀ ପଦକ୍ଷେପ ଓ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଜଳଅମଳ ପ୍ରକଳ୍ପ ମାଧ୍ୟମରେ ଏହା କରାଯାଇ ପାରିବ ।

ବ□ମାନ ସମୟରେ ବହୁ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ବର୍ଷାଜଳ ଅମଳ ପ୍ରକଳ୍ପ କିଛି ନୂତନ କଥା ନୁହେଁ । ବହୁ ପୁରାତନ ଯୁଗରୁ ଆମ ଦେଶରେ ଏହା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇ ଆସୁଛି । ବର୍ଷାଜଳ

ପ୍ରକଳ୍ପ ମାଧ୍ୟମରେ ବର୍ଷାଦିନେ ହେଉଥିବା ଅନିୟମିତ ବର୍ଷାକୁ ସଂରକ୍ଷଣ କରାଯାଇ ଏହାକୁ କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ ଓ ପାନୀୟ ଜଳଯୋଗାଣରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ ।

ବର୍ଷାଜଳର ପରିସ୍ରବଣ ଦ୍ୱାରା ଭୂତଳ ଭଣ୍ଡାର ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ କ୍ଷିପ୍ର ସହରୀକରଣ ଓ କଳକାରଖାନା ଯୋଗୁଁ ଖୋଲାସ୍ଥାନର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ କମିବାରେ ଲାଗିଛି, ଯାହାକି ଜଳର ପରିସ୍ରବଣରେ ବାଧା ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି । ଫଳସ୍ୱରୂପ ଭୂତଳ ଜଳ ସମ୍ପଦର ଅବକ୍ଷୟ ଘଟୁଛି । ବର୍ଷାଜଳ ଅମଳ ଏକ କୃତ୍ରିମ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଯାହାଦ୍ୱାରା ଭୂତଳ ଜଳଭଣ୍ଡାରକୁ ଜଳର ପରିସ୍ରବଣ ଦ୍ୱାରାନ୍ୱିତ ହୋଇଥାଏ । ବର୍ଷାଜଳକୁ ସଠିକ ଭାବରେ ସଂଗ୍ରହ କରି ଗୃହ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଓ କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟରେ ହେଉଥିବା ଜଳର ଅଭାବ ମେ□ାଇବାକୁ ବର୍ଷାଜଳ ଅମଳ କୁହାଯାଏ । ବର୍ଷାଜଳ ଅମଳର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉପକାରିତା ହେଲା, ଏହାଦ୍ୱାରା ଭୂତଳ ଜଳର ମାନବୃଦ୍ଧି ହୋଇଥାଏ । ଏହା ଛଡା ସ୍ଥଳଭାଗ ଅଭାବ ଥିବା ସହରମାନଙ୍କରେ ଭୂତଳ ଜଳସ୍ତର ବୃଦ୍ଧି ଏବଂ ଅଳ୍ପ ସମୟ ପାଇଁ ହେଉଥିବା ବନ୍ୟା ସମସ୍ୟାର ଉଚିତ ସମାଧାନ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ସଂକ୍ଷେପରେ ସହରା□ରେ ବର୍ଷାଜଳ ଅମଳ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ କରିଥାଏ ।
* ଭୂପୃଷ୍ଠ ଉପରେ କିମ୍ବା ତଳେ ବର୍ଷାଜଳ ସଂଗ୍ରହ । * ପୁନଃ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଭୂତଳ ଜଳଭଣ୍ଡାରର ସଂରକ୍ଷଣ । * ରାସ୍ତାଘାଟ, ଘରଦ୍ୱାର, ରେଳଲାଇନ୍ ଇତ୍ୟାଦିକୁ ବନ୍ୟା ପରିସ୍ଥିତିରୁ ମୁକ୍ତ କରିବା ।

ବର୍ଷାଜଳ ଅମଳ କରିବା ସ୍ଥାନ : ସହରା□ଳରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପୃଷ୍ଠ ଭାଗରୁ ବର୍ଷାଜଳ ଅମଳ କରାଯାଇଥାଏ ।

୧. **ଛାତ ଉପରିଭାଗ** : କୋଠା ଘରଗୁଡିକର ଅଭେଦ୍ୟ ଛାତକୁ ଅବବାହ କ୍ଷେତ୍ର ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରି ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ ଦରକାର ହେଉଥିବା ସ୍ଥାନକୁ ସିଧାସଳଖ ଭାବରେ ଜଳଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଇଥାଏ ।

୨. **କଚ୍ଚା ଓ ପକ୍କା ଭୂପୃଷ୍ଠ** : ଖୋଲା ଯାଗା, ନାଳ,ପାର୍କ, କଚ୍ଚା ଏବଂ ପକ୍କା ରାସ୍ତା ଇତ୍ୟାଦିର ପୃଷ୍ଠ ଭୂମିକୁ ବର୍ଷାଜଳ ଅମଳ ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଅଧିକ କ୍ଷେତ୍ରଫଳରୁ ବର୍ଷାଜଳ ଅମଳ କରାଯାଇପାରେ । ସ୍ୱଳ୍ପ ବର୍ଷା ହେଉଥିବା ଅ□ଳରେ ଏହା ଅଧିକ ଉପାଦେୟ ହୋଇଥାଏ ।

୩. **ବର୍ଷାଜଳ ନିଷ୍କାସନ ନାଳ** : ସହରା□ଳର ଜନବସତିରେ ଅବସ୍ଥିତ ନାଳଗୁଡିକର ସଠିକ ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ ହେଉଥିଲେ, ତାହାକୁ ବର୍ଷାଜଳ ଅମଳ ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇପାରିବ ।

ଉପରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ପଦ୍ଧତିଗୁଡିକ ମଧ୍ୟରୁ ଛାତ ଉପରେ ବର୍ଷାଜଳ ଅମଳ ଅଧିକ ଉପଯୋଗ କରି ଟାଙ୍କିରେ ଜଳ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇଥାଏ । ଜଳର ଆବଶ୍ୟକତା, ବର୍ଷା ଜଳ ଅମଳ ଅଧିକ ଉପଯୋଗୀ । ଛାତକୁ ଅବବାହ କ୍ଷେତ୍ର ଭାବରେ ଉପଯୋଗ କରି ଟାଙ୍କିରେ ଜଳ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇଥାଏ । ଜଳର ଆବଶ୍ୟକତା, ବର୍ଷାର ପରିମାଣ ଏବଂ ଛାତରୁ ଅବବାହ କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ଇତ୍ୟାଦିକୁ ଆଖି ଆଗରେ ରଖି ଟାଙ୍କିକୁ ଡିଜାଇନ କରାଯାଇଥାଏ । ପ୍ରତି ଡ୍ରେନ ପାଇପର ମୁଖ୍ୟ ଭାଗରେ ପ୍ରଥମ ଫ୍ଲାସ ଯନ୍ତ୍ର ଏବଂ ଆଗରେ ପାଣି ଛାଣିବା ପ୍ରଣାଳୀ ରହିଥାଏ । ପ୍ରତିଟି ଟାଙ୍କିର ବଳକା ଜଳର ନିଷ୍କାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଥାଏ । ଟାଙ୍କିରେ ସଂଗୃହିତ ଜଳକୁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଘରୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ, ଯଥା :- ଲୁଗା ସଫା, ବଗିଚାରେ ପାଣିଦେବା ଇତ୍ୟାଦି କାମରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ବଳକା ଜଳକୁ ଭୂତଳ ଜଳସ୍ତରରେ ପୁନର୍ଭରଣ ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ ।

ଛାତ ଉପର ବର୍ଷାଜଳ ଅମଳର ଯନ୍ତ୍ର:

ଛାତ ଉପରେ ବର୍ଷାଜଳ ଅମଳ ପାଇଁ କେତେ ଗୁଡିଏ ଦରକାରୀ ଜିନିଷ ହେଲା - (୧) ଅବବାହ କ୍ଷେତ୍ର (୨) ପରିବହନନଳୀ ବା ପାଇପ୍ (୩) ପ୍ରଥମ ଫ୍ଲାସ ଯନ୍ତ୍ର ଓ (୪) ଫିଲଟର ।

ଅବବାହ କ୍ଷେତ୍ର :

ଯେଉଁ ପୃଷ୍ଠଭୂମିକୁ ବର୍ଷାଜଳ ଅମଳ ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ ତାହାକୁ ଅବବାହ କ୍ଷେତ୍ର କୁହାଯାଏ । ମୁଖ୍ୟତଃ ଉଚ୍ଚ ସମତଳ ଭୂମି, କଚ୍ଚା ଓ ପକ୍କା ଏବଂ ପକ୍କା ଖୋଲାରାସ୍ତା, କଂକ୍ରିଟ୍ ଛାତ ଇତ୍ୟାଦିକୁ ଅବବାହ କ୍ଷେତ୍ର ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କାରାଯାଇଥାଏ। ଛାତ ଉପରେ ବର୍ଷାଜଳ ଅମଳ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଘର ଛାତକୁ ଅବବାହ କ୍ଷେତ୍ର ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଅବବାହ କ୍ଷେତ୍ର ସାମାନ୍ୟ ଗଡାଣି ଥିଲେ ଭଲ, ଏହାଦ୍ୱାରା ସମଗ୍ର ଛାତର ପାଣି ଶୀଘ୍ର ପରିବହନ ନଳୀ ଦେଇ ଟାଙ୍କିରେ ପଡିଥାଏ ।

ପରିବହନ ନଳୀ :

ଅବବାହ କ୍ଷେତ୍ର ଦ୍ୱାରା ସଂଗୃହୀତ ଜଳ ପରିବହନ ନଳୀଦ୍ୱାରା ସଂଗ୍ରହ ହୋଇ ଟାଙ୍କିକୁ ନିଆଯାଇଥାଏ । ପ୍ରତି ପରିବହନ ନଳୀର ମୁଖ ଭାଗରେ ତାର ଜାଲି ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଯଦ୍ୱାରା ଭାସମାନ ପଦାର୍ଥ ଗୁଡିକ ଅଲଗା ହୋଇଥାଏ ।

ପ୍ରଥମ ଫ୍ଲାସ :

ପ୍ରଥମ ବର୍ଷାଜଳରେ ଅବବାହ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦୂଷିତ ପଦାର୍ଥସବୁ ପ୍ରଥମ ଫ୍ଲାସ ଦ୍ୱାରା ବାହରକୁ ଛାଡି ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଏହା ଦ୍ୱାରା ବିଶୁଦ୍ଧ ଜଳ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ବିଶୁଦ୍ଧ ଜଳ ଭୂତଳ

ଜଳଭଣ୍ଡାରକୁ ପୁନଃଭରଣ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରତି ଡ୍ରେନ ପାଇପର ନିର୍ଗମନରେ ପ୍ରଥମ ବର୍ଷାଜଳ ସେପାରେଟର ରଖାଯାଇଥାଏ ।

ଫିଲଟର :

ପ୍ରଥମ ଫ୍ଲସିଙ୍ଗ ପରେ ବର୍ଷାଜଳକୁ ଫିଲଟର ଦେଇ ଛଡାଯାଇଥାଏ । ବାହ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ଫିଲଟର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଏହାର ମୁଖ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ବର୍ଷାଜଳକୁ ପ୍ରଦୂଷଣ ମୁକ୍ତ କରି ବିଶୁଦ୍ଧ ଜଳକୁ ମାଟି ଭିତରକୁ ପଠାଇ ଭୂତଳ ଜଳର ପୁନଃଭରଣ କରିବା ।

ବର୍ଷାଜଳ ଅମଳର ଉପକାରିତା :

ସହରା□ଳରେ ବର୍ଷାଜଳ ଅମଳ, ନାନା ପ୍ରକାରର ଉପକାରିତା ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ, ଯେପରିକି ଭୂତଳ ଜଳସ୍ତର ବୃଦ୍ଧି, ସହରା□ଳ ଜଳସମସ୍ୟା ଦୂରୀକରଣ ଓ ଭୂତଳ ଜଳସ୍ତର ବୃଦ୍ଧି, ସହରା□ଳ ଜଳସମସ୍ୟା ଦୂରୀକରଣ ଓ ଭୂତଳ ଜଳର ମାନ ବୃଦ୍ଧି । ଘରମାନଙ୍କରେ ସଂଗୃହୀତ ବର୍ଷାଜଳକୁ କୃଷି, ଜଳସେଚନ, ଲୁଗାସଫା ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ବର୍ଷାଜଳ ଅମଳର ମୁଖ୍ୟ ଉପାଦେୟତା ଗୁଡିକ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରକାଶ କରାଗଲା ।

* ବର୍ଷାଜଳ ହେଉଛି ଜଳର ଏକ ମୁକ୍ତ ଏବଂ ବିଶୁଦ୍ଧ ଉତ୍ସ । * ଦରକାର ହେଉଥିବା ସ୍ଥାନରେ, ବର୍ଷାଜଳ ଅମଳଦ୍ୱାରା ଜଳ ଯୋଗାଣ ହୋଇପାରିବ । * ଏହା କମ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷ ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହୋଇଥାଏ । * ଏହା ସମାଜ ଦ୍ୱାରା ଆଦୃତ ଏବଂ ପରିବେଶ ଉପଯୋଗୀ । * ଏହା ସ୍ୱତଃ ପରିଚାଳିତ ଏବଂ ଜଳସଂପଦ ସଂରକ୍ଷକ । * ଏହି ପଦ୍ଧତି ସହଜ ଓ ସରଳ, ତେଣୁ ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ ପାଇଁ ସୁବିଧା ହୋଇଥାଏ । * ଏହା ମନୁଷ୍ୟର ବ୍ୟବହାର ଉପଯୋଗୀ ବିଶୁଦ୍ଧ ଜଳ ଯୋଗାଇଥାଏ ।

ବର୍ଷାଜଳ ଅମଳ ପଦ୍ଧତିରେ କେତେ ଗୁଡିଏ ସମସ୍ୟା ମଧ୍ୟ ରହିଛି, ଯଥା - ସୀମିତ ଜଳ ଯୋଗାଇଥାଏ ଏବଂ ଅନିୟମିତ ବର୍ଷା ହେଉଛି ଏହାର ଏକ ମୁଖ୍ୟ ସମସ୍ୟା ।

ବ□ମାନର ଜଳ ସମସ୍ୟାକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି ବର୍ଷାଜଳ ଅମଳ ପଦ୍ଧତି ସହରା□ଳରେ ଜଳ ସମସ୍ୟା ଦୂରୀକରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ଆଶାଜନକ ବିକଳ୍ପ । ବର୍ଷାଜଳ ଅମଳ, ଜଳ ଯୋଗାଣ ବୃଦ୍ଧି ଏବଂ ସହରା□ଳରେ ବନ୍ୟା ସମସ୍ୟାରେ ଏକ ସୁଯୋଗ ପ୍ରଦାନ କରୁଛି । ସହରା□ଳରେ ପ୍ରତି ଗୃହ ନିର୍ମାଣ ପ୍ରକଳ୍ପରେ ବର୍ଷାଜଳ ଅମଳକୁ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ କରାଯିବା ଦରକାର ଯାହାକି ଭୂତଳ ଜଳ ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳତା ଏବଂ ରାସ୍ତାଘାଟ ଓ ଜଳ ନିଷ୍କାସନ ପଦ୍ଧତିର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣକୁ ହ୍ରାସ କରିଥାଏ । ସହରା□ଳରେ ଯେଉଁ ଯାଗାରେ ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରାଯାଇଛି ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଲୋକମାନେ ଜଳ ଯୋଗାଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳ ହୋଇ ପାରିଛନ୍ତି । ■■

** କୃଷି ଯାନ୍ତ୍ରିକ ଓ ବୈଷୟିକ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ, ଓୟୁଏଟି, ଭୁବନେଶ୍ୱର - ୭୫୧୦୦୩, ଓଡିଶା*

ପୃଷ୍ଠା୬୬ର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ

ଅପରୋକ୍ଷ ଧୂମପାନକୁ ଫୁସଫୁସ କ୍ୟାନସରର ମୁଖ୍ୟକାରଣ ମନେ କରାଯାଏ ।

ଯଦି ଗର୍ଭବତୀ ମହିଳା ଧୂମପାନ କରନ୍ତି ଅଥବା ଅପରୋକ୍ଷ ଧୂମପାନଜନିତ ସମସ୍ୟାରେ ପଡନ୍ତି, ତେବେ ସେମାନଙ୍କ ଗର୍ଭପାତ ହୋଇଯିବାର ସମ୍ଭାବନା ଜନ୍ମିତ ଶିଶୁ ଜୀବିତ ନରହିବା ଓ ଶିଶୁର ଜନ୍ମଗତ ବିକଳାଙ୍ଗତ୍ୱ ଦେଖାଦେବାର ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ଭାବନା ଥାଏ ।

୧୯୯୯ ମସିହା ଜାନୁଆରୀ ୧୧ରୁ ୧୪ ତାରିଖ ମଧ୍ୟରେ ବିଶ୍ୱର ପ୍ରମୁଖ ୮ଟି ରାଷ୍ଟ୍ର (ଜି-୮) ଓ ବିଶ୍ୱ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସଂଗଠନ ବାତାବରଣରେ ସିଗାରେଟ ଧୂଆଁରେ ଉପସ୍ଥିତ ଶିଶୁ ଓ ମହିଳାମାନଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକୁ ଅତିମାତ୍ରାରେ କ୍ଷତି ପହଁ□ାଇଥାଏ ବୋଲି ସର୍ବସମ୍ମତ ମତପୋଷଣ କରିଛନ୍ତି ।

ଧୂମପାନ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସଚେତନତା ଅଭିଯାନ :

ଧୂମପାନ ଏକ ଏଭଳି ଅଭ୍ୟାସ ଯାହା କବଳରେ ଥରେ ପଡିଗଲେ ଛାଡିବା କଷ୍ଟକର ତଥାପି ଦୃଢ ମନୋବଳ ଓ ଚିକିତ୍ସାଗତ ସୁବିଧାର ସୁଯୋଗ ନେଲେ ଏଥିରେ ମୁକ୍ତି ପାଇହେବ । ତେବେ ସମାଜରେ ଏହାର କୁପ୍ରଭାବର ଶିକାର ଯେପରି ଆଗାମୀ ଯୁବପୀଢି ନହେବ, ସେଥିପାଇଁ ବ୍ୟାପକ ଜନସଚେତନତା ସୃଷ୍ଟି କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ଧୂମପାନର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଗତ କୁପ୍ରଭାବ ବିଷୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସତର୍କ କରାଇବା ଦିଗରେ ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ଜନସାଧାରଣ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ସହଯୋଗ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ସୁଖର କଥା ଦେଶବ୍ୟାପୀ ଧୂମପାନ ବିରୋଧୀ ସଚେତନତା ସୃଷ୍ଟି ଅଭିଯାନକୁ ବ୍ୟାପକ କରାଯାଇ ପାରିଛି । ସ୍କୁଲ, କଲେଜ, ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ଆଦି ସର୍ବସାଧାରଣ ସ୍ଥାନରେ ଧୂମପାନ କରିବାକୁ ଏକ ଦଣ୍ଡନୀୟ ଅପରାଧ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି ଏବଂ ଏଥିପାଇଁ ଜୋରିମାନା ମଧ୍ୟ ଦେବାର ଦଣ୍ଡବିଧି ରହିଛି । ଏସବୁ ସ□େ ଯେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧୂମପାନ କରୁଥିବା ଲୋକମାନେ ନିଜର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ବିବେକର ସ୍ୱରକୁ ଶୁଣିବେ ନାହିଁ, ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସରକାରଙ୍କର ସମସ୍ତ ପ୍ରଚାର ଓ ସଚେତନତା ସୃଷ୍ଟି ଉଦ୍ୟମ ଆଶାନୁରୂପ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହାସଲ କରିପାରିବ ନାହିଁ । ■■

** ଓଡିଶା ଆୟୁର୍ବେଦ ସେବାସଦନ, ରୁମ ନଂ -୧୧୧, ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ମାର୍କେଟ କମ୍ପ୍ଲେକ୍ସ, ଓଏମପି ଛକ, କଟକ-୩*

ପ ାୟତ ନିର୍ବାଚନରେ ଦୁଇ-ସନ୍ତାନ ନୀତି

• ଡକ୍ଟର ପୁରୁଷୋ ମ ବିଶ୍ୱାଳ

ସାମ୍ବିଧାନିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ ଓଡିଶାରେ ୨୦୧୭ ମସିହାରେ ପ ାୟତ ନିର୍ବାଚନ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେବ । ପ ାୟତିରାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ସମଗ୍ର ଦେଶରେ ଓଡିଶା ଅତୀତରେ ଅଗ୍ରଣୀ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଆସିଛି । ବ ର୍ମାନ ଓଡିଶାର ରାଜ୍ୟ ସରକାର ରାଜ୍ୟରେ ବଳବ ର ଥିବା ଦୁଇ ସନ୍ତାନ ନୀତିର ପୁନଃସମୀକ୍ଷା କରିବେ ବୋଲି ଆଶା କରାଯାଏ ।

ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ପଦ୍ଧତିରେ କ୍ଷମତାର ବିକେନ୍ଦ୍ରୀକରଣ ହେଉଛି ପ□ାୟତିରାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ମୁଖ୍ୟ ଆଭିମୁଖ୍ୟ । ସ୍ଥାନୀୟ ଆବଶ୍ୟକତା ଓ ଲୋକମାନଙ୍କ ଆଶା, ଆକାଂକ୍ଷା ବିକେନ୍ଦ୍ରୀକରଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦ୍ୱାରା ସମ୍ମାନିତ ହୁଏ । ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱରେ ତୃଣମୂଳ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ସଫଳ ରୂପାୟନର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଉଦାହରଣ ହେଉଛି ଭାରତବର୍ଷରେ ପ୍ରଚଳିତ ପ□ାୟତିରାଜ ଅନୁଷ୍ଠାନ । ଗ୍ରାମ୍ୟ ଭାରତରେ ପ□ାୟତିରାଜ ଅନୁଷ୍ଠାନ ମାନଙ୍କର ସଶକ୍ତିକରଣ ଓ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ବିକେନ୍ଦ୍ରୀକରଣ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ସୁଦୃଢ଼ିକରଣ ଦିଗରେ ଭାରତୀୟ ସମ୍ବିଧାନର ୭୩ତମ ସଂଶୋଧନ ଏକ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ଓ ବୈପ୍ଳବିକ ପଦକ୍ଷେପ । ଗଣତନ୍ତ୍ରର ଏକ ପ୍ରମୁଖ ଉପାଦାନ ହେଉଛି ନିର୍ବାଚନ । ସାମ୍ବିଧାନିକ ସଂଶୋଧନ ପରେ ସମ୍ବିଧାନର ଅନୁଚ୍ଛେଦ ୨୪୩-ଇ ଅନୁଯାୟୀ ଦେଶରେ ନିୟମିତ ଭାବେ ପ□ାୟତିରାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ନିର୍ବାଚନ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଛି ।

ଆମ ଦେଶର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ୧୯୯୧ ମସିହାରେ ଜନଗଣନା ଅନୁଯାୟୀ ୮୪ କୋଟି ୬୪ ଲକ୍ଷରେ ପହ□ିଥିଲା । ବିଗତ ଗଣନାର ତଥ୍ୟ ହିସାବକୁ ନେଲେ ଉକ୍ତ ଦଶନ୍ଧି ମଧ୍ୟରେ ଜନସଂଖ୍ୟାର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ହାର ଥିଲା ୨୩ ଦଶମିକ ୮୭ ପ୍ରତିଶତ । ଜନସଂଖ୍ୟାର ବିସ୍ଫୋରଣକୁ ଗମ୍ଭୀରତାର ସହ ବିଚାର କରିଥିଲେ ଭାରତ ସରକାର । ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଅଧ୍ୟକ୍ଷତାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଜାତୀୟ ବିକାଶ ପରିଷଦ ୧୯୯୨ ମସିହାରେ ଜନସଂଖ୍ୟା ସଂକ୍ରାନ୍ତରେ ଏକ କମିଟି ଗଠନ କରିଥିଲେ । କେରଳ ରାଜ୍ୟର ତତ୍କାଳୀନ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ କେ. କରୁଣାକରନ ଉକ୍ତ କମିଟିର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଦାୟିତ୍ୱରେ ରହିଥିଲେ । କମିଟି ତାଙ୍କର ରିପୋର୍ଟ ୧୯୯୩ ମସିହାରେ ଜାତୀୟ ବିକାଶ ପରିଷଦକୁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଜନସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧିକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କମିଟି ସୁପାରିଶ କରିଥିଲେ ଯେ ଦୁଇଟିରୁ ଅଧିକ ସନ୍ତାନ ଥିବା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପ□ାୟତିରାଜ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କରେ ନିର୍ବାଚିତ ପ୍ରତିନିଧି ଭାବେ ରହିପାରିବେ ନାହିଁ । ଏ ଦିଗରେ

ଆଇନ ପ୍ରଣୟନ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି ବୋଲି କମିଟି ତାଙ୍କର ମତ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଏଭଳି ଏକ ପଦକ୍ଷେପ କ୍ଷୁଦ୍ର ପରିବାର ଗଠନ ଦିଗରେ ସମାଜରେ ସଚେତନତା ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିବ ଓ ଜନସଂଖ୍ୟା ନିୟନ୍ତ୍ରଣରେ ସହାୟକ ହୋଇ ପାରିବ ବୋଲି ଆଶା ପୋଷଣ କରାଯାଇଥିଲା ।

ଜାତୀୟ ବିକାଶ ପରିଷଦ ପକ୍ଷରୁ ଗଠିତ କରୁଣାକରନ କମିଟି କେନ୍ଦ୍ର ସରକାରଙ୍କୁ ଜନସଂଖ୍ୟା ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ସଂକ୍ରାନ୍ତରେ ତାଙ୍କର ସୁପାରିଶ ପ୍ରଦାନ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ରାଜସ୍ଥାନ ସରକାର ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ପ□ାୟତିରାଜ ଓ ପୌର ପରିଷଦ ନିର୍ବାଚନରେ ଦୁଇ-ସନ୍ତାନ ନୀତି ପ୍ରଚଳନ କରିଥିଲେ । ଏହି ନିୟମ ରାଜସ୍ଥାନରେ ୧୯୯୨ ମସିହାଠାରୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଲା । ତା ପରବର୍ଷ ୧୯୯୩ ମସିହାରେ ଅବିଭକ୍ତ ଆନ୍ଧ୍ର ପ୍ରଦେଶ ଓ ହରିଆଣା ରାଜ୍ୟ ଦ୍ୱୟ ପ□ାୟତ ନିର୍ବାଚନରେ ଦୁଇସନ୍ତାନ ନୀତି ଅବଲମ୍ବନ କଲେ । ଓଡିଶା ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ୧୯୯୪ ମସିହାରେ ପ□ାୟତ ନିର୍ବାଚନ ନିମନ୍ତେ ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଲା । ହିମାଚଳ ପ୍ରଦେଶ ଓ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ଭଳି ରାଜ୍ୟ ୨୦୦୦ ମସିହାରେ ଏହିଭଳି ନିୟମ ପ୍ରଣୟନ କଲେ । ମହାରଷ୍ଟ୍ର ରାଜ୍ୟରେ ଦୁଇ-ସନ୍ତାନ ନୀତି ୨୦୦୩ ମସିହାରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଲା । ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ବିଭାଜନ ପରେ ଛତିଶଗଡ ରାଜ୍ୟରେ ଏହା ପ୍ରଚଳିତ ବିଧି ଅନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଲା । ଗୁଜରାଟ ରାଜ୍ୟ ସମେତ ଆମ ଦେଶର ନଅ ଗୋଟି ରାଜ୍ୟ ଦୁଇ-ସନ୍ତାନ ନୀତି ନିମନ୍ତେ ଅଧିନିୟମ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ ।

ଓଡିଶା ଗ୍ରାମ ପ□ାୟତ ଅଧିନିୟମ, ୧୯୯୪ ଅନୁଯାୟୀ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ୧୯୯୪ ମସିହା ପରଠାରୁ ଦୁଇଟିରୁ ଅଧିକ ଜୀବିତ ସନ୍ତାନ ଥିଲେ, ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି ପ□ାୟତ ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏହି ନିୟମ ଉଭୟ ପୁରୁଷ ଓ ମହିଳାମାନଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଲାଗୁ ହେଉଛି । ଓଡିଶାରେ ଏହି ନିୟମ ୨୦୦୨, ୨୦୦୭ ଓ ୨୦୧୨ ମସିହାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ପ□ାୟତ ନିର୍ବାଚନ ସମୟରେ ଲାଗୁ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ନିୟମ ଦ୍ୱାରା ଉଭୟ ପୁରୁଷ ଓ ମହିଳାମାନେ କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହେଉଥିବା ବେଳେ ଆଇନ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ମହିଳାମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ । ଉକ୍ତ ତିନିଗୋଟି ପ□ାୟତ ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦିତା କରି ବିଜୟ ଲାଭ କରିଥିବା ଅଗଣିତ ପୁରୁଷ ଓ ମହିଳା ନିର୍ବାଚିତ ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ପଦବୀ ହରାଇବାକୁ ପଡିଥିଲା । ଏହିଭଳି ନିୟମ ଯୋଗୁଁ ବିପୁଳ ଜନସମର୍ଥନ ଲାଭ କରି ମଧ୍ୟ ପରବ□ୀ ସମୟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଅଦାଲତରେ ବିଚାରର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡିଥିଲା କାରଣ ସେମାନଙ୍କର ସନ୍ତାନ ସଂଖ୍ୟା ଦୁଇରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଥିଲା । ରାଜନୈତିକ କାରଣରୁ ପ୍ରଶାସନ ନିକଟରେ ପରାଜିତ ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଅଭିଯୋଗ ଆଗତ କରାଯାଇଥିଲା ବା ପ୍ରସଙ୍ଗ ବିଚାରାଳୟକୁ ଯାଇଥିଲା ।

କେବଳ ଗ୍ରାମା□ଳ ଜନତାଙ୍କ ବିକାଶ ନିମନ୍ତେ ପ□ାୟତିରାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଜନ୍ମ । ଗ୍ରାମା□ଳମାନଙ୍କରେ ଅନେକ ଦମ୍ପତିଙ୍କର ଦୁଇଟିରୁ ଅଧିକ ସନ୍ତାନ ରହିଥିବାରୁ ସେମାନେ ପ□ାୟତ ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେବାରୁ ବ□ିତ ହେଉଛନ୍ତି । ଜନସଂଖ୍ୟା ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ବା ଜନସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧିକୁ ନିରୁତ୍ସାହିତ କରିବା ଦୁଇ-ସନ୍ତାନ ନୀତିର ପ୍ରଧାନ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଆମ ଦେଶରେ କେବଳ ପ□ାୟତିରାଜ ଅନୁଷ୍ଠାନର ନିର୍ବାଚନରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଛି । ରାଜ୍ୟ ବିଧାନସଭା ଓ ଲୋକସଭା ନିମନ୍ତେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଥିବା ନିର୍ବାଚନରେ ଦୁଇ-ସନ୍ତାନ ନୀତି କରୁଣାକରନ୍ କମିଟି ସୁପାରିଶର ଦୁଇ ଦଶନ୍ଧି ପରେ ମଧ୍ୟ ଲାଗୁ ହୋଇନାହିଁ । ଦୁଇରୁ ଅଧିକ ସନ୍ତାନ ଥିବା ଅଗଣିତ ରାଜନୈତିକ ନେତା ନିର୍ବାଚନରେ ବିଜୟ ଲାଭ କରି ରାଜ୍ୟ ଓ କେନ୍ଦ୍ର ସରକାରରେ ମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇ ପାରୁଥିବା ବେଳେ ପ□ାୟତ ନିର୍ବାଚନରେ ସେହିଭଳି ବ୍ୟକ୍ତି ୱାର୍ଡ ମେମ୍ବର ମଧ୍ୟ ହୋଇ ପାରୁନାହାନ୍ତି । ନିର୍ବାଚନରେ ବିଜୟ ଘୋଷିତ ହେବା ପରେ ମଧ୍ୟ ପରବ□ୀ କାଳରେ ସେମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ପଦବୀରୁ ଅପସାରଣ କରାଯାଉଛି । ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜନତାଙ୍କ ରାଜନୈତିକ, ଆର୍ଥିକ ସଶକ୍ତିକରଣ ନିମନ୍ତେ ପ□ାୟତ ନିର୍ବାଚନ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ମାତ୍ର ଗ୍ରାମ୍ୟ ପୁରୁଷ ଓ ମହିଳାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଲାଗୁ କରାଯାଉଥିବା ଏଭଳି ପାତରଅନ୍ତର ନୀତି ତୃଣମୂଳ ଗଣତନ୍ତ୍ର ପାଇଁ ଶୁଭଙ୍କର ନୁହେଁ ।

ଭାରତବର୍ଷର ସାଂପ୍ରତିକ ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ କରିବା ନିଷ୍ପ□ି ସବୁ ସମୟରେ ଜଣେ ସ୍ୱାମୀ ବା ତାଙ୍କ ପତ୍ନୀଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ନାହିଁ । ବିଭିନ୍ନ ଆର୍ଥିକ ଓ ସାମାଜିକ ଚାପର ବଶବ□ୀ ହୋଇ ଜଣେ ମହିଳା ଅଧିକ ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ଏକାଧିକ କନ୍ୟା ସନ୍ତାନର ପିତାମାତା ହେବା ପରେ ସେହି ପ୍ରଜନନକ୍ଷମ ଦମ୍ପତିଙ୍କ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର ସନ୍ତାନର ଜନକଜନନୀ ହେବା ପାଇଁ ପରିବାର ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରବଳ ଚାପ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଏ । ଏହିଭଳି ସାମାଜିକ ଚାପ ଓ ପାରିବାରିକ ବାଧ୍ୟବାଧକତାର ବଶବ□ୀ ହୋଇ ପୁତ୍ର ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ ଦେବାର ଆଶାରେ ସେମାନେ ବାରମ୍ବାର ଗର୍ଭଧାରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଏହିଭଳି ଏକ ସାମାଜିକ କୁସଂସ୍କାର ସମାଜରୁ ଲୋପ ପାଇବା ଏତେ ସହଜସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ ।

ବହୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେଖାଯାଉଛି ନିର୍ବାଚନ ପୂର୍ବରୁ ମନୋନୟନ ପତ୍ର ଦାଖଲ କଲାବେଳେ ଅନେକ ପ୍ରାର୍ଥୀ ବା ପ୍ରାର୍ଥିନୀ ଦୁଇ-ସନ୍ତାନ ନିୟମର କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା ସଂପର୍କରେ ସଚେତନ ନୁହଁନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ଏହିଭଳି ନିୟମ ସଂପର୍କରେ ଜାଣିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ନିଜର ଜନ୍ମିତ ସନ୍ତାନକୁ ଅନ୍ୟ ସଂପର୍କୀୟମାନଙ୍କୁ ପୋଷ୍ୟ ସନ୍ତାନ ଭାବେ ଦେଇଦେବା ପାଇଁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଛନ୍ତି । ଏହା ଫଳରେ ସେମାନେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେବା ପାଇଁ ଯୋଗ୍ୟ ବିବେଚିତ ହେଉଛନ୍ତି । ନିର୍ବାଚନ ପରେ ସେହି ସନ୍ତାନ ପୁଣି ଆସି ନିଜର ପିତାମାତାଙ୍କ ନିକଟରେ ରହୁଛି । ସାମାଜିକ ବାସ୍ତବତା ଓ ବୈଧାନିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଲୁଚକାଳି ଖେଳ ମଧ୍ୟରେ ନିୟମର ପ୍ରକୃତ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧିତ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ ।

ପ□ାୟତ ନିର୍ବାଚନ ନିମନ୍ତେ ଅନେକ ଆଶାୟୀ ପ୍ରାର୍ଥୀ ତୃତୀୟ ଥର ମାତୃତ୍ୱ ଲାଭ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଗର୍ଭ ପରୀକ୍ଷା କରି କନ୍ୟା ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ ହେବାର ଥିଲେ ସେମାନେ ଗର୍ଭପାତର ନିଷ୍ପ□ି ଗ୍ରହଣ କରୁଛନ୍ତି । ବିଚାରର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ ପଦବୀ ହରାଇଥିବା କେତେକ ମହିଳା ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ଯେ ଗର୍ଭ ପରୀକ୍ଷା ସମୟରେ ତାଙ୍କର ପୁତ୍ର ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ ହେବ ବୋଲି ଡାକ୍ତର କହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତରେ କନ୍ୟା ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ତୃତୀୟ ଗର୍ଭରେ କନ୍ୟା ସନ୍ତାନ ଥିବାର ସୁନିଶ୍ଚିତ ହୋଇଥିଲେ ସେ ଗର୍ଭପାତ କରିଥାନ୍ତେ । ଦୁଇ-ସନ୍ତାନ ନୀତି ଅଧିକାଂଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ କନ୍ୟା ଭ୍ରୁଣ ହତ୍ୟା ନିମନ୍ତେ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି ।

ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତାରିଖର ପରବ□ୀ ସମୟରେ ଦୁଇଗୋଟିରୁ ଅଧିକ ଜୀବିତ ସନ୍ତାନ ଥିଲେ ସେମାନେ ନିର୍ବାଚିତ ପ୍ରତିନିଧି ହେବାର ସୁଯୋଗରୁ ବ□ିତ ହେଉଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏହି ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ତାରିଖ ପୂର୍ବରୁ କୌଣସି ଦଂପତିଙ୍କର ଦୁଇରୁ ଅଧିକ ସନ୍ତାନ ଥିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ନିର୍ବାଚନରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିବାରୁ ବାରଣ କରାଯାଇନାହିଁ । ଏହି ନିୟମ କେବଳ ପ୍ରଜନନକ୍ଷମ ଦଂପତିମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଲାଗୁ କରାଯାଉଥିବାବେଳେ, ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସମୟ ପୂର୍ବରୁ ବିରାଟ ପରିବାର ଗଠନ କରିଥିବା ଅଧିକ ବୟସର ଦମ୍ପତିମାନେ ଏହାଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହେଉନାହାନ୍ତି ।

ଓଡିଶାରେ ଦୁଇ-ସନ୍ତାନ ନୀତି କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ରାଜ୍ୟର ଜନସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ପାଇବାରେ ଲାଗିଛି। ୨୦୦୧ ମସିହାର ଜନଗଣନା ଅନୁଯାୟୀ ଆମ ରାଜ୍ୟର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ୩ କୋଟି ୬୮ ଲକ୍ଷ ଥିବାବେଳେ ୨୦୧୧ ମସିହା ଜନଗଣନା ଅନୁସାରେ ଏହା ୪ କୋଟି ୧୯ ଲକ୍ଷରେ ପହ□ିଛି । ଭାରତର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ବ□ମାନ ୧୨୬ କୋଟିରୁ ଅଧିକ ହେଲାଣି । ପ□ାୟତ ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଭାବେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ରାଜ୍ୟର ମୋଟ ଜନସଂଖ୍ୟା ତୁଳନାରେ ନଗଣ୍ୟ । ଏହିଭଳି ଅଳ୍ପ ସଂଖ୍ୟକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତି ଦ୍ୱି-ସନ୍ତାନ ନୀତି ଲାଗୁ କରାଯାଇ ରାଜ୍ୟର ଜନସଂଖ୍ୟା ନିୟନ୍ତ୍ରଣରେ ଏହି ଆଇନର ବିଶେଷ କିଛି ପ୍ରଭାବ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉ ନାହିଁ । ଏହି ନିୟମ ପ୍ରଣୀତ ହେବା ପରଠାରୁ ରାଜ୍ୟର ଜନସଂଖ୍ୟା ହ୍ରାସ ଦିଗରେ ଏହା କେତେଦୂର ଫଳପ୍ରଦ ହୋଇଛି, ରାଜ୍ୟ ସରକାର ନିରପେକ୍ଷ ଭାବେ ଏହାର ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି ।

ପ୍ରଚଳିତ ପଦ୍ଧତିର ପ୍ରଭାବରେ ସାମାଜିକ ସ୍ତରରେ ମହିଳାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟାୟ ଓ ହିଂସା ବୃଦ୍ଧି ପାଉଛି । ପୁରୁଷମାନେ କ୍ଷମତାକୁ ଆସିବା ଲୋଭରେ ମହିଳାମାନଙ୍କୁ ଗର୍ଭପାତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବାଧ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ସମାଜରେ ପୋଷ୍ୟ ସନ୍ତାନ ଓ ଛାଡପତ୍ରର ମାତ୍ରା ବୃଦ୍ଧି ପାଉଛି । ଦୁଇ-ସନ୍ତାନ ନୀତି ମହିଳା ସଶକ୍ତିକରଣର ପରିପନ୍ଥୀ ବୋଲି ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀମାନେ ମତ ପ୍ରକାଶ କରୁଛନ୍ତି । ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ଓ ଛତିଶଗଡ ସରକାର ସେମାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ୨୦୦୦ ମସିହା ଠାରୁ ଏହି ନିୟମକୁ ଉଠାଇ ଦେଲେଣି । ହିମାଚଳ ପ୍ରଦେଶ ଓ ହରିଆଣା ରାଜ୍ୟ ଏହିଭଳି ନିୟମର ଅପକାରିତାକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରି ୨୦୦୫ ମସିହାରୁ ଏହାର ଉଚ୍ଛେଦ କରିସାରିଲେଣି । ସାମ୍ବିଧାନିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ ଓଡିଶାରେ ୨୦୧୭ ମସିହାରେ ପ□ାୟତ ନିର୍ବାଚନ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେବ । ପ□ାୟତିରାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ସମଗ୍ର ଦେଶରେ ଓଡିଶା ଅତୀତରେ ଅଗ୍ରଣୀ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଆସିଛି । ବ□ମାନ ଓଡିଶାର ରାଜ୍ୟ ସରକାର ରାଜ୍ୟରେ ବଳବ□ର ଥିବା ଦୁଇ ସନ୍ତାନ ନୀତିର ପୁନଃସମୀକ୍ଷା କରିବେ ବୋଲି ଆଶା କରାଯାଏ । ■■

** ଶାନ୍ତି ବଜାର, ପୋ - ଧର୍ମଶାଳା, ଜି- ଯାଜପୁର, ଓଡିଶା-୭୫୫୦୦୮*

ପୃଷ୍ଠା୬୦ର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ

ବିହନ ଯୋଗାଣ, ସାର ପରିଚାଳନା, ଜଳ ଓ ମୃ□ିକା ପରିଚାଳନା, କୃଷି ଯନ୍ତ୍ରପାତି ଓ କୀଟନାଶକ ଔଷଧ ଯୋଗାଣ, ସମନ୍ୱିତ ରୋଗ ପୋକ ପରିଚାଳନା, ଉପଯୁକ୍ତ ଜ୍ଞାନ କୌଶଳ ଓ ତାଲିମ ଆଦି ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ରାଜ୍ୟବାସୀଙ୍କୁ କ୍ଷୁଧାମୁକ୍ତ ବା ଖାଦ୍ୟ ନିରପ□ା ଯୋଗାଇବାକୁ ହେଲେ କୃଷି ଓ କୃଷକର ଉନ୍ନତି ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । ■■

** କୃଷି ଓ ଯାନ୍ତ୍ରିକ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ, ଓୟୁଏଟି, ଭୁବନେଶ୍ୱର୍-୭୫୧୦୦୩*